TARTU ÜLIKOOL
1632
UNIVERSITAS TARTUENSIS

Ernst Peterson

Rahwa-walgustaja

K./Ü. „Kool“ 1921.

A-3721.
Ymgradan. 19
Duplum
0
140

Ernst Peterson

Rahwa-walgustaja

Uudisjutt

Teine trükk

K/Ü. „Kool" 1921.

Bibliotheca
Universitatis
Tartuensis
1941: 1761.

A-3721

A. Kümmel'i trükk, Tallinnas.

1725

i 16117281

Pühendan selle jutu

oma lahkunud

Linda

mälestuseks.

1.

Mudila köstri Arnika juures peeti jällegi pisukest õhtupidu. Ta ruumikas maja, mida paksu kuusemetsaga kaetud wäike mäekülg kiriku all olewast majade pesakesest lahutas, oli kuni wiimase toani, wiimase kambrini walgustatud, nõnda et eemalt mõne sajasilmalise ime-elukana waatajale wastu kumas ja kutsutud külalisi seda meelitawamalt wäikesest Mudila pesakesest enese poole kutsus.

Mudila ise asus salajas mäe-rinnakese all kuuse metsa ääres, nii et temast eemal ainult Jumalakoja tornitipp muna, risti ja musta, räpase kukega üle metsaladwa natukene aga paistis. Salajane oli kirik, salajane Mudila ise: majad — üsna pisukesed ilma suurema toreduseta ja ulatasid katustega waewalt kõrgemasse kui kuuskede alumised oksad.

Pealt näha paistis Mudila elu ka samasugune olewat nagu tema toreduseta wälimus: pood tuttawa sildiga, pagarimaja äraluitunud kriimulise kringliga, mis nii isuäratamata silma haawas;

kingsepaäri sinise saapaga ja nagu õhu sees rippuwate kingadega saapa kohal; rätsepa silt westi, saterkuue ja kääridega; majad piisukeste akendega, mille pealt teekannud ja lambid nii iseteadwalt waatajale silma paistsid ja ligi werst maad huwitasid möödasõitjat, kellele saatus oleks oli annud käia mööda seda postmaanteed, mille peal suwel tolmusammas pilweni keerles, kuna aga sügisel ja kewadel hobune tühja wankrit porist läbi ei jaksanud wedada, kus juures teemehed wandusid, aga mudilased rahuliselt sõnasid: „Ena ikki, ena, Mooses sai Punasest merest üle, aga tema ei taha Mudila kõwast postmaanteest läbi ronida!“ — see kõik ja need kõik, ei ka need lampide ja teekannude wahelt wilkuwad tühjad pudelid, mille nimed oma „Rum“-iga kaugele loetawalt wälja paistsid — see kõik ei teinud Mudilat teistest temasarnastest alewiku-pesadest isesuguseks ega annud tema elust mingisugust ise-aimet!

Kes aga Mudilas mõne nädala oli elanud, see pidi tunnistama, et seal enam iseomasugust elu oli kui mõnes maakonna linnas. See märkas ka, kuidas imetihti siin ja seal majade aknad walgeks kukkusid, walgemaks kui harilikult, ja isegi tolmu ja soparikast teed nagu kaunistasid ja waataja silma oma kirju sitsikardinatega torkasid. Mudila päris-elanikkudele olid niisuguste allalastud kardinatega akende walgustuse põhjus üsna tut-

taw. Niisuguseid walgustatud aknaid olid mudilased oma suurnikkude juures, nagu nad nende walgustatud akende peremehi kutsusid, juba harjunud nägema. Niisugusel korral sõnas mõni ninakam: „Täna on siin sööma-kord!“ kus juures ta sõna „kord“ peale iseäralise rõhu pani.

Ja näitas, nagu oleks nende akende walgustamises tõesti järjekord olnud, sest hakkasid aknad Mudila altpoolt otsast walgeks minema, siis wenis see aegajalt postmaantee äärt mööda tuttawas korras ikka edasi ülespoole, kuni ta wiimaks üles otsa wälja sai. Harukordadel sai see järg rikutud ja siis teadsid mudilased rääkida, et wallakirjutaja täna oma naisemehepõlwe wiieaastast juubelit pühitseda, ehk et köster 7 aastat juba ühest raamatust laulnud, ehk poekaupmees Annemann uue woori raswaheeringaid saanud, ise sööb ja teisi selle sündmuse mälestuseks süüa laseb. Niisugused korrad kandsid ikka juubelipidu nimi ja olid üksnes oma ringkonnale pühendatud. Eemalolejad teadsid seda küll ka, aga osa wõtta wõisid nad üksnes walgustatud akendest.

Ja polnud selleks osawõtmiseks rahwal ka mingisugust põhjust, sest Mudila suurnikkude ja Mudila rahwaelu, need olid kaks ise asja, kaks ise ilma, mida ei sisemise ega wälimise sidemega köita ei wõidud.

Ja mis oli Mudila rahwal, sellel rahwal, kelle meestesugust liikmed talwel kandsid suurte kõrwadega karwaseid mütsa, mida nüüd Nansseni normaalmütsideks kutsutakse, suwel aga paksa, musti willaseid riideid ja läikiwate nokkadega mütsisid päris tõsiseks meeste pea-katteks pidasid, kes suuri sassis habemeid austasid ja ikka piipu imesid; kelle naistesugust liikmed aga suurte ruutudega kirjusid rätikuid naiste iluehteks pidasid, — mis oli sellel rahwal tegu wallakirjutajaga, kes linnariidest ülikonda kandis ja paberossa suitsetas; ehk mõisa hopmanniga, kes moonamehi alati tõbrasteks ülistas ja kelle naine kirjutajakaasale ikka suud andis, kui nad teineteisega kokku puutusid; ehk poekaupmehe Annemanniga, kes igaühele „sõna" näkku wiskas; ehk mis tegu oli neil köster Arnikaga, selle Arnikaga, kes oma nime „Arnick" kirjutas, ja juba enam kui 20 aastat harjunud käega kirikus orelit oli mänginud, alles hiljuti awatud kihelkonnakooli kõige parema wäljamaa metoodi järele pidas, ja kes hea meelega nägi, kui talupojad, need suurte habemetega, läikiwate nokaga-mütsidega talupojad sügawasti tema ees kumardasid ja mütsitagi temaga rääkisid, kus juures Arnik armastas ütelda: „Pange aga müts pähä, ega ma Jumal ei ole!" — mis oli Mudila rahwal ja Mudila ametmeestel käsitöölistel: kingsseppadel, rätsepatel ja muul sellesarnasel rahwal kõigi nende suurnikku-

dega tegu ja ühiſt?! Kuidas wõiſid nad ſelle rahwaga kokku pasſida?! Nemad ſünnitaſid oma iſeilma, millel oma iſeſuguſed aimed, iſeſuguſed lõbud, terwe oma iſeſugune ilmawaade oli. Ja ſelleſt ilmaſt ei astunud keegi ſuurnik muidu wälja, kui ſeda igapäewane ametitalitus ei nõudnud ega wõetud ka ſellesſe ilma teiſeſt ilmaſt ühtgi uut liiget wastu.

Mudila ſuurnikud olid muuſt ilmaſt, oma ümbruſeſt, täiesti lahutatud ja pidaſid ſeda lahusolekut omale juſt auks ja uhkuſeks. Ainus uus nägu, mis nende ſeltskonda kaks korda aastas ilmus, oli koguduſe kirikherra, kes eneſele nagu kahuſeks pidas köſtri ja tema abikaaſa ſündimiſepäewade pidustusteſt õhtul oſawõtta, ſeal kaks ſõõgipalwet, ühe piſukeſe terwituſekõne ära pidada, mõni lahke ſõna ſõõgilauaal rääkida, et ſiis jälle ära minna, nagu ta wabandades ütles: „Aeg on wäga kaſin.“

Poe kaupmees Annemann ütles ſiis ikka: „Noh sõbrad, õhk on puhas. Nüüd wõime alles peale hakata!“

Ja ſiis hakati ka peale — raha päraſt kaarta lööma, õlut jooma, Musta Peetrit ja pikkanina mängima ning wiimaks ka tantſu laſkma, mis kuni hommikuni kestis.

Nõnda läks Mudila elu. Nõnda oli ta ennegi

läinud ja nõnda pidi ta ka edaspidi minema, sest see elu oli neile pühaks saanud.

Tulid küll Arnika juurde igal sügisel paar noortmeest, aga seda Arnikat, kes talupoegadele armastas ütelda: „Ega ma Jumal ei ole!“ kes ennese selleşt küll natukene wähem tundis olewat, seda Arnikat ei jõudnud need nooredmehed teiseks muuta. Arnik seisis oma arwamistes niisama kindlalt, nagu terwe Mudila, nagu tema terwe suur köstri koht, mis tal poole mõisa suuruselt käes tarwitada oli, nagu kihelkonnakool, kus Arnik direktori ametit pidas, Eesti keelt wigaselt õpetas, lastele raamatu järele Jumala-sõna ette luges, aga õpetamise täiesti oma kahe abilise hooleks jättis, kes köstri käest selle eest prii lobi, nagu ta koobeldes kiitis, said ja weel sada rubla raha. Arnik kutsus neid küll ikka oma abideks, aga noored mehed arwasid endid pärisorjad olewat ja kadusid ühe-talwise teenistuse järele nagu tina tuhka, et, wõib olla, teistes selleşamasugustes paikades Mudila sarnases wees edasi ujuda. Köster kaebas aga oma raske seisukorra üle ning sõitis kahehobuse tõllaga, kutsar pukis, linna, et naisele uus kübar osta, ehk et ise wahel bürgerklubis mõistlikult klaas ausat märga oma janunewasse, suurest lauast ja õpetamisest ärakuiwanud kõrisse laska.

Köster Arnikal oli nüüd jällegi au eneşe juures piduliśi näha. Seal istusid tema ümmarguse, söö-

kidega koormatud laua ääres, mille peal toidud ja märjukesed nii maitserikkalt olid kokku säetud, jälle kord Mudila suurnikud suuruse järele kenasti reas.

Köstri paremal poolel asus hopmann, siis hopmanni proua, keda küll rahwas Kure emandaks kutsus, aga seda ei uskunud köstri külalistest keegi, ét nende seas ka keegi emand wõis asuda, pealegi ei olnud hopmann wäljaräägimise järele mitte Kurg, waid Kurch. Selle järele asus kaupmees Annemann, see wäljakannatamata Annemann, kes oma ülemeelsete sõnadega naistele alati hirmu peale ajas, kes aga ise sellest kõige wähematgi ei hoolinud. Tema kõrwal istus wallakirjutaja Kiwi oma abikaasaga, kelle juures laua otsas köstri kaasa aset wõttis. Köstri pahemal poolel wõtsid, nii ütelda, teise järgu suurnikud aset: neiu Luise Friederike Kaasike, noor neitsikene, köstri kauge sugulane, Mudila prouade — emandate — riiete looja, kes oma iluse ja tarwilise käsitöö tõttu üle kihelkonna kuulus oli. Neiu Kaasikese kõrwal olid hariliselt köstri abilised, kes aga praegu puuduse, nõnda et rida emand Alwiine Maasikaga lõppes.

See oli Mudila suurnikkude alaline seltskond, millele nad elasid ja liikusid.

„Aga, neiu Kaasike," küsis kaupmees Annemann järsku oma laia, lameda häälega neiu Kaasikeselt, kes waikselt, iseeneses mõttes olles ainult

toiduga tegemist nähti tegewat, „teie olete täna jälle leſk?“

„Oh, mis hirmus!“ hädaldas neiu Kaasike, oma hariliſt sõna „mis hirmus!“ tarwitades, mis talle nii lihasse ja luusse oli kaswanud, et ta pea ühtgi tähtsamat lauset ilma selleta alustada ei oskanud, „kuidas wõin mina leſk olla, kui mul meest pole olnudgi!“ Selle juures liigutas ta õlanukka, nagu tahaks ta sedasama terwe oma kehaga tunnistada, et tal meest weel pole olnud, ja naeratas eluröömsa näoga nii, nagu oleks kaupmehe Annemanni jutt niisugune, mille peale ka kõige pisemat tähelepanu tarwis polnud pöörda, just nagu ei tahaksgi tema, — see iluſa, saleda kehaga, röömsa, walge näoga ja pikkade juustega neiu mehele minna. Ta naeratas ja waatas selle juures oma selgete ſiniſilmadega, milleſt taltſutamata sala tuli wastu õõgus, kaupmehe otsa, nii et see oma lause küllalt põhjendatud ei tunnud olewat ja otsa lisas:

„Seſt wiis on neid juba olnud, aga see, kes weel tuleb, ei ole siia sõitnud!“

„Mis hirmus!“ kaebas neiu Kaasike weel enam punanedes, seſt neiu teadis wäga hästi, et kaupmees nende wiie all endiſi köstri abiliſi mõtles, keda köstri abikaasa hea meelega neiule oleks soowitanud, aga kes tulid ja läksid, ilma et nad tähelegi olikſid

pannud, et neiu Kaasike sugugi nii wõimatuks ei pidanud mehele minna.

Annemann nägi, kuidas neiu punetas ja häbenes, kuidas ta silmad maha lõi, aga siisgi naeris täiest kõrist ja waatas pilkawalt Kaasikese otsa.

Köstri emandale oli kaupmehe naer ka wastumeelt ja piinlik ja neidu oma kaitse alla wõttes ütles ta: „Aga, herra Annemann, jätke ometi preili Luiise rahule. Teie ei wõi ka ühtgi inimest pilkamata jätta!"

„Ma näen, et teie prohwet olete," naeris Annemann hea meelega, „siis ütelge mulle, kuidas pean ma selle sinepitopsi enese juurde saama?" kus juures ta käega laua keskkoha poole näitas.

„Ah, mis hirmus!" kaebas Kaasike, „teie ei wõi ka nagu ristiinimene rääkida!"

„Kui waim sedawiisi käseb!" wastas kaupmees naerdes.

Annemanni waim ei annud iialgi käsku teistmoodi rääkida. Päris õiget juttu ajas Annemann harwasti, nagu ta ise ütles: „Siis, kui inimene jampsiks hakkab minema." Tema kõne oli ikka segu lendsõnadest, kõnekäänudest, laulu- ja muist sõnust. Oma weidra jutuga tegi ta inimestele palju nalja. Ta pood oli alati ostjaid täis, nii et teda jõukaks mehеks wõis arwata, misläbi tema lugupidamine ka Mudila suurnikkude seas tõusis. Kaupmees sai sellest wäga hästi aru, et teda ainult tema

jõukuse pooleſt ſuurnikkude ſekka loeti, ja ſellepäraſt ei häbenenud ta ſugugi neid ei ſuuſõnaga ega kirjalikult natukene puudutada. Oli tema käes pidupidamiſe kord, ſiis ſaatis ta neile järgmiſe ſiſuga kirjad:

„Austatud Mudila herrad ja prouad!

Mina, II. gilde kaupmehe-herra, Annemann, ristinimega Kaarel, muidu aga Carl, annan neile inimestele, kelle juures mina ſüüa ja juua olen ſaanud, teada, et tänaſel päewal minu eluruumides üks niiſamaſugune ſööma- ja joomakurſus läbi tehakſe, ſelle mälestuſeks, et ma ühe tonnitäie head wankri määret olen ſaanud. Kellel kõht tühi ehk kiilikas kõrbeb, ſee olgu punkt tund aega enne ſöögi hakatuſt minu juures, ſeſt ſelleſt minutiſt algab ſuumuſklite harjutus peale.

Wäga tõſiſelt

C. Annemann, II. gilde kaupmehe herra."

Sõnal „herra" oli kriips alati all.

Saajad pahandaſid harilikult ſarnaſe kutſe üle, aga minemata ei jäänud keegi, ſeſt kes tahtis niiſuguſeſt tähtſaſt mälestuſe ſööma-ajaſt ilma jääda!

Aga Annemannil olid ka teiſed mälestuſepäewad: wahel ſeiſis wankri määrde aſemel „et kilud hapuks läinud," ehk „et uue hoowi koera olen oſtnud," ehk mõni ſelleſarnane põhjus. Muidu oli aga

siſu ikka üks ja seesamane ja sõnal „herra" oli ikka kriips all. Mõned arwasid, et ta sellega köstrit narriwat, kes „herra" ei tahtwat olla, waid „isandaga" pidawat leppima, aga kirjutaja Kiwi teadis seda paremini seletada: tema teades lugenud korra Annemann wallamajas kiriku wöörmündri kirja, mille all „baron Stockmann, kiriku wöörmündri herra," seisnud ja selleſt saadik hakkanud ka kaupmees ennaſt iſe herraks kutſuma.

Niiſugune iſeſugune oli Annemann, ja teiste hädaldused ja pahandused ei aitanud siin midagi ega julgenud teised kaupmeeſt eneste seaſt ka wälja heita!

„Aga kuidas siis teile waim niiſuguſt sodi käseb ajada?" küsis köstriemand.

Annemann tegi tõſiſe näo ja wastas siis Schilleri Mereniglaſe sõnadega:

„Inime' jäta ſa täiesti maha,
Mida ei Jumal full' näidata taha!"

Wallakirjutaja hakkas naerma, nii et köster silmad ülesſe pidi tõſtma ja oma tähtſa kõne hopmanni kaaſaga pooleli jätma. Pea terwe laudkond waikis, ainult hopmanniemand kõneles: „Oh, mis kaunis, juſt kui meie baroniproua juures! Ma olen omale ka nii ſiſſe ſäädnud: eſiti ukſe kohal ülewal wäikene pilt, ſiis parempool nurgas piſukene gipſikuju Sokrates...

„Mitte Sokrates, waid Goethe...“ parandas walitseja Kurg.

„Wõi Schiller, wõi Goethe... ühe sõnaga... üks tähtjas kuju...“ korutas emand edasi. „Aga see annab toale niisuguse armsa ilme, et wäga sõbralik seal on elada!“

Selle juures oli walitsejaemand wäga waimustatud, et tal korda oli läinud niisugust tuba saada nagu baroniproual.

Annemanni wastus köstriemandale oli tema juttu seganud ja kui teised naerma hakkasid, arwas hopmanniemand, et tema jutu üle naerdi, sellepärast ütles ta nagu kõigile:

„Tulge waadake, tulge ometi kord ja waadake! Proua Maasik tunneb wäga hästi baroniproua maitset. Ja — ah?!“

Proua Maasik istus waguni laua ääres. Nagu eneseja aoks oli ta kõige aja olnud. Ja kui walitsejaemand, kes poolwastu tema kohal istus ja temale selle „ja — ah?“ nagu seletuseks ette pani, siis lõi ta oma tõised, sõstrakarwa silmad, mis pisut alt kulmu waatasid, ülesse ja nagu kaastundmatult jäi ta walitsejaemanda otsa waatama. Näis, nagu ei huwitaks teda see maja kaunistuskraam sugugi, nagu ei oleks temal terwe selle majaga ja inimestega mingisugust tegu, nagu oleks tema ainult kogemata siia juhtunud, et oma iludusega,

külgetõmbawa iluduſega Mudila ſuurnikkude lauda ainult nagu kena lillekimp kaunistada.

Walitſeja-emanda küſimine ja emand Maaſika küſiw, oſawõtmata waade lõpetaſid korraga laudkonna jutu ja kõikide ſilmad olid kiindunud küſitawaſſe, kes aga ei teadnud, mis wastata.

Seda pilku tarwitas jälle kaupmees ja kurki taldrikule pannes, teda kahwli otſas weeretades küſis ta nagu kurgi käeſt:

„Miks ſa nutad, lillekene,
Nupud ſul täis piſaraid?“

Laudkond lõi jälle laiale naerule, kuna kõik wäga hästi teadſid, kelle kohta need „lille“ ſõnad käiſid, ſeſt emand Maaſik oli ſelle ſõna täies mõttes lill, kes oma ilu ei häbenenud. Emand Maaſik oli keſkkaswu naisterahwas, kelle täiskaswanud kuju ja juſt nagu walgeſt marmoriſt wäljaraiutud kael, õlad ja käewarred tema näoga, mille peaehe kurwalt, piſut altkulmu waatawad ſõſtrakarwa ſilmad oma otſiwa waatega täies kokkukõlas olid, mille läbi ta iga iluduſe austajale meeldis. Emand Maaſik teadis, et ta ilus oli, ja ei ſalganud ega püüdnud ſeda ka warjata. Ta käis ikka wäga maitſerikkalt riides, kus juures ta oma kaela- ja käteilu ei warjanud.

Eſialgu, kui ta mõiſaſt, kus ta prouale toaneitſiks oli olnud, Mudilaſſe ilmus, tegi emand Maaſika lahtine kael Mudila elanikkudele palju

juttu, iſegi kaupmees Annemann oli nimetanud, et tema poes riideküünar wäga odaw olla, aga emand Maaſik laskis ſelle tähelepanemata mööda minna ja ilmus oma kauge ſugulaſe, wallakirjutaja Kiwi õhtupidudele ikka oma wanal tuttawal wiiſil.

Et emand Maaſik wäga kenasti weel laulis ja gitarret mängis, milleſt ta kuulamiſe wäärt luguſid wälja mõistis nõiduda, ſiis oli Mudila ſuurnikkude ſeltskond nagu ſunnitud emand Maaſikat eneſe ſekka wõtma ja wahel teda weel koguni paluma pidudele tulla.

Muidu ei oleks nad ſeda ehk mitte teinud, ſeſt Maaſik oli paljalt pagariemand ja pagariga ei pasſinud ſee ſeltskond kokku.

Emand Maaſik ilmus ka pidudele ikka üksinda ja ei wõtnud oma teiſtpoolt iialgi ligi.

Sellepäraſt arwaſid ka paljud, et ta oma mehega hästi ei elawat ja et ta wägiſi mehele pandud. Wanad naiſed teadſid weel baronipojaſt ja pagari odawaſt rendiſt rääkida, ning pagariſellid arwaſid wahel wana pagari pallelt jahu-härmatiſe alt wiieharuliſt punaſt jälge nägewat; aga kes Maaſikate elu ligemalt tundis, ſee teadis, et nad waikſelt elaſid, et Maaſika emand oma meheſt küll ſuurt lugu ei pidanud, aga muud halba ei wõinud ka keegi rääkida.

Pagar ei pannud ka fugugi pahaks, et naine ükſinda külas käis, ta tundis ſelleſt eneſele nagu au, ja tihti, kui ta purjus oli, naeris ta eneſes:

„Ta küll mind ei armasta, aga ta on ſiisgi minu emand," kus juures ta ſõna „minu" peale rõhu pani.

Ta nägi küll, et tema naine kurwameelne, liigagi tõſine oli, aga teda rõõmustada, ſelleks ei tundnud ta eneſe kohaſe olewat, ſellepäraſt nägi ta hea meelega, et naine külasſe läks.

See kurb waade aga andis emand Maaſika näole äritawa ilme, ja mida rohkem mudilaſed teda tundma ſaid, ſeda meeldiwamaks ta neile läks.

Emand Maaſik aga ei armastanud juſt mitte wäga Mudila ſeltskonda. Ta tundis eneſe ſeal üleliigſena. Köſtri pidule läks ta ſiis, kui emand teda paludes igakord juurde liſas: „Kui teie ei tule, ſiis teete mulle meelehaiget!"

Kui nüüd terwe ſeltskond kaupmehe ſõnu naeruga wastas, ſiis noomis köſtri kaaſa: „Kõik kaſed ei ole lõbukaſed, mõned on ka ſeina-kaſed!"

„Mulle teeb herra Annemanni loba wäga palju head meelt!" wastas korraga Maaſika emand.

„Seſt et ſee pudrupada meelde tuletab," ſähwas kaupmees ſekka, kus juures ta kurgi pooleks lõikas.

„Juſt, juſt!" kinnitas Maaſik.

„Kus ſiis teie au-wahid on?“ küſis korraga kaupmees neiu Kaaſikeſe käeſt.

„Minu au-wahid?“

„Oh, mis hirmus!“ pilkas Annemann ſekka. „Kas onukene ei ole weel hoolt kandnud?“

Köſtri emand nägi, et Annemann jälle neiu Kaaſikeſe kallale oma norimiſega läheb, ſellepäraſt hakkas ta iſe jutu otſaſt peale, et ſeda teiſale wiia.

„Meie ootame uut abiliſt iga päew,“ rääkis emand kõwa häälega, „ſeſt kool hakkab juba warsti peale, aga abiliſteſt ei ole weel kumbgi ſiin. Noored inimeſed on ju nii ilma elu praktikata, et nad ſugugi ei tea, mis nende kohus on!“

„Keda ſa, tuwikene mõtled?“ küſis köster korraga teinepoolt laua ääreſt, kes hea meelega kõigeſt ſelleſt, mis elupraktikaſſe ja eluõpetuſeſſe puutus, armastas rääkida.

„Neid noori ſeminarista ikka!“ wastas emand.

„Ah—haa!“ hakkas köster peale, „nendega ei ole nüüdſel ajal ſuurt midagi peale hakata. Mina olen nendeſt üsna tüdinud. Need on niiſuguſed mehed, kes ſõnagi keelt ei mõiſta, nii et ſa ei teagi, kuidas nendega rääkida, ſeſt ega's ma oma peres ometi ju maakeelt rääkima ei wõi hakata?“

„Ja!“ kinnitas Hopmann tõſiſelt. „Meie aeg on imelik aeg! Ega ſiis meie ometi nende päraſt endid ümber ei wõi tegema hakata. Naljaka-

maks läheb ikka see lugu. Kust peame omale wiimaks mõisadesse noormehi abilisteks saama?" Ta hakkas naerma: „Eks telli wiimaks Saksamaalt?!"

„Ja, eks ta nii wiimaks ikka läheb!" kinnitas emand.

„Asi on tõesti narr!" seletas köster edasi. „Misjuguseid inimesi ka nüüd kooliõpetajatena näha ei saa?" kus juures ta ise oma juttu hea meelega naeris. „Ma räägin teile ühe pisukese loo: See oli umbes Jaanipäewa ajal. Kui ma aias jalutasin, tuli mu juurde keegi noormees — üsna kena näoga..."

„Haa, preili Kaasike!" märkas Annemann.

„Üsna kena näoga... ja pakkus mulle abiliseks. Me saime kaubaga kokku ja ma saatsin ta kirikherra juurde esitelema..."

„Ennast preestrile näitama..." ütles Annemann sekka.

„Pärast tuleb ta minu juurde tagasi, ja mõtelge ometi! Ta wõtab oma palitu ära ja mis ma näen?" Köster tegi tõsised silmad ja hoidis naeru tagasi... „Ta seljas oli harjuski kirju särk!"

Selle juures purskas ta ise naerma ja näppis äritatult oma shimpanse habet, nagu peaks arwama, et see kirju särk teda wäga oli pahandanud.

Külalised tegid kõik kohkunud näod ja katsusid igaüks köstri naeru kaasa aidata, ja kui Anne-

mann sekka wiskas: „Ja tuul ei puhunud tema ihu alt mitte läbi!“ siis oli laua ääres hinge kinnipandawat naeru kuulda.

Wanal köstril oli sellest nii hea meel, et ta näost naeru pärast üsna siniseks läks ja leiwa raasukese hingekõrisse tõmbas, mis teda läkatama ajas, nii et wesi silmist woolas.

See kohutas emandat, kes mehe terwise eest wäga hoolt kandis. Emand tõusis laualt ülesse, läks mehe selja taha ja labaluude wahele pihupesaga patsutades palus ta: „Papakene, papakene, ole ometi natukene ettewaatlikum! Sa wõid selle läbi rabanduse saada!“

„Mis ja teed ära,“ rääkis köster silmi ja nina puhastades, „kui wana-ea sees niisuguseid asju näha saab!“

„Ja niisugused tolgandid peawad meie juhatajad olema?“ küsis hopmann pilkawalt.

„Ei kogunisti mitte!“ seletas köster sekka, kus juures ta nägu jälle tõsiseks läks. „Ma waatasin ta otsa ja ütlesin sellele nooremehele: „Aga sõber ja kaaskristlane, ma arwan, et ma teid ometi tarwitada ei wõi!“

„Sest sul pole pulma riiet!“ arwas Annemann.

Laudkond naeris uuesti. Aga köster ei lasknud end ekšitada ja rääkis edasi: „Wäga tõsi! Ma ütlen talle suu sisse, mis tal weaks on. Laste-

kaswataja peab mõistma end ka õieti katta! Tema aga?!" küsis köster järsku. „Tema, häbemata, wastab mulle sõnasõnalt: „Ei, köstriisand, see on minu suwebluus! Ma panin ta sellepärast selga, et mul jala kergem käia oleks." — Köster läks jälle pahaseks: „Tema tuleb mind, wana inimest, weel õpetama, niisugune kolla-nokk, kuidas tuleb käia! Ma waatasin talle otsa ja ütlesin: „Niisuguse ninatarkuse eest wisatakse teid harituo majast wäljaa!.."

„Mudilas!" salwas kaupmees sekka.

„Aga mina ütlen teile, et ma teid tarwitada ei wõi!"

„Wäga õige!" tõendas hopman.

„Mul oli pärast küll pisut kahju, aga kui ma mõne päewa pärast kirikherra käest kuulsin, et seesamane mees tema kirjutusetoas kalossidega seisnud, siis jäi mu süda üsna rahule!"

„Aga ehk ei olnud kirikherra tuba puhas?" küsis Annemann.

Üleüldine rõõmus tuju andis tunnistust, et kaupmehe sõna oli mõjunud.

„Oh, nendega on igapidi häda!" seletas köstri emand edasi. „Paljud nendest on niisugused, kes süüa ka ei oska; mitte nuga ega kahwlit ei mõista nad õieti tarwitada! Aga nuriseja rahwas on nad!"

„Hirmus rahutumad waimud!“ täiendas köster. „Millegagi ei ole nad rahul! Tuleb aga kewade, siis lähewad nad minema, nagu oleks nendega, Jumal teab, misfugune ülekohus tehtud?“

„Kui surm on potis!“ arwas kaupmees.

„Surm on potis?“ küsis köster tõsise rõhuga ja laskis siis julgelt: „Ei, surm on nende potis. Nüüdse aja noored inimesed ei tea ju, mis nende rahule tarwis läheb, ja peale selle on nad uhked, liiga iseennast täis ja iseäralise waimuga. Nad püüawad nagu kuhugile, nad tahawad nagu midagi kätte saada, aga nad ei tea isegi, mida nimelt! Elukindlust, waikust neil ei ole. Et rahulikult tööd teha, midagi pikalt toimetada, seda nad ei mõista. Siis on neil weel isefugune haigus: nad jookfewad iseenese juurest, iseenese töö juurest ära eemale, teiste juurde. Teistega, — selle suure ilmaparanduſega on neil palju tegu. Ma pean ütlema, et ma niisuguſt tööd ei tunne ega mõista. Nad jookfewad inimeste sekka, neil on nagu iseäralik walu talupoegadega midagi korda saata. Sellega aga kaotawad nad oma lugupidamise iga mõistliku mehe juures. Ja iseeneste elu teewad nad mõrudaks, sest inimesed ei austa neid ja selle juures ka mitte meid enam. Seda olen ma tähele pannud, et sellest ajast, kui ma neid noorimehi enese juurde olen hakanud wõtma, et ka inimesed minu wastu koguni imelikuks on läinud.“

„Nad näewad, et Kölni doom kõigub!“ naeris kaupmees kibedalt.

Köster ſai pahaſeks.

„Oodake, oodake,“ ütles ta ſapiſelt. „Teil on kõrwalt, oma poeleti takka hea waadata ja naerda, aga meie nutame walu päraſt rahwa eeſt! Rahwas olla ja rahwa juhatajad olla, need on kaks iſe asja! Aga meie oleme rahwa juhatajad ja oleme ſeda tööd auſasti teinud!“

Ta jäi puhkama, et oodata, mis teiſed ſellepeale ütelwad. Aga neiſe teistele näis köſtri kõne koguni kõrwaliſe asjana; neil oli ſöögiga rohkem tegu. Et peremehele meeldida, ſellepäraſt nikutaſid nad nagu mõistakſid kõik ſeda, kaastundlikult päid. Annemann aga ſalwas ſekka:

„Seſt kõht on meie Jumal!“

„Muidugi teada!“ tõendas wallakirjutaja.

See äritas wana köſtrit.

„Aga nende töö on alles tegemata,“ rääkis ta edaſi, „ja mis tehtud on, ei ole midagi wäärt! Niipalju on näha, et wanu aluſeid hoolega ümber tustitakſe ja kõik ſee maha kistakſe, mille peal elu aſub. Ütelge mulle, mis teie ſelleſt arwate? Mu juurde tuleb keegi lapſewanem. Ma tean wäga hästi, et mu endine abiline ſeal tihti külas käis. Ta tuleb mu tuppa, mu abiline on ka mu juures. Mees wõtab piibu taskuſt ja hakkab rahulikult oma tobi laadima. Ma ei ole enne

iialgi näinud, et talupoeg mu toas seda on julgenud teha. Ma lasen sündida! Ta paneb tobi rahulikult tormama!"

Köster tegi põlastawnaeruliſe näo. Ka teiſed naerſid.

„Oh, mis hirmus!" kaebas neiu Kaaſike.

„Aga selleſt ei ole weel küllalt," rääkis köster edaſi, „ta ſülitas mu tuppa maha!"

Köster waatas wihaſe, põlastawa näoga eneſe ümber nagu loom, kes wastikut werehaisu on tundnud, ja rääkis edaſi:

„Noh, seda ei jõudnud ma enam kannatada ja ütlesin talle: „Kuule, mees, mu maja ei ole kõrts!" Aga ma märkasin, kuidas ta kohe pahaseks sai ja minema pühkis. Mu abi aga õpetas mind: „See oli selle ausa mehe teotamine!"

„Kuidas teotamine?" küſiſin ma. „Kuidas julgeb talupoeg minu tuppa ſülitada?"

Näitas, nagu oleks Annemann seda juſt ootanud.

„Ei kogunisti mitte," põrutas ta, „seſt sa ei ole milgil kombel wähem teiste Juuda würstide seas!"

Kaupmehe lend-lauſe oli niiſugune, et lauaolejad naerma purskaſid, iſegi emand Maaſik, kes juttu nagu tähele ei pannud, ei jõudnud head meelt tagaſi hoida. Köster sai aga wäga hästi aru, mis kaupmees sellega ütelda tahtis, ja see pahandas

teda, et inimeſed tema aatelisteſt mõteteſt aru ei tahtnud ſaada.

„Herra Annemann," rääkis ta ſiis madala häälega, nagu tunneks ta kurbtuſt, „teil on ikka ja alati hirwitamine keelel, kui meie rahwaeluſt juttu ajame! Meil ei ole elu nali ega lõõpimine. Meie tunneme: rahwa elul on uſs ſees, kes teda närib. Meie näeme, kuidas ſee uſs meie rahuliſed talupojad wastikuks teeb, et nad iſegi oma õpetajate wastu nii jultunud on! Kuſt ſee tuleb?! Kuſt tuleb ſee?"

Annemann tegi tõſiſe näo, nagu otſiks ta wastuſt.

See „uſi" ſõna tuletas talle tuttawa laulu-ſõnu meelde ja kähku wastas ta:

„Siion, kui uſs wõtab, — hammusta!"

Naeru lagin hindas kaupmehe ſõnu. Köster tegi aga „mh!" ega wastanud midagi.

Toidukorrad läkſid edaſi. Toodi uuſi toita lauale, ja jutt läks jällegi ſegamini.

Köster näis wäga äritatud olewat. Nähtawasti tegi kaupmehe wiimane ütlus temale peawalu.

Kas ſiis kaupmees teda tõesti uſſiks pidas, keda hammustama peab? Nii ei olnud tema meeleſt need lauluſõnad?

Ta mõtles ja mõtles, aga kuidagi ei tulnud

temale laulu õigeð ſõnaõ meelde, ehk ta ſeda laulu küll wiſt enam kui ſada korda elus oli laulnuð.

„Wanainimeſe pea, unetab ära!“ piði ta wiimaks eneſe üle otſustama.

Wiimaks lahkus ſee mõte temal peaſt ja uued jutuð ja ſõnaõ ajaſiõ ta arutuſeõ ühe asja pealt teiſele laiali.

Toiduõ käiſiõ käeſt kätte ja täitſiõ piſukeſe kodanliku meelega ſeltſkonna ſöögi-iſu, kuni wiimaks maguſa toidu kätte järg tuli, mille ajal kõneõ piõu toimepanejate kohta lahti läkſiõ, kus köſtrit ja tema kaaſat, kui wooruſte eeskujuſiõ kirjeldati, neiõ kõrgeks tõſteti ja neile mitu ja mitu korda „ta elagu“ ja „naõ elagu“ lauldi, millega ka köſtripaar wäga rahule jäi.

Söök ja ſöögi-kõrwane — õlu ja wiin — oliõ oma teo auſasti teinuõ: näoõ punetaſiõ, hääleõ waljuneſiõ, ja kui ſöögilaualt ülesſe tõusti, — päraſt ſeda, kui köſter Taewa Iſa toidu eeſt ſüdameſt oli tänanuõ, — ſiis algas harilik piõu-õhtu, meeſtel kaartidega, ja naiſtel ſohwa laua ääres jutu ja näputöödega, ja kui ſee ka igawaks läks, kaardimänguga.

Iſeäranis nobe töö walitſes meeſtel kaardilaual, kus köſter, hopmann ja wallakirjutaja kibedaſti ametis oliõ. Kaupmees oli teiſtele abiks ja õlle kätteandjaks. Ta ei armaſtanuõ palju kaarta mängida.

Mida rohkem keelt kasteti ja mängiti, seda enam waljunes ka kõne kaardilaual.

Korraga muutus aga kõne möiramiseks. Köster oli wõõriti mänginud.

Seesamane hopmann, kes köstrit söögilaual wooruse eeskujuks oli säädnud, oli nüüd laua äärde püsti karganud ja pihutäit kaarta käes hoides, wihtus ta nendega üle laua ulatades köstri nina all ja sõimas:

„Eesel, eesel! Kuidas wõib täiearuga inimene nii lollisti mängida?! Lambapea!"

„Ma olen ekſinud! Wanainimese pea!" õiendas köster wabandades.

„Ekſinud? Ekſinud! Lambapea! Kas ſina maksad kahju? Maksa mu ſilmad wälja! Waata, kui ma ſulle nende kaartidega näkku ei sõida!"

Naiſed olid ka püsti karganud, ſest nad teadſid wäga hästi, et niiſuguſel korral nende abi tarwis läheb. Seiſis neil kõigil weel hiljuti ſündinud lugu walitſeja juures meeles, kes majaperemees apteekrile kaardilaual ſuhu ſülitas, kui see oli kinnitanud:

„Kui ma waletan, ſiis ſülita mulle ſuhu!" Selle peale oli walitſeja käskinud apteekrit ſuu lahti ajada ja kui apteker ſeda oli teinud, ſiis ka ſeda ſaanud, mida ta käskinud.

Nüüd ſeiſis kumbgi kaaſa oma mehe ſelja taga ja rahustas oma äritatud teiſtpoolt.

Korraga kuuldus kerge koputus ukſel.

„Ma olen unetanud!“ palus köster.

„Sa oled petnud, aga mitte unetanud! Eesel!“ wandus hopmann ja wiskas kaardikimbu lauale.

Koputati kõwemini.

Köster ei pannud seda aga tähele.

„Sa ei kuule ka seda, et keegi su maja lõhub!“ pahandas hopman. „Mängi sihukesega weel kaarta!“

Jälle koputati.

„Papi, keegi koputab!“ ütles köstri kaasa.

„Karjane tuleb oma karja südaööse katsuma!“ õrretas kaupmees.

Kõik jäid waguſi.

„Ma ei ole teda kutsunud!“ wastas köster poolehmunult ja hakkas õllepudeleid laualt nurka lillepottide taha ära peitma.

„Wõta ometi küünal ja mine waatama!“ käskis köstriemand, kus juures ta kaardilaualt küünla tõmbas, selle köstrile pihku pistis ja tema ukse juurde lükkas.

„Aga ehk on mõrtsukas!“ kohutas kaupmees.

„Oh, mis hirmus!“ hädaldas neiu Kaasike ja waatas seinal olewasse suurde peegli.

Jälle koputati.

Ettewaatlikult, osalt hirmuga, awas köster saali ukse ja laskis küünla walguſt kotta tungida, kus pisukene lambikene juba enne punakat eha

laiali laotas. Üst lahti teheſ nägid piduliſed wõõra mehe kogu, keda köster teretas.

„A—a!“ kuuldi köſtri häält. „Wõtke aga lahti! Jsſand õnnistagu teie tulemiſt minu katuſe alla!“

„Neiu Kaaſike!“ hüüdis kaupmees tähenduſerikkalt.

Pahane hopmann käis aga mööda tuba edaſi ja tagaſi ja uriſes: „Kui ka kirikherra iſe tuleks, ma ütlekſin talle ſuu ſiſſe, et tema köster päris eeſel on! Kuidas wõib terwe aruga inimene niiſuguſt patentlolluſt lubada, ja iſe ſeal juures weel aupooleſt köster!“

2.

See wõõra tulek ſegas korraga piduliſte tuju: kellegil ei olnud asja, millega ta päriſelt tegemiſt oleks teinud. Neiu Kaaſike oli kaupmehe tähenduſerikka hüüu peale „Oh, mis hirmus!“ wastanud ja nüüd ſeiſis ta nagu kogemata peegli all ja kohendas oma riideid ja põllepitſa. Kaupmees oli ſeda tähele paanud, läks emand Maaſika juurde ja ſoſistas ſellele taſa kõrwaſſe: „See raswab ſulgi!“ kus juures ta ſilmi pilgutades neiu Kaaſikeſe poole peaga liigutas. Kõik nagu ootaſid midagi ja wal-

mistasid endid selle midagi wastu; ainult mõisa hopmann käis endiselt mööda tuba edasi-tagasi ja pomises enesele midagi habemesse.

Alles siis, kui köster tagasi tuli, algas nagu uus elu.

„Kes on?"

„Kas uus abiline?"

„Mis ta nimi?"

Niisugused ja sarnased küsimised langesid wana Arnikale kaela.

„Uus abiline jah," seletas köster, „uus abiline, Heinrich Madaras; seesama neh, keda mulle mu wana sõber Tartust soowitas."

„Luiise Friderike Kaasike ja Heinrich Madaras," pomises kaupmees sekka, aga nii kõwasti, et see kõigile oli kuulda.

„Mis hirmus!" kaebas neiu punastades.

„Kuhu ta jäi?" küsiti mitmelt poolt.

„Ma wiisin ta ülesse, tema oma korterisse!"

„Kas ta siia ei tule? Tooge ometi ta siia!" käis jälle läbi külaliste.

„Lööme ta täna Mudila rüütliks!" pahwatas kaupmees Annemann sekka.

„Kas ta Saksa keelt ka oskab?" küsis kirjutaja abikaasa.

„Üsna Saksa keelt rääkisimegi!" seletas köster. Sellega oldi wäga rahul.

Terwe ſeltskond palus wana köſtrit, et ta noore majaliſe kohe täna ſeltskonnaga tutwustaks. Wanal köſtril ei jäänud muud üle, kui pidi teiste ſoowi täitma ja noorelemehele järele minema.

Wähe aja päraſt ilmus köster uue abiliſega. Seltskonda tuleja oli pikka kaswu, kahekümne-aastane noormees, iluſa, õitſewa näo, piſukeſe ſuu ja terawa ninaga ning ſõſtrakarwa ſilmadega meesterahwas, niiſugune, kes oma wälimuſe järele teistele kohe meeldib. Tema piſut häbelik muige piſukeſe ſuu ümber andis talle eſiotſa neitſi-ohtu näo ja kui wäikeſed habemekarwad nina all ülesſe pöördud lips-otſadega nagu roti ſabakeſed. tema mehe-easſe astumiſt mitte ei oleks tunnistanud, ſiis oleks wõinud ſeda pead ennem mõne neiu kui mehe omaks lugeda.

Algas eſitelemine.

„Herra Madaras ja proua ſee ja ſee, ning herra ſee ja ſee," oli üksluiſelt kuulda, mille peale Madara „Rõõmustab wäga!" poolkuuldawalt kõlas.

Waewalt oli köster „Herra Madaras" ſaanud ütelda, kui Annemanni ſuuſt üle ſaali kõlas eſitelemine: „Minu nimi on Johann Eduard Peeter Paul Pukski Ehregut Leberecht Kohwikott Kaalupomm Soolatonn wanapoiſs Kaarel Annemann, teiſe gildi kaupmehe herra Mudilas!"

Annemanni ütelus weeres ſuuſt nagu weſi, nii ruttu ja kiirelt, et noormees Madaras arugi ei

saanud, mis see pidi tähendama, ja suurte, osast häbelikel silmil jäi ta esitelewa ette waatama.

„Mis hirmus!“ kaebas neiu Kaasike. Isegi emand Maasik, kes ikka wait armastas olla, ei jõudnud end tagasi hoida, waid noomis: „Annemann on ikka wana Annemann!“

Ka köster tegi pahase näo ja wabandades ütles ta: „Herra Annemann on suur naljahammas!“

Nüüd alles sai Madaras wastata: „Rõõmustab wäga!“

Annemann arwas aga weel midagi wälja.

Ta pani käe oma kõrwa äärde, nagu ei kuuleks ta hästi, ja küsis: „Mis noored-herrad ütlesid?“

„Rõõmustab wäga!“ wastas noormees tõsiselt.

„Mis teid siis rõõmustab?“ päris Annemann otsekoheselt.

Madaras jäi niisugusesse olekusse, kus inimene enam mitte midagi wastata ei mõista. Ta kehitas õlasid ja punetas näost.

„Aga Annemann!“ käis korraga emand Maasika suust noomiw hüüd.

Madaras lõi oma häbelikud silmad ülesse selle noomiwa hääle poole. Ta ees seisis ilus naisterahwa kuju, kelle silmad nii kurwalt, aga siisgi kaastundlikult tema otsa waatasid.

„Mis hirmus!“ waewles Kaasike.

Hopmann ja kirjutaja pidid naerma purskama, aga Madara häbelik olek hoidis neid tagasi.

Köster oli pahane.

„Olge head, wõtke istet!“ pakkus köster.

Madaras pööris Annemannile selja ja wõttis sohwa ees aset, mille ümber ka teised kohad wõtsid, kuna nad Madara otsa waatama jäid, nagu oleks tema käes kord juttu alustada. Noorelmehel oli piinlik, ta nagu heitles iseenesega. Paistis, nagu oleks tema eneseteadwata haawata saanud, tema isik pilkamiseks pruugitud.

Annemanni temp oli ka naisterahwad pahandanud.

„Niisugune on meie Mudila!“ kaebas emand Maasik tõsiselt. „Niisugune ta on! — Herra Madaras, ega teie enne sarnast nurka ei ole näinud!?“

Madaras waatas nagu tänawa pilguga noore emanda otsa, kes seda piinlikku waikust lõpetada oli mõistnud. Emand Maasika sõnad pääsisid jälle keele paelad.

„Ega herra Annemann nii hull ei olegi,“ seletas neiu Kaasike, „ja ega see Mudila ka nii sõge ei ole, nagu teie teda kujutate. Ekks igalpool ole oma head ja wead!“

„See on õige jutt!“ kinnitas Hopmann. „Paradiisi pole weel keegi tark maa pealt leidnud!

Pole sellel Mudilal häda midagi; lõikab küll!" Ja Madara poole pöördes küsis ta: „Kas piiblit loete?"

Madaras ei saanudgi wastata, kui Maasik wahele astus ja ütles: „Juba jälle oma piibliga! Ise kiskusite alles ja juba jälle kaartide kallale. Laske ometi wõõras inimene pisutgi puhata!"

Nüüd nägi Madaras, et emand Maasik just meelega tema wastuse wahele oli tikkunud, sest tema arwas piibli nime all päris tõsist asja. Ja nagu instinktilselt tundis ta, kuidas ta selle kena naise poole hakkas hoidma.

„No jah," hurjutas hopmann, „naised tahawad ikka kooreriisujad olla! Lähme, laseme ühe pisukese partii!"

„Tänan wäga!" wabandas Madaras, „olgu teine kord!" Madaras jäi sohwa äärde naiste laua juurde, kuna mehed jällegi kaartide kallale asusid. Naised wõtsid sohwa ääres aset.

„Noh ütelge, neiu Kaasike," küsis emand Maasik, „mis head teie Mudilast leiate? Siin ei ole ju midagi niisugust, mida nimetada sünniks!"

Neiu Luiise tundis, et teda nooremehe ees kimpu tahetakse ajada. Ta lõi oma silmed, suured sinisilmad nooremehe peale, nagu tahaks ta ainult neid waatamise wääriliseks Mudilas pidada, ja wastas siis ägedalt: „Aga, kus on siis parem? Igalpool on oma wead, ja ega meie nurk nii maha jäänud polegi. Meil on oma hea seltskond

ja kes selle tutwusega ei taha leppida, see leiab ka ümbruseşt head seltsi!"

Madaras waatas uuriwalt neiu otsa. Kuidas need silmad sätendasid, nagu sala tuli oleks nendes õõgunud.

„Ja jah," wastas Madaras, kes tundmata Mudilat laita ei tahtnud, „ega see asi nii hull ei ole, kui ta wahel ka paistab. Nüüdsel ajal on igalpool juba kaunis laialine seltskondlik elu! Kas Mudilas seltsa ka on?" küsis ta nagu seletuseks.

„Mitte mingisuguşt!" wastas emand Maasik.

„Ka mitte karskuse seltsi?"

„Mitte midagi!" wastas pagariemand.

„Meil on oma seltskond!" wabandas köstri kaasa.

„Ja mis muud seltsi meil weel tarwis läheb?" küsis walitsejaemand.

„Ma arwan, et seltsid lähewad ikka tarwis," seletas Madaras oma pisukesi kihwu keerutades ja otse ülespoole lükates. „Seltsielu toob rahwale koguni teise lehekülje! Ja mitte ükşi rahwale, waid igale ükşikule inimesele. Ütleme — kõned, ütleme — udupildid, ütleme — tantsu-õhtud."

„Kas teie tantsite ka?" küsisid korraga naised.

„O — jaa!"

Naistel oli hea meel.

„Wäga kahju!" arwas Madaras, „et siin üht üleüldist seltsi ei ole. On meil seltsid, siis wõime

perekonna õhtud toime panna — ühe sõnaga, elu on koguni teine!"

„Mulle teeb see väga head meelt," seletas pagariemand, „et on tulnud noormees, kes sarnaste waadetega ei ole, nagu siit Mudila mehed! Igawesti mängiwad nad kaarta, igawesti istume meie üksinda! Elust on mul juba, näe!" — ta näitas oma kaela, kus juures ta lõua kõrgemale tõstis, mis läbi rind kõrgemale kerkis, nõnda et kaelamuskleid ja rinna esimene wõlw enam silma paistis, „näe, siit saadik on juba see elu läinud. Ela nagu kloostris!"

„Aga, ma ei saa aru, mida teie ometi soowite?" küsis köstri kaasa, kellele näis pagariemanda elawus natukene iseärakikuna. Meie elame ju siin üsna lõbusasti?!"

„Lõbusasti nagu konnad tiigis," wastas ülus emand, „krooksume ja krooksume, kuni surm meid mättasse ajab. Ütelge, kas on siin midagi, millega inimene rahule wõiks jääda?!"

Ta waatas oma suurte sõstrasilmadega köstriemanda otsa, nagu tahaks ta sellega oma arwamistele kaks suurt sätendawat punkti otsa panna.

„Mis on meil, pereemadel, weel soowida, ma ei saa aru?" küsis köstriemand.

„Soowida on palju," kinnitas emand Maasik, „wäga palju!"

Neiu Kaasike oli ammu tahtnud juba Maasika emandale wastata. Talle paistis, nagu tahaks pagariemand korraga wõõra nooremehe ees niihästi oma ilu kui ka mõistusega hiilgada.

„Ma ei saa ka aru," küsis neiu Luiise, „mis iseäralist elu teie soowite, ja mis elu naine peab soowima? Tal on ju oma kodu! Mis iseäralikku seltsi talle tarwis läheb?" Ja nagu oma õiget neitsilikku põhimõtet kuulutades ütles ta: „Tubli majaema käib kõigest üle!"

„Tubli, tubli, neiu Luiise!" kiitsid naised.

Pagariemand naeratas kurwalt.

„Kas teie seda kõik üheks tubliks majaema tööks peate, mis meie igawesti teeme: Kujume sukki, walmistama sööki, ja kui kokku tuleme, siis teeme hebemeid, mängime wahel kaarta ja ajame niisugust juttu, mis kedagi ei huwita?" küsis ta weel kurwemalt.

Madaras kuulas seda suure huwitusega. Wõõras emand wõitis tema tähelepanu täiesti eneselе.

„Oh, oleks teil ka „wäikene" kodus olewat," naeris hopmanniemand, „küll siis kõik igawus kaoks!"

„Wõib olla!" wastas Maasik kurwalt. „Kui üks mäng isu ära ajab, siis peab teine lõbu pakkuma!"

„Oh, mängige ometi midagi, proua Maasik,

mängige ometi midagi," palus korraga kirjutaja emand, kellele sõna „mäng" Maasika mängu meelde tuletas.

„Jah, mängige midagi!" paluſid ka köſtri emand ja walitſeja kaaſa.

Neiu Kaaſike näis tuſane olewat.

„Olge nii lahked!" palus Madaras.

„Kas teie ka mängite?" küſis Maaſik.

„Ma küll ei mängi, aga ma olen ſuur muuſikaſõber! Olge nii head, mängige!"

Sel ajal oli köſtriemand gitarre toonud ja ulatas ſelle pagariemandale.

Nagu wastumeelt wõttis mängija gitarre ja poolwastikult hakkas ta keeli katſuma.

Imelikaralt koſtſid taſaſed hääled mänguriista keeltelt kuulajate kõrwu ja äritaſid nende tundeid.

Kohe ſai Madaras aru, et emand Maaſik oſaw gitarremängija oli. Madarale kuuldus, nagu tulekſid hääled kuſagilt kaugelt, kaugelt, nagu mõneſt kaugeſt laaneſt, kuhu keegi metspiigade meelitufel Murueide metſa ära oleks ekſinud, ja ſeal hüüab ja kaebab ja palub, et keegi teda õigele teele, inimeste ſekka ſaadaks, ſeſt metſa elu näis tema ära olewat tüütanud!

Aga miks koſtſid baſſi keeled nii wäljakutſuwalt? Nagu oleks ſee mõne metſa waimu ukutaw meelitus! Ja kõik ſee ſulas teiste häältega

üheks maguſaks luuleks, metſapiigade häälte ſarnaſeks, mis noort meeſt Murueidekeſe põliſetesſe laantesſe meelitab, kus nii hea elada!

Taſa hakkas emand Maaſik Otto von Leixneri laulu laulma:*)

„Wo warſt du denn ſo lang', ſo lang'?
Mir war's um dich ſo trüb und bang,
Mein Kopf, mein Herz, ſie waren krank!

„Ich hoffe nicht mehr dieſe Stund'!
O, küß mir rot den bleichen Mund,
Dann werde wieder ich geſund!"

Neiu Kaaſike ohkas, tõuſis püsti ja tegi, nagu oleks tal köögiſt tarwis midagi tuua, köſtri ja walitſeja emandad waataſid teineteiſe otſa, nagu ei ſaaks nemad aru, miks pagariemand niiſuguſe laulu laulis. Emand Maaſika ſilmad näiſid aga nagu hiilgaks neis miiskus ja nagu ei mõtleks ta midagi, nii waatas ta oma ette.

„Bravo! Ilus! Tore!" hüüdis Madaras, kes ennaſt juba nagu kodu tundis.

---

*) Kus olid ſa nii kaua, kaua?
Mul oli ſinuſt kurb ja kahju,
Mu pea, mu ſüda olid haiged!
Ei ma looda enam ſeda tundi!
Oh, ſuudle mul punaſeks mu kahwatanud ſuu,
Siis ſaan ma jälle terweks!"

Kaupmees Annemann oli kaardilaua ääreſt ſeda ka kuulnud ja kui Madaras oma „bravoſid“ lõpetas, hakkas ta laia lameda häälega peale:

„Tõtta ära pimeduſeſt,
Mine wälja rumaluſeſt!“

„Kuſs, kuſs!“ kiſendas köster, „kuſs, pea, ſõge, ſuu kinni!“ ja pani kaupmehele oma ſuure käe otſekohe ſuu peale. Kaupmees jäi wait, ja kui köster oma käe ära wõttis, hakkas ta ſuure häälega naerma, ſiis tõuſis ta ülesſe ja läks Madara juurde.

„Kas Jeus on kameli peale wihane?“ küſis ta Madaralt.

Madaras naeratas ja wastas: „Ei ole!“

„Soo!“ hõiskas Annemann. „Sisſeastumiſe ekſam on tehtud! Siin lõõn mina ſinu, Hendrik Madaras, Mudila eſimeſe klaſſi rüütliks ja kawaleriks, jätan jumalaga ja hakkan koju minema!“

Selle juures oli ta Madara käe oma pihku wõtnud ja raputas ſeda teiſe wastu tahtmiſt tugewasti.

„Saab küll, küll juba!“ naeris Madaras wastu.

„See ei ole weel midagi!“ laskis kaupmees waimustatult edaſi. „Selleſt ajaſt peale peate teie weel enam nägema! Teie peate Mudila ukſi eneſte ees igalpool lahti nägema olewat ja teid ſiſſe ja wälja minewat üle uſte läwede hea meelega!“

Madaras ei teadnud, kas nutta wõi naerda, nii isewärki oli kõik see temale.

Annemanni lahkumine andis ka teistele märku, et nad minema hakkaksid. Mehed lõpetasid. Naised hakkasid riidesse panema. Suure tänu ja kiitusega saadeti külalised minema.

Ka Madaras läks oma korterisse, ülesse katuse alla kambrisse, kus teine woodi palja kotiga teises nurgas mahajäetult silma paistis. Nagu Madaras märkas, pidi see wist olema teise abilise jaoks, keda weel siin ei olnud.

3.

Wõõras tunne waldas Madara hinge, kui ta oma tuppa astus, kus kütmata, kinnine õhk tema nina äritas. nagu mõnes wõõrastemaja kambris, mis mitu aega peremehe ihnuse pärast kütmata on peetud.

Nõrk küünlakuma walgustas temale kambri sisemust, millel mingisugust külgetõmmet ei olnud. Madala, katusealuse toakese lagi oli waewalt 8—9 jalga kõrgel, seinad tapeetidega ületõmmatud, aga needgi pragunenud, ja ülewalt rippusid paiguti lahtised kohad tolgendawalt alla.

Kõik see ei ülendanud Madara tuju. Ta tundis, kuidas wõõras paik tema peale esialgu rõhuwalt mõjus.

Ta märkas liigetes wiluduſt. Nagu iſeeneſeſt ligines ta raudahjule ja pani käe ſelle wastu, mis tema õrna pihupeſa oma jääſe külmuſega kõdistas ja äritas tema nina oma külma raualõhnaga, nagu tühi riiul teinepool ſeinas ſedaſama oma kibeda tolmuhaiſuga tegi.

Madaras wäristas ennaſt kõigeſt kehaſt. See tundus haiguſe-eelſe wäristuſena, aga nüüd mitte haiguſe, waid elama hakkamiſe palawiku eſimene wäristus oli.

Madaras mõistis ſeda, et külmatunne enam ſelleſt tundmatuſeſt tuli, mis teda ſiin piiras kui juſt toa wiluduſeſt.

„Wõi ſiis ſiin, ſiin pean ma elama hakkama?!“ küſis ta imeſtades eneſe käeſt. Selles küſimiſes peitus ſee rahulolematus, mis ta ſiit oli ſaanud.

Koguni teiste tunnetega oli ta ſiia kippunud, ſiia eſimeſe, uue kohta peale. Kui noormees tundis ta eneſes tööjõudu ja ſee jõutunne andis temale tema eneſelugupidamiſe. Ta oli omale ettekujutanud, kuidas ta noore kooliõpetajana uude kohta ilmub, kuidas teda tähele pannakſe, tema ſõnu hinnatakſe, tema wäärtuſt tuntakſe ja ſelleſt lugu peetakſe. Aga eſimene kokkupuutumine oli ſellele risti wastu. Näis, nagu ei oleks ſee ſeltskond kõigewähematgi märkanud, et nende ſeas uus inimene oli, kellel oma iſe nägu ja tegu-

wiis wõis olla. Ei, elu paistis temale wana kangruna, kes teda nagu iga harilikku lõnga kangasse teiste sarnaste lõngade külge tahtis lüüa, et uut tema kõrwale panna ja nii edasi ja edasi, kuni kangas walmis. Paistis, nagu ei soowiks elu sugugi, et mõni lõngakeere suurem ehk isesugusem oleks. Ja, niisugust kirju lõnga, nagu kaupmees Annemann, niisugust sallis see elu küll, aga mitte teise keeruga, teise jämedusega. Ka oma esimest peapüüet, oma kodukeelt, ei saanud Madaras läbi wiia. Aupakkumisest wana köstri wastu oli ta hakkanud seda keelt rääkima, mis Arnikas armastas ja nüüd tundis ta, kuidas seegi esimene peapüüe raisku oli läinud.

See kõik äritas teda, kui ta pikemalt järele hakkas mõtlema.

„Hoo!“ naeris ta oma südames, „see on üks isesugune seltskond. Sellel on praegused hariduse-püüded sootumaks tundmata!“

Neid sellesse seltskonda istutada, neile uue-aja hariduse-püüdeid armsaks teha, neid edasi kaswatada — seda wõttis ta kindlasti nõuks.

Seal tulid talle seminari kooliõpetajad meelde. Ta mäletas wäga selgesti, kuidas aktikõnes usu-õpetaja neid 72-ga oli wõrrelnud, kes head seemet lähewad külwama, kes pimedust lähewad walgustama. Ja kõige selle sekka segas end tema lugemiste kokkuwõtted, mis ta siit ja sealt aja-

lehtedest ja raamatutest oli saanud, mis aegamööda nooremehe ilmavaateks oli kujunenud ja mille järele ta nüüd rahvale kõike seda, mis armas, mis kaunis, mis hea ja lõbus on kuulda, tahtis pakkuda.

Ja nüüd? Nüüd korraga ei pandud teda tähelegi, loeti niisuguseks, kes nende sarnane on! Ja seal oli kaupmees Annemann tema korraga rüütliks, Mudilarüütliks ja kawaleriks löönud!

„Kelle rüütel mina siis õige pean olema?" küsis ta enese käest ja hakkas riidest lahti wõtma.

Selle juures tulid temale tuttawad neiud meelde. Nende rea otsa säädis ta ka siin-nähtud neiu Kaasikese, ja korraga ütles ta: „Aga pagana kena naisterahwas on see emand Maasik! Ja tema mäng? Ilus!"

Nagu tahtmata hakkas ta nõiduwaid hääli kuulma, mis teda kaugele, kaugele kutsusid. Weel asemel pikali olles kuulis ta neid helisid ja nende magusal õõtsul uinus ta ka magama.

Alles hilja hommiku ärkas Madaras. Toas-seisnud weega pesi ta silmad, kusjuures ta oma linnaseepi reisikastist tarwitas, ja kui ta näo ja käed hästi ära oli kuiwatanud, hakkas ta juuksеid korda säädma. Need olid tal pisut käharad ja sünnitasid hoolsal sugemisel otsa ette kaks wäikest liikuwat keerdu, mida Madaras wabalt armastas

kanda. Kui piſukene ninahabe ka oli korda ſäetud, läks ta alla.

Eeskojas ſai ta köſtriga kokku. Sellel olid ſuured pikaſäärtega ſaapad jalas. Nähtawasti tuli ta töölt.

Sügawa kummarduſega teretas noormees köſtrit. Arnikas waatas uuriwalt Madara otſa, ja kui ta nägi, et ſee täielikus hingerahus oli ja eneſe nagu kodus tundis olewat, ſiis wõõrastas ſee teda piſut, ſeſt ſeda ei olnud ta teiste noortemeeste juures mitte tähele pannud. Siisgi küſis ta: „Kuidas tunnete eneſe ſiin ka olewat?“

Madaras naeratas piſut ja wastas: „Wäga hästi!“ nagu tahaks ta ütelda: „Kui teie minu juures eneſel hea tunnete olewat, ſiis teeb ſee mulle wäga head meelt!“

Köster märkas, et Madaras mitte kasſi ſarnane ei olnud, kes maja müüra armastab, waid kes eneſel ſeal kodu tunneb, kus tal inimestega kokkupuutumiſt on.

Nad läkſid wälja aeda. Köſtril oli ſuur aed, iluſa kruuſatud teedega, mille kõrwal marjapõõſad ja wiljapuud kaswaſid. Keſkkohad olid keeduwilja jaoks jäetud.

„Siin jalutame ſügiſeti!“ ſõnas köster.

„Ilus, wäga ilus, juſt kui Eedeni rohuaias,“ meelitas Madaras wana köſtrit.

„Muud kui Eewa puudub!“ arwas köster.

„Seda annab Jumal omastele unes!“ naljatas Madaras.

Köster naeris.

Nende jutt läks koolitöö peale. Siin kuulis Madaras, et teine abiline Jürisson siit-kihelkonna mees olla, et ta juba kolmat aastat teenida ja köster temaga rahul olewat, ainult üks wiga olla tal, nimelt kangekaelsus.

„Jürisson on wäga hea mees,“ kiitis köster, „läbi ja läbi koolimees, aga kangekaelne!“ Mis tema kord ette wõtab, mis tema kord tahab, see peab nii olema. Aga tark poiss!“ lõpetas köster.

Seal jooksis Luise neiu neile nagu kogemata nagu ei oleks ta jalutajaid näinudgi, wastu. „Onkel ,onkel!“ hüüdis ta pool lauldes, „kohwi on walmis!“ Ja kui Madarat märkas, kohkus ta pisut ja wabandas häbenedes: „Mis hirmus, ma ei näinudgi, et herra Madaras siin on!“

Neiul oli walkjashall pruunitäppidega riie seljas, mis temale nagu suure kasi saleduse andis.

Madaras imestas, et ta eile õhtul neiu Kaasikest nii ei olnud märkanud.

„Waata, herra Madaras,“ naeris köster neiu Kaasikest nähes, „eks anna Jumal omastele!“

Neiu ligines, ja naljapärast esiteles köster noori teineteisele. Neiu puikles kätt andes, aga puiklemises oli niipalju naljatust, tõtt ja häbelikkust, et see niihästi noorele kui wanale lõbu tegi.

Tuppa jõudes auras kohwikann juba laual.

„Kuidas teile ka meie eilne seltskond meeldis?“ küsis köstriemand kohwilaual Madaralt.

„Wäga lõbus seltskond, ainult Annemamm...“ seletas Madaras.

„Ärge pahandage!“ sõnas emand, „see on Mudila nõrkus. Ta ei kõlbaks küll siia, aga kui meie ainus kaupmees peab ta seas olema — muidu ei lähe!“

„Aga emand Maasik?“ küsis Madaras.

Neiu Kaasikese silmad sätendasid, kui Madaras seda küsis.

„See on meie pagariemand,“ wastas majaema, „ka see ei ole meie alatine majasõber! Aga ta on kirjutaja perekonnaga sugulane wõi sõber ja meie jälle nendega, nii et ta wahel meie seltskonda tuleb!“

„Aga mängis ilusasti!“ arwas Madaras.

„Kui muud midagi teha ei ole!“ wiskas Kaasike sekka.

„Temast, selleşt emand Maasikast, wõib teile palju rääkida,“ seletas köster. „Ta on imelik naisterahwas!“

„Halp!“ kinnitas emand.

„Jah, eks ta halp ka ole, aga tal on ka palju häid omadusi!“ hakkas köster seletama.

„Kellel?“ küsis emand häält tõstes.

„Eks pagariemandal ikka!“

„Ole nüüd häid omaduſi!“ ſeletas emand kär-
relt. „Tühipaljas! Waata, kuidas ta riides käib?!
Kuidas ta halbib? Ja mis ta eila laulis? See
oli ju kõik ſelle nooreherra meelituſeks:

Oh muſuta mul kahwatanud huuled punaſeks,
Siis ſaaksin ma jälle terweks!

Kas ſee kellegi laul oli?“

„Kuidas?!“ küſis köster. „Mis? Kes peab
muſutama? Minu majas?!“

„Aga mine küſi emand Maaſika käeſt! Tal on
ikka oma hullutujud meeles!“ pahandas emand.

„Kes ta ſündimiſe ja hariduſe pooleſt on?“
küſis Madaras.

„Aga tont teda teab!“ õiendas emand. „Noo-
rel põlwel elas ta mõiſas. Käis wäljamaal! Siis
räägiti...“

„Kuſs!“ noomis köster.

„Noh, ei tea, keda mina kardan! Ta tegi
mul oma lauluga eila meele üsna pahaks! Näe,
neiu Luiiſegi häbenes ja läks kööki!“

„Noh, mis ta ſiis õige laulis?“ päris köster.

Emand hakkas naerma:

„Ta ei laulnud muud midagi, kui tahtis muſu
jaada!“

„Mis hirmus!“ häbenes Kaaſike.

„Minu majas!“ imestas köster.

„Päris ſinu oma majas, jah!“ õrretas emand.

„Noh, kes teda siis musutama pidi?!" vahwatas wana Arnikas korraga naerma.

„Wõta sa hullu kinni!" wihastas emand tehtud wihaga, „baroni poeg ehk kellega ta lugusid lõi..."

„Kuss!" kurjustas köster, „minu söögilaual mitte niisugust juttu ajada!"

„Onkel, mis see keelmine aitab?" naeris neiu Luiise. „Herra Madaras saab seda ikka teada!"

„No jahwatage siis!" wiskas köster käega.

„Ole mul asja, keda sul hoida! Läheb baruni pojaga wäljamaale; eks seal läinud lahku. Tuli teine koju — läks wa pagar Maasikale mehele. Nüüd räägib iga päew: „Ei ma oma meest armasta!" Ei tea, kes seal juures süüdlane. Pole lapsi ega kedagi!"

„Aga ilus naisterahwas!" sõnas Madaras.

„Aga mitu puuda on seal wärwi peal?" küsis emand.

„Kas sina oled tema wärwi kaalunud?" tõreles köster.

„Kaalunud ehk mitte, aga seda saab iga inimene aru, et see wärw on! Näe, meie neiu Kaasike, ka punane tüdruk nagu õun, aga kus tema?!"

„Alati saiad ees; pagari emand!" naljatas neiu Luiise.

Ex bibl. univ. Tart.

„Olgu nüüd saiad ees ehk mitte, aga wärwi on seal küll ja küll!“ kinnitas köstriemand.

Lauasolejad hakkasid naerma. Madaras waatas hea meelega neiu Luiise otsa, kui see nii kawalalt naeratas, kus juures ta silmades sala tuli sätendas.

Jälle imestas Madaras, et ta eila seda ilusat sätendawat läiget, seda taltsutamata waadet ei olnud märkanud.

„Kuidas siis teile pagariemand meeldis?“ küsis neiu Luiise.

„Mis seal meeldida! Inimene ei ole ta mitte inetu näoga, aga mulle näitas tema jutt kaunis wabana.“

„Ah, sellega ta just kehkleb nooremate ees!“ seletas neiu Luiise. „Ma olen tähele pannud: kui keegi wõõras seltskonnas, keda ta enne näinud ei ole, siis hakkab ta niisugust tarka juttu ajama, et pane aga imeks!“

„Minule see ei meeldi!“ seletas köster. „See on nagu kana laulmine, wõi kui lehm härja wiisi möirab. Ei kõlba!“

„Aga miks?“ küsis Madaras.

„Tal ju seelik seljas!“ arwas köster.

„Aga kirikherral on ju ka seelik seljas!“ tähendas Madaras.

See oli köstri meeleşt liig. Ta lõi silmad suureks, mõtles natukene ja küsis siis: „Siis teie

olete ka üks neist, kes kirikherrade seljas sõidawad? Nüüd on üks uus sort inimesi, kellel iga kolmas sõna kirikherra on?"

„Ei, mitte!" seletas Madaras. „Ma ütlesin seda wõrreldes. Riie ei tee ju weel meest mehèks. Aga minu meelest on üsna kena, kui naisterahwas ka rääkida oskab, kuid muidugi teatud piirides. Meie praegune seltskond ei saa muidu läbi. Niisuguseid asju on tarwis!"

„Need on noorte unistused!" wastas köster targa näoga. „See on kõik üks niisugune kraam, nagu need seltsid ja asjad! Rahwa rikkumine! Ei tea, kuidas meie omalajal läbi saime. Ei olnud seltsi, ei midagi, aga mehi enam kui tarwis!"

„Ja, see oli oma-aeg!" õiendas Madaras. „See oli oma-aeg, aga nüüd lähewad seltsid inimestele just tarwis!"

„Ah, teie olete ka üks rahwa-walgustaja?" küsis köster.

Madaras ei teadnud, mis wastata.

„See on," küsis ta, „mis teie selle all mõtlete?"

„See on niisugust, kes mööda seltsa jookseb ja karjub: eestlane, Eesti rahwas, Eesti keel, äsjtab talupoegi ülemate wastu, naerab usku, teotab kirikut, laulu ja muusikat, pilkab — see on meieaja rahwa-walgustaja!" Köster oli wäga äritatud.

„Ei," wastas Madaras, „see ei ole mina mitte. Mina olen suur usu sõber. Ma tean, et usulange-

mine rahwalangemine on. Usk on kõikumata kalju, mille alus ei kõigu, ja kes sellel alusel seisab, see püsib kindlail jalul. Ka talupoege iseäraliſt hellitamiſt ma põlgan. Niisugusel korral — kolm sammu wahet! Muuſikaſt ja lauluſt pean ma juurt lugu ja tean, et see rahwa kõlbliſe jõu tõſtmiſt kaswatab. Aga meie peame olema ka wabameelsed edu poole püüdjad rahwuslikul alusel. Sellepäraſt leian ma juſt seltsielu, nimelt meie seltsid niisugustena, kus meie oma rahwa iseteadwuſt kombeliſel teel wõime tõsta, kus meie noortſugu wõime kombeliſelt kaswatada ja neile kombeliſt lõbu pakkuda!"

Köster kuulas, kuulas, rüüpas oma ſuure tassi tühjaks ja ütles: „Need mõtted on õiged! Aga küll teie Jürisſoniga riidu lähete! Temal on iſeſuguſed mõtted!"

„Mis siis tema tahab?"

„Aga pagan seda teab," wiskas köster käega. „Ei minu wanainimeſe pea seda kinni wõta!"

Hea meelega lahkus köster söögilaualt. Ta nägi, et ta nooremehe oli saanud, kes peaaegu nagu tema mõtles. Ta tundis küll, et see noormees midagi teiſtſuguſt räägib kui tema, aga ta tundis ka seile wahel loomuſunni järele ſuguluſt, tutwuſt, ja see tegi temale head meelt.

Noored läksid aeda, kus nad kroketti hakkaſid lööma, köster kadus aga töö juurde.

4.

Madara esimesed päewad läksid uues kohas üsna lõbusasti mööda. Ilmad olid mõni päew ka juba sügise nägu olnud, aga soe augusti lõpp andis ennast weel selgesti tunda ja meelitas inimesi, kellel küll wäljal töid enam ei olnud, wäljas olema ja eelolewate pikkade sügiseste toa-päewade tuska sellega kahandama.

Aga päewad ei jäänud selleks. Ei olnud Madaras weel nädalatgi uues kohas ära saanud elada, kui tuul wesikaarde pööris ja peenikest seene-wihma sadama hakkas. Madaras oli sunnitud oma puuris istuma ja seal seda elu natukene maitsma, mida terwe talwe otsa pidi elama hakkama.

Oma üksikut wangielu ei olnud ta esiti tähelegi pannud. Aga nüüd, kui päewa, teise ja kolmanda sadas, hakkas Madaras söögilaual igawuse üle kaebama.

„Las' sadada," naeris wana Arnikas, „saab ilusaid seeni!"

See ei huwitanud Madarat.

Enne oli ta neiu Luiisega aias jalutanud, naljatanud, kroketti mänginud, nüüd oli see wõimata. Ta katsus küll ka söögi järele natukene köstri pool edasi wiibida, aga kõik hakkasid tööle ja Madaras puges jälle ülesse oma urkasse ehk ta küll nii hea meelega neiu Luiise juures oleks wiibinud,

seſt see oli majas ainus inimene, kes naljatada armastas. Wanad olid tõsised, wäga tõsised.

„Nüüd tahab igawus ära tappa!“ kaebas Madaras juba kolmandal päewal.

„Ma wõin teile natukene tööd tuua,“ arwas köster. Ja kui Madaras sellega rahul oli, siis tõi köster temale pika raamatu, kuhu ta lehtedelt inimeste nimesid, kes tulewal pühapäewal lauale tahtsid tulla, pidi puhtalt sisse kirjutama.

„Kas wärskeid ajalehti ka saab?“ küsis Madaras.

Köster tegi suured silmad.

„Ei, neid meie ei loe; rikuwad muidu inimesi ja wiidawad aega, sõimawad üksteist, ja selle eest pean mina raha maksma? Parem lähen kirikualla kõrtsi, seal saan ilma rahata sõimu küll kuulda!“

Madarale näis see uudisena.

„Siis pean ma lehe tellima!“ wastas noormees.

„Äh,“ lõi köster käega, „ei maksa raha raisata! Jürison tellib üht sõgedat. Ma olen seda ka waatanud — paljas kiusuajamine! Aga kirikherra annab mulle wahel mõne Saksa ajalehe, sealt kuuleb mõndagi head. Minewal aastal lugesin neid reisikirju, — mis — noh, nimi läinud ära! — wanainimese pea — mida ta jala läbi maailma tegi; olid wäga huwitawad!“

Noortmeeſt panid Arnika waated imestama. Ja kui köster toaſt lahkus, tõuſis Madaras laua tagant ja hakkas äritatult edaſi-tagaſi käima.

Nagu meelega näis tal ſiin kõik teiſiti olewat. „Ja ſarnane inimene peab koguduſe juhataja olema," arwas Madaras. „Ma tahan katſuda, ma tahan näidata!"

Oma meeles wõttis ta ette, kõigepealt Jüriſoni kallale langeda, kes ſiin paar aastat tööd oli teinud, aga nii palju ei olnud oskanud mõjuda, et köster ſarnaste waadetega ei eſineks.

„Noh, kas igawus kadus?" küſis köster lõunalaual.

„Mitte raaſugi!" wastas noormees ja waatas Kaaſikeſe otſa.

„Kui herra Madaras tahaks, ſiis, onkel, wõtke herra Madaras homme wallawanema Kröitsbergi warrule," rääkis Kaaſike. „Seal ſaaks ta natukene igawuſt ära ajada!"

„Miks mitte," ſeletas köster, „aga ſina pead ſiis maha jääma; ſelle teega ei wii meid wana ruun läbi."

Tuli piſukene puiklemine. Noormees ei tahtnud neidu mitte ſundida warru lõbuſt ilma jääma ja lubas iſe maha jääda.

Mõlemad waataſid teineteiſe otſa, naeratasid ja tundſid lõbu.

„Aga, papi," arwas maja-emand, „wõta nad mõlemad ligi. Selle tee saate ikka käidud!"

Nõnda jäi ka.

Teisel päewal peale kirikut sõideti wallawanema poole. Ka see päew oli wesine, wesine septembri-ilm. Wihma tibas peenikeselt, peenikeselt nagu läbi jõhwi-sõela ja muutis juba enne poriseks läinud maantee hiilgawaks pori-jõeks, milles kaks rööpa kohta hallimalt kaugele silma paistsid.

Meie sõitjad olid kõigest ühe wihmawarju ligi wõtnud, mille Madaras kohe enese kätte oli saanud, et köstril wabam oleks hobust juhtida ja neiu Kaasikesel parem nende wahel istuda.

Siisgi kippus sõitjate istmease selle läbi kitsaks minema, et nad ühe wihmawarju alla endid kokku litsusid.

„Nihkuge siiapoole," palus Madaras neiu Luiiset, „teil on wäga halb olla!"

„Wäga hea, wäga hea!" wastas neiu ja kogus koomale, et mõlemal istujal tema kõrwal varem oleks.

„Arge kartke!" noomis Madaras.

„Mis hirmus! Ma ei karda teid sugugi."

„Siis tulge kõrgemale!"

Neiu nihkus ka kõrgemale, enam Madara ligimale. Nad mõlemad tundsid, kuidas nende ihu soojus teineteisega sõbrunedes läbi riiete tungis; nad mõlemad tundsid, kuidas wahel wankri põru-

tuſed neid üsna teineteiſe wastu litſus; ja nõnda ſõideti edaſi.

Pealisriided läbimärjad jõudſid nad wallawanema poole, kus warruliſed juba murruna koos olid.

Maja wälimuſeſt wõis näha, et Kröitsberg kuulus jõukamate peremeeste hilda.

Oma eſiiſade elumaja ſuitſutare aſemele oli ta uue kiwimaja ülesſe ehitanud, kus uuema wiiſi järele oma eeskojad, ſaal, ſöögi- ja magamiſekambrid aſet wõtſid. Et aga eeſtlaſele loomad, kellega ta niikaua ſõbralikult koos on elanud, juba arjapõlweſt ſaadik ſüdame külge on kaswanud, mitte kaugel ei aſuks, oli Kröitsberg loomalaudad põiki toa otſa ehitanud. Selle läbi kaotas maja puhtus palju, niiſama ka ilu, kuid kes ſelleſt küſis, kui aga kõik nii käe-jala juures oleks. Maja omas lautade läbi küll ſawiſõtkumiſe roobi kuju, aga ka ſelleſt ei küſinud Kröitsberg.

Iſelaadi, ſegikuju, kandis ka maja ſiſemus. Põrandad olid wärwitud, ſeinad paberitega lööduд, akende ees rippuſid omakujutud eesriided, ſaalis ſeiſis ſohwa pehmete toolidega ning klaweriga, ſöögitoas mahtus ſuur ſaarepuuſt nikerdatud puhweti-kapp, aga kõige ſelle peale waatamata paiſtſid igaltpoolt ſuitſutare elanikkude wiiſid wälja: ſaaliſt klaweri takka leidis Madara ſilm warſti ſuure waſkrõngastega ja wõrudega painutatud ſõidulooga ning pika wedrutawa warrega piitſa.

Klaweri kõrwal asus klaasustega raamatukapp, riiulitel wedelesid paar määrdunud, köitmata raamatut ja lõhkirebitud ajalehe lisad, aga nende tagant paistsid hobuserautamise kast riistadega — kabjalõikamise noaga, tangidega ja wasaraga — toredalt wälja. Söögitoa uhke puhweti-kapi otsast waatas terwe kari kõiksugu tarberiistu: hõõwlid, saed, peitlid ja walmistegemata rangipuud, uudishimulikult pika söögilaua peale, mille ümber wiinitoolid puupinkidega wõistlesid, ja terwele majale oli peremees imepisukesed aknad ilma õhuruututeta lasknud teha, mille läbi õhk küll wäljakannatamatakks, iseäranis talwetel, läks, aga Kröitsberg oli ütelnud: „Ega ma ometi maailma oma puudega kütma wõi hakata? Niisugused lapid on sakste asjad; ega meil ometi sakste kopsud pole, et nad külma „luhti" wälja wõiwad kannatada!"

Ja kui korra talwel lastehaiguse ajal tohter seal oli käinud ja nina kärtsutanud ning õhuruutu otsinud, aga seda mitte leidnud ja siis wihastanud, naernud wana Kröitsberg naisele: „Tänu Jumalale, et need põrguaugud mul tegemata jäid, muidu oleksid lapsed ära külmanud! Ole mul tohtrit wõi asja!" Kui aga kaks last ometi surid ja kui wana selle põhjust sinnatoodud tohtrilt päris ja kui tohter oli wastanud: „Kuule, Kröitsberg, sinu toad on „lufti" pooleşt wäga waewalised, sinu lapsed surid sellepärast, et toad umbsed on," siis

hingas Kröitsberg ſügawalt, tõmbas kopſu pakſu õhku täis, ajas käed laiali ja ütles tõſiſelt: „Oi, tohtriherra, ſiin on ſeda parka õige küll ja küll!“

Niiſugune oli Kröitsbergi maja, kuhu warruliſed jõudſid.

Kröitsberg iſe oli piſukene, madal, paks, rullaka kehaga ja palja pea ning paljaks aetud lõuaga mees, kelle näol alati laia muige heljus. Wallawanemaks oli ta juba ammu tahtnud ſaada ja wiimaks ſellele kõrguſele ſuure jootmiſe läbi tõusnud. Hea meelega armastas ta kuulda, et ta wallawanem on.

Et õues wihma päraſt olla ei wõidud, oli warrumaja inimeſi puu-püſti täis.

Heaks meeleks leidis aMdaras warruliſte ſeaſt ka kirjutaja naiſega ja emand Maaſika, nõnda et ta eſialgu eneſe mitte üsna wõõra ei tundnud olewat.

Taſane jutukõmin täitis terwe pidumaja. Siin ja ſeal istuſid inimeſed koos ja ajaſid oma tutwuskonnaga juttu. Madaras lõi eneſe Mudila meeste-naiſte kilda, kus ka mõned peremehed olid, ja kuulas, kuidas mehed tänawuſe wiljaſaagi üle arutaſid.

Siin ja ſeal nägi ta, et emad ja neiud pead kokku piſtſid ja teineteiſega, nagu märgata wõis, uute iſikute üle aru pidaſid.

Madarat ei huwitanud need meeste jutud sugugi, aga warsti sai ta aru, et kõik see seltskond üks iseennast täis, uhke rahwas oli, kes oma jõukuse üle armastas hoobelda.

„Wa Kalda Hans ka kedagi!“ rääkis keegi jäme pasi hääl teinepool laua otsas. „Hilp ees ja talukas taga! Tema ka?! Mis tema on? Kelle tema arwab eneše olewat? Laskнud eneše ka wedruwankri teha! Hobune aiste wahel nagu minu waſikas, naine nagu tuleraud, šõidab ka!“ Ta lõi ruſikaga wastu lauda: „Seda ma ei ſalli, kui waene uhke on! Moonakas!“

„Aga tal olid tänawu iluſad linad!“ ſeletas teine peremees. „Saab oma 400!“

„Mis linad?“ wastas pahandaja. „Linad nagu nälginud põrsa karwad! Aga tule waata, kus mul. — nagu Mooſeše habe: pikk, ſile, waata kõrwalt: juſt kui ſiid!“

„Noh, ſulle lähebgi tarwis,“ õiendas teine, „ſul põleſid ju heinaküünid maha!“

„Eh,“ laskis taat edaſi, „ſee täpe ei tähenda Liiwawanale midagi. Ma ſain ju tulekasſaſt oma jao kätte. Kas ma ei tea, kelle torgatud ta on? Aga laſ' torkab weel! Ma oſtſin päraſt kiuste naiſele ſuure willaſe rätiku ja tütrele linnawillaſe kleidi, laſkſin wedruwankrile uue põlle teha ja kirikukarikale oſtſin ka uue härmatſe peale. Laſ' näha, mis Liiwawana wõib!“

„Mis ſa Liiwawanale teed!“ naerſid mehed.

„O, kurat, mitte midagi!“ hõiskas kõneleja.

„Kuule!“ käis korraga Madara kõrwa ääres kiunuw hääl, „kuule, kirjutaja Kaarel, lähme hobuſeid waatama!“

Madaras pööris ſilmad ſinnapoole ja nägi kutſuja ühe ſuure habemega mehe olewat, kes kirjutajat nimepidi hüüdis.

Kirjutaja ei pannud tähelegi.

„Kuule, Kaarel! Hei, lähme!“

Ta hakkas kirjutaja õlaſt kinni ja raputas. Madaras nägi: mees ſai pahaſeks, et kirjutaja Kiwi ei wastanud.

Mees raputas edaſi.

„Ära lõhu!“ wastas kirjutaja kurjalt.

„Eh—eh—hee!“ naeris habemik, „ſaab ka wihaſeks. Iſe walla poiſs! Kurat, nüüd lähewad aga ſakſikud uhkeks. Toida neid, maksa neile palka ja wiimaks hakka nende ees mütſi ka mäha wõtma! Ei wennas, ſeda ſa ei ſaa! Walla ſant, walla poiſs!“

„Mis ſa nüüd larmad!“ taltſutas habemiku paks naiſuke. „Näe, uus kooliherra kuuleb ka. Tere ka, kooliherra!“ Mammake pakkus Madarale kätt: „Olete ikka wiſt uus kooliherra?“

„Mis kooliherra?!“ wihastas habemik. „Sihukene ſamane koolmeister nagu wana, nagu meie wana Mõdu, meie wana koolmeister!“

„Ole ometi wait!“ taples naine ja pani mehele käe suu peale.

Mees tõukas aga käe kõrwale ja pahandas edasi:

„Kas teil raha ka kellegil on? — Mitte kellegil, aga Angerja Mihklil on! Tahate, pange wälja!“

Naine lükkas aga Mihkli edasi ja läks Madara juurde.

„Kas kooliherral ka igaw on siin wõõra rahwa seas?“ küsis mammakene.

„Ei saa aru!“

„Eks ta ole! Teie ju inimestega harjunud. Aga mis sa meie Anniga teed. Ma pidin ta tänawu ka kihelkonna kooli tooma, aga teine nii kartlik: hakkab kõwasti rääkima, kukub kohe walgeks! Näed ikka, et arg weri! Muidu aga hea laps küll: laulab nii ilusa häälega, ja loeb, ja kõik!“

„Noh, küll me oskame lastega läbi saada!“ julgustas Madaras mammakest.

„Jah, eks ta nüüd ole kah, aga eks last ole kodu ka tarwis. Tahtsin Anni ikka linnakooli panna, eks siis jään üsna ilma abita. Aga mis sa teed ära? Eks peab lapsi ikka kooli panema! Anni mul nii hea laps, aga eks pead ikka linna wiima: ta ei mõista ju neid peenemaid kombeid. Tahab ikka õmbluskooli minna! Eks ta õpi ikka,

noor inimene! Näeh, Nõmme Jüri tütar käis linnas koolis, mis tal nüüd wiga? Saanud aehugaardile mehele! Elawad nagu ſakſad — joowad kohwi ja kõik, magawad keſkhommikuni. Juſt kui ſakſad!" korutas eit.

„Mis ſa ſeda Nõmme Liinat ka räägid!?" parandas teine naine kõrwalt. „See pidi ju mehele minema. Hea ikka, et ühe kätte ſai! Pole ſeal aehugaarti kedagi, wa kohtu kirjutaja, joob teine nagu ſiga!"

„Wõi neid tütreid ka linna kedagi wiia!" kahtles keegi naiste ſeaſt.

„Noh, meie Anniſt nüüd ſeda küll karta ei ole," tõendas eſimene mamma. „Meie Anni pane kas kahe poiſi wahele magama, ikka puhas kui lina ſeeme!"

„Ema, mis ſa ſiin nüüd na waidled?" küſis korraga keegi naisterahwa hääl Madara ſelja taga. Juurdetuleja oli noor neitſikene, walkja peaga ja piſukeſe ümmarguſe, naeratawa näoga.

„No jah," ütles ema Madarale, „eks ſee meie Anni olegi."

„Noh, Anni," õpetas ema tütart, „eks tereta ka, ſee on meie noor koolihерra!"

Madaras tõuſis püsti ja oma nime nimetades ütles ta ſelle peale, kui neiukene „Tere"! oli ütelnud: „Rõõmustab mind wäga!"

Tartus 5

Neiukene punastas ja ei wastanud selle peale midagi.

Emale oli aga tütre kohmetus wastu meelt ja nagu juttu enese kätte wõttes, seletas ta selle asemel:

„No jah, eks ta meie Annile ka head meelt tee, eks meie Annil ole niisama hea meel kui teilgi. Eks ta ole noorte inimeste asi: ikka hea meel, kui teineteisega kokku saawad!" Ja tütre poole pöördes ütles ta: „Ei tea, mis sa siin seisad, ole ikka julge ka! Jää sa nüüd siia, ma lähen waatan, kuhu wana Mihkel jäi? Näeh, hakkawad juba ristimist säädma!"

Neiu jäi ka Madara juurde seisma. Et neil aga teineteisega juttu ei olnud, siis hakkasid mõlemad ristimise ettewalmistamist waatama.

Suur laud säeti keset suurt tuba, mis Kröitsbergil saali asemel oli, walge lina laotati üle ja ristimisetaldrik, teine küünal teine pool, pandi lauale. Et widewik juba maad wõttis, siis asendati mitmesuguseid walgustajad tubadesse: kuhu küünal, kuhu laelamp, kuhu suitsew „tattnina", nagu Mudila pool ilma klaasita lampi kutsuti.

Nüüd paistis ka silma, missuguseks maja wärwitud põrandad olid muutunud: hiilgawaks koguks, mille peal sadandeid saapajäljed nähti. See oli kõik wihmase ilma töö. Näis, nagu oleks keegi nõid wärwi-põranda sawi-omaga ära wahetanud.

Tuba kogus inimesi puupüsti täis ja ristimine algas.

Kära kestis aga kaugemates tubades edasi. Selgesti kõlas wana habemiku Angerja Mihkli hääl:

„Hei, köster! Küll juba! Pane nime ära! Kiilikas kõrbeb!“

Köster ruttas tööga. Waewalt oli ta aga lapse nimi ütelnud, kui Angerja Mihkel suure habeme üle teiste peade tuppa pistis ja hõiskas: „Kaarel elagu!“

Sündis keelamine, sosin, naer — aga köster palus lapsele waimu ja wanematele head terwist ja jõudu last kaswatada. Oli aga lõppelaul lauldud, kui seesamane Mihkel tagant toast hõiskas: „Punn pealt ära! Laske warrud sisse!“ mille peale üleüldine hea meel awaldus. Näis, nagu oleks kusagilt tõesti punn pealt tõmmatud.

Endine enam ehk wähem tagasihoidlik waikus kadus korraga. Igaltpoolt langeti wiinapudelitega, õllekappade ja -kannudega piduliste peale. Esiti käis terwisejook, mille tarwis wallawanem weini oli toonud, mis küll suhu tomingamarja maitse jättis, aga ometi wein oli, siis algas alles õllejoomine peale. Kapp tühjendati kapa, kruus kruusi järele, warrupoisid käisid hiilgawate nägudega, lüpsikud käes, ja täitsid tühjinenud kappade ja kruusíde kõhud uuesti wahutawa märjaga, ja warsti oli märgata, kuidas piduliste tuju tõusis.

Nooredmehed, kes enne häbelikult neidudest eemale hoidsid, seltsisid nendega hoopis enam, ja neiud, enne nii kartlik-tõsised, lagistasid nüüd naerda, julgesid juba poiste otsa waadata ja täitsid heleda naeruga terwe pidumaja. Wanemad mehed olid aga laudade äärde asunud ja kaarte lööma hakkanud.

Siit ja sealt kuuldi nooremate seast hüüdu pilli järele.

„Pillimehed wõtawad alles kuraasi!" wastasid warrupoisid. Warsti oli noorematele soowitud silmapilk kätte tulnud, sest kusagilt kaugemast majakambrist kuuldi kiunuwa wiiuli ja lõõtspilli magedat ürgamist.

„Rehetuppa, rehetuppa!" naersid warrupoisid ja terwe nooremate kari langes tubadest läbi rehetoa poole. Ka Madaras ja Mudila emandad telliti tantsust osa wõtma. Rehetuba seisis köögi otsas. Suure reheahju äärde nurka olid kuused ringi pandud, mille sees muusika asus. Mööda seina-ääri asusid pikad pingid, kuhu tantsijad ja pealtwaatajad istusid.

Algas tants. Mitte liht tants ei olnud see, waid tantsude tants.

Rehetuba kiiluti paari minuti pärast täis keerutawaid paara, kes wiristasid, ringitasid, hüppasid, kus juures nooredmehed arutihti takti kõwemat hoopi jalaga wastu maad lüües kinnitasid,

wahel aga ka mõlemat jalga wastu põrandat patsutasid, mis terwele keerutusele metsiku ilme andis, mida warrupoiste kurgu põhjast kirgamine „iiuh"! weel enam läbi liha ja luu lõikawamaks tegi.

Madaras, kellel esiti isu sekka oli laska, waatas aralt weerlewat inimestekogu. Tema kolm kaaslast olid sellega aga nagu enam harjunud, siisgi paistis ka nende nägudelt wastik tunne.

Seal ilmus Madara seltskonna ette trobikond külapoissa. „Kas saksad ka tantsida ei soowi?" küsiti neilt.

Keegi julgemateşt hakkas neiu Kaasikese õlast kinni ja palus: „Olge nii lahked! Ärge pange pahaks: meie oleme rumalad talupojad!"

Mudila naisterahwad naeratasid kaheldes.

Ei awitanud ühtigi — naised wiidi tantsima ja wiristati tulist keerdu üle rehetoa, kus juba tolm pilwena heljus.

Madaral oli see pisut wõõrastaw. Ta oli Tartus ülesse kaswanud, kui noormees, mitmest tantsuõhtust siin ja seal osa wõtnud, aga niisugust keerlemist ei olnud ta weel näinud, ka mitte omalpool maal, kuhu teda wanemad wahel olid wiinud. Ta kahtles selle üle, kas ta siin seda tõesti esimest korda näeb?

Ikka nagu ei julgenud ta sekka minna.

Ta nägi, kuidas neidude paled lõkendama olid

löönud; kuidas juukſed, mis enne nii hoolega pea ligi olid ſoetud, nüüd lipendama lõid, mis nende pead arewel ſeiswateks wõililleks nuppude ſarnasteks kogudeks muutis.

Iga loo wahel käiſid õllekapad read läbi ja ikka enam ja enam tuli nende ſiſu mõju tantſijate peale awalikuks: uuel tantſu korral katſuſid nooredmehed oma oſawuſt tantſukunstis kõige paremini näidata. Seal jäid mõningad ringi peal ühele kohale ſeisma, kus juures noormees neidu ſada korda eneſe ümber keerutas ja tantſitatawat küll muſutada, küll pitſitada katſus, mida ſee aga wastiku hea meelega takistada püüdis; ſeal tampis mõni wahwam mees juba terwel ringil mõlemat jalga wastu maad; ſeal pillas teine toredasti oma paremat ja neiu pahemat kätt parte alla, nagu püüakſid nad ſealt midagi kätteſaamatut tabada; ſeal laskis mõni enam-joobnud poiſs neiu keſet ringi lahti, tegi tema ees mitmeſuguſeid keha harjutuſi, kus juures neiu ikka taktis ühel kohal kepsles, wõttis neiu jälle kinni, kes ſeiſu ajal keerutawate paarîde käeſt mitu korda mürakaid ſelga ja külge oli ſaanud, ja wiristas edaſi.

Mida enam pillid ürgaſid, mida rohkem õllekapad ringi käiſid, ſeda ſüdikamaks läkſid tantſijad. Enne wõeti weel neiu pehmelt pingi pealt ülesſe, nüüd langeti aga lennuſt peale, ja lõpu korral wajutati rüſinaga jälle pingile tagaſi.

Mudila naisterahwad olid tantsust wabastatud ja seisid jälle Madara kõrwal punetades ja lõõtsutades.

„Kas siin pidudel ikka nii ollakse?“ küsis Madaras pagariemanda käest.

„Ikka!“

„Kas noorherra sugugi meie lõbust osa ei wõta?“ küsis korraga keegi noormees Madara käest, kus juures ta küsitawa ette, müts kuklas, seisma jäi ja wäljakutsuwa, joobnud pilguga teise otsa wahtis.

„Meie palume wäga!“ tellis noormees, kelle selja taha hulk teisi kogus.

„Siin on tantsijaid küllalt!“ wabandas Madaras.

„Noh, ikka natukene!“ sundisid poisid.

Madaras kahtles pisut ja siis, et mitte leistele wastu panna, läks ta kirjutaja kaasa ette, kummardas pisut ja palus emanda tantsima.

Madara tegu sünnitas warrupoistele hirmus head meelt.

„Oo!“ naersid nad, „wõi nii, wõi naa!“

Mudila sakslkute ees suure hea meelega kükitades kutsuti neid nüüd tantsima.

„See on häbematus!“ käis Madaral wibajoon läbi südame, sest igalpool, kuhu ta aga waatas, kükitasid hirwitawad poisid niisamasuguste neidude ees. Pärast läks nali weel nii suureks: poi-

ſid iſtuſid tüdrukute ette päris maha ja hirwitaſid ſeal juures ſaadanalikult.

Mudila omad ſaid wäga hästi aru, mis ſee pidi tähendama ja kui lömitajad jälle nende ette tulid, ei läinud keegi tantſima.

„Oo!“ naeris endine joobnud poiſs, „wõi ſakſad tantſu enam ei ſoowigi! Kurat, ega meie kellegi kontſikud ei ole, et iga ſeeliku ees käpakili langeme. Meie oleme Mudila mehed! Waata ſaadanaid!“

Ta läks pahaſelt teiste omaſuguste ſekka ja õlut juues räägiti midagi kõrwa ſiſſe.

Warsti lõpetati ka tants ja ringmäng:

„Ma olen klaaswaaberkant“,

hakkas peale, ſee tuttaw talupoege pilkelaul wabriklaſteſt, kus juures mõned ulakamad üle teiſte kiſendaſid:

„Teie olete klaaſi waaberkandid“

ilma ſelle peale waatamata, kas ſee laulumõõdule wastub ehk mitte.

„Siin ei ole meil midagi enam teha!“ ütles pagariemand.

Kui nad minema hakkaſid, wiſati neile weel ſõna „Kontſikud“! tagant järele.

Toaukſel tuli wana Angerja Mihkel õllekapaga neile wastu, juba üsna pehme.

„Oo! Kooliherra!“ hõiskas ta ja hakkas Madara kaela ümbert parema käega kinni. „Kallid

piduð, iluſad piduð, eih, eih! Wallawanema poeg Kaarel elagu!"

„Taſa, taſa!" taltſutas Madaras teiſt.

„Ah, ſa arwad, et ma joobnud olen?" lällas Mihkel ja ſülitas nii, et ſee habemeſt maha ei langenud. „Säh, kurat, joo!" kus juures ta ſuurt öllekappa lokſutades Madara nina alla toppis.

Madaras tõrkus.

„Ah, ſa oled Tori-usku!" pahandas ta, aga hoopis taſaſemalt, kus juures kurb toon tema hääles maad wõttis. „Kuule, koolihärra, kas teie ka teate? Toris olla üks niiſugune ſelts rahwaſt, kes ſugugi enam õlut ega wiina ei joo?! Kas ſee on weel õige ristiinimeſe uſk?" küſis ta üsna kurwalt. „Kas ſee on weel õige Eesti-uſu kinni pidamine?"

„Mis ſeal uſuga asja?" küſis Madaras.

Peremees waatas haledalt nagu küſides nooremehe otſa, kus juures teda midagi tähtſat nähti mõtlewat, ſiis laskis ta käe Madara kaela ümbert lahti ja nutuſe häälega teiſe otſa altkulmu wahtides ütles ta:

„Oh, Madaras, Madaras, wõi mis ſa oled, koolihärra wõi koolmeister! Eesti-uſu ſalgajad ja ſolkijad olete teie puhas!"

„Kuidas nii?" küſis Madaras järsku.

Mees pidi nutma hakkama, nii hale oli ta hääl.

„Kuhu jääwad siis meie ilusad pulmad ja warrud ja muud pühad?!" kaebas ta, lõi käega nagu ei maksaks niisuguse inimesega enam rääkida nagu Madaras, ja pead wäärutades läks ta tuigerdades oma õllekapaga rehe-alla.

Oma naisterahwad leidis Madaras saalis istumast, kus ka tema aset wõttis. Selgesti oli tunda, et neist üksgi siin enese kodus ei tundnud olewat.

„Noh, kuidas teie tunnete enesel siin ka olewat?" küsis pagariemand Madara käest.

Madaras tegi wõõrastawa näo ja küsis umbusklmatalt:

„Kas siin ikka nii ollakse?"

„Oh, see ei ole midagi!" naeris neiu Kaasike. „Siin on ikka hea elada, aga mujal on wahel päris wõimata!"

„Mis meie siin weel waritseme?" küsis Madaras. „„Parem lähme ära!"

„Kuhu teie lähete?" naeris emand Maasik.

„Koju?"

„Ja mis seal?" küsis emand. „On parem?" Madaras jäi mõtlema.

„Ega meie ei saa ka minna," seletas Kaasike. „Kes meid laseb? Praegu sajab wihma pealegi! Ehk läheb üle!? Enne sööki ei lasta meid kusagile! Söögi-aeg ongi warsti käes."

Nende sõnadega näitas ta laudade peale, kuhu warru talitajad sööka ritta säädsid.

Madaras wajus mõttesse.

Walus tunne salwas tema südant noolena. Ta isegi ei saanud aru, mille kohta see käis, aga see piinas teda. Näis nagu seisaks ta kusgil mere ääres, mille ranna wastu wahutawad lained lõhkewad, purunewad, wahuks kargawad, waewlewad nagu tahaksid nad midagi teha, aga ometi ei ole see muud, kui asjata mässamine!

Neist mõtetest äratas teda üleüldine söömakutse.

Madaras asus oma kaaslastega ka ühe laua äärde.

Üksgi ei hakkanud aga sööma, waid kõik ootasid nagu midagi.

„Söögipalwe?" kuuldi sosinal küsiwat.

„Kus köster on?" küsiti läbisegamini.

„Eks noor kooliherra loe!" rääkis paks mamma, kes enne oma tütart Annit kiitis.

Sõnalausumata tõusis Madaras ülesse ja, ehk küll pisut wastu meelt, luges ta söögipalwe ära, istus maha ja hakkas sööma, mida ka kõik teised tegid.

Waewalt olid nad aga esimesed suutäied alla saanud, kui wana Kröitsberg tuppa ilmus, wihane, üliwihane.

„S—ſe—ad, ſſ—e—ad," kiſendas ta kõripõhjaſt kriukſuwa häälega, kus juures kangesti kokutas ja lukſus, „ſſead, ſſead toaſt wälja, m—mi—nu t—toaſt wwälja, ſſead wälja!"

„Mis wiga wallawanem?" küſis kirjutaja Kiwi laua ääreſt ülesſe tõustes.

„S—ſead, ſſead, kus ſöögi p—palwe? W—wõi p—palu—u—da k—ka ei oska?"

„Olge rahul, kooliherra Madaras luges palwe ära!" waigistas kirjutaja joobnud wallawanemat.

See äritas aga lõpulikult wihaſe wallawanema. Ta nägu läks punaſeks ja ſõnu otſides wandus ta edaſi:

„M—mi—ſs l—loe—etud?! L—la—uſdud. lau—uldud p—peab ſſa—ama. Sſe—ad, l—ſe—ad!"

Ta oli nii wihane, et ta iſegi ei teadnud, mis teha.

Kes teab, mis ta oleks teinud, kui mitte naine peale ei oleks juhtunud tulema.

Wallawanema taplemiſe järele olid warruliſed kõik ſurmawaikuſesſe langenud. Naine kuulis wanamehe kääkſumiſe ja teadis juba, mis ſee tähendas: niiſuguſel korral wana Kröitsberg nalja ei mõiſtnud. Parajasti wõttis Kröitsberg laua peale hüppamiſeks hoogu, kui naine ſimna ilmus: higi otſal, keha wõdiſes ja iſeeneſeſt ära kargas ta mehele kuklaſe kinni, ladus talle mõned wõmakad

selga ja nagu jahukotti puistates tõttas siis mehega tagumistesse kambritesse.

Kõikide peale mõjus sündmus rõhuwalt. Teistest tubadest olid ka inimesed ustele ilmunud ja suuril silmil imetlesid seda.

Alles siis, kui wallawanem juba oli kadunud ja inimesed esimesest kohkumisest natukene toibunud, juleti suud awada.

„On aga küll naine!“ naersid mehed.

„Ega siis Kröitsberg muidu ka wallawanem ole!“ pilkasid teised.

„Noh, eks siis laulame peale?“ arwasid warrupoisid õrretades.

„Laulame!“ naerdi wastu.

Tõsiselt tõusis seesamane poiss ülesse, kes enne sakku tantsima oli tellinud, ja ütles sõnad ette, mida poisid kordasid:

„Oh armas Isa taewa sees,
„Sa anna, et siin laua ees
„See suurem osa mulle saaks
„Ja libedamalt alla lä'eks!“

Mõned naised, kes wagaduse pärast ligi kõõrutasid, said asjast alles siis aru, kui laulu wiimane rida käes oli.

Üleüldine kära ja rääkimisekõmin wõttis jälle maad, ja pea tundus kõik endine, nagu ei oleks midagi juhtunud

5.

Madaras tundis eneſe aga nagu ühes iſeäraliſes ilmas, ja kõik ſee näis temale jäme, pöörane, toores olewat.

Iſeäranis pahandas teda külapoiste ülesastumine neidude wastu tantſu ajal. Ta wõrdles ennenähtud linna ſeltskonda ſellega, mis ta ſiin nägi, ja wiimane tundus tema meeleſt metſikuna. Näis, nagu ei oskaks külapoiſid mingiſuguſt lugupidamiſt neidude wastu, ja need külatüdrukud paiſtſid tema meeleſt haledatena: nagu ſuured mängukannid olid nad poiste käes, kes neid lükkaſid, tõukaſid, jälle istuma ſuruſid, pingi pealt ülesſe kiskuſid, et mööda tuba taga wedada ja ſiis jälle istuma panna.

Kõik ſee ajas Madara ſüdame pööritama.

Ta mõtted läkſid tema ſeiſukorra ja ameti peale, ja üks hääl ütles talle: „Siin on ſul kole palju tööd teha!“

Seal käis ta mõteteſt walguſe joon läbi: „Ma tahan näidata, kuidas piduſid tuleb õieti pidada, kuidas naiſterahwaſtega tuleb ümberkäia! See on ju kannatamata! Seltſi, — ſeltſi läheb ſiia nurka hädasti tarwis,“ mõtles ta iſeeneſes, „ſeal ſaab mõnegi ſõna rääkida, mis ajakohane on, mis uut elu toob!“

Ta waimuſilmade ette kerkis ſelts, kus tema kõneſid peab, kus ta piduſid teeb, kus inimeſed teda kuulawad, temaſt lugu pidama, teda austama hak-

kawad ja teda ikka ja ikka otsiwad, tema käest nõu küsiwad ja kui ta wanaks saab, siis tema pildigi seina peale panewad ja temast ikka räägiwad.

Selle ilutsemise juurde kerkis talle mõte: „Ma wõin ju ka wana Arnika asemele köstriks saada!"

Nõnda arwamist arwamise ja mõtet mõtte otsa lükkides tuli talle midagi iseäralikku meelde: ta waatas netu Kaasikese otsa, nagu otsiks ta tema käest selle iseäraliku mõtte peale wastust.

Neiu Kaasike aga istus rahulikult teiselpool laua ääres ja ajas wahetewahel Maasika emanda ja kirjutaja kaasaga juttu ja nagu ei märkanudgi, missuguse mõttega Madaras ta otsa wargsi waatas.

Madaras lõi silmad jälle oma taldriku peale. Sest Maasiku emand oli Madara waadet ometi märkanud. Madaras tundis häbi: ta paled läksid iseeneses punaseks ja lõid õõgama.

Aga siisgi tahtis ta neiu Kaasikest weel waadata. Ta lõi silmad jällegi ülesse, aga just selsamal pilgul waatas ka Maasika emand Madara otsa, nii et Madaras jälle silmad maha taldriku peale pidi laskma, et toiduga tegemist teha.

Toidud olid mitmekesised ja rohked. Laual seisis harilik eestipidude toit: heeringad, sült suurte waagnatega, wõi, waasika-liha küpsis, saia leiwad, kaks kolm tükki üksteise otsa pandult, ja suured rukki-leiwa pätsid, mille peale mehed kõige rohkem oma tähelepanu pööraside ja sealt lõigates just nimelt

ütelda armastasid: „Ei rukki leiwast lähe midagi üle!“ See kõlas aga Madara kõrwades hoopleemisena.

Niisuguseid isesugu hooplemisi kuulis Madaras mitmelt poolt. Mitte kaugel temast istus tõsise näoga noormees oma neiu kõrwal, kes halemagusalt oma peiu otsa ülitihti waatas. See oli aga ikka tõsine, ja kui ta kauase otsimise järele wiinapudelit kätte ei saanud ja neiu kõrwalt awitas: „Pole seda wiina n'a tarwis kedagi!“ wastas noormees: „Ega's ma siga pole, et ilma wiinata sööma hakkan!“

„Wallawanemal ei ole aga tilkagi lori-wiina!“ teadis keegi kõrwalt juurde lisada. „Temal on kõik weinid, tema teeb ikka toredasti: ta laskнud terwe waadi weini tuua!“

„Ei tea, kui kallis niisugune wiin peaks ka olema?“ küsis keegi uudishimulik eit.

„Eks oma 35 või 40 toop ikka maksa!“ arwas keegi mees.

„No waat,“ seletas teine sekka, „sinna see walla raha läheb!“

„Hapu laga!“ arwas kolmas. „Oleks toonud parem päris wana „lärmi-jaaku“, oleks asi hea olnud, nüüd aja seda õlut sisse, nii et kõht juba loksuma hakkab, aga ühtigi! Mitte kilgi poega ka pähä ei saa!“

„Eks see ole toredam!“ arwas keegi küla onu.

„Ei hakand nutma!" kuulis korraga Madaras teinepoolt laua otsast juttu.

„Ei — mitte koguni!" seletas wana Angerja Mihkel.

„Küll on aga kõwa süda sees, sellel wana koolmeister Jürissonil," pahandas mees edasi. „Ma küsisin ta käest: „Kas sul ka raha on?" ja näitasin talle pihu peal sada rubla! Mees waatab, waatab — aga nutma ei hakkanud! On mehel kõwa süda sees!"

Mehed naersid joobnult.

Oma kõrwal kuulis Madaras, kui kaks naist tasa teineteisega walla neidusid läbi wõtsid: ühele öeldi 200, teisele 500, kolmandale 1000 ja nõnda edasi rubla ligi antawat.

Madaras nägi, et seal laudade ääres koguni ise ilm end awas, nii wähe maitselik, aga ometi armas, nii üliarmas nendele laua ääres wiibijatel.

Laudade ümber olejad elasid aga kõik täies hoos igaüks oma kohas.

Nooremad olid enamasti kõik ühe laua ümber kogunud, kus nad kirjus reas, ikka peiu neiuga paaritult istusid. Endine neidude häbelikkus oli mööndunud: juba tantsuajal olid nad märkja julgemaks läinud, ja nüüd ei tundnud keegi enam piinlikku wõõrastamist, ja paljudgi ei pannud pahaks, kui peiud käed ümber nende pihtade panid ja pidasid paremaks nõnda laua ääres süüa. Sel-

gesti nägi Madaras, et siin majas endine aeg oma jämeda jätistega uuema ajaga wõitles.

Iseäralik segi paistis söökidest ja söömisest silma.

Päraſt külmade toitude wõtmiſt toodi riisisuppi lauale, selle järele anti teed mitmesuguste nõude: klaaside, tasside ja kruusidega, mille kõrwale külmi pannkooka ühe maguſa toiduga, mis juſt mitte kisſel ja ka juſt mitte moos ei olnud, efte kanti.

Paljud ei teadnud, kuidas seda maguſat wedelikku tarwitada! Ühed panid teda tee sisse, teised määrisid kookide peale, kolmandad wäänsid külmad koogid nagu sigarid rulli, kaſtsid otsapidi maguſa kaste sisse ja rüüpaſid teed peale.

„Küll toidab aga toredasti!“ sosistas üks Madara ligidal olew perenaine teisele. „Elab juſt kui saks! Kõik nii tore, mis ime! Weinid ja asjad, noad ja kahwlid ja asjad, riisisupid ja koogid, ja teed, ja asjad, ja kõikſugu asjad!“

„Juſt kui saksad!“ arwas esimene. „Ei meie sedawiisi mõista olla!“

„Mis teda rääkida!“ wastas teine. „Eks temal seda wa rahapuru ole!“

Madaras oleks weel nende maguſt juttu edasi kuulanud, kui korraga warrutubades hirmus müra ja kära sündis: wanad hurjutasid: „Tohoo, põrguline!“ lapsed aga piſtsid nagu wilispillid karjuma.

Warsti ilmus tuppa ka müra põhjuse sünnitaja. See oli keegi tahmaga äramääritud näoga inimene, laia kaabu ja walkja riietega, nagu pildi peal tihti Ameerika istandikkude omanikka näha on. Ta walged silmad hiilgasid tahmase süsimusta näo seest nagu kaks walget keerlewat ise-ilma elukat, kes igal pilgul oma koobastest wälja ähwardasid hüpata.

„Sirkus, sirkus!“ hüüdis ta läbilõikawalt.

Lapsed waatasid hirmust meest ja pistsid karjuma, kus juures emade kussutamine üleüldist kära weel suuremaks tegi.

Mees kandis käes suurt paberipoognat, mida ta igaühele lugeda pakkus. Lehelt wõis järgmist lugeda:

„Suur Sirkuse Edendus.

I. Sõit Araabia täku selgas, ime osaw ratsasõit, — kunstnik Kõrgemäe Peedu herra poolt.

II. Ahwrika moorid: Unkas ja Bambu ja nende imewääriliseд tembud.

III. Wanakurat ja Ants, ehk imelikkude loomade näitus.

Hakatus kohe peale söögi rehetoa suures ruumikas saalis.“

Selle kuulutusega käis ta ka kõik teised toad läbi.

Niipea, kui mooramees läbi oli käinud, kadusid nooremad.

„Sööme meie ikka kõhud täis," õpetasid wanemad mehed, „kuula nüüd, wa' poiste lollus! Hirmutawad muidu wäikseid lapsi!"

Siisai katlus aga igaüks peatselt lõppu teha, et „sirkust" waatama minna.

Ka Madaras läks oma kaaslasteaa rehetuppa, kus enne tantsiti.

Nüüd pakkus aga rehetoa ehitus koguni teist: waheukse poole oli suurem tühi ruum jäetud; pool tuba aga, kuni suure reheahjuni, oli pinka täis, mille esimestes ridades nooremad juba aset wõtsid. Madaras oma kaaslastega sai suure reheahju äärde aseme.

Kõlistati esimest korda suure aisakellaga, mis parre külge kinni oli seotud ja mille tila küljest pikk nöör alla rippus.

„Saab ometi imet näha!" arwasid wanad naised.

Noortele näis aga ootamine üsna kõrwalise asjana: neil oli isekeskis küll ja küll tegemist, millega aega mööda saata.

Kõlistati teist ja natukese aja pärast kolmat korda.

Pea pärast kolmandat kõlistamist läks rehe waheuks lahti ja wärwitud näoga, lippides ja lappides, tuttides ja habemetes kloun, peaaegu niisamasuguseis riideis kui päris tsirkuste klounid, astus sisse, naeris, kilkas, sülitas, uperpalli las-

kis, tiritammi ajas ja maas nii aeles ja weerles, et pealtwaatajad naeruſt ſurid.

Wiimaks küſis ta eneſele hobuſe. Toodi ka kepi tükk kätte, millega ta ratſa mööda rehealuſt ümber laskis, teda pekſis, kus juures ta iſe tagaſt ülesſe lõi, jälle hüppas, paigal pidas, jälle pekſis ja tagaſt ülesſe lõi nagu mõni wallatu poiſi-jõmpſikas.

Kui ſellega küllalt keeru oli laſknud ja kui inimestel naeruhoog wähenes, küſis ta eneſele päris araabiatõugu hobuſe.

Seal läks waheuks lahti ja wana waige ruunu äraehitatud pea ilmus ukſe wahelt nähtawale.

Kloun ehk Kõrgemäe Peedu wõttis mütſi maha, teretas hobuſt aupaklikult, läks ta juurde, wõttis jalga, andis hobuſele muſu otſekohe mokkadele ja tõi ſiis looma tuppa. Pealtwaatajate hea meel oli üliſuur, mõned üsna nutſid ſuureſt naeruſt. Üle terwe rehetoa kuuldi ainult: „Eh, eh, ih, ih, õh, õh!“

Wana ruun nähti ſelleſt naeruſt ka wähe äritatud olewat. Ta tõstis tutis pea ülesſe, raputas teda ja waatas nagu küſides inimeste otſa, nagu tahaks ta nende mõistuſe ſeiſukorraſt kindlama otſuſe ſaada.

Looma kahtlane pearaputamine liſas naerule uut hoogu.

Peedu oli wana looma keſet lagedat ruumi paigale ſäädnud ja muntſerdas nüüd ſelle kallal

küll tema kõrwu liigutades, küll saba tõstes ja waadates, küll hambaid sihtides ja looma patsutades.

Oli see kõik läbi tehtud ja waatajate poolt ka läbi naerdud, siis hakkas Peedu hobuse selga tikkuma.

Küll ronis mees, küll upitas ennast teise käega tagast järele, aga kõik ei awitanud midagi. Wiimaks palus ta kedagi ennast hobuse selga awitada. See upitas aga liiga palju: Peedu libises üle wana walge selja allapoole. Aga siin pidid kõik korraga Peedu osawust nägema. Peaaegu oli juba Peedu üsna maha kukkumas, kui ta kähku enese õhus ümber wiskas ja püsti jalgadel seisis, mida isegi wana ruun imeks pani ja seda sõbralikult oma hea ohutamisega kiitis. Nüüd hakkas Peedu oma osawust näitama. Ta hüppas üle ruuna, lõi kukerpalli küll ettepoole, küll tahapoole ja igakord ikka nii õnnelikult, et mees ikka nagu hark jalule seisma jäi. Wiimaks hakkas ta sõitma. Wana ruun oli pehme pahma peal juba ringi õppinud jooksma ja nüüd laskis ta mööda rehealust parast sõrki et kas küll saab. Peedu tegi aga selle sõidu peal oma turnimise tükka. Ta haaras rehe partesse kinni, rippus seal, laskis siis alla, jookšis wanale loomale järele, pidas tema tpruutades sabapidi kinni, ronis uuesti selga — ja mässas wana põlluorjaga kaua aega.

Olid kõik naljad nähtud ja kõik naerud naerdud, rõstis Peedu hobuse saba üle õla oma selga ja ajas wana walge waheukseşt wälja rehe-alla.

Pealtwaatajate tuju tõusis pööraşuseni: weel silmis naersid nad ja hoidsid kahe käega kõhtu kinni, kusjuures mõni siseniise walu päraşt juba kiljatas.

Madaras oli aga nagu pilwişt alla langenud: ta ei teadnud, kas nutta wõi naerda; nii imelik, nii iseşugune aruşaamata näis kõik see olewat.

Ta ei şaanud aru, miks warrupoisid juşt tsirkuse wälja olid arwanud.

Aga seal helises jälle kell ja kaks meeşt mustade nägudega astusid sisse.

Lapsed ja neiud kiljatasid, mõnede wanemate suust kuuldus aga pahandus.

Seal tuli keegi kolmas nende kahe juurde ja seletas, et need Aafrika neegrite kaks peameeşt, Unkas ja Bambu, olla, keda tema neile näidata.

Unkas ja Bambu olid ka tõesti päris neegrid oma tempude pooleşt. Nad şõid tubakat, hammustasid pudeli kaelu ära ja närisid klaaşi, kus juures nad urisesid ja ümisesid nagu wihaşed karud.

Et aga lapsed wäga nutma hakkaşid, şellepäraşt läksid Aafrika mehed naiste taplemise päraşt warsti minema.

Lõpuks tuli wanapagan ja Hans oma loomade näituşega.

Wanapagan, üsna kenasti riidesse pandud, suure sabaga, must, kikkis habemega ja pisukeste sarwedega isand, lõi Hansuga, liht talupoisiga, käsa, kumb neist teisele niisuguse looma toob, keda keegi weel enne ei olnud näinud.

Enne läks wanapagan otsima. Natukese aja pärast tuli wanapagan tagasi ja wedas karu, iseeneseşt mõista, ümberpöörduð kasukaga mehe, sisse ja küsis Hansu käest:

„Oled sa seda enne näinud?"

Hans naeris ja wastas: „See on ju karu!"

Wanapagan sülitas ja käskis Hansu oma looma otsima minna.

Hans läks.

Natukese aja pärast tuli Hans ühe niisuguse loomaga, keda keegi esialgu ära ei tunnud. Näha wõis, et selle loomale õige kitsad riided selga olid aetud. Eest oli ta kõrgem, tagast madalam, pead temal ei olnud, aga lagedal otsaesisel olid kaks, nagu näha, sõega tehtud silma, taga oli loomal suur saba.

Wanapagan waatas ja tunnistas, aga arwas wiimaks, et ta niisugust elukat enne wist näinud ei olnud.

„Kust sa said ta?" küsis wanapagan.

„Metsast!"

„Mis ta seal tegi?"

„Sõi mustikaid!" wastas Hans.

Selle peale wihastas wanapagan ja kadus rehe alla.

Nüüd hakkas Hans naerma ja käskis looma püsti tõusta. Ja seal nägid kõik, et see teine talupoiss oli, kes omale kitsad riided selga oli ajanud, pikad, linadest juuksed pähä pannud ja esiti tagurpidi, käpakil sisse tulnud, kus juures juuksed sabaks muutusid.

Warruliste üleüldine naer oli Hansu kawaluse palk, kes omalajal sedawiisi oma naist wanapaganale olla esitelenud.

Sellega oli suur „sirkuse edendus", Mudila keeles, lõppenud.

Madaras hingas kergemini. Kui ta elutubadesse sammus, palus ta perenaist, et see hobuse ette laseks panna, sest aeg olla koju minna.

Nii hästi perenaine, kui ka warrulised ei tahtnud neid minna laska, aga kui ka teised Mudila elanikud sedasama kinnitasid, siis lubati soow täita, kuid selle tingimisega, et köster warru lõpuni wallawanema majja pidi jääma. Köster oli nõus.

„Kahju, et minema hakkate!" kahjatsesid warrulised, „nüüd alles hakkab päris noortenali peale!"

„Saab juba selleşt ka!" naeris Madaras.

„Lase jooksta!" hirwitasid warrupoisid, „jääb meie jaoks rohkem!"

See hirwitamine oli aga niisugune, mille sisust Madaras aru ei saanud.

6.

Hobune seisis juba walmis, ja Madaras kirjutaja Kiwiga hakkasid oma naisterahwastega minema. Et wallawanem alles puhkas, sellepärast jätsid nad tema jaoks perenaise kätte „palju terwisid" maha.

„Ärge pahaks pange!" wabandas perenaine jumalaga jätmisel. „Minu mees on muidu hea inimene, aga kui tal kilk peas on, siis ei ole otsa ega aru." Selle peale wastasid Mudila saksad: „Pole wiga midagi! Eks ta juhtu ikka, kui pea purjus!"

Mindi õue. Ilm oli pisut selgemaks läinud, sest wanakuu, mis juba ülesse oli tõusnud, saatis oma nõrka walgust läbi pilwedekatte natukesehaawal musta maa peale. Wihma tibas edasi ehk küll tükati, aga jämedamat kui enne. Kuu waewalisel walgusel näitasid wihma walingu jooned nagu ripuksid pikad nõia-juuksed pilwedest sorakil alla ja nagu weaks nendega keegi pori weel enam laiemale.

Sõitjatel oli raske tunne niisuguse ilmaga teele minna.

Kirjutaja pisukene hobusekene ja kitsas wanker ei tõstnud tuju.

„Kuulge, neiu Kaasikene," arwas kirjutaja, „tulge teie meie peale, teie olete kergem, ja laseme Madara pagariemandaga sõita!"

„Ongi parem!" arwas kirjutajaemand, „noori inimesi ei maksa just nii liiga kokku laska!"

Kaasike oli nähtawasti wäga rahul ja Madaras wõttis emand Maasika oma wankrile.

Madarale näis see küll natukene wastumeelt, siisgi ei julgenud ta otsekohe wastu panna.

Pagariemandal oli aga wäga hea meel: „Noh, nüüd saame juttu ajada," arwas ta, „kui aga ilm lubab!"

Tee oli weel enam porisemaks läinud kui enne ja wanker raputas külateel, mis suurele maanteele wälja wiis ja mille rööpad suurte pae- ja põllukiwi kildudega täidetud olid, nõnda sõitjaid, et need teineteise wastu mükšasid.

„Teil on halb?" küsis Madaras.

„Mul on hea, aga teil on halb?" küsis emand.

„Ei ole wiga!"

Need olid esimesed sõnawahetused, mida mitmel korral korrati, kuni suurele teele wälja jõuti.

Jutupoolist oli Madaral, kes muidu suur rääkimise sõber, praegu õige wähe. Kõik see, mida ta wallawanema juures oli näinud, mõjus tema peale wäga rõhuwalt ja kõige selle sorteerimine ja nende nähtuste põhjuste otsimine andis Madarale palju tööd. Ta oli tahtnud kõstrile ja neiu

Kaasikesele oma arwamist awaldada, aga nüüd oli kogemata emand Maasik tema kaaslaseks saanud, kellega ta mitte nii tuttaw ei olnud, ja see wähendas tema jutulõnga.

Niisama nagu enne warru-majas, nii ka praegu, ei tahtnud Madaras selleşt aru saada, miks need inimesed, nimelt noor rahwas, sarnased olid.

Selle juures torkas tema silma jõukamate wastikuhike olek. Wähe aega oli ta küll warrul olnud, aga selleşt sai küllalt, et nende iselae üle otsustada: waeşt põlati; rahaşt peeti kõige rohkem lugu; kirjutajad, kooliõpetajad, isegi kirikherra oli nende meeleşt põrmu-mutikad ega maksnud midagi. Aga kõige selle juures silmatorkaw wagadus oma söögilaulude ja palwetega.

Madaras ohkas ja ajas hobuşt.

Ka Maasika emand ei tahtnud enne juttu alata, aga kui waikimine ikka edasi kestis, küşis ta:

„Herra Madaras, teie magate?"

„Ei!"

„Aga teie waikite nii?"

„Pole midagi rääkida?"

„Mille üle teie mõtlete?"

„Warrude üle!" — ja Madaras waikis.

„Teid wist äritab kõik see olek siinpool?" küşis Maasik, nagu tahaks ta nooremehe otsust

kuulda saada. Et aga Madaras kahtles oma mõtteid awaldamast, seletas Maasik:

„See pole weel midagi, ütles neiu Kaasike juba warrul, ja mina ütlen sedasama ka: See pole weel midagi! On meiepool kohti, parem ütelda, olla meiepool kohti, sest ma pole ka küll seda näinud, kus pidudel sarnaseid wägitükka tehakse, et sulu suu ja silmad!"

Hobune plärtsis pehmel teel edasi, ja et sõit pealolejaid koledasti raputas, laskis Madaras hobuse käia.

„Ma ei ole ka niisugust asja enne näinud," arwas Madaras. „See kõik on mind nii põrutanud, et ma üsna uimane olen. Näib, nagu oleks terwe haridus nende inimeste tarwis jumalamuidu wälja mõeldud! Ja misugune uhkus, misugune iseenesest lugupidamine ja misugune toores nali!"

Wihmawaling oli üle läinud ja poolkuu waatas kolletanud näoga üle pilwe ääre sõitjate peale. Maasika emand oli wihma-warju, mida ta käes hoidis, et Madaral parem oleks hobust ajada olnud, kokku pannud. Madaras heitis pilgu oma kaaslase peale. Maasika emandal oli walge koetud willane rätik ümber pea, kus juures rätiku ääre kaunistused üle tema otsaesise, mida käharad juuksed piirasid, alla rippusid ja tema ilusale näole õige meeldiwa kuju andsid. Ka naisterahwa suured sil-

mad olid nooremehe poole pööratud ja waatasid küsiwalt ja tõsiselt tema otsa.

Tahtmata püüdis Madaras neist silmist mööda waadata.

Emand ei wastanud kohe. Ta mõtles pisut ja siis ütles ta kurwema häälega:

„Mis seal imeks panna! Kui meie kõike oma siitmaa elu ligimalt järele waatame, näeme selleşt tänaseşt õhtuşt terwe oma elu pisikeşe pildi. On inimene noor, siis paistab see talle enam torkawalt silma, on ta aga wanem, siis lööb käega ja waatab tuimalt selle peale!"

Madaras tundis neis sõnus sügawat kurbmeelt. Talle näis, et neid inimene awaldas, kes ise elus wist oli petta saanud. Madaral oli kahju iluşaşt naiseşt.

„Ma arwan, et just käega ei makşaks lüüa," seletas Madaras, „şest kui meie kõik käega lööme, ei saa meie edaşi ja jääme külmetamise punktile kus praegu seisame!"

„Aga kas jõuab ükşik inimene siin midagi korda saata, kui temal selleks toetajaid ei ole?" küşis Maaşik. „Siin peab just käega lööma. Oleks samane lugu olewat, kui teie Aafrikamaa wõsameeste sekka läheksite ja seal maniski ja westi kaşuşt hakkakşite rääkima, aga neile ei lähe neid şugugi tarwis!"

„Aga ometi on tarwis midagi teha!" wastas Madaras ägedalt.

„Ja mis teie siis tahaksite teha?" küsis emand oodates.

Kui aga Madaras ei wastanud, rääkis ta edasi:

„Elu on teist igapidi wägewam! Elu läheb oma teed ja teie jooksete elule nagu pime kana tagant järele!"

Madarale oli wõõrastaw kuulda, et niisuguses Mudilas naisterahwas elab, kes sarnaselt mõtles. Harilikult ei armasta naised elu üle arutada, aga siin nägi noormees, et Maasika emand teistsugune inimene oli, ja see tegi teda noormehe meelest armsamaks.

„Siis uskute teie tõesti," küsis Madaras, „et inimene elule midagi ei wõi teha, mitte natukestgi teda enese meele järele pöörda, nagu meil enestel ei oleksgi waba tahtmist! Aga waat'," hüüdis ta waljemini, „ma teen, sest et ma tahan!"

Maasika emand ohkas pisut.

„Kui meie juttu mõni mõttetarkuse õpetaja kuuleks," seletas emand, „siis naeraks ta muidugi magusasti, sest selle seletuseks, kas meie elule saame midagi teha ehk ei, oleme mõlemad liiga nõrad ja oskamatud! Niipalju aga ütlen ma küll teile, et teie oma wabatahtmisega elu sees rohkem ei saa teha, kui paljalt tahta. Ma olin ka

kord noor inimene, kus ma palju soowisin, aga nüüd, kus mul juba inimesed weerand aastasada ütlewad olewat, nüüd näen ja waatan ma teisiti!.."

Maasika hääl wärises.

See mõjus Madara äritatud tunnete peale. Madaral oli ilusast naisest kahju. Ta tundis enese tahtmist ja jõudu ka sellele ilusale naisele näidata, et elu mitte niisugune pime, teisteft juhitaw kurbmäng ei ole nagu Maasik arwas; ta tahtis kenale naisele näidata, et elus ometi midagi korda wõib saata, kui aga head tahtmist on, kui aga inimene kindlalt midagi head püüab ette wõtta.

„Ma tean!" rääkis Madaras ägedalt, „ma tean, et kurjus ei lase head kohe wõita, aga niipalju on ometi selge, et hea peab kurjast wõitu saama!"

Madaras waatas wõidurõõmus Maasika otsa, aga neis silmades märkas ta midagi wälkuwat, mis teda äritas, tema mõtted korraga segi ajas, midagi kirglikku, sütitawat lendas sealt wastu, ja emanda huuled naeratasid kurwalt.

„Kallis noormees," ütles siis emand tasa, just nagu kutsuks ta noortmeest kuhugile niisugusesse kohta, mida nemad üksnes kahekesi peawad teadma, „jah, eks ta niipalju ikka selge ole küll; kui meie aga teaksime, mis asi see hea ja kuri on!"

Madaras tundis, nagu seisaks ta hea ja kurjatundmise puu all.

„Siis kahtlete hea ja kurja wahel," ütles Madaras naerdes, nagu pilkaks ta emandat, „kuna ometi see igal lapsel selge peaks olema!"

Ta tahtis oma sõnu parandada, aga juba olid nad üle keele.

Maasika emand jäi rahuliseks.

„Ja," wastas ta siis üsna külmalt, „ja, lastel on nad küll selged, aga wanad inimesed murrawad selle üle pead!"

Madaras tundis, kuidas ta paleb punetama lõid. Paistis, nagu oleks Maasik teda lapseks pidanud. Kui aga Maasik niisama waikselt toonil edasi kõneles, siis kadus järg-järgult Madara piinlik tundmus. „Kui ma noor olin, siis olid mul ka kõik hea ja kuri klassidesse jagatud. Elu aga näitas koguni teist! Kui ma nüüd tagasi waatan, siin näen, et footu teise kohta olen sattunud, kui ma esialgu tahtsin, ja mul olid ka head tahtmised!"

„Teie eluwiperused on teid umbusklikuks teinud," wastas Madaras nagu tröstides, „aga ega siis sellepärast, et mõne inimese tahtmised ja head soowid täide ei ole läinud, meie sealt seletada ei wõi, et meie head tahtmist elus läbi ei saa wiia!"

Maasikat nähti kahtlewat, kas edasi rääkida ehk mitte. Ta waatas Madara otsa, ja kui ta

nägi, et see isuga midagi tema käest ootas, siis rääkis ta waikselt ja pikalt:

„Ütelge mulle, herra Madaras, kas on inimese südamel isegi armastuses wabadus, tema oma parema, hea tahtmise järele?"

Madarale tuli meelde see, mis ta köstri perekonnas oli kuulnud, et Maasika emand ikka oma wastutahtmiselisest armastusest rääkiwat, ja ütles siis, nagu oleks ta selle üle sügawalt järele mõtelnud:

„Ma arwan!"

Emand Maasik hakkas magusalt naerma: „Ka selles ei ole temal wabadust, see läheb ka teiste soowide ja teiste tahtmistega kokkukõlas. Ka selles heas asjas, selles asjas, milles inimene ometi kord waba peaks olema, on inimene wang, ka selles ei ole temale wabadust antud, waid lastakse sellest nii palju osa saada, kui see teistele meele järele on! Kus on seal siis teie eneste hea tahtmine ja selle täitmine?

„Ma ei saa teie piltlikust kõnest hästi aru!" wastas Madaras.

„Mis seal aru saada," seletas emand edasi. „Teie tahate, nagu teie räägite, midagi teha, et Mudila seisukorrast pääseks, milles ta praegu on. Mina küsin aga: Kas teie tahtmisest ka midagi wälja tuleb, s. o. teie wõite küll tahta, aga ega tahtmisega weel midagi ära ei ole tehtud.

Ma tahtsin ka kord mehele minna sellele, kellele mina tahtsin, aga läksin sellele, kes mind tahtis, ja, wõib olla, et see seda koguni kolmandama mõjul tegi. Ja niisuguses seisukorras on praegu pool inimese sugu, suuremalt jaolt kõik neitsid — ja nii kaua, kui praeguse aja seisukord seda nõuab, nii kaua ei aita nende paljas hea tahtmine midagi. Niisama ka siin. Teie tahate küll midagi korda saata, aga teiega sünnib see, mis neiuga — ei saa seda, keda tema tahab, waid läheb sellele, kes teda tahab! See on ju ometi selge!"

Ta nägu oli jälle tõsiseks, kurwaks läinud; endine wäljakutsuw naeratus palelt kadunud. Madaras silmas wahetewahel teda ja pidi igakord tahtmata selle naise ilu ja mõtteosawust imeks panema.

Kuu poolsöör weeres ühe pilwe alt teise alla, mille mustad warjud kiiresti üle sügisese maa jooksid ja wahel wihmatibasid maha pillasid. Enne Mudilasse jõudmist hakkas aga wihma jälle jämedasti sadama. Maasik tõmbas wihma-warju ülesse ja lõpetas oma arutamise Madaraga. Et wihmawaling enam nooremehe poolt oli, siis oli eriand sunnitud end rohkem nooremehe poole hoidma.

„Ega teil halb ei ole?" küsis Maasik.

„Ei!"

Wanker õõtsus ja raputas, ja noor naine langes mitu korda nooremehele oma parema käega, mida ta wihmawarjuga kõrgemal hoidis, õla peale.

„Toetage oma käsi mu õlale, on parem hoida!"

„Teil on halb?"

„Ei!"

Maasik laskis oma pehme, lihawa käewarre Madara õlale. Naise käewarre soojus tungis läbi riiete teise õla külge ja Madarale tuli endine sõit Kaasikesega meelde.

Madara keha läks üleni palawaks.

Warsti olid nad Mudilas, kus Madaras pagariemanda maha minna laskis ja Kaasikese peale wõttis.

„Tulge meid ka waatama!" ütles emand jumalaga jättes ja kadus wihmasesse ilma.

„Kas teil tee peal igaw ka oli?" küsis Kaasike.

„Ei olnud!"

„Aga Maasik ei räägi ju palju!"

„Oige rohkesti!"

„Kas ta oma armastusest ka nittus?"

„Kuidas siis!"

„Kas süda läks haledaks?" naeris neiu Luiise.

„Mis ta nüüd haledaks läks, aga see Maasika emand on üks iseäralik imelik inimene," arwas Madaras.

„On küll!" tõendas neiu Luiise, „waadake aga ette! Sellel on wigurid sees!"

„Kuulake nüüd!" naeris Madaras.
Neiu Luiise naeris ka. Nad jõudsid koju.

7.

Teisel päewal peale lõunat läks Madara pisukene katuse-alune kambrikene elawamaks: köstri teine abiline Jürisson tuli ka oma koha peale.

Madaras kirjutas parajasti lauakäijate nimesid pika raamatu sisse, kui Jürisson tuppa astus. Ta teretas pealiskaudselt ja istus tühja woodi serwale, kus juures ta häbelikult toa ümbrust silmitses ja oma põlwe silis. Kui ta kõik wanal kohal leidis olewat, ohkas ta kaunis kuuldawalt. Madaras oli toolile poolwiltu istuma jäänud ja paremat kätt toolitoel hoides waatas ta Jürisoni otsa.

Jürisoni kuju näitas temale pisut wastik olewat. Tuli see nüüd selleşt, et köster korra oli arwanud, et neil teineteisega mõtete lahkuminek tuleb, wõi tuli see Jürisoni näost, tema lagedast otsaesisest, süsimustadest juustest, tema jämedast kehast ja tõsisteşt silmadest, aga Madarale ei meeldinud uue juurdetuleja wälimus.

Jürisson waatas järsku Madara otsa ja siis laua peale ja kui ta seal pika raamatu nägi, kargas ta äritatult üles se ja küsis naerdes:

„Noh, mis pagan teie selle wiguriga siin teete?"

„Nagu näete!"

„See on lollus!" sähwas Jürisson.

Madaras seletas, et ta seda igawuse päraſt teeb.

„See on rumalus!" põrutas Jürisson. „Kui inimesel nii palju häbi ei ole, et ta meie nahku siin üle lööb ja meid nagu koeri ülewal peab, siis on see lollus, kui meie niisuguſele mehele weel pealekauba tööd teeme. Ei, sõber, kui meie ühes tahame tööd teha, siis wiska see pikk raamat aga köſtri kätte! Selle eeſt saab ta palga, ja laſ' teha!"

Madaras waatas tõſiſelt Jürisſoni otſa.

„Ärge waadake ühtigi!" õiendas Jürisson. Igaühel on oma tööpiir antud. Pidage seda meeles. Ära tee teistele head, et nad ſulle kurja ei ſaa teha!"

„Mis see tähendab?" küſis Madaras.

„See tähendab seda, et igaüks peab iſe oma kärni kratſima!" wastas Jürisson. „Kui köſtril niipalju lugupidamiſt meie wastu ei ole, et ta meie toa laſeks uuesti üle libistada, siis on see täiesti asjata, kui meie niisuguſe wastu oma tähelepanu näitame!"

„Kas aſi tõesti nii hull on?" küſis Madaras.

„Ta on weel hullem," rääkis Jürisson äritu-ſes. „Et kõik wanawiiſi jääks, siis arwati niisugune konks wälja: säeti koster ka weel kooli-

õpetajaks, lasti teda abilised wõtta, kes kõik oma nahal kooliraskused wälja kannatawad ja seda kõik koera leiwa eest, et teine omale kõhtu wõiks kaswatada! — Waata, niisugune on see asi!"

Nende sõnadega wõttis ta laualt suure raamatu, lõi selle kinni ja pistis ta laua alla.

Madaras nägi niisugust iseloomu jälle esimene kord.

„Aga teie teenite siin ometi juba teist wõi kolmandat aastat?" küsis Madaras.

„See on ise asi, kus inimene teenib. Mul on siin kodu ligimal ja need aastad, mis ma teenima pean, on õieti ükspuhas, kus ma teenin. Aga, ega see mind omati ei sunni teise ees koera kombel lömitama! Küllalt juba!"

Ta hakkas mööda tuba edasitagasi käima ja selle juures habet ärituses nokkima. Madaras keerutas pisukesi kihwu ja pani seltsimehe liigutusi hoolega tähele.

„Noh, kuidas meie nurk ka meeldib?" küsis korraga Jürisson. „Ma kuulsin, et teie nädalapäewad siin olete ja Kröitsbergi warrul ka juba rahwast walgustanud!"

Madaras läks punaseks.

„Kuidas walgustanud?" küsis Madaras.

„Noh, olla seal poissa tantsima õpetanud, tüdrukutele elukommete tunda annud, palwet lugenud ja nõnda edasi," seletas Jürisson.

„Mitte midagi selleſarnaſt!“ wastas Madaras wabandades.

„Pole wiga, pole wiga!“ naeris Jürisſon. „Küll ſee aſi läheb!“ Nad läkſid alla.

Köſtriemand oli kohwi teinud ja ootas juba noorimehi lauale.

Laua ääres küſis köster Madaralt:

„Noh, kas olete teineteiſega ka juba tuttawaks ſaanud?“

„Juba tunneme!“ wastas Madaras niiſuguſe häälega, nagu tahaks ta üteldа: „Tunneme ikka, tunneme; aga wiſt päris tuttawaks iialgi ei ſaa!“

Ka Jürisſon ſai Madara hääleſt aru ja naeris:

„Herra Madarat nägin ma juba enne — oma waimuſilmaga. Temaſt teab ka juba terwe Mudila midagi rääkida!“

Madaras läks tõſiſeks ja waatas neiu Luiiſe ſilmi, nagu küſiks ta, kas Jürisſon tõtt ehk nalja pidi rääkima. Luiiſe waatas naeratades Madara otſa ja Jürisſon märkas, et neiu waates midagi uut oli, mida ta enne ſeal ei olnud märkanud.

„Kuulge ikka, neiu Luiiſe,“ naeris Madaras, „mõtelge ometi: herra Jürisſon teab rääkida, et wallas jutt liikuwat: mina olla Kröitsbergi warrul noori inimeſi tantſima õpetanud! Ah, ah, haa!“ naeris ta maguſalt, kus juures ta nagu Koit naeratawa Ämariku palgepuna imeſtas.

„Mis, mis, tantsima õpetanud?“ küsis Arnikas uudishimulikult, nagu ei tahaks ta kõike seda uskuda.

„Kuidas teab seda wald?“ küsis neiu Luiise, kus juures ta oma „ah, mis hirmus!“ ära ei unetanud. „Alles eila olime seal — ja täna juba teab terwe wald! See on Jürisoni oma luuletus!“

„Kuidas luuletus?“ küsis noormees. „Wana Annemann teadis sellest kõigile rääkida, kus juures ta rõõmsalt hüüdis: „Waata, täht käib wälja köstrimajast ja pekšab maha Mudila mehed!“

„Wana Annemann on ikka Anneman, temast täit nahka ialgi ei saa!“ arwas köstri kaasa.

„Mis, mis see Annemann siis õige rääkis?“ küsis köster. „Mis tantsu teie seal õpetasite?“

„Mis tantsu?! Mitte mingisugust õpetust polnud seal, meie tantsisime ainult ühe ringi...“ seletas Madaras.

„Teie olla Mudila meestele ju tantsukursust annud!“ wastas Jürisson.

Köster oli üsna äritatud.

„Kui kirikherra nüüd seda kuulda saab!“ puhandas köster ja waatas umbusklikult Madara otsa.

„Oh, mis hirmus!“ seletas neiu Kaasike. „Onkel, ärge laske endid nii äritada. Seal ei olnud mingisugust tantsukursust, mingisugust tantsuõpetust...“ ja neiu rääkis loo ära, kuidas ta just

oli, kuidas poiſid kükitanud ja neile weel laulu laulnud ja nõnda edaſi.

Köster läks tõſiſeks, kus juures ta oma habet hakkas nokkima.

„Hm!“ — laskis ta ſiis kõri põhjaſt, kui neiu oma kõnelemiſe oli lõpetanud, „ſee on jälle ſelle uue aja ja ſelle uue waimu wili. Enne ſeda ei olnud! Enne..., kui meie noored olime... hm!“ uriſes köster... „Kas näete nüüd, noored mehed, kuhu wiib teid ſee teie rahwa ſekka minemine? Teie kaotate oma lugupidamiſe, nad pilkawad teid häbematalt ja ſellega õpiwad nad ka teiſi ülemaid halwaks panema. Rahwas on kui kukk. Nii kui ta teiſeſt eneſeſuguſeſt üle ſaab, läheb ta wana kuke wastu häbemataks ja igal pärajal pilgul on ta walmis tema kraeſſe hakkama! Ma ei arwanud, et teie, Madaras, nii wõiſite ekſida!“

„Ma arwan, et ſee juſt ekſitus ei olnud, kui ma tantſima läkſin, aga wiga on mujal! Wiga on ſee, et inimeſed ſiinpool alles wäga madalal hariduſejärjel ſeiſawad ja ſelle juures rumal-uhked ja toored on!“ wastas Madaras kindlalt, aga punetades. „Nende meeleſt on ſee nii weider, kui keegi inimene teiſiti tantſib, teiſiti ennaſt ülewel peab kui nemad. Saakſid nad aga harjutatud teiſiti waatama... ütleme, oleks meil ſiin üks ſelts, kus nad midagi paremat näekſid, ma wõin julge

olla, et mõne aastaga kõik niisugune asi on kadunud!"

„Ei ole!" wastas Jürisson tõsiselt.

Nii hästi Madaras, kui ka köster waatasid imestades oma ametiwenna peale. Esimene sellepärast, et ta seda Jürissoni käest ei lootnud kuulda, et selts paari aastaga siit nurka parandada ei jõua, ja teine, et ta ei uskunud, et Jürisson temameelseks on läinud. Nad waatasid mõlemad küsiwalt Jürissoni otsa; aga see jõi oma kohwi rahulikult ega lausunud sõnagi enam.

„Mis ei ole?" päris Madaras wäljakutsuwalt. Tal nähti himu tõuswat Jürissonile, kes tema wastu jäme, lugupidamata näis olewat, midagi niisugust ütelda, mis sellele armas ei ole.

„Teie ei tee siin mitte midagi oma rahwawalgustuse katsetega!" wastas Jürisson niisama wäljakutsuwalt, aga tõsiselt.

Köster jäi kuulatama. See oli nagu wõõras muusika Jürissoni suust.

„Seletage mulle," ütels Madaras, „miks ei wõi just siin mitte midagi korda saata. Miks on see nurk isesugusem kui kõik Eestimaa, kus seltsid rohkesti tööd teewad ja õitsewad!"

„Õitsewad?"

„Õitsewad!"

„Kuulen esimest korda," wiskas Jürisson sekka. „Minu teada kiratsewad, surewad nad igalpool, ja

seda teed käib ka siinne, enne-aegu ajutatud selts, kui seltsi üleüldsi saab.

„Niisugust uskmata Toomast näen ma esimest korda," waidles Madaras. „Seletage mulle, kas arwate teie, et selts üleüldsi midagi wõib teha?"

„Selts wõib palju teha!" seletas Jürisson.

„See on ju kõige mõttekäigu wastu: selts wõib palju teha, aga ometi ei wõi ta midagi teha!? See on lihtsalt tuimus, tuimus kõige poolt!" Ta pani tassi lauale ja hakkas pidu kirjeldama, just nii, nagu ta teda oli näinud. „Misfugune imelik tuimus, misfugune südameta olek! Teie näete inimeste rumalust, teie näete nende toorust, teie näete seda kõik, — aga oma kätt, oma pisukest sõrme ei liiguta teie selle tarwis, et teda sellest tuimusest päästa! Teie istute nagu küünlad oma raswa sees, sööte nende raswa ja joote nende higi ja werd ja lasete neid selles sõgedusses edasi pöörelda. See on enam kui ülekohus!" Ta puhkas.

„Kuulge, kulla noorherra," palus Jürisson, „teie räägite, nagu mõne ajalehe uue-aasta tõmbekuulutus; paljad ilusad sõnad, kõlks-sõnad! Teie teate ju, et üht seltskonda, kellel haridus selle sõna kõige pisemas mõttes puudub, mitte üle öö haritud rahwaks ei saa teha, ja kui teie niisugusele seltskonnale oma wingerjad selga seote, siis on ta nagu hernehirmutis, kellel uus tsilinder peas!"

„Ka need on paljad sõnad!“ wiskas Madaras näkku.

„Mitte sugugi,“ wastas Jürisson kaunis pikalt. „Weel rohkem; — teie wõite oma suure walgustuse puhangutega niisuguse rahwa ära rikkuda, teda õigest hariduse aimest ära harjutada, nagu see praegu mitmelpool juba on sündinud. Niisugust asja, nagu lugemine ja kirjutamine, peetakse suureks hariduse tundemärgiks, sellega hoobeldakse, laulukooridega kisendatakse, iga pisema luuletuse üle lauldakse hosiannat, kuid need on alles esimesed sammud hariduses, niisugused asjad, mida nimetadagi ei maksa! See on esiteks. Teiseks tahaksin ma teada saada, mis teie siin tahate pakkuda?“

Ta jäi küsides Madara otsa waatama.

„Haridust, südame haridust!“ wastas Madaras.

„See on sedasama, mis neile igal pühapäewal pakutakse?“

„See on waimulik!“

„Siis tahate teie neid weel ilmalikumaks teha kui nad on praegu?“ küsis Jürisson tõsiselt, aga Madarale kõlas see kibeda pilkena. „Kui juba waimulik toit, mis neile nüüd pakutakse, neid parandada ei jõua, mis siis teie tahate teha? Räägige, ma kuulen! Kui juba jumalasõna ei taha enam hästi mõjuda, mis tahate inimlikku-sõnaga teha?“ Madarat äritas see Jürisoni kõne wäga.

Ta nägi, et Jürisson niisuguse külbi taha puges, mille wastu tema enam sõhtida ei jaksanud. Ta sai wäga hästi aru, et Jürisson teda narris ja ninapidi wedas.

„Seltsi tahan ma asutada!" wastas Madaras palawalt. „Seltsi, seltsi! Nii see ei wõi edasi minna!"

„Ja kes peawad sinna tulema?" küsis Jürisson.

„Meie kõik!"

„Ja mis peame seal tegema?"

„Ennast harima ja teisi ka!"

„Millega?"

„Oh, inimene, ära ole ometi nii puu-pea!" wihastas Madaras ägedalt. Köstrirahwas kuulas seda noortemeeste waidlust äritatult pealt. Wana köster kitkus kannatamata habet. Ta tahtis ka midagi sekka ütelda, aga ikka hakkas keegi noorest enne peale, kui ta sõna wälja sai.

„Mina puu-pea?" naeris Jürisson. „Olge ometi nii head ja ütelge, mis meie seal teeme?"

„Laulame, kõneleme, tantsime, mängime..."

„Seda teeme ju praegu!" wastas Jürisson sügawa häälega. „Seda meie ju teeme: meie laulame, — nemad aeduraedutawad; meie waidleme, — nemad sõimawad; meie tantsime, — nemad hüppawad; meie mängime, — nemad ka; meie käime tsirkuses, — nemad ka, — muud kui igaüks oma teel, wiisil ja kombel!"

„Aga ſee on kõik jäme, mis nad teewad," wiskas Madaras ſekka.

„Ah, ſiis haridus on noorte herrade meeleſt ſelles, et kui kõik ſeda natukene peenemalt tehakſe kui ſee praegu ſünnib, on haridus käes? Tantſi peenikſelt, — ja ära pitſita neidu mitte ſuure, kaia töömehe pihuga, waid kõdista piſukeſe näpuga; ära kaelusta tüdrukut, waid nõelu teda oma ſilmadega; ära poe põhku, waid muſuta aga ſalaja — ja, ja — ſee on haridus! See on ſee arwataw hariduſetee, mida mööda praegu ſuurem jagu ſeltskonnaſt ſammub, aga niiſuguſe hariduſe päraſt ei tõsta ma oma piſukeſt sõrmegi!"

Madaras tundis, et Jürisſon oma mõtetes on järele andmata.

„Ei mitte," ütles ta pikemalt, „ka ſeda ei pea ma hariduſeks, aga meie ei pea ſeisma jääma ſellele paigale, kus meie kord oleme, meie peame edaſi ehitama!"

„Wana mädanenud aluſel?" küſis Jürisſon ja hakkas põlgawalt naerma. „Mitte edaſi ei ole meil ehitada, waid uuesti ehitada, — ſee on õige tee. Aga et uut ehitada, ſellepäraſt peame wana eeſt ära koristama, aga ka ſedagi tööd ei ſaa ſiin teha..."

Nüüd ei jõudnud köster end enam hoida.

„Noored mehed," hüüdis ta, „teie olete mõlemad noored. Ilmaelu on teil alles ſegane. Teie

olete mõlemad ekſiteel, ſiisgi Madaras on oma arwamistes õiglaſem ja õigem: inimeſi on tarwis juhtatada, aga peab teadma, mis neile anda. See, et inimeſed nüüd nii ulakad on, tuleb ſelleſt, et Jumal nüüd niiſuguſe aja on meie kiuſatuſeks meie peale ſaatnud, kus wäga palju woli antakſe. Oleks praegu orjapõli alles olewat — waata, kui waguſi ſiis inimeſed olekſid! Aga nüüd tee nendega, mis ſa tahad, asja nendeſt ikka ei ſaa! Nad on kui ſandid: eſiti karjub ſauna ukſe taga: „Laſe ſisſe!“ ſiis tahab wihelda; wii lawale, ſiis anna wiht; annad wiha, ſiis anna ſeepi ka, ja ſaab niiſugune ſeebi kätte, ſiis on ta nii libe, et ajab ſu ſaunaſt wälja ja hakkab iſe peremeheks! Selle rahwaga ei tule ka õrnasti ümber käia! Waata, warsti jaig kaela peal!“

Köster hakkas naerma: „Nad arwawad, et inimeſed kõik ühеſuguſed on, ſellepäraſt ühеſuguſed õiguſed! Mitte aga midagi! Jumal on loonud ühed õrnemad, teiſed tuimemad! Need õrnemad — need tungiwad kaugemale, need mõtlewad, need tunnewad, aga need tuimad, — neile anna ſüüa ja juua ja kui hakkab iriſema, ſiis anna malka, — ja jutt otſas! Neiſt asja ei ſaa! Neid ei tee keegi targaks! Muidu tühi töö, herra Madaras, ſee ſeltſi aſi, ſealt ei tule ſuurt midagi wälja! Küll näete!“

„Mis teie ſeal nii waidlete!“ hakkas ka köſtriemand rääkima. „Talwe ees alles, eks ſaate küll

ſelleſt arutada, aga, nüüd otſustage, millal ſeenele läheme. Eile ja üleeile ſadas wihma, kas lähme homme?"

„Ma küll ei tule!" ütles Jürisſon wastu.

„Aga herra Madaras?" küſis emand.

„Nii kuidas ſoowite!" wastas ſee.

„Lähme!" kinnitas köster.

Minek jäi teiſeks päewaks.

8.

Köſtri pinkwanker ſeiſis ukſe ees. Seenelemineк oli käes.

Ilm oli ilus ja ſoe. Sügiſene päike ſaatis looduſe peale weel wiimſe armastuſega ſooji kiiri. Seda tundis inimene, tundis ka loodus. Härmalõnga ämblikud olid rohkesti tööd teinud; kõik kõrrepõllud ſätendaſid nende hiilgawaiſt niitideſt.

Seenelemineјaid oli neli: — köster emandaga, neiu Kaaſike ja Madaras. Jürisſon, nagu ta juba ütelnud, ei läinud ühes. Ta teatas, et tal waja koju olla minna.

Seenemets, Kilewere heinamaad, aſuſid wersta neli Mudilaſt eemal. Seente pooleſt oli Kilewere kuulus, ſeſt et ſeal mitmet ſeltſi metſa kaswas, kus metſa ſalkade wahel iluſad heinamaad laialt aſuſid. Kilewereſſe ſõitis köster mitu korda ſügiſel ja tõi ſealt igakord, kui wähegi aasta oli,

hulga „maawahtu“ ühes, nagu ta seeni armastas nimetada.

Metsa juurde, tee äärde, jäeti wanker seisma, seoti hobune hoolega kinni, ligiwõetud õllepudelid peideti põõsastesse ära ja seeneliseb läksid metsa. Mehed pistsid aga paar pudelit õlut tasku, et janu kustutada, ja naised wõtsid mõningad wõileiwad ligi, et keha kinnitada, sest ring taheti kaunis pikk ette wõtta ja enne paari tundi mitte tagasi tulla.

Et ka rohkem maad laiemalt läbi käia, jaaasid seeneliseb endid kahte jakku: mehed pidid ühes ja naised teises kohas otsima hakkama, aga kui köstriemand kartma hakkas, et nemad ära wõiksid eksida, ehk et mõni kuri inimene neid, nõrku naisterahwaid, kohutada wõiks, siis läksid wanemad ühes ja nooremad teises salgas tööle.

„Aga see ei kõlba!“ arwas köster.

Emand tegi naerusе näo ja wastas: „Wanad inimesed juba, wõib ikka usaldada!“

„Misugune hirm!“ naljatas Madaras.

„Siis pidage meeles,“ käskis wana Arnikas, „kell 4 oleme Kure Juhani heinamaal, kuhjade juures, seal kinnitame keha ja tuleme teist ringi tagasi! Kuiise, pea meeles!“

Kõõmsa „hallooga“ mindi metsa. Esialgu kuulsid otsijad teineteise paari kaugelekostwat hüüdu,

aga aegamööda kadus see kõrwust. Wärske, niiske õhk tungis seeneliste kopsudesse ja ergutas neid.

„Tore, tore! Halloo—o!“ hõiskas Madaras, naeris ja jookšis seente järele.

Neiu Kaasike oli aga kahwatu, kahwatum kui muidu. Ta tundis, kuidas ta süda sees rohkem pekšis, kuidas ta hingamine raskenes. Et aga oma äritust mitte wälja paista laska, naeris ja kiljatas ta, kui ta mõne seene kätte oli saanud. Aegamööda kadus aga neiu ärewus, puna tõusis palesse ja ešialguste üksikute sõnade, hüüete ja lausete asemele tekkis suurem jutt.

Madaral oli palju Kaasikese käest pärida, ja neiu seletas niipalju, kui teadis. Iseäraliku uudishimuga tahtis Madaras teada saada, mis mees Jürisson õieti on.

„Tont teda teab,“ arwas neiu. „Temast ei saa keegi aru. Ta näib mõni suur idealist wõi Tolstoi jünger olewat. Temal on ikka oma iseguseid arwamiseid!“

„Ole mul idealisti!“ naeris Madaras. „Kui juba tema idealist on, mis on siis teised? Jürisson on lihtsalt lõhkuja ja oma jonnakate waadete kaitsja, — ja muud mitte midagi. See on mees, kes midagi on lugenud, aga seda oma peas ära ei ole seedinud; see on uuem nähtus meie elus. Nad tahawad targad olla, otsiwad uusi teid, waatawad seltsielu peale nagu baptistid, peawad

enesteſt ſuurt lugu, aga waimuhaiged on nad, — ja muud mitte midagi!"

„Jürisſon ja Maaſik," pilkas Kaaſike, „need on juſt kui paras paar, otſe teineteiſele loodud!"

„Aga Maaſika emandal on teine waade!" tõendas Madaras. „See on kena naisterahwas!"

Neiu Kaaſike ei ſaanud Madara ſõnaſt „kena" hästi aru ja wastas:

„Mis ſee kenadus awitab, kui ſelle all muud midagi ei ole! Kas teie ſiis temaſt nii ſuurt lugu peate?"

„Juſt lugu mitte," wastas Madaras natukene segaſelt, „aga tal näiwad üsna targad jutud olewat!"

„Oo!" naljatas neiu, „ſeda ta oskab, kui ta kellegile tahab meeldida! Waadake ette, et ta teid ka oma wõrku ei pista!"

Neiu nägu oli häbelikmaerune.

„Mis ta minuga teeb?"

„Noh, niiſama!" wastas neiu ſilmi maha lüües.

Madaras oli neiu pilku märkanud. Ta tundis, kuidas ta ſüdameſt ſoe hoog läbi käis. Ta naeratas ka wastu, ja kui piſut häbelik neiu ſilmad üles tõstis ja Madara otſa waatas, ſiis tundis Madaras nagu woolaks ſealt midagi tema omadesſe ja ſee midagi oli nii ſala-äritaw ja meeldiw. Noormees tundis, kui ilus neiu juſt ſel pilgul oli. Juſt nagu ei oleks Madaras enne iialgi

näinud, et neiu Kaasikesel walge kael ja sätendaw ihunahk on ning et ta nii täie rinnaga naisterahwas oli, pika saleda keha ja laia seljaga... ja see tegi temale kui meesterahwale head meelt.

„Mis ta teeb minuga?" küsis Madaras uuesti.

Neiu naeris.

„Naerge weel!" hüüdis Madaras, kus juures ta süda kiiremini tuksuma hakkas.

„Miks pean ma naerma?!" naeris neiu.

„Naerge weel!"

Ja nad naersid mõlemad ja nende naer kõlas üheks kokku, nagu kahe windi sidistamine ja hale sügisene laul kase ladwas.

Madaras tundis, kuidas ta suu kuiwaks läks ja keel suulae külge nagu kinni hakkas.

Neiu Kaasike naeris ja jooksis seene järele. Madaras jooksis ka, ilma et ta seda just oleks tahtnud, nagu see wint kase ladwast teise järele lipsas, kui see mutukast püüdis.

Madaras oli pikemate sammudega ja enne seene juures. Ta kummardas, aga Kaasike kummardas ka, mõlemad naersid, langesid seene peale, puutusid rüseledes kokku, kilkasid...

„Minu seen!"

„Minu!"

„Minu!"

„Minu!!"

Nii kõlasid hüüded läbisegi mitu ja mitu korda. Seen jäi Madarale.

„Mis hirmus!"

„Mis on hirmus?"

„Nad naersid mõlemad, lõõtsutasid, punetasid ja keeled kuivasid neil suu lakke.

„Mis hirmus; andke kätte!"

„Paluge!"

„Mis hirmus!" lõõtsutas paluw neiu.

Jälle naer.

„Ma wõtan wägisi!" südandas neiu, kus juures ta sammu ligemale astus.

„Wõtke!" naeris Madaras.

Neiu kargas seene külge. Jälle rüselemine.

Kui ühes nõus nad mõlemad selle juures olid, just kui oleksid nad mõne kolmandama käest midagi kätte püüdnud.

Kaua rüselesid nad nagu Mudila poisid Kröitsbergi warrul.

Neiu oli seene tugewasti oma sõrmede wahele saanud ja enese seljaga nooremehe wastu pööranud, et selle läbi kätele wõitlemiseks enam jõudu anda, seent nooremehe tugewate sõrmede wahelt wälja käända. Madaras ei tahtnud aga seda sündida laska. Ta tõmbas neiu selja tugewasti enese wastu ja hoidis ta kõwasti oma rinna ligi. Ta tundis, kuidas neiu õõgaw selg tema rinnale sooja andis,

aga ta aimas ka seda, kuidas see neiule wastu meelt, pahandaw oli.

Neiu unetas seene. Ta tahtis ennast wabastada. Seen oli nagu kõrwaliseks asjaks jäänud. Ta tundis, kuidas wõimata on ennast edasi muljuda laska, aga pääseda ta ei saanud.

Pahaselt waatas neiu üle õla Madara otsa ja hüüdis kohkunult:

„Onu näeb!“

Nagu oleks neiu tuline olnud, nii langesid nooremehe käed lahti. Neiu lipsas wabadusesse ja pistis jooksma, kus juures ta kirgliselt, kelmilt naeris, tagasi waatas, jookšis ja jälle naeris, nii et Madaras aru sai, et teda oli petetud.

Madaras häbenes oma pettasaamise üle ja jookšul pistis ta neiule järele, et petist kinni püüda ja weel kord talle kätte maksa, teda weel kord enese wastu tõmmata, sest see näitas neiule wäga wastik olewat.

Nagu kaks lindu, nii ajasid nad teineteist taga ja imeks pannes nägi Madaras, kuidas neiu end eest ära mõistis põigelda. Õllepudelid taskutes ja seenekorw käe otsas tegid Madarale jooksu raskemaks. Mõlemate kätega pudelid kinni hoides ja korwi enese külge litsudes ruttas ta neiule järele.

Korraga jäi neiu paigale, lõõtsutas, üleni näost punane, ja tükeldades häält kõrgele kerkiwast rin-

naſt wälja ſurudes ja ſügawasti hinge wärske õhuga täites hoiatas ta Madaraſt:

„Ei tohi, herra Madaras, ei tohi!"

Madara wallatuſetuhin kadus. See „ei tohi" ſealt ſügawaſt rinnapõhjaſt kõlas nii pühalikult noomides, ähwardades, nagu oleks ſeda inimeſe hing ütelnud, aga mitte rooſad huuled.

„Oh—h! ſoe!" ſai Madaras wastata. Aga ta ſuu oli ülikuiw, keel üsna nakſus ſuulae küljes.

„Mis hirmus!" kaebas neiu. „Meie peame kuſagil puhkama!"

Aga ſee hääl oli koguni teine, ſarnane nagu enne wallatuſt oli olnud, mis nii üliarmſasti, wäljakutſuwalt kõlas.

Madaral oli ſee heal jälle meele järele. Ta hea tuju tuli jälle tagaſi, mida elu-tõſine, ſügawhingeline „ei tohi" oli temalt eemale tõrjunud.

Nad jõudſid lagedale wäſinult, lõõtſutades.

9.

Kure Juhani kuhjad, kuhu kokku pidi tuldama, olid küll ſeal, aga kui noored ſinna jõudſid, puuduſid onu ja tädi. Madaras waatas kella, nagu wõiks ſee wastata, kus wanade paar on, ſilmas ſiis neiu Kaaſikeſe otſa ja kui ſee ka midagi ei wastanud, küſis ta:

„Aga ſiia pidid nad ju tulema?"

„Küll nad tulewad!“ julgustas neiu.

Siisgi arwas Madaras, et ehk nad siin juba on olnud, ja tõsiselt käis ta kuhjad ümberringi läbi, nagu ei tahaks uskuda, et wanad oma sõna ei pidanud.

Kui Madaras jälle neiu juurde tuli ja oma endist küsimist kordas, hakkas Kaasike naerma. Ta punastas näost ja hingas sügawasti, kus juures ta läbi awaraks aetud ninasõõrmete wärsket õhku sisse hingas.

„Mis teie naerate?“ küsis Madaras.

Neiu ei wastanud midagi, waid wiskas eneſe küllakili rohu peale maha.

Madaras pidi oma küsimist kordama.

„Mulle teeb nalja, kui arg teie olete!“ naeris Kaasike.

Neiu waade oli jälle endine jütitaw, nagu wäljakutsuw, pilkaw. Ta oli oma ninarätiku wõtnud ja lehwitas sellega näo wastu, mis tema waadet Madara peale katkestas, ja Madaras tundis, kuidas keegi teda nagu sala leegiga oleks õrretanud.

Ta ei jõudnud waate wastu panna ja istus neiu kõrwa maha. Neiu oli jalad pooleſt põlwest wälja sirutanud ja mängis pöidadega, neid edasi ja tagasi liigutades.

„Kas tahate ka juua?“ küsis noormees ja hakkas pudeli punni sikutama.

„Ei hooli ühtigi!“

Nooremehe pilk langes neiu mängiwate kingisjalgade peale, mida õhukſepoolſed ſukad, mille ſilmadeſt rooſakas-punane jalgade wärw wastu helkis, katſid.

„Mis iluſad kirjud jalad!“ naeris Madaras.

„Mis hirmus!“ wastas neiu ja tõmbas jalad katte alla, nagu narriks ta ſellega noortmeeſt.

„Mis on hirmus?“ küſis korraga Madaras ja talle tuli kange iſu neidu weel kord ſellega hirmutada, et teda eneſe wastu tõmmata.

„Putukas on kaela peal!“ ütes Madaras ja ſirutas oma käe neiu kaela poole, nagu tahaks ſeda ſealt wõtta.

Kiljatades kargas neiu püsti, wehkles kaela ümber kätega, pühkis ja hirmunult kaebas ta:

„Kas tuli maha, kas kukkus maha? Herra Madaras, kas putukas on ära?!“

Madaras naeris täie ſuuga.

„Mis hirmus! Mis teie hirmutate! Wuih, teie olete hirmus inimene!“

„Aga armas ka!“ wastas Madaras ja tõmbas pudeli punni paukudes pealt.

Mõlemad naerſid.

Ja neiu naerwaſt pilguſt leidis Madaras ſeda, mida oli otſinud, mille üle ta enne kahelnud ja nüüd korraga leidnud, ja nagu koolipoiſs, kes

raske keerdülesande kätte oli saanud, kargas ta röömsalt ülesse ja klaasi wahutawa õllega täites pakkus seda neiule:

„Jooge!“

„Teeb joobnuks! Ei!“ wastas neiu.

„Jooge!“

Neiu wõttis klaasi ja piudutas huultega kollast märga.

„Jooge enam!“ sundis Madaras.

„Ei!“

Madaras jõi ise klaasi tühjaks.

„Mis hea!“ puhus noormees, „just nagu jahaga läks mööda kuiwanud kõri alla!“

Madaras pakkus weel neiule:

„Üks klaas ei tee midagi!“

„Aga ma jään joobnuks!“ naljatas Kaasike.

„Lori!“

Ja nagu omal ajal Ewa oma mehele õuna oli pakkunud, kui nad ilusas aias üsna kahekesi olid ja mehekene järele andis, nii andis nüüd õrnempool järele ja jõi.

Madaras jõi weel klaasi, siis kolmandama. Neiu waatas Madara otsa, lõi oma näo lapselikult naerule ja weel lapselikumalt kaebas ta: „Juba ma purjus!“

Ka Madaras tundis, et tema pea pisut kihama oli hakanud, aga ennast kui kõwempoolt näidates, lõi ta käega ja julgustas teist:

„See pole ühtigi!"

Neiu waatas küsides nooremehe otsa. Ta silmade sätendaw läige oli korraga kustunud, halliks olid nad läinud ja waatasid tema walgeks kahwatanud näost kaugele, kuhugile nägemata tulewikku. Nagu oleks neiu hingest tema iseenese mina kadunud, nagu oleks ta ainult asjaks saanud, kellel enam oma soowi ei ole, niisugusena tundus neiu waade.

Madaras märkas seda ja ta hinge tõusis soow neidu, seda ilma iseenese minata neidu kokku rusuda, et selle rusudest uut tuld sütitada.

Ta tahtis korraga neidu enese wastu tõmmata, teda rusuda, teda kas wõi suudelda, aga talle tuli korraga meelde, et wana-rahwas wõiwad kuhugilt näha ja ta jõudis enese üle walitseda.

Neiu aga nagu ootas midagi: tõsiselt, kahwatanult seisis ta.

Madarale tundus seisukord piinlikuna, ja et neiu jälle temale ei ütleks: „Mulle teeb tõsist kurbtust, et teie nii arg olete," küsis ta:

„Aga kus on onu ja tädi?"

„Ei tea!" wastas Kaasike tõsiselt, ja nagu ärgates küsis ta: „Aga meie onu ja tädi ei ole kusagil! Mis hirmus!"

See mõte, et onu ja tädi seal ei olnud, äratas noored inimesed jälle lihtsasse elu iluta woolusse.

„Hüüdke!" käskis neiu.

Madaras hüüdis. Neiu surus teise walju häält kartes mõlemad käed kõrwade peale.

Ümbrus aga waikis.

Küsiwalt waatasid nad mõlemad teineteise otsa. Neiu paled olid oma roosa karwa tagasi saanud, ta endine tuim waade elawaks läinud.

Oodati weel. Päikene hakkas juba allapoole wajuma.

Wanakesi ei olnud ikka weel näha.

„Aga ehk oleme eksinud?“ kartis Madaras.

Neiu lõi esiti pisut kohkuma, aga kui ta hoolega järele oli waatanud, siis wastas ta rõõmsalt:

„Olete teie aga ka arg!“

„Arg? Arg! Ikka arg!“ päris Madaras. „Mis ma pean siis tegema? Kas mina, wõõras inimene, pean teadma kuhu rööwliauku mind on toodud!“

Kaasike naeris maguisalt.

Aga et wanarahwast ei tulnud, siis jäeti tühi pudel kuhjade juurde. Madaras pani otseti pudeli kaela sisse sedeli tähendusega, et nad siin on olnud, ja hakati edasi minema.

Neiu seletas Madarale, et mets wäga mitmesopiline on, kuidas siin aga inimesed tihti ära eksiwad, ja kuidas siit ometi hõlpsasti wälja saab, sest et mets kuidagi üle paari wersta lai ei ole ja et igast küljest wõimalik on lagedale pääseda.

Neiu rõõmus meel mõjus ka Madara peale, kes nagu linna-elanik kunagi, metsa äraekſimiſt kartis.

Nad astusid metsa ja sammusid, neiu ees ja Madaras järel, edasi, ilma et nad iſekeskes palju oleksid rääkinud, või ka seeni otsinud. Ilm hakkas pimedamaks minema, aga lagedale ei jõudnud nad siisgi.

Wiimaks jõudsid nad metsateele. Neiu jäi seisatama ja waatas hoolega ümbrust.

„Waat', sul nalja!" rääkis ta tagasihoidlikult, „ma ei saa enam isegi aru, kuhu peame minema? Ma ei tunne seda kohta!"

Madaras ei wastanud midagi. Tal oleks nagu külm olnud: ta tundis selgesti, kuidas tal hambad suus lõdisesid. Talle näis see kõik nagu nõiduse-wärk olewat: enne pinkwankriga metsa, siis jooksmine, äritus, äraekſimine — just nagu oleks teda keegi metsa-neiu siia meelitanud, et teda kiusatusse saata, teda hukata!

„Aga kus hobune?" küsis ta hambaid lõdistades.

„Kui ma seda teaksin," wastas Kaasike, „siis oleksin ma sinna läinud!"

„Siis oleme meie ometi ekſinud?"

„Seda wist küll!" wastas Kaasike ja hakkas suure häälega naerma.

Madaral ei jäänud muud, kui pidi ka ligi naerma, ehk ta küll tundis, et nad oma rumaluse üle naersid.

„Lähme," ütles Kaasike, „ju meie ühte kohta ikka välja saame!"

Läksid. Madaras ei lausunud musta ega valget. Ta tundis pisut hirmu. Ta kujutas juba enesele silme ette, kuidas metsloomad nende peale langewad, kuidas nad otsa saawad ja kuidas neid taga otsitakse ja wiimaks taga leinatakse. Madarat äratas tema hulkuwast mõtetest neiu tasane laul:

„Ükšinda, ükšinda,
Pean wõõrsil rändama..."

Neiu laul kõlas kurwalt, nagu kaebaks ta kedagi taga, nagu otsiks ta oma ükšiku hingele seltsi, kes teda wõõrsilt koju wiiks, soojendaks, kaitseks.

See laul sai widewikul seiswaist puiest omale weel salajama, kaebawama mõnu ning tungis Madara hinge, teda enesega ühes kandes. Madaras kuulas, pidas hinge kinni ja waatas neiu kuju, kes tema ees juba kustuwa eha walguse kumal kõndis ja laulis ja lauldes kaebas.

Madaras tundis selles laulus ometi midagi etteheitwat, et ta selleşama pisukese eluäparduses nii ilma julguseta oli. Ta tundis, et tema kohus

oleks pidanud olema neidu julgustada, juhatada, ja tal oli eneseſt häbi.

Jälle tuli talle meelde, kuidas nad jooksnud olid, kuidas ta neidu eneſe wastu oli pigistanud ja kuidas neiu tema käeſt siis wälja oli lipsanud, kuidas neiu paled õõgasid, silmad säraſid, kuidas see nii ilus, nii meeldiw, nii kena oli...

„Ilus, brawo!“ sõnas Madaras, kui neiu lõpetas.

Kaasike hingas sügawalt, seſt käies laulmine oli teda wäsitanud.

„Noh, kas oleme ekſinud?“ küsis Madaras, kui neiu edasi waikis.

„Ma ütlesin ju teile, et siin on wõimata ära ekſida — läheme aga edasi, küll meie koju saame!“ seletas neiu.

Neiu julgus tõi Madarale jälle endise tuju tagasi.

„Siis jookseme, saame ennem koju!“ naeris ta.

„Küll meie saame!“ andis Kaasike wastuseks.

Natukese aja pärast said nad lagedale.

Koht oli heinamaa, ilm juba täies widewikus. Õrn udu-wine kattis niidetud heinamaad halli õhukese waibaga.

„So — siit saame õige tee otsa peale!“ rõõmustas neiu. „See on mul tuttaw koht. Siit

läheme üle heinamaa, sealt hakkab tee ja seda mööda saame maanteele!"

Ta hakkas üle lageda edasi minema.

Madara kartus oli korraga kadunud.

„Aga neiu Luiise, teie teete oma jalad kastega märjaks," naeris ta.

Neiu Luiise hakkas aga jooksma, nagu tahaks ta noortmeest maha jätta.

Madaras jooksis järele, wõttis ta õlast kinni ja katsus paigal pidada.

„Hakake aga jälle hullama!" noomis neiu.

„Ma olen ju arg!" wastas Madaras ja pidas neiu õlast kinni.

„Laske lahti!"

„Ei!"

„Ma karjun!"

„Karjuge!"

Madaras tõmbas neiu oma wastu ja andis ta otsa ette, pale peale, nina peale, igalepoole näo peale mitu musu.

„Aga Madaras!?"

„Luiise?!"

....Ja teineteise käealt kinni hoides, külg üsna külje ligi, jõudsid nad hilja koju.....

10.

Kui Jürisson paari päewa pärast koolimajja tuli, märkas ta kohe, et Madara hinges suur pööre

oli sündinud. Ta oleks nagu tõsisemaks, osalt ka tasasemaks läinud. Jürisson oli ootanud, et Madaras temaga kohe waidlema hakkab, sest wiimased arutused olekssid selleks põhjust andnud, aga kõik see jäi tulemata. Selle asemel märkas ta aga, kuidas Madaras neiu Luisega kokku sündis, kuidas nad wahel salaja teineteisega waateid wahetasid, kuidas Madaras õhtuti ära kadus; kuhu, seda ei hakkanud Jürisson uurima. Näis, et neil kahel noorel inimesel isekeskis hea oli — ja Jürisson tundis selleşt üsna head meelt.

„Üheşt õigeşt põrsaşt ei kaswa ilma tustimata iialgi head siga!" mõtles Jürisson ja andus kooli-tööle, ilma et oma kaaslaşe rahu kuidagi oleks rikkunud.

Aga şarnane waikne rahu ei keştnud kuigi kaua. Neiu Kaaşike lahkus kauemaks ajaks kõştri majaşt: ta wiidi ühte ligidalolewaşe mõişa õmblejaks. Ei läinudgi paari päewa mööda, kui Jürisson Madara rahutuşt märkama hakkas. Kõigewähemalt paistis see nii olewat.

Madaras tuli õhtul şöögilaualt kohe ülesşe ja hakkas tööle. Aga see näis temale raske, wastik olewat.

Ta ohkas, kaebas laste lolluse üle ja püüdis oma külmawerelişe naabriga juttu teha.

„Kuidas need lapşed şiis korraga nii lolliks

on läinud?" küsis Jürisson, kui Madaras jälle ohates ja pahandades sule käest ära wiskas.

„Kuidas korraga?" päris Madaras.

„Enne ei olnud selleſt sugugi kaebtust?" wastas Jürisson.

„Millas enne?"

„Enne, see on minewal nädalal, kui neiu Luiise kodus oli!" sõnas Jürisson tõsiselt.

„Mis mõju siis Luiisel laste peale on?" küsis Madaras näost punanedes.

„Teie olete wäljakannatamata!"

„Ja teie?"

„Ma ei ole teid poole sõnagagi haawanud," seletas Madaras, „aga teie otsite sealt põhjuseid, kus neid sugugi ei ole! Mis süüdi on selles neiul, et teie teda asjata puudutate!"

„Palun wabandust!" wastas Jürisson, „kui kaugele läksin, aga mulle näis see nii olewat, ja mis ma selleſt siis salgan: meie peame ju terwe aasta otsa ühes elama, ja kui meie nii wagusi oleksime jäänud, nagu see minewal nädalal, siis kui neiu Luiise kodus oli, siis ma ei tea, kuidas aasta või talwe üle oleksin saanud. See oli päris hea, et neiu kaugemale wiidi; nüüd saab jälle juttu!"

Madaras tundis piſut häbi.

„Ei, asi ei ole mitte selles," puikles Madaras, „waid selles, et meie küllalt teineteist ei tunne.

Teie kui wanem ei hakkanud minuga juttu ja ma hoidsin tagasi!"

„See on lapse wabandus!" kinnitas Jürisson, kuna ta laua ääreşt ülesse tõusis ja mööda tuba edasitagasi hakkas käima. „Seda wõite lastele seletada! Õõsel meie magame, päewal oleme töös ja õhtutel puuduşite teie; mil pidi siis rääkimine olema?"

Madaras tundis, et Jürisson jälle nagu wägisi tema kallale kipub, ilma et temal selleks süüdi oleks olnud.

„Aga laual?" küşis ta.

„Ma olen teile juba seletanud," sõnas Jürisson, „et köstriga ei maksa sõnu kulutada. Tema hing on meie omast nii kõrgel nagu kuu ja päikene, ja see oleks asjata waew!"

„Siis ei jää muud järele, kui käed rüppe ja kõik on hea ja kaunis!" hakkas Madaras pilkama, „nagu kõik see Mudila kupatus!"

„Kas siis teie tahate selleşt alati rääkida?" küşis Jürisson. „Ja mis siis?"

Madaras oli wait.

„Ja siis oleme meie niisama kaugel kui ennegi!" kinnitas Jürisson.

„Mitte üksnes rääkima, waid ka tegema ja wäga palju weel. Kas teie siis tõesti ei näe, et siin palju puudub, et siin palju teha on?" küşis Madaras juba kaunis ägedalt.

„Kulla inimene," hüüdis Jürisson, „seda ma ei salga, et siin palju teha on, aga — mis teha, see on küsimine. Iga tegu ei ole aja ega inimeste kohane. Noh," rääkis ta edasi, „teie ütelte: meil ei ole seltsa, meil ei ole midagi! Ja waadake, selle midagi peale ei wõi ka mitte midagi teha, mis midagi wäärt oleks olewat!" Jürisson hakkas elawamaks saama. „Teie arwate, et mina edu wastane olen. Sugugi mitte. Mina näen aga, et meie inimestele hoopis rohkemat tarwis läheb, kui paljalt seltsi ehk kooskäimise kohta. Meie peame inimesi katsuma mõistuse poolest tõsta ja teiseks, nende ühiseluline seisukord peab paranema!"

„Kuidas tõstate neid mõistuse poolest, kui teie nendega kokku ei saa, kuidas paraneb nende seisukord, kui neid ei õpeta, neid kokku ei kutsu?" küsis Madaras. „Niisugusel korral ei ole teie rääkimine ka muud, kui paljad sõnad, ilusad sõnad!"

„See on idealisti unistus!" wiskas Jürisson.

„Ja see on materialisti jampsimine!" wastas Madaras.

Nad jäid mõlemad wait. Jürisson oli kaksiti tooli peale istunud, lõua wastu tuge surunud ja mõtles, kuna Madaras äritatult oma pisukesi kihwu keerutas ja kambris edasitagasi käis.

„Räägi siis, mis sa tahad teha!" käskis kor-

raga Jürisson. „Ma tahan kuulda — ja kui need mõtted õiged on, siis wannun alla!"

Madara silmad sätendasid, ta tahtis kord oma mõtted Jürissonile üles lugeda ja näidata, et tema sugugi unistaja ei ole.

„Meie Mudila elu on soga!" ütles Madaras.

„Oige!" kinnitas Jürisson.

„Teist elu läheb tarwis!"

„Pärm tuleb sisse panna!" aitas Jürisson.

„No, waat, siis oleme ühes mõttes..." naeris Madaras.

„Siit saadik küll," kinnitas Jürisson, „aga edasi?!"

„Edasi läheb kergesti," seletas Madaras, „Mudilasse tuleb kooskäimise selts asutada, ütleme muusika-, lõbu- wõi karskuseselts. Asi on selles: Iga rahwas tõuseb, kui tal iseteadwus sees on. Esimene asi oma iseteadwuses on aga rahwuslik ärkamine. See inimene, kes ennast kui rahwaliiget ei tunne, see ei saa edasi, see on kui kuiw oks, ajalugu juhtiw waim wiskab selle kadumise tulde! Teine asi on esimese sarnane, see on: kõlbline alus kõiges elus!"

Madaras ei saanud edasi rääkida, sest Jürisson hakkas suure häälega naerma:

„Kuidas saadad seda seltsis toime?"

„Meie õhutame Eesti waimu!" wastas Madaras.

„Tantsuga?!"

„Kõnedega!" kinnitas Madaras.

„Seda teab ju iga moonakas, et ta eestlane on, ja kas see teda halwemaks teeks, kui ta seda mitte ei teaks?"

„Ah, siis olete seltside wastu?" küsis Madaras.

„Noh, seletage aga edasi!" käskis Jürisson.

Madaras mõtles pisut.

„Jätame selle seletuse, see wiib meid asjata wäga kaugele. Läheme teist teed. Iga inimene tahab koos käia, tahab teisi näha, tahab oma prii aja seltskonnas mööda saata! See on iga elawa hinge esimene soow. Aga meil ei ole siin midagi. Teine asi, inimene tahab rahwaga läbi käia, sest see, kes oma elu jõudu rahwa käest ei saa, see tunneb enese nagu kala kuiwal olewat!" Madaras pidas wahet.

„See tähendab, teie tahate neidude seltsis oma aega mööda saata ja selleks peab teile selts nagu warjuks olema, mille all teie wõiksite lõbusteleda; nii ütelda: selts peab see firma olema, mille all teie kauplete?!..."

„Pidage, pidage!" hüüdis Madaras.

„Kannatage, ma lõpetan..." palus Jürisson, „ja mis elu jõudu tahate teie selle seltskonna ja rahwa käest saada, keda teie ise nii siunate ja kellest teie ise kolm sammu eemal tahate olla?

Minu aruſt on ſiin koguni iſe asjad teid ajamas, ja ärge pange pahaks, kui ma otſekohe wälja ütlen, mis ſee on..."

„Ja ſee on?" küſis Madaras.

„See on lihtſalt auahnus, armastus ennaſt paista laska, tahtmine näidata, et waadake: ma olen ka mees, kes midagi mõistab!.. Rahwawalgustamiſega ei ole ſiin midagi ühiſt!" ütles Jürisſon kindlalt. Jürisſoni ſõnad mõjuſid ruſikahoopidena Madarale. Ta katſus rääkida, aga ta hakkas kokutama ja kui ta wähe oma mõtteid jõudis koguda, tegi ta näo, nagu ei peaks ta teiſe ſõnu misgi ja ſeletas naeratades:

„See on paljas teie iſiklik, kitſarinõne waade, mille taga tõesti mitte midagi ei ole. Et ſeltſides inimeſed käiwad, et nad ſeal teineteiſega kokku puutuwad, ſee on päewa ſelge. Et ſeltſides räägitakſe, on ka ſelge, aga et rääkimiſeſt mõtete wahetus tuleb, on ka ſelge; et aga mõtete wahetuſeſt mõtte ſelgus tuleb — ſee on ka järjekindel ja ſel on ka ühes rahwale walguſetoomine. Pöörge teie ſelle alla misſuguſeid põhjuſeid teie iſe tahate, ſeda tõde teie ümber lüüa ei ſaa!"

„Selle wastu ma ei ole!" wastas Jürisſon, kes ka ägedaks hakkas minema.

„Mille wastu teie ſiis olete!" küſis Madaras. „Seltſi elu wastu teie ei ole, — ſiis olete teie ſelle

wastu, et *mina* seda asutan! Ma astun tagasi, tehke teie ... ma olen teie alandlik teener!"

„Minu alandlikuks teenriks ei hakka teie iialgi," wastas Jürisson, „selleks puudub teil iseloom. Mina ei ole mitte seltsides wastu, seda wõtke omale jäädawalt kõrwa taha, aga ma olen selle wastu, kuidas asjaga ümber käidakse, kuidas asja aetakse!"

„Kuidas seda aetakse?" küsis Madaras naerdes.

„Aga asja aetakse nii, et selleşt kasu asemel kahju tuuakse; rikutakse, aga mitte ei parandata. Tõsine eduline elu jääb kõrwale ja lestad tuuakse päewakorrale. Ütleme, teie teete seltsi. Küsime, mis jõuate teie pakkuda? Wastus — lestu! Teie mängite seal näitemänga. Mis jõuate seal pakkuda, mis on meil pakkuda tõsist, õpetlikku, waimulõbu? Kust saate mängijaid? Tuleb wälja, et teie weiderdajaks olete saanud ja teie tööd waadeldakse, kui weiderdajate tempa. Kui juba suured linnad ja suured jõud niisuguse asjaga kimbatuses on, mis siis teie teete? Teie laulate, teie asutate laulukoori! Sellel on oma piir. Teie ei saa kaugemale, kui lihtsa keskmise, wõi alla-keskmise lauluni — ja siis on teie regi liiwa peal. Seesamane ja waesem lugu on muusikakooriga. Wigaseşt muusikaşt ei saa teie iialgi üle. Teie peate kõnesid! Mis kõnesid teie peate? Mis saate teie pidada? Lihtsalt mitte midagi! Järele jääb tants ja mäng.

Ja kui kaugele oleme siis saanud? Meie oleme elawa paawsti ära heitnud ja paberist paawsti ülesse säädinud, mida kui pühadust — isamaalist tööd austatakse. Meie oleme inimeste silmad rõõsest elust ära pööranud, et nad oma wiletsat elu ei näeks ja lõbusteleme neid lauludega nagu karjapoiss Taawet lolli Sauli! Nii on see lugu!..." ärituse päralt lõi ta rusikaga wastu lauda.

Madaras käis ärituses edasi-tagasi.

„Ja mis on siis sinu tahtmine?!" küsis ta.

Jürisson kargas toolilt ülesse, pööras toolileeni alla ja jalad ülesse ja kisendas ärituses: „Nii on see asi!" kus juures ta käed wäriseşid. Madaras waatas kartlikult äritatud naabri otsa, ta ei mõistnud, ei saanud midagi aru ja tasa sosistas ta: „Just kui hull!"

Jürisson waatas nagu prohwet oma seltsimehe otsa ja kui ta selle kahtlust märkas, lõi ta tooli leenipidi wastu põrandat ja küsis:

„Nii on see asi?"

„Ei saa aru!" naeratas Madaras.

Jürisson pööris tooli ümber ja istus jälle kaksiti selle peale.

„Aga ometi ei saanud tooli jalge wahel isuda, ikka pöörsite ta ümber," sõnas Madaras.

„Nii on loomulik!"

„Ja seltsi elu ei ole loomulik?" küsis Madaras piikawalt.

„On loomulik!“ rääkis Jürisson, „kui see rahwa enese elust wälja woolab, aga kunstlikult teda istutada, kunstlikult ülewal pidada — see ei ole loomulik. Ütleme, teie teete seltsi! Aga kes ajab edasi, kui teie ära lähete? Seal tuleb teine ja sel on isewaated, isemõtted — ja mis jääb kõigest sellest järele? Inimesed näewad oma nõrkust koguni ise asjas, tühjas töös ja kaotawad oma tõsise jõu lugupidamise, nad kardawad oma warju!“

„Nüüd näen, et teie koguni wiltuselt kõigest elu edenemisest aru saate,“ hakkas Madaras peale. „Iga hea asi hakkab pisukeselt peale. Esialgne hakatus, ehk parem üteldud, pealehakkamine on tähtjas. See külwaja wõi kündja, kes pilwede peale waatab, ei ole kellegi töömees. Meie peame aga peale hakkama, küll ta edeneb!“

„Mis siis edeneb!“ küsis Jürisson.

„Seltsielu!“

„Ei, wennas!“ hõiskas Jürisson, „see on Kilpla tarkus: seltsielu edeneb siis, kui seltsid on! See on niisugune tarkus, kui sa ütlekšid: puuraiumine edeneb siis, kui kirweid on. Ei! asi on ümberpöördud: seltsid edenewad siis, kui seltsielu on, ja teie wõite niipalju seltsa teha, kui teie tahate, elu ennast see ei edenda mitte. Mis on see edu, mis teie seal taga ajate. Laulate?! Kellele? Kellele tuleb meelde, peale sandi, tühja kõhuga laulda! Mis on teil laulda, mis on teil hüpata?! Mis

rõõmupidud teil alati on? — — — Ta lõi jälle käega wastu lauda. „Seal on teil poolsöönud töötegijad; seal surewad teil arstimata inimesed; seal ei ole teil õigeid elumaju — — aga teie hüppate, laulate... kepslete!.."

Jürisson oli nii äritatud, et ta hääl ja huuled wäriseſid... „ja nüüd tulete oma lõbu-, laulu- ja kõiksugu rallami-pidudega! Ptüi!"

Madaras waatas poolkartlikult pahaſe noormehe peale.

„Noh, mis siis teie tahate?" küsis ta natukeſe aja päraſt. „Mõne maakera paigaſt-ära-kangutamiſe ſeltſi aſutada, wõeh?"

Jürisson hakkas naerma. „Õige, tore, tubli!" naeris ta. „See oli ainus õige sõna, mis teie praegu rääkiſite: maakera paigaſt-ära-kangutamiſe ſelts — tore, ilus! See sõna on juba midagi wäärt! Aga," rääkis ta siis pikemalt, „minul ei ole midagi ſelle wastu, kui meie praegune ſeltskond siin ſeda soowiks. Käige meie mehed läbi ja kuulake aſi järele, eks meie siis näe!"

„See juſt minu mõte oligi," wastas Madaras. „Ma tahan kuulata, kuidas ſellega lugu on. Mis teie arwate, kui ma ſelles asjas kirikherraga räägiksin? Katſume oma paremad jõud kõik sinna kokku ajada!"

Jürisson mõtles. Ta endine pahameel hakkas lahkuma.

„Jah," arwas ta, „kirikherral ei wõi selle wastu midagi olla, sest mida kaugemale teie inimesi tõsisest elust hoiate, seda parem meel temal on. Laulge, tantsige, hüpake; kisendage, et teie 70 seitse korda eestlane olete, see on kõik hea, aga ärge mõtelge, Jumala pärast ärge mõtelge!"

„Ja mõisaherra?" küsis Madaras.

„Kes, baron Stockmann?" küsis Jürisson.

„Jah!"

„Tema on weider äsik," seletas Jürisson edasi, „tema on hulltujukas. Tema käest wõib wahel kõik loota ja wahel mitte midagi!"

„Aga meie kihelkonna kooliõpetajad?"

„Eks kutsuge kokku ja kuulake järele; aga ma arwan, et neist keegi niisuguses asjas eneselgi põhjas ei tunne olewat!" wastas küsitaw.

„Aga teie ei tohi asja segada!" nõudis Madaras.

„Mina olen wait kui lukk," seletas seltsimees, „ma ise tahaksin hea meelega seda kõik kõrwalt waadata." Madaras wõttis kindlasti nõuks asja arutusele wõtta.

11.

Jürissoni kõne ajas Madara tema harilikust hoost wälja, pani tema mõtlema, ja tihti, kui ta oma mõtetega üksinda jäi, tulid temale seltsimehe jõ-

nad meelde. Kõige selle sekka mässis ennast weel tema igawuse tunne ja igatsus neiu Kaasikese järele. Kui hea meelega oleks ta tahtnud, et neiu just nüüd tema juures oleks olnud, tema juurde jäänud.

Nii wõis neiu Kaasike ülitihti tema juurest ära lipata: kord siia, kord sinna; kord nädalaks, kord kuuks, ja kes wõis kindel olla, et neiu tunded nendel äraolekutel suurenewad, waid koguni ehk wähenewad.

Kõik need mõtted koguneşid üheks asjaks kokku — ja see oli selts.

Kui hõlpsasti wõis seal kokku saada, kui hõlpsasti jälle põhjust leida, et midagi ette wõtta, midagi korda saata — ja jälle tuli warru-pidu kõige oma tantsuga, oma tsirkusega Madara meele. „Ei; nii ei wõi see jääda," mõtles Madaras mitu korda, „nii ei ole siin mitte midagi peale hakata!" Ta arutas Jürisoni mõtete üle, tuletas neid meelde, aga mida rohkem ta mõtles, seda enam tundis ta, et Jürisson siin ainult kiuste tema wastu waidleb, wõib olla ka ainult sellepärast, et mitte näha, kuidas just tema — Madaras — niisuguse asjaga peale hakkab ja Jürisoni käest au ära wõtab.

Mida rohkem ta selle üle arutas, seda enam sai ta kindlaks, tõesti midagi ette wõtta.

Seal tulid tal aga seltsimehe sõnad meelde, et selle seltskonnaga midagi ei ole teha.

„Ma ei tahaks uskuda," arwas ta, „et siin mitte midagi ei ole teha. See ei ole aga muud, kui Jürissoni kitsas waade! Igalpool on tööd küll ja küll, aga iseäranis weel siin. Ja tööjõuda leiab ka, kui aga need ülesse otsitakse!"

Ta wõttis nõuks plaan' tõesti täide wiia ja kõik Mudila jõud seal ühendada! Aga, mis selts see pidi olema? Selle üle murdis ta nüüd pead. Ajalehed kirjutasid igaltpoolt karskuse edenemise üle, aga selle põhjusmõtte poolt ei tahtnud ta kuidagi ise olla, ehk tema parem arusaamine küll kõige rohkem karskuse poole kaldus.

Ta pidi sellest wiimaks oma seltsimehele rääkima. See oli aga ainult karskuse mõtete poolt, ehk ta küll kangesti kahtles, et see selts, kui ta asutatud saab, siis wäga raskeid päiwi elab.

Nõnda mõteldes ja arutades jõudis nädal lõpule ja laupäew oma waba peale-lõunaga tuli kätte, kus Madaras kihelkonna hingekarjase jutule tahtis minna, et tema mõtteid kuulda saada ja teda seltsi tegewusele ülesse äratada ja paluda. Jürisson naeris teda ja soowis, et ta niisugust rumalust mitte ei teeks, aga Madaras arwas, et parem on kõik asju targu ja pikalt ajada. Madaras läks.

Mudila kirikherra Rümpler oli wana mees, kes enam kui kolmkümmend aastat rahuga oma wiigipuu all oli istunud, korralikult jutulused kiri-

kus ära pidanud, ſurnud matnud ja lapſed ristinud, muidugi teada, enne köſtri, päraſt aga tema abiliste abil ja kõige muu asja ſisſe ei ſeganud ennaſt Rümpler naljalt mitte. Uuemal ajal oli hakkanud ta ka kantsliſt kurja ja paha aja üle kära tõſtma, nooremaid inimeſi, ajalehti ja kirjamehi põrgule roaks pakkuma, aga ſee ei tulnud ſugugi mitte tema ſüdameſt, ſeſt polnud tema kihelkonnas ajalehti ega ka nooremaid nii palju, et ſee tema rahulikku wett oleks natukenegi wirwendama pannud. Niiſugune kombluſe käſn wõi ſhwamm, nagu ta iſe armastas rääkida, polnud, Jumal tänatud, tema karja weel puudutanud.

Selle juurde läks nüüd Madaras kõige enne. Wana, hall, küüru wajunud mees wõttis noore kihelkonna kooliõpetaja lahkesti wastu.

„Noh, mu Heinrich?“ küſis ta wanal moel, kus juures ta iialgi oma koguduſe liikmetele „teie“ ſõna ei tarwitanud; „mis ſiis ſinul, mu armas, head on rääkida?“

„Head ei ühtigi!“ wastas Madaras head nägu tehes, „aga mul on teilt mõne asja üle nõu küſida!“

Kirikherra arwas, et ſee kooli kohta käib ja küſis: „Kuidas ſiis teile meie kool ka meeldib?“

Madaral oli halb meel, et ta kohe oma asja wälja ei toonud, nüüd oli raske jälle uuesti juttu ſeltſi aſutamiſe peale wiia.

„Eks ta lähe ka, aga lapsed on ikka natukene rumalad!“ wastas noormees.

Kirikherra tegi pisut naeruse näo, aga siis jälle oma endist tõsidust tagasi saades ütles ta: „Küll nad targaks saawad, kui nad aga koolis käiwad; nüüd on ju meil kaks noort meest kõwasti töös ja kui nende käes asi ei edene, siis ei tea ka, mis teha.“ Juttu nagu enam Madara isiku proowimiseks tehes küsis ta: „Kas teie olete nüüd köstri esimene wõi teine abiline? Kuidas teie endid ametlikult kutsute?“

Madaras läks näost punaseks, naeratas ja wastas: „Ta on ju üks-ta-kõik, aga nagu inspektor kirjutas, olla mina, ehk küll aastate pooleşt noorem, aga kui seminari haridusega, esimene abiline!“

Kirikherra tegi ülitõsise näo ja urises: „Hm!“

Selles kõri hääles kõlas aga Madarale nagu pilkamine. Madaras läks näost weel punasemaks ja wastas: „See on nüüd ju ükskõik, kes esimene, kes teine, aga maailmas on ta kord nõnda, et kes suurema haridusega, sellel on juba iseeneseşt mõista suuremad eesõigused ja et selle käest ka rohkem nõutakse. See on kord nõnda!“

Ta sai ise aru, et ta oma seletusega luhta läks, aga see tuli nii iseeneseşt, et selle wastu ta ka panna ei saanud.

„Kui suur on teie palk?“ küsis kirikherra, ehk ta küll esimesel korral, kui Madaras en-

naſt eſitelemas oli käinud, ſelleſt temale oli rää-kinud.

„Jah," wastas Madaras, „palk, 150 rubla ja prii ſöök, on küll natukene piſukene. Olgu nüüd wallakoolmeiſtritega kuidas lugu on, aga meie oleme ikka ſuurema hariduſega ja mitte enam koolmeiſ-rid, waid ikka kooliõpetajad, „Lehrer", aga mitte „Schulmeister"! Ega ma ka ſiia ei oleks tulnud, mul oli parem koht kuſagil ſaadawal, aga mul oli hea tuttaw ja ſee oli ſiinſe herra Arni-kaga tuttaw ja nii ſain ma ſõprade teel ſiia. Aga ma wõin ju tulewal aastal teiſe koha jälle ſaada!"

„Hm, hm!" uriſes Rümpler jälle pilka-walt, „ſee oleks meile wäga kahju, kui ühe niiſuguſe tubli jõu kaotakſime. Aga meil on ſiin wäga palju teha. Ma rääkiſin hiljuti köſtriga: meie tahame üle kihelkonna piiblitunnid ſisſe ſää-dida, nii igaſse ſuuremaſſe külaſse kogume kokku, ja kui teie, noored mehed, ſelleks meile wanadele abiks tahate olla, ſiis oleks ſee wäga tänuwäärt aſi!"

Madaras nägi kahjatſedes, et tema ſeltſi aſi ikka kaugemale ja kaugemale läheb.

Ta jaatas.

„No, waata, noor ſõber," naeris Rümpler ſun-nitult, „ſee on wäga lõbus! Teie awitate wanal köſtril laulda ja ſiis wõime iluſa jumala-teenistuſe niiſugustel kordadel ära pidada!.."

Madaral oli tuline häbi kohe piiblitundide järele seltsidega peale hakata, aga nagu näha, katsus kirikherra just nagu meelega juttu teisal pidada.

„Ja meie peame ka hoolega tööd tegema," seletas kirikherra edasi. „Nüüdse aja päewad on wäga rasked. Rahwal on wäga palju prii aega, ja kurjus tikub üle käte!"

Kirikherra peatas. Nüüd arwas Madaras paraja aja olewat oma asjaga ette astuda.

„Aga mis arwab õpetaja herra seltsi-elust?" küsis Madaras. „See on ka wäga hea inimeste waimu walgustamine."

Ta jäi wait. Rümpler waatas alt kulmu nooremehe otsa, nagu ei saanud ta küsimisest õieti aru. Nii näitas see ka olewat.

„Mis sa, mu armas Heinrich, kõneled?" küsis ta tõsiselt.

„Ma nimetasin õpetajaherrale," hakkas Madaras peale, „et see oleks ka wäga hea, kui meie siia Mudilasse, kui teil selle wastu midagi ei ole, ühe kooskäimise seltsi saaksime!"

Nüüd oli kirikherra aru saanud.

„Mis?!" küsis ta pikalt. „Kus?! Mudilasse?!... Ja mis selts see peab olema?!"

Kirikherra läks ülitõsiseks. Mitu korda laskis ta kõrist „hm!" kuuldawale, nagu kutsuks ta enese seest midagi wälja, ja jäi ootama.

„Et ma muidu nii räägin," seletas Madaras

sõnu otsides, „ma olen küll siinpool wõõras ja üsna noor, aga ma olen ka nii mõndagi näinud. käisin hiljuti kusagil warrul ja nägin, et siinsed inimesed wäga madalal hariduse järjel on. Koolid teewad küll oma töö, kirik sõõdab nende hinge suremata toiduga, aga neil puudub siisgi weel üks walgustaja, mis nende silmaringi laiendaks, nende jõudu paremate asjade peale juhiks. Neil puuduwad seltsid, kus noored ja wanad lõbusalt koos käiksid oma aega kasulikult mööda saatmas, lugemas, õppimas ja oma kombeid ja mõtlemise wiisa peenendamas!"

Rümpleri nägu oli enam kui tõsine: meelepaha, sala wiha täitis ta hinge. Ta jäi Madara otsa ikka weel altkulmu waatama, nagu uuriks ta noormehe südant.

„Ma näen, armas Heinrich," hakkas ta peale, „et mu ees noormees seisab, kellel pea kõiksugu uusi mõtteid täis. Püüdmine rahwale midagi anda on wäga hea, aga... ma ütlen — aga! Ma ütlen sulle kui oma noorele sõbrale: jätke see asi maha!"

Madaras waatas wana inimese otsa ahastawa pilguga, tahtis talle midagi wastata, aga wanakene ei lasknud seda mitte sündida, waid rääkis:

„Ärge pange sugugi imeks, et ma nõnda kõnelen. Praegusel ajal kirjutatakse selleşt wäga palju — ja ma usun, kui sina ka kirjutada mõistaksid,

siis leiaksime meie warsti mõne sõnumi ajalehest, et meie ärksamad pojad tahtawad siia seltsi asutada, aga tuttawalt poolt ollakse sellele wastu! Nõnda nad kirjutawad, aga selle juures jätawad nad ülesse tähendamata, et sellel wastupanekul ka oma põhjused on. Ka minul on omalajal niisugused mõtted olnud, aga ma olen need mõtted maha jätnud!"

Ta läks nooremehe juurde, koputas õla pihta, istus tema ette toolile, toetas teise käega nooremehe põlwe peale ja ütles: „Ärge imestage sugugi! Ma olen wana inimene ja olen selle aja sees ka midagi näinud ja kõrwa taha kirjutanud!"

Ta laskis nooremehe põlwe lahti ja pani teise käe oma põlwe otsa, kuna ta teisega seinale näitas. „Ma ütlen: kõik niisugused asutused on pahaast!" Madaras tahtis midagi wastata, aga kõneleja ei lasknud seda sündida.

„Oodake, oodake!" hoiatas ta teist. „Pidage, pidage! Ma tahan sulle aga põhjalikult seletada. Nemad räägiwad: nad walgustawad rahwast! See on paljas sõnakõlks. Neist kõnelapikesest ja laulusalmidest ei saa inimene omale isegi kindlat ilmawaadet, ilma milleta keegi mõtleja elada ei saa! Nad arwawad, et see on rahwawalgustus, kui keegi talupoeg enam mõisniku ees mütsi maha ei wõta, ehk joobnud peaga mõne suuremaga tee peal hobustega wõitu ajab, ehk kirikherra eest-ukselt kalossidega sisse tormab, põllumeeste seltsides mõnele suu-

remale mehele wastu haugub... nad arwawad, et see on walgustatud mees, ise oma jalal seisew mees!? Ei sõber! See ei ole weel mitte midagi peale tooruse! See on rumal toorus! Ja kes on seda meie rahwa seas kaswatanud? Seltsid! Kuula, mu noor sõber, ma seletan selle asja ära. Nad käiwad seltsides, kuulewad seal kõnesid! Mis kõned need peawad olema, mis teie neile peate? Waimulikka kõnesid kuulewad nad kirikust, ja pühakirja seletust teie nendele anda ei mõista. Teie peate seal ilmalikka kõnesid. Mis asjast? Ilmast ja maast ja kõiksugusest pudupadu asjast ilma mingisuguse kawata, ilma mingisuguse järjeta! Inimesed kuulewad aga hea meelega. Teie räägite neile korra kuust, korra päikesest, inimese kehast ja selle ehitusest, teie räägite maakera wanadusest, inimese saamisest ja nõnda edasi! Küsime nüüd: mis on inimesed saanud? Nad ei ole midagi saanud! Nad on kaotanud! Nad on hirmus palju kaotanud. Enne oli nende ilmawaade luulelikkudes unenägudes, isiklises loojas, keda nad taewa tähtedest nägid wastu waatawat, jõe wulinas kuulwat, tuule hoos ja wihma piisas ning wikerkaares tundwat — — ja nüüd on see korraga lõhutud, ja kui mitte lõhutud, siis on talle ometi praod sisse löödud ja neist pragudest woolab see soe mahl, mis nende hingesid kosutab, wälja, ja süda jääb tühjaks, tühjaks! Mis annate neile, kui teie nende

lootuſed, mõtte warju-kujutuſed neilt wõtate? Kallis Heinrich, mis tuleb aſemele, mis pakute neile? Oma eneſe ſüdame tühjuſt! Teil ei ole ju midagi anda, mis niiſuguſt inimeſt inimeſeks jälle teeb! Ma ei ole ſuurema hariduſe wastu. Ei, kogunisti mitte. Ma olen hariduſeſõber. Aga haridus peab järk järgult minema, peab kindlat ſammu astume, ainult ſiis toob ta õiget kaſu. Sellepäraſt peame kindla wahe tegema nende kolme küſimuſe wahel: kellele, mida, millal? Waata nende nägude peale, kellele teie ſeda tahate pakkuda, kas ſa loed ſealt midagi? Waata, kuidas nad kirikus istuwad, tuhmid, ilma eluta näod, nagu muumiad on nad ſeal. Mul tuleb wahel jutluſes, kui ma ülewalt nende peale waatan, meelde, nagu olekſin ma ſurma riigis. Ehk pane tähele, kuidas eite taati teineteiſe kõrwal kirikuſſe ſõidawad. Mul tuleb igakord wärin peale, kui ma ſeda kõik näen. Ettepoole piſut wajunud, nii istuwad nad ſeal, waguſi, ilma kõnelemata, ilma tundeta, nagu ſawiſt tehtud ehk puuſt nikerdatud. Saawad nad kiriku juurde, ſiis roniwad nad wankriſt nagu haiged wälja: weerand tund kulub neile ſelle ronimiſe kallal ära, weerand tund ſiputab eit oma ſeelikut kohewili, ſäeb rätikut, kuna taat hobuſt katſub, teda ſilub ja patſutab, — ja ſiis liiguwad nad kirikuſſe — — ja jääwad hiljaks, hiljaks jääwad

nad! Ning kirikus nutab eit, ja taat magab, ſeſt et mehel ei kõlba nutta!.."

Madaras kuulas imekspannes ſeda jutluſt. Ta ei olnud iialgi uskunud, et Rümpler niiwiiſi rääkida mõistis.

„Ja nüüd" — rääkis kirikherra edaſi, „ja ſellele rahwale tahate ſeda pakkuda, mida meie oma naistelegi ei räägi. Oma prouale ei räägi ma ka mitte ſeda, mis teie rahwale tahate pakkuda! Mis peawad nad ſellega tegema? Kuhu peawad nad ſelle panema? — Selle hariduſe jahi üle olen ma palju mõtelnud ja otſuſele tulnud: ei ole ſeda rahwale mitte tarwis! Mis ſeal imeks panna?! Selleſſamas mõttes on ka teie oma koolitatud liha ja weri! Kas teil puudub koolitatud mehi?! Teil on neid küll ja küll. Terwed maakonnad on teil neid täis! Mis nad pakuwad rahwale? Enne, kui nende nokad kollaſed olid, kirjutaſid nad ka hariduſeſt, nende ſuude nurgad wahutaſid hariduſe kiitmiſe kobruſt! Üks kirjutas looduſelooſt, teine ajalooſt, kolmas rehkenduſeſt, neljas wiiſikaſt, wiies põllutööſt. Aga, kui nad nägid, et ſee neile magajatele paha teeb, ſiis pööraſid nad nobedasti oma ſihi, ja nad kirjutawad ainult ſeda, mis neid wõib patuſt lunastada. Nüüd kirjutab ſee, kes rehkendas, Eedeni tuletikkudeſt ja paradiiſi wärawapulkadeſt ja ſelleſt, miſſugune hääl oli Piileami eeſlil, ehk ka ſelleſt, mis ſuur on ſee, kes on ſeitſe ja kolm weerandit. Ja teine annab

wiiekopikuliſi raamatuid wälja, mille nimed on: „Jsand ſiin ja Malkus ſeal," „Kas pean mõõgaga ſisſe lööma" ja „Põruta, noorwend, paradiiſi trummi!" Kas ſa mõistad ſeda, armas Heinrich, kas ſa mõistad ſeda? See ſalaaſi on ſuur! Seda teewad praegu mehed, kes ülikooli hariduſe on ſaanud oma armſale rahwale, kes neid oma kukil kannab; kes neid, kui Rebeka ſeal kaewu ääres Eliieſeri kaamelid joodab. Wõta ſelleſt õpetuſt, armas Heinrich, mis rahwa rahule tarwis läheb!.."

Rümpler puhkas.

„Nüüd aga tuleb ſeal mõni wallakoolmeister, mõni poiſikene, ja kirjutab ka ja pilkab ja naerab neid jumalamehi kui koer aia tagant ja näitab oma paljaid hambaid; ja nüüd on neil ka mõni leht, mis turutrummi ajab hariduſeſt ja muuſt!.. Oh, mu waene rahwas! Miſſuguste kiſkjate kätte oled ſa ennaſt wiskanud, ja need ei näe, mis nad teewad!"

Kurwalt kõneles ta ſiis edaſi: „Eks tõstab küll ka oma moraaliliſt kooti õige rahwa waht Mooria mäel, aga neid poolehariduſega poiſikeſi ei jõua ta weel mitte waikſeks nottida... aga ſee on ikka nende poolküpſe poiſikeste mood!"

Kõneleja ohkas ja pühkis otſaeſiſt. Ta näis wäſinud olewat, aga ſilmiſt wälkus weel nooruſetuli, tuli, mis weel wõis ſütitada ja weel mõndagi ſelle tee peale ſaata, mida kõneleja ſoowis.

Madaras oli tähelepannes pealt kuulanud. Ta pani imeks, miks Rümpler temale just seda pidi kõnelema, ta ei mõtelnud ju mitte teisiti.

Kui kirikherra peatas, wastas ta: „Austatud õpetaja! See on nii kui minu südamest wälja ütelduð, ma ei ole seda mitte teisiti mõtelnud. Ma olen küll noor, aga seda usun ma kindlasti, et mitte iga asja ei wõi inimestele pakkuda, ja komblusaluses pean ma kõige rohkem lugu. Just sellepoolest tahaksin mina oma pisukese jõuga teile, aus õpetaja, appi tulla ja teie käest abi paluda. Ma olen siin natukene ümber waatanud ja mulle paistab paljugi silma, mis rahwa jõudu ei tõsta. Meie elame raskeil aegadel, nimelt usu ja rahwa elus. Sellepärast peame rahwa jõu kogumiseks ja tõstmiseks tööd teha püüdma ja tema kõlbliist, ihuliist ja waraliist wõimet suurendama ehk kaswatama!"

„Millega mõtlete seda teha?" küsis Rümpler uudishimulikult. „Need on iluſad lendſõnad, mille taga muud ei ole, kui selle ütleja eneſe lapſelik aruſaamine eluſt. Kas ſa wõid mulle ütelda, mis on ihuliſe ja waraliſe wõime ſuurendamine kõlbliſel aluſel, rahwa jõu kogumine, tema tõſtmine — ma arwan, et ſa iſegi ſelleſt aru ei jakſa ſaada, mina mitte!"

Madaras läks üleni näoſt punaſeks, iſegi kõrwa lestad õõgaſid.

„Nagu näituseks," ütles ta, „siin juuakse wäga palju, aetakse pidude peal kõlwatumat nalja! Siin peaks karskuse mõte edenema, komblus tõstetud saama!"

„Ah, sa mõtled wist karskuse seltsi peale?" küsis Rümpler.

„Seda küll!"

Wanaherra naeris.

„Ka see on ilus asi iseeneses, aga ka selleſt ei ole inimestel kasu, nad saawad wiltustele mõtetele aetud. Teie ajate karskust ja sõimate kauplemist ja kauplejaid. Teie segate aimed, mis segada ei anna. Mis süüd on kõrtsipidajatel selleſt, kui teie awalikult endid joobnuks joote? Ja mis süüd on neil kaubaasutustel? Teie äritate seal, kus rahu tarwis läheb, ja teete sinna tuld, kus waja kustutada, wett peale wallada. Teie segate siin õiguse ja kombluse ära ja toote mõlematele kahju, nagu teie üleüldsi oma asjaajamises enam kohju kui kasu toote. Nagu, teie mängite seal näitemänga. Teie näitemängud on kõik balagani tükid, ilma elu, ilma aateta, ilma sihita, ainus siht on seal ehk see, et naeruga kõhu muskleid harjutada. Nendega aga tahate teie kombluſt tõsta, rahwast walgustada. Teie wõõrutate sellega rahwa õigeſt maitseſt nii rumalasti ära, et seda keegi enam parandada ei jõua. Isegi teie oma lehed panewad imeks, miks inimesed seal naerawad, kus nutma peaks.

Kes on rahwa nii kaugele wiinud? Teie oma seltsid oma balaganidega!... Teie tantsite seal... Jah, tantsige! Tants ei ole kuradist, ka Taawet kepsles, kui ta jumalalaegast laskis tuua. Aga teie külwate süstemaatilikult tantsu selle rahwa sekka, kes oma hariduse järele weel mitte sellel astmel ei ole, et ta oma kurji himusid jõuaks taltsutada. Ja siis muutuwad teie tantsupidud orgiateks, mida Bachus toime paneb!"

Ja jälle läks rääkija hääl kurwaks.

„Mul on selleşt kõigeşt wäga kahju!" rääkis ta, „ja sellepäraşt, armas Madaras, kui şul selleşt rahwaşt ka hale meel oli, siis jäta niişuguşed asjad şootumaks maha!"

Ta peatas ja waatas nooremehe otşa.

Madaras oli nagu pilwişt alla langenud. Nii iseşugune ja ootamata oli kõne temale. See kõlas nagu mõne munga noomituse kõne, mille sekka armastuse laula on põimitud.

„Teie mõtted, aus õpetaja," hakkas Madaras peale, „on wäga õiged ja täis armastuşt rahwa wastu, aga ühe asja peale tahakşin ma teie tähelpanu pöörata!"

„Rääkige, rääkige!" julgustas waimulik.

„Ärge arwake mitte, et ma kõige selle wastu olen, mis teie rääkişite, aga igal priil inimeşel jääb waba aega järele, şeda prii aega ja prii jõudu....."

„Peab palwe ja paastumisega mööda saatma!“ hüüdis Rümpler Madara kõne wahele. „Pea seda, noor sõber, alati meeles, mis meie usuisa Lutherus ütleb: „Liht inimese hinge õnnistuseks läheb raske töö tarwis!“ ja seda pean ma niikaua õigeks, kui ta harimata ehk poolharitud on!“

„Aga, austatud õpetaja,“ rääkis Madaras, „meie peame neid harima ja walgustama!“

Herra Rümpler hakkas wäga magusasti naerma.

„Ah, teie tahate neid talupoisse, kes nüüd seal tüdrukuid worstitawad; kes suurte pikasäärtega saabastega, wandusega piip suus, lõõtsapill kaenlas, mööda külasid hulguwad, teie tahate neid walgustada, et nad oma südames haritud saaksid?! Tühi töö ja waimu wäsitamine! Häda, nälg, 12 last ja haige naine sängis ning omal jooksja seljas, ristluud kanged ja walu jalgades — waata, see teeb nad mõistlikkudeks, ajab neid pisut ka mõtlema, aga mitte teie seltsid ega keegi muu!“

„Aga langenutele tõstjaks ja nõrkadele toeks tahame meie olla!“ sõnas Madaras üsna meeltheitwalt.

„Mu armas Heinrich!“ hüüdis Rümpler ja tõusis püsti. „Sina, mu armas, tunned elu nagu noor kanapoeg, kes munast on alles wälja tulnud. Temale on ka ilm rebukarwa kollane nagu ta ise on. Sa kuuled kolerast ja arwad seal hai-

guse süüdlase olewat, aga Ganges ja Bramabutra ajawad oma wooga ilma takistamata üle maailma, sa näed tulekahju ja arwad tiku süüdlase olewat! Sa oled alles noor, mõtle selle üle hästi järele ja küsi Arnika käest nõu ja jäta see asi üsna tegemata!"

Ta andis nooremehele käe ja jättis ta jumalaga. Rümpleri wiimased sõnad äritasid Madarat wäga. Ta mõtles wastata, aga ei tihkanud seda teha. Ta kummardas sügawasti ja astus wälja.

12.

Madara meel oli nukker. Niisugust pikka jutlust ei lootnud ta mitte kuulda saada. Wiimane kui sõna ei olnud temale meelde jäänud, siiski selle mõju oli tema hingesse wao jätnud. Madaras tundis, et siin temaga kiusu aeti. Rääkis ta oma nõust köstriga, siis oli see wastu, rääkis ta Jürisoniga, siis ajas see oma tarka juttu, aga tarka nõu ei mõistnud ta mitte anda, ja nüüd weel wana Rümpler! Sellega oli ta wanaparajaga kokku juhtunud. See korutas nii palju ette, et Madaras üsna ohkas.

Aga mida enam ta selle üle järele mõtles, seda enam sai ta äritatud.

„On see aga maa ja nurk!" arwas ta iseeneses. „Pagan teab ka, misuguste inimestega

eluajal tegemist ei tule teha! Ja niisuguseid tahawad weel teisi juhatada, teistele teed näidata!"

Mida rohkem ta sedawiisi arutas ja wördles, seda enam selgus tema waimu ette tema wana tuttaw pilt, kuidas ta ometi seltsi asutab, seltsis tööd teeb, kui ka eneselе waenlasi kogub, siisgi nad wiimaks ära wõidab ja eneselt sunnib lugu pidama — ja ta jäi iseeneselega rahule.

Ta oli Mudilasse jõudnud. Siin oli tee porine ja pidi hoolega enese ette waatama, nii et käiguga rohkem tegu oli, kui oma äritatud mõtetega.

Pagarimajast mööda minnes nägi ta emanda ukse peal seiswat. Näitas, nagu oleks Maasika emandal toas soe olnud ja nüüd wärske õhu kätte tulnud, et seal pisut lahutada.

Madaras teretas aupaklikult. Ta nägu läks rõõmsale naerule.

„Ometi ükskord ka jälle meie poole!" hüüdis Maasika emand.

Madaral ei olnudgi esialgu mõtet pagari poole sisse astuda, aga nüüd ei tihkanud ta mööda minna.

Ta pööris sisse.

Wäikene majakene oli ka tõesti soe, mis Madarale pisut lämmastaw näis olewat, mis aga warsti üsna koduseks muutus, sest Maasika emand oli Madarale ülilahke.

Imestades pidi Madaras selle naisterahwa üle waatlema. Midagi meelitawat, meeldiwat, külge-

tõmbawat oli ſelles naisterahwas. Tahtmata pidi Madaras ſoowima, et neiu Kaaſike niiſugune oleks, ſiis oleks ta neiu eeſt tuleſt ja weeſt läbi läinud.

Maaſika olek oli nii ſõbralik, et Madaras noorele naiſele oma juhtumiſt kirikherra Rümpleri juures rääkima hakkas.

Maaſika emand kuulas tähelepanuga nooremehe juttu. Ta paleb wõtſid weel enam rooſama karwa, kusjuures ta waade kurwaks läks.

„Ärge pahandage midagi!“ tröostis Maaſika emand, „ſiin ei ole midagi pahandada! Elu on juba kord wõitlus, ja kes wõidelda ei taha ja iga piſukeſe pahanduſe juures kohe hoigama hakkab, ſee on alles wäga noor. Mina olen elus palju kannatanud, aga waadake, ikka elan weel!“

„Oh, mis teie nüüd muidu elu üle nuriſete,“ wastas Madaras. „Teie elate nagu piſukeſes paradiiſis.“ Ta näitas piſukeſe, ilusti ära ehitud piſut toreduſt awaldawa toakeſe peale, mille ſeinu kenad pildid kaunistaſid, kus iluſad majariistad ſees olid, kus kõik üsna kena, külgetõmbaw, meeldiw näis olewat.

Maaſika emand waatas küſides Madara otſa, nagu tahtaks ta noortmeeſt proowile wõtta. Madaras tundis naisterahwa pilku eneſe peale mõjuwat. Ta tundis, kuidas ta oma tahtmiſe ſelle inimeſe oma alla peab andma, et ſellel naiſte-

rahwal tema kohta rohkem mõju on kui kellegil teisel.

„Mida see kõik awitab?“ wastas Maasik. „Inimene ei ela tubadele ega mitte üksnes tubades, waid tõsine inimene soowib rohkem! Kas teie seda ei mõista?!“

Maasika emand waatas endise pilguga Madara otsa.

Madarale oli see küsimine, see waade, see kaebamine imelik. See oli nagu midagi kiusawat, nagu midagi salalikku, meelitawat. Talle paistis, nagu tahaks Maasika emand meelega teda äritada, meelega teda enesega kuhugile kiskuda. Madarale paistis Maasika emand kirglise naisterahwana, kes mitte mõistuse, waid tujude järele elab, kelle iludus teistele ainult kiusatuseks. Ta mäletas weel juttu, mida nad teel olid ajanud, ja seal oli emand teisiti kõnelenud.

„Kas on üleüldsi mõnd inimest,“ küsis Madaras naeratades, „kes enese täiesti rahuliku, õnneliku tunneb olewat?“

Maasika emand waatas niisama kurb-tõsiselt nooremehe otsa.

„Oh, need on wanad äramäletsetud õhkamised ja kaebamised, wabanduse ja tröstimised! See on see ära mädanenud ja idealiseeritud ja tröstitud kurbmeel!“ wastas emand ja istus sohwale. „Sellepärast, et keegi, nagu teie ütlete, end õnne-

lükuna ei tunne, sellepärast pean mina ka enese tröostituna arwama! Aga kes keelab mind seda eneselt ära heitma, mis mulle wastik, ja wabalt elama?! Kes?"

Ta waatas nooremehe otsa ja Madaras märkas, et naise ilusas waates palju torkawat wäljakutset peitus.

Madaras tundis, et Maasika emand teda nagu meelega ikka kaugemale ja kaugemale tahtis wiia, teda nagu salaja kuhugile kutsus, kuhu ta aga minna ei tahtnud, sest et see koht juba teise päralt oli, kes temale kallis, armas.

Ja et ilusale kiusajale midagi tõsist wastata, ütles ta:

„Selleks on palju keelajaid. Inimene peab ka mõistust wahel tähele panema ja elu. Kui meie igakord oma tahtmise ja kire järele toimendame, siis ei saa meie kaugele! Aga," ütles ta juttu teisale pöördes, „jätame niisuguseid jutud pooleli, see ei too kellegile kasu. Aga andke mulle parem head nõu, mis teie selleşt asjast arwate, mis meil herra Rümpleriga ees oli!"

„Seal ta nüüd on!" wastas Maasik. „Kui meie niisuguste küsimuste kallale asume, mis igaühele päewaselged peaksid olema, siis hüppate teie kõrwale ja tahate asju toimetada, mis alles siis wõib seletatud saada, kui esimesed wastatud on. Aga niisugune mängimine on just praegune elu!"

Maasika emanda nägu läks naerule, nagu kahjatseks ta Madarat. Madaras tundis ennast aga nagu Eedeni aias olewat, kus madu teda õuna meelitab wõtma. Ta ei tahtnud juttu enam sellest mõttes edasi ajada, et aga Maasika emand mängust nimetas, siis tuletas see noorelemehele emanda mängimist meelde.

„Kuulge, proua Maasik," palus ta, „mängige tõesti midagi! See on nii ilus!"

Maasika emand ohkas sügawasti ja täitis nooremehe palwet.

Sohwa nurka oli ta seljakili laskunud ja mängis.

Sohwa kõrwal leentoolis istus Madaras ja pani Maasika emandat tähele, kuulas tema mängu. Aga esiotsa tundis Madaras emanda kujust rohkem rahulolemist kui mängus. Noor naisterahwas luuletas mänguriistal, sealt maguseid akkorda wälja meelitades. Juba hakkas noormees jälle neid salalikka hääli kuulma, mis ta kõstri juures esimesel õhtul oli kuulnud, mis teda kaugele, kaugele tundmata maale kutsusid, tema hinge salaihaga täitsid ja teda siidusid selle mängija külge, ilma et ta seda oleks tahtnud. Tema tundis, kuidas need hääled ühes selle ilusa inimesega tema meeled wangi wõtsid, kuidas see sügaw bassikeel teda nagu eneste juurde kutsus, kuidas hääl nii lai, määratu oli, nii ilma ääreta, nagu soowiks

ta, et keegi tuleks ja tema eneſe tugewate käte wahele tõmbaks ja tema kokku, kokku pitſitaks; ta tundis, kuidas need hääled naiſe ſõrmede all wäriſeſid, nagu oleks neil külm, nagu ſoowiksid nad, et neid keegi hella inimene oma ſüdame kuumaga ſoojendaks. Ikka enam ja enam mõjus mäng nooremehe peale: ta tundis, kuidas keegi teda ſelle mängija poole kiſub, kuhu ta aga ometi minna ei tohi. Aga ikka wiriſeſid keeled, ikka kutſuſid nad, ikka meelitaſid nad, nii et noormees ſilmi ära-pöörmatult mängija otſa waatas ja waatas, nagu paluks ta, et ſee mitte enam ei mängiks, kuid ometi oli ſee armas, nii armas, et ta ſelle eeſt ſelle naiſe muſtjaid juukſeid paitaks, tema paledel oma waadet ikka kauem wiibida laſeks.

Madaras tundis ſelgesti, et ta praegu ühe uue elu äärel ſeiſab, mis ſelle kaguni teiſale juhib, kuhu ta mitte minna ei tohtinud, ja ennaſt ſelleſt eemale kiskudes ſai ta eneſe üle wõidu, tõuſis toolilt ning hakkas rahutumalt edaſitagaſi käima.

Emand oli ka Madara rahutuſt tähele pannud, jättis mängu katki ja küſis:

„Mis teil on, herra Madaras?“

„Ma ei ſaa ikka rahu,“ rääkis noormees, „igakord, kui ma kõige ſelle üle mõtlema hakkan, kuidas ſiin ſeltskondlikku elu istutada, ſiis kaob mu rahu! Kui iluſasti teie praegu mängite! Teie wõikſite mõnes ſeltſis ette astuda,

meie olekſime kõik ſelle üle rõõmſad, aga nüüd istume ja kopneme, nagu teie kord nimetaſite. Ütelge, mis teha? Kes on mees, kes abi tooks?"

Emand mõtles.

„Ainukene mees, kes aidata ehk tahaks ja wõiks," ütles ta pikalt, „on mõiſa baron. Ta on küll weider iſik, aga tema tahab wahel niiſuguſt asja. Peale ſelle on ta Rümpleriga wihane: kui teie temale ſelle mõtteid awaldakſite, ſiis on ta otſekohe wastu! Katſuge ſeal oma õnne!"

Madaral oli ſelleſt wäga hea meel, ta lubas nimelt ſinna minna.

Emandat aupaklikult jumalaga jättes läks Madaras koju.

Niipalju ei olnud Madaral eneſega iialgi enne tegu olnud, kui ſellel nädalal. Ta mõtted käiſid ringi nagu ratta kodarad. Neiu Kaaſike, Maaſika emand, herra Rümpler, uue ſeltſi aſutamine — need olid pildid, mis kirjus panoraamas nagu kinematografi nobedad kujutuſed, ülikiiresti tema waimu eeſt läbi lippaſid, ilma et ta aega oleks ſaanud kõike ſeda korraldada.

Ta tundis neiu Kaaſikeſe wastu tõſiſt lugupidamiſt. Aga ſee lugupidamine ei olnud mitte niiſugune, mis Madarat oleks ſundinud neidu kalliks pidama. See tunne oli temas liig pealiskaudne. Ta oli märkanud, et neiu meelega teda eneſe poole ihaldas tõmmata, teda nagu eneſele tahtis wõita,

aga Madara süda oli tühjaks jäänud. Kuid siisgi tahtis ta heameelega, et neiu Kaasike tema ligidal oleks, et ta temaga saaks rääkida... Aga selle selgusetu, imeliku tundmuse sekka segas end Maasika emand oma nõiduwa iludusega, oma arusaamata kõnega, oma kiusaw-ekstitawa muusikaga. Ka seda igatses Madaras näha, kuulda — kui keegi temale waba waliku oleks annud, siis kippus tema hing enam Maasika kui Kaasikese poole. Aga seal tundis ta ära, misuguse häbi ta enese peale tõmbaks, kui ta teist teed hakkaks käima! Tema, kes nii suure suuga rahwawalgustusest rääkis, korraga hablade juttude all: käib teise abieluõnne rikkumas; tema, kes teistele eeskujuks peab elama, elab ise nõnda, et selle nimetamiseks sõnagi ei ole.

Aga siisgi kiskus arusaamata naisterahwas teda enese poole. Ta tundis enese lahtiminewa elu kuristiku ees seiswat, kuhu teda nagu wägisi sisse kistakse, et teda hukata.

Aga ometi wõis ta sealt pääseda! Neiu Kaasike armastas teda, selle üle oli ta julge. Ta mäletas weel selgesti kirglist jooksu seente järele, heitlemist seene pärast, ta tundis neiu selja soojust weel oma rinna wastu... ta huultel põles weel praegu wallatu suudlemine uduse heinamaal, ta meeles seisis tulek koju, mil nad nii üksteise ligidal kõndides koju jõudsid... ja korraga seisis jälle tema silmade ees see teise mehe naine. Midagi ni-

suguſt oli ſelles inimeſes, mis teda kuidagi unetada ei laſknud, mis teda eneſe külge ſidus, midagi ſelleſarnaſt, mille ſisſe inimene iſe ära unetades tahab uputada ja kui ka teiſed ſelle üle peaksid naerma, pilkama, ſõimama, ſiis wõis kõike ſeda ſelle ſaatanliku maguſuſe päraſt wälja kannatada, ära anda. Ja kõige ſelle juures hoidis ſee naine pead uhkelt, oſaſt teiſi pilgates uhkelt ülewal!

„Ja mis on kõige ſelle mängu lõpp?“ küſis Madaras iſeeneſelt. „Eneſe purustamine!“

Aga teinepool oli tee taſane, tulewik rahulik, nimi aus.

Kuid ſiisgi ſelle teiſe tunde paistel tahtis ta ometi nagu wargſi end ſoojendada laska. Seda wõis ta nimelt ſiis, kui ſelts aſutatud ſaab, kus wabalt koos wõis käia.

Aga ſelts? Mis pidi ſellega peale hakatama?

Ta wõrdles Jürisſoni juttu Rümpleri kõnega. Kui palju ſarnaduſt ei olnud nendes! Mõlemad rauda wastu! Mis on ſelle põhjus? Mõlemil üks ja ſeeſamane: inimeſed ei ole ſelleks küllalt küpſed. Üks ütleb: Ei ole wõimalik midagi teha, teine: Ei tohi weel midagi teha.

Niiſuguſed olid Madara mõttekujutuſed.

Aga ka Jürisſonile ſai tööd ſelleſt, mis ta Madara läbi Rümpleri poolt kuulis.

Ta oli teiſt ootanud. Ta oli arwanud, et Rümpler ehk wiimaks ometi nõuſe heidab, aga

see oli otse wastu jäänud. Jürisson otsis selleks põhjust ja arwas leidwat. Madaras oli kui noor inimene kunagi, kes suuremale isiklikule wabadusele püüdis. Oli see wabadus hea ehk paha, selle üle Madaras, nagu Jürisson arwas, ei otsustanud. Aga praeguse seltskonna wormid ei lubanud isiklikku wabadust sellel suurusel, nagu see Madarale meeldis. Kirikherra Rümpler, kui ta ka selle üle ise just mõtelnud ei olnud, seisis wabaduse püüdmisele wastu, et see, nimelt wabadus, tema praegust seisukorda nõrgestab ja teda seisukorrast ehk kukutab, kuhu ta oli saanud, kui inimeste seas ka niisamasugune püüdmine ülesse ärkaks, nagu Madaras seda eneselle soowis. Kuid Madara püüdmise wiisid olid Jürissoni meelest wastikud. Hea meelega kummardas ta oma kaela wana köstri ees, ajas kombluselt wahutawaid jutta, pidas rahwawalgustust oma püüete kilbiks, kuid selle taga ei olnud muud midagi, kui püüe wabamalt ja suurema neidude ringkonnaga läbikäimine ja kõige selle päralt pidi nii suurt hoogu wõetama! See ajas tema naerma. Hoopis targema leidis ta Rümpleri olewat. See tundis tõesti midagi püsirohu suitsu haisu sarnast seltside asutamises.

„Aga kui," arwas Jürisson, „aga kui see asi tõesti selle läbi ligimale nihkub!? Mis siis on?"

Ta hakkas seda mõtet eneses ikka rohkem ja rohkem kandma.

„Aga kui," naeris ta, „aga kui wana Rümpleri kartuſed tõesti täide lähewad, ſiis on ju ometi midagi head ära tehtud!"

„Aga ometi midagi niiſuguſt on teie ettewõttes," ſeletas kord Jürisſon, „mis mitte juſt põlata ei ole. Ma olen ſelle üle natukene pead murdnud ja näen, et üks mõte on midagi wäärt!"

Madaras tegi pilkawa naeruſe näo ja wastas poolrõõmſalt: „Ahaa! Juba hakkab lumi ſulama!"

„Lumeſulamiſeſt ei ole juttu," wastas Jürisſon. „Kus lund pole olnud, ſeal teda ka ſulatada ei ſaa, aga wana Rümpleri jutt pani mu mõtlema!"

Madaras naeris.

„Seal pole midagi mõtelda, ſee on iga wanameelſe inimeſe jutt, ſee on oks teie oma wiigipuuſt!" pilkas Madaras.

Jürisſon jäi ülitõſiſeks.

„Ei, ſõber! Aſi on juſt ümberpöörduð. Mitte minu mõtteline ei ole Rümpler, aga juſt teie oma wanem wend on ta!"

„Taga paremaks!" pahandas Madaras. „Kas mina ſee olen, kes ſeda räägib, et rahwas nii kaugel weel ei ole, et rahwale ſeda tarwis ei lähe?! Teie, teie iſe olete need, kes kahekeſi ſeda ette jahwatawad... See on ſee wana tuttaw wanameel, mina olen wabameelne!"

„Suur eksitus!" kinnitas Jürisſon. „Kõik ſee ſuur joru ſelleſt wana- ja wabameeleſt on paljad

sõnad, mille taga muud ei ole, kui tühi kõla. Minu meeleſt on aſi mujal. Siin wõideldakſe ſeiſukorra ja ſeltſide ehk ſeltskondade kaſude päraſt. Ja, juſt Rümpleri jutt ajas mul ſilmad lahti. Ära arwa, et tema hariduſt ei taha! Ka tema tahab ſeda. Aga ta teeb wahet „kellele“ ja „millal“ wahel. Ta ſoowib ühele jaole rasket tööd, teiſele aga töö juhatuſt. Ka teie oma mõtted ei lähe ſelleſt lahku. Ka teie hooplete ſelle üle, et peab piiri teadma, peab ſammuſid lugema, aga, ärge pange pahaks, kui ma tõtt ütlen: teie otſite ja leidſite ühe ‘nja tuwwoova elelevaeleſt leidſite ei hooli teie ſugugi! Teie eesmärk on ka iſe, aga mitte teiſed! Näete teie ſelles oma iſiklikkude kaſude kahju, ſiis põrkate niiſama tagaſi, nagu need rahwa-walgustajad, kes õpetuſe-raamatute aſemel rahwale palweraamatuid hakkaſid kirjutama!“ Kas ſee ſiis wanameel on, kui keegi palub? Nii tõlp ometi ei wõi keegi ſelgearuga inimene olla! Kas ſee ſiis wanameel on, kui Rümpler päris õieti rahwa wigu näeb ja neid parandada katſub. Aga ta parandab neid ainult niipalju, kui ſee tema ſeltskonna kaſudega kokku käib. Niiſamaſugune olete ka teie iſe, herra Madaras!“

„Ma ei ſaa ſelleſt midagi aru!“ pilkas Madaras.

„See juſt teie kahju on,“ kaebas naaber, „et teie ſelleſt aru ei ſaa. Teie rääkiſite ſeal joomiſe

kahjust. Ka joomise wastu on Rümpler, aga ka selle wastu, et kõrtside wastu wõideldakse. Kas saate aru, mis peenikeselt see kõlab: teie segate säädust ja õigust, komblust ja nõnda edasi ära. Ta usub niisama ideaalselt palja wõi puhta aadete iseseiswa olemise ja tähendust ja mõju sisse nagu teiegi. Ta usub, et rahwas peab wist kombeliseks mõne wälimise waimu sissewalamise läbi saama nagu teiegi, nagu igaüks idealist, olgu ta missuguselt leerist tahes. Teie säete kombluse dogmasid ülesse ja lasete neid pasunatega puhuda, kord ruskaga kiwidesse peksta, kord seltsides kõnedes kuulda, aga jätate inimese kui niisuguse footuks kõrwale. Ja selles mõttes olete teie, Arnikas ja Rümpler kõik üks — kupatus!"

Jürisson oli jälle äritatud. Ta seisis keset tuba ja kõneles ja pahandas, wiskas käsa, nagu tahaks ta selle läbi teise peale rohkem mõjuda. Madaras seisis waguri ja kuulas.

„Jumala pärast," naeris Madaras, „ma ei saa tõesti teie jutlusest aru. Ma näen ja kuulen, et teie midagi kusagilt raamatust olete lugenud, selle omaks wõtnud, aga tõepoolest, ma ei ole weel niisuguseid asju oma pihku saanud ja ise oma peast pean ma nii palju ütlema, et kõik see waidlemine meid kusagile ei wii. Ma räägin selgesti: Mina — tahan — Mudilasse — seltsi asutada ja küsin: Kas sa oled nõus?"

„Ma ei ole teiega mitte ſina-ſõber!" wastas Jürisſon.

„Siis hakkame ſina-ſõpradeks!"

„Kellega? Kes?"

„Eks Madaras ja Jürisſon!"

„Teiega?! Mitte iialgi! Meie teed lähewad nii kaugele lahku nagu kuu ja päike!"

Madaras läks näoſt punaſeks. Ta wiha kerkis.

„Olgu ſiis, herra Jürisſon!" rääkis ta tagaſi-hoidwalt, „kas teie ſoowite ka ſeltſi?"

„Misſuguſt?"

„Karskuſe!"

„Olen nõus! Siin on mu käſi!" pakkus Jürisſon.

„Mis tarwis käſi!" wastas Madaras. „Meeſt peetakſe ſõnaſt, härga ſarwiſt!" Ta ei wõtnud kätt wastu.

„Ei taha, ſiis ei taha!" wastas Jürisſon ja pistis käe taſku.

Nad olid natukene aega wait.

„Noh, ütelge, kas makſab Mudila baroni juurde minna?" küſis Madaras.

„Selle asja pooleſt olen ma niiſama rumal nagu tark. Baron on naljakas mees. Ta on niiſama pikk, nagu ta naiste ſõber on. Korra on ta helde, korra ihnus; korra oli ta ſuur uſumees, luges moonakatele jutluſt ette, aga nüüd ei ole ſelleſt ſuurt enam kuulda. Nüüd ehitab ta mõiſas kõik

ümber. Maonakatele tehakse uued korterid kõikſuguste ſisseſäädetega uuemate nõuete järele, aga ſelle eeſt olla ta wali tööd nõudma! Aga nii palju tean ma küll, et ta Rümpleriga wihamees on!" ütles Jürisſon. „Kui teie oma lugu temale räägiksite, ſiis wõib olla, et ka abi ſaate. Aga ſeda ma hoiatan, et teie mitte tagaukſeſt ſisſe ei lähe, ſiis ſaab ta wihaſeks! See on tõſi!"

Madaras naeris. Temale paistis, nagu pilkaks Jürisſon teda.

„Läheme kahekeſi!" tellis Madaras.

„Ei, ma ei tule!"

„Siis olge nii hea ja ſaatke kutſekirjad mete kihelkonna kooliõpetajatele, et nad tulewaks pühaks ſiia tulekſid!" ſoowis Madaras.

Jürisſon jäi ſellega nõuſſe.

„Aga oleme kord jutu peal," küſis Madaras edaſi, „ütelge mulle, mis inimene ſee pagariemand on? — Ta näib mulle nii kahtlane olewat!"

„Ja iſe tahate rahwaſt walgustada?" naeris Jürisſon.

„Jätke ometi ſee lori. Ikka üks rahwawalgustus, rahwa-walgustaja! Waadake ſelle peale ometi kui mõiſtlik mees! Mis paha ſeal ſiis on? Noh, teeme ſeltſi! Mis pagana põhjusmõtteid, juhtnööra ſeal tarwis on. Ilm elab ilma põhjusmõteteta, kus on ſeal põhjusmõtted? Täna puhub tuul, homme ſajab wihma, tunahomme wõib olla, et puſs-

nuge taewaſt tilgub, kus on ſiin põhjusmõtted? Niiſuguſed asjad on nende peade ſees, kel midagi paremat teha ei ole. Ütelge ometi, ega inimene mõni munk ei ole! See on ju pöörane: Wiimati ei tohi mitte sõnagi enam rääkida, ja, Jumal hoidku, weel naisteſt!" Madaras ſai pahaſeks. „Kurat wõtku," wihastas ta, „tahab midagi teha, kohe: Mis põhjus on? Mis eesmärk?" Pahaſelt kiſendas ta: „Põhjus on ſelles, et ma ſeda tahan, et ſee mulle hea, mulle armas on, et ma inimene, aga mitte mõni weis ei ole!"

Jürisſon waatas altkulmu pahaſe nooremehe peale. Tal oli temaſt hale meel.

„Mis teie pahandate?" wastas Jürisſon.

„No, miks ei pea inimene pahandama?! Ma küſin: Mis inimene on Maaſika emand? Ja teie kohe: Rahwa-walgustaja! Nagu oleks rahwa-walgustaja mõni keſkaja pühа: nägu pikk nagu porgand; ſilmad nagu waeſemehe wõiklarbid; habe nagu ſauna wiht — ja kui naisterahwas wastu tuleb, ſiis hakka okſendama. Ptüi! Niiſugune on ſee elu! Ometi ei ole ma loll!"

„Maaſika emand ei ole ka loll," wastas Jürisſon. „Sellel naiſel on pea õigel kohal. Sellel on oma arwamiſed ja mõtted!"

„Aga ta näib kaunis kirglik olewat?"

„Kirglik wõi kerglane on ta ehk ſellele, kes

ſealt ſeda otſib," ſeletas küſitaw. „Liiga õiglane on ta!"

„Ta pidada Mudila baroni poja endine armukene olema?" küſis jällegi Madaras.

„Armukene ehk mitte," wastas Jürisſon, „ſeda ma ei tea, aga rahwas räägib, et nad kahekeſi noore baroniga ära tahtnud põgeneda, aga et ſee kõik nurja aetud. Kõik on aga rahwa-jutt. Nii palju on ſelge, et ſee inimene on, kes ka midagi mõtleb!"

„Siis peate teie temaſt ka lugu?"

„Ma austan teda!"

„Aga neiu Kaaſike, ſee on ka üsna kena laps?" küſis jällegi Madaras, nagu tahaks ta Jürisſoni käeſt mingit wälja konkſutada.

Jürisſon ei wastanud midagi. Ta waatas kaua aega Madara otſa, kui ſee aga ikka tõſiſelt teiſe otſa edaſi ſihtis, ütles Jürisſon:

„Kui teie ühekorra ära furete, ſiis peate küll ka kaebama nagu keiſer Nero: Minuga on hea näitemängija kadunud."

Madaral oli aga hea meel, et ta Jürisſonist jagu oli ſaanud.

Selle luges ta oma eſimeſeks wõiduks.

14.

Laupäewal peale lõunat wõttis Madaras käigu mõiſa baroni juurde ette. Süda oli temal kõikſugu

raskeid tundeid täis. Ta pani imeks, et Jürisson temale tema tahtmisi ette oli ütelnud ja teda tema töö pealt nagu kinni püüdnud, niisama imestas ta, et Jürisson nõusse oli heitnud. Ta tundis kadedust selle mehe üle; näitas, nagu tahaks ametiwend tema käest tema töö ära wõtta.

Aga seda ei tohtinud sündida. Siisgi sala kartust ei jõudnud ta oma südamest Jürissoni wastu wälja ajada.

Alandlikult astus ta mõisa teenijatetrepist ülesse ja teadustas seal tüdrukule, et ta baroniga kokku soowiks saada.

Jürissoni hoiatust ei paanud ta tähele. Ta ei uskunud seda, ta arwas, et Jürisson teda lihtsalt narris.

Nii näitas ka olewat.

Tüdruk tuli ja teadustas, et baron teda ootab.

Süda tuksus tal üsna kuuldawalt, kui ta mitmest toast läbi baroni poole läks.

Baron oli wäga pikk kuiwetanud mees, pisukese kitsehabemega ja suurte kihwadega wanapoolne, kortsus näo, kulli sarnase nina ja halli silmadega inimene.

Madaras teretas teda aupaklikult Saksa keeles ja nimetas oma nimi.

Baron ei wastanud midagi. Ta waatas terawalt, nagu uurides nooremehe otsa.

Madara olek oli wäga piinlik. Ta ei teadnud, kas rääkima hakata wõi mitte.

„Kes teie olete?“ küsis baron korraga Eesti keeles.

„Kihelkonna kooliõpetaja Madaras!“ wastas see jällegi Saksa keeli.

„Kas teie Eesti keelt ei mõista?“ küsis baron õige kurjalt.

„Mõistan küll!“

„Aga teie ei taha siis oma keelt kõneleda?! Kas teil häbi ei ole, ise kooliõpetaja! Pidage seda meeles,“ ütles ta kurjalt, „mina räägin üksnes sakslastega Saksa keelt, Eesti keelt mõistan ma wäga hästi. Kui teie minuga kõneleda tahate, siis tulge eestuksest ülesse! Ega teie Hiiumaa kraawikaewaja ei ole! Minge, tulge eestuksest!“

Madaras punetas häbi pärast. Talle tuli küll Jürissoni hoiatus meelde, aga seda ei oleks ta uskunud. Ta kahtles pisut, kas üleüldsi weel baroniga kuidagi rääkida, aga baron näitas wihane olewat. Ta ei julgenud seda meest pahandada.

Madaras läks. Eestuks oli lukus. Ta kõlistas. Toapoiss wõttis ukse lahti ja andis baronile teada. Kui toapoiss tagasi tuli ja aupaklikult Madara palitu maha wõttis, siis tundis Madaras, et teda mitte ei olnud narritud, waid lihtsalt inimeseks peetud.

Weel alles näoſt punane astus Madaras uuesti baroni ette.

„Rõõmustab mind wäga!“ hüüdis baron lahke näoga, „et minu kihelkonna kooliõpetaja mind ka waatama tuleb. Olge head, istuge!“

Madaras istus.

„Kas teie ſuitſetate ka?“

„Tänan, ei!“

„Wäga ilus, wäga ilus, et inimene nii kaine on, ſee on wäga ilus! Noh, kuidas elate?“ küſis lahke baron.

Madaras jutustas lühidalt oma elu ja nimetas ſeda ſeiſukorda, mis ſiin walitſeb.

„Ja, ja,“ ohkas baron, „ſiin maal on haritud inimeſel wõimata elada. Siin raskendawad niiſuguſed takiſtuſed elu, et neis wõimata on haritud mehel wälja kannatada!“

„Aulik baroni herra,“ ſeletas Madaras, „juſt ſellepäraſt tulin ma teie juurde abi ja nõu küſima. Ma kuulſin, et teie ſuur uuenduste ſõber olete ja ſellepäraſt tulin teid tülitama!“

Ja Madaras rääkis kõik oma mõtted ja kõned ära, mis ta kusgil pool oli kuulnud.

Kui Madaras Rümpleriſt hakkas kõnelema, läks baroni nägu kortſu.

Madaras lõpetas. Uudishimulikult küſis baron: „Mis arwate t e i e kõigeſt ſelleſt?“

„Ma arwan, et Rümpler ainult oma seiju-kohast kõneles," wastas ta.

„Lori, lori, selge lori on Rümpleri herra sele-tused!" hüüdis baron. „Kõik see ei ole muud, kui liiwa silmapuistamine! Pagana pihta, kui need mehed wäljamaale saata niisugust juttu ajama, ma ütlen: küla põrsad hakkawad neid ka naerma!" Baron naeris suure suuga.

„Ma olen wäljamaal elanud," rääkis ta edasi, „seal on selts seltsi seljas — ja missugused weel?! Seal on ka wana-tüdrukute seltsid! Aga nemad kardawad, et rahwas tooreks läheb! Äh, äh, hää!"

„Mis seltsi teie tahate asutada?" küsis ta siis.

„Selle üle on palju mõeldud," arwas Ma-daras, „aga karskuseselts on praeguste olude kohta kõige kohasem!"

„Tubli!" sõnas baron. „See on ilus. Meie mehed on juba küllalt lakkunud. Ma ajan oma mehed ka kõik seltsi liigeteks, hopmann Kure ka!" Baron naeris uuesti!

Madarale oli see jutt wäga kahtlane. Ta waa-tas üsna imekspannes wanaherra otsa.

„Mis teie waatate?" küsis baron.

„See on kõik nii weider," seletas Madaras. „Herra baronil on oma õlle- ja wiinawabrik!"

„Mis see siia puutub?" küsis baron.

„Aga siis wõitleme ju iseeneste wastu?" ar-was Madaras.

„Mitte ſugugi! Teie tehke inimeste ſilmad lahti, et nad targemad olekſid. Ma ütlen," ſeletas wana herra, „nüüdſel ajal ei ole rumalate inimestega mitte midagi ette wõtta. Neid ei wõi mitte kuſagil enam tarwitada. Rümpler kardab asjata. On inimene rumal, ſiis ſaab ta tema käeſt 3 kopikat, on ta aga tark, ſiis annab ta rubla ja wähem tüli on ka niiſuguſega. Ega ta teda igal pühapäewal ikka waewama ei tule!"

Madaras kuulas ſeda nagu mõistatuſt.

„Ma ſeletan edaſi!" rääkis baron. „Rumal inimene on nüüdſel ajal täiesti tarwitamata aſi. Nad ehitawad praegu wabrikuid — ja jääwad pankrotti. Selleſt aga ei ſaa nad aru, et enne läheb inimeſi tarwis, kes wabriku töid tarwitawad, ſiis tehke wabrikud. Minu peremees Hallikännu Madis ei tarwita raudäket ega ſahka, maad on kiwa täis ja linnas wedelewad raudſahad! Ma ütlen: rumalat ei ſaa nüüdſel ajal ka enam petta. Ta on nii loll, et ta pettuſt enam ei uſu. Ma näen, minu moonakad ei loe midagi, kuidas peab aga paberiwabrik tööd ſaama?! Minu haawapuu mets ei maksa midagi, ja nende oma riidehilbud ei maksa ka midagi! Ei!" ütles ta ſiis kindlalt, „ma ſaadan oma moonakad kõik teie ſeltſi liigeteks! Tehke nad targaks!.. Weel hiljuti kaebas Rümpler, et minu mõiſaſt nüüd käſiſarjaga igal aastal ſohilapſi riſtſele weetakſe; ma olla moonakate elu

liiga maguſaks teinud; aga mina ütlen: tehke nad targaks — ja mitte üht niiſuguſt lugu ei tule enam ette! Waadake wäljamaal, nagu Prantſuſe-, Inglis- ja Sakſamaal... ſeal on inimeſed juba targad. Niiſugune aſi ei tee kellegile naljа! Iſegi abielus ei ole enam peenikeſt peret!.."

Madaral oli piinlik niiſuguſt juttu kuulata. Baron märkas ſeda.

„Ärge häbenege ühtigi!" waigistas ta. „Tark inimene ei häbene ka enam!"

„Tänan teie lahkuſe eeſt, baroni herra," tänas Madaras. „Mulle teeb ſee wäga head meelt!"

„Üht asja ütlen ma weel: mina panen oma kõrtſi kinni ja annan ſelle ſeltſimajaks. Aga ſelleſt ei tohi teie kellegile weel lauſuda. Tehke aga ſelts walmis, küll ſiis kõik ſaate, mis lubatud!"

Madaras ei tunnud ennaſt enam, kui ta mõiſaſt lahkus. See oli nagu ennemuiſtne jutt olnud!

„Kus on nüüd klaſſide kaſud?" küſis ta kodu Jürisſoni käeſt. „Näeh, baron on ju ka iſe ſellesama ſeltskonna liige, mis Rümpler, aga koguni teiſed jutud!"

Jürisſon kuulas niiſama ſuure huwituſega Madara juttu, nagu ſee baroni ſeletuſt.

„Ega teie ometi ei luiska?" küſis Jürisſon. „Seda kõik wõib küll Mudila baroniſt oodata, kuid ſiisgi on ſee natukene, mitte natukene, waid koguni naljakas!"

„Olgu ta nüüd nii naljakas, kui ta ka on, aga see on sula tõsi!“ seletas Madaras ja käis wõidurõõmus mööda tuba edasitagasi. „Kuid baron keelas, et mina selleşt kellegile kõneleda ei tohi. Siis pidage oma suu! Ja waatame, mis homme päew toob!“

Aga homme päew tõi Madarale niisama suure rõõmu, nagu teekond Mudila mõisa. Suuremalt jaolt olid kõik kihelkonna kooliõpetajad kiriku juures ja sealt kutsuti nad köstri juurde aru pidama, mis selts Mudilasse tuleks asutada. Ka wana köster Arnik oli koosolekul.

Madaras pidas seal toreda kõne, kus ta Eesti isamaalisust ega rahwapimedust puutumata ei jätnud ja kõiki ülesse kutsus, ühiselt rahwawalgustuses käsi adra külge panna.

Noored kooliõpetajad olid wäga waimustatud ja lubasid kõik ühes mõttes tööd teha, sest praegune elu olla tõesti sumbunud ja igaw. Jürisson oli oma suu pidanud, nagu ta enne lubanud. Wana Arnik ei tahtnud aga nõusse heita.

„Mina olen aga täiesti selle wastu,“ seletas ta.

„Ma olen juba wana inimene ja Mudilas palju tööd teinud, aga ma pean ütlema, et see asi siin ei lähe. Esiteks tean ma, et kirikherra seda kogunisti ei taha, ja teiseks — on meie nurk ikka alles weel usklik nurk!“

„Aga mis see ususse puutub?" langesid nooremad peale. „Eks usk lähe oma soodu ja selts oma. Mis seal usuga asja?"

„Miks ei ole seal usuga asja?" pahandas köster. „Inimesed käiwad koos ja kuulewad kõiksugu ilmalikka asju, siis nad tantsiwad seal — ja see ei ole ikka ilus asi, kui noored inimesed nii ligi on!"

Selle wastu seisid aga kõik nooremad. Nad wiskasid wana Arnikale ette, kas ta noorel põlwel ka niisugust juttu ajanud, või üksnes nüüd?

Arnikas arwas, et tema niisugusel ajal ülesse kaswanud, kus Jumala wägi inimeste seas alles wägew olnud. Wana Arnika jutt oli noortel nagu ane peale wesi. Noorte waimustus tõusis nii suureks, et nad wiimaks Arnika wastu üsna kurjaks läksid.

„Ajad on muutunud," seletasid nad, „ja meie ei tahagi sinna wanu inimesi, meie tahame ise teha!"

„Tehke, tehke," irwitas Arnik, „küll teie näete, kellele õigus jääb!"

Nooredmehed tegid maha, karskuseseltsi asutada, mille nimeks „Lehwitus — Mudila Eesti karskuseselts", pidi saama.

Üliröömuste nägudega lahkusid nooredmehed, tugewasti teineteise kätt pigistades.

Kelle süda aga sees rõõmus hüppas — see oli Madaras. Waimustuses hõõrus ta käsa teineteise

wastu, keerutas oma pisukesi kihwu ja kordas ükssõnu: „Tore, ilus, läheb kui lepse reega!"

Jürisson oli ka ülesse tulnud. See seisis tõsiselt ahju ääres ja soojendas selga ega lausunud musta ega walget.

„Mis teie kurwastate?" naeris Madaras. „Kas jälle mõni sügaw põhimõte südame peale hakkab?"

„Mis seal kepselda," wastas seltsimees, „kõiges selles ei näe ma ikka midagi niisugust, mille üle nii hüpata maksaks. Mina, teie asemel, oleksin wäga kurb!"

„Kuidas nõnda?!"

„Teie nägite nüüd oma silmaga, missugused need Mudila paremad pead on. Kas on kellegil kindel waade, õige mõte, kas tahate nendega tõesti midagi tõsist ära teha?" küsis Jürisson.

„Kulla Jürisson," palus Madaras, „Jumala pärast jätke oma „kindlad waated", „õiged mõtted" ükskord järele. Mul käib juba külmawärin üle ihu! Ikka need „kindlad waated", „õiged sihid" — ma ei tea, mis teie kõik ei taha?! Teie näete, et ka siin Eesti mehed nii kaugel on, et nad hariduselippu kõrgel wõiwad kanda, et siin ka mullapind harimiseks kobe on, siin ei ole muud kui külwata! Külwame head, külwame haridust, külwame walgust rahwa sekka — ja pimedus kaob! Ja kui asi esialgu pikalt edeneb, siis ometi oodata ei tohi meie enam! Teie olete liig kartlik, liig kõhkleja!"

„Ma ei ole sugugi kõhkleja," wastas Jürisson, „aga ma näen selgesti, et nii hästi teie, kui ka teised mitte omale ette ei säe, kuidas niisugune asi edeneb. Kas teie panite neid noorimehi tähele, kuidas nad asja peale liiga kergelt waatawad? Nagu ma selgesti näen, on seal ükstnes enese eest hoolekandmine nagu Rümpleril, Arnikal, ja just teiste peale mõtlete kõige wähem. Mina usun aga kindlasti, et kui meie niisugusteist üleüldisteist asjadest inimese igakülgse edumõtte, olgu see majanduslise, kui ka sellega ühteskäiwa waimlise elu wabastamises wälja jätame, et meie siis ikka kuigi kaugele ei saa. Ma näen selgesti, et teil eesmärgiks on parem läbikäimine, parem seltskonna elu paiste, aga lähete seltsiga platsi, ja unetate ära, et paremad eluawalduse ainult siis wõiwad tulla, kui seisukord ise teine on. Teie näete, et puu ei õitse ja panete sinna paberist õied otsa ja waimustate end nende üle. Need on ju kõik paberist õied!"

„Oh mu Issand ja mu Jumal!" õhkas Madaras, „misuguist asja kõik inimene ei mõtle! Kõiksuguse „ühteskäiwad waimu elud", „inimese igakülgne edenemise mõte." Kuula, nagu mõnda professori! Ütelge mulle", küsis ta siis Jürisoni käest, „kas teie ise nii tark olete, wõi olete kusagilt seda lugenud?"

Jürisson ei wastanud midagi. Ta naeratas kurwalt.

„Teie ei taha oma leidust ilma patendita välja anda," rääkis Madaras, kes ka äritatud oli, „noh, ärge ütelge, aga miks teie ise siis lubasite ühes tööd teha?"

Jürisson mõtles natukene.

„Selleks andis mulle Rümpleri kõne ja hoiatus põhju," wastas Jürisson. „Ma mõtlesin natukene järele ja sain otsusele — tema on just kõnede, inimese mõttewabastuse wastu selle kõdunenud mõttewiisi alt, mis temale ehk armas on. Ja minul käis mõte läbi — just sellel teel tööd teha. Sellega lüüakse ehk pragu sisse — ja selle seest tuleb uus elu. Ja selle poolt olen mina!"

„Kas mina olen siis uue elu wastu?" päris Madaras.

„Teie ja minu uue elu wahel on häbemata suur wahe," naeris Jürisson.

„Noh, eks näeme! Mina nii kõrgesse ei lenda, mina tahan ilma tülita, ilma pahanduseta, waikist rahutööd teha ja usun, et hea aeg edeneb. Teie mõtlete sügawasti ja ootate parajat aega..."

„Millas olen ma parajat aega ootanud?" küsis Jürisson järsku.

„Teie pole ju weel seltsi teinud, pole paras aeg!" wastas Madaras.

„Kui ma seltsi ei ole teinud," wastas Jürisson, „siis arwate teie, et ma maganud olen!"

„Kus on teie töökoht?" küsis Madaras.

„Siin ta on!“ hüüdis Jürisson waljusti ja lõi wastu rindu. „Siin on selle mehe töö! Aga ütelge, mis tööd olete teie eneſe kallal teinud? Kihwu keerutanud, juukſetutta teinud, naistega lirwendanud — ſee on teie töö teie eneſe kallal — ja ſelle ſiſſe teie ſurete!“

Jürisson oli wäga äritatud.

„Ma nõuan teie ſõnade üle wastuſt!“ karjus wihane Madaras.

„Eks nõudke ſelle ahju käeſt!“ wastas Jürisson ja lõi ruſikaga ahju pihta.

„Teie käeſt nõuan ma wastuſt,“ wihastas Madaras. „Juba ſügiſeſt ſaadik iriſete teie mu kallal, nagu olekſite mu ristiiſa olewat. Ütelge, mis on teil minuga tegu!?“

Ta käis wihaſelt edaſi ja tagaſi.

„Niiſugune inimene,“ pahandas ta iſeeneſele rääkides, „nagu kiuſaja! Igalpool on tema tark, igalpool ütleb tema oma ſõna! Tema tarkus, jah, ſee käib üle kõige. Niiſugune purustaja!“ Jürisson oli eneſe ſelle aja ſees riidesſe pannud ja läks wälja.

Madara meel oli aga wäga pahane.

„Ma tahan näidata,“ otſustas ta kindlalt, „ma tahan näidata. Niiſugune inimene! Iſe midagi ette ei wõta! Kõik on tema meeleſt tühi paljas! Ja mispäraſt? Sellepäraſt, et tema käeſt nõu ei küſita, et teda ei austata, teda ei kummardata!

Eks meie näe, kes on see, kes inimeste kasuks elab?"

Aegamööda hakkas ta wiha aga lahkuma. Temale tuli Mudila baroni lubadus ja kõne meelde, ta silmade ees seisid need nooredmehed, kes hea meelega tema nõusse olid heitnud, ja rõõmsa pilguga wõis ta tulewikku waadata.

Selsamal õhtul astus ta laua äärde, et palwekirja ja põhjuskirja „Lehwituse" seltsi jaoks walmistada.

15.

Madaras ujus magusas rõõmus: ta ettewõte näis ootamata hästi korda minewat. Hea meelega käis ta tundi, hea meelega läks ta wälja ja hea meelega ja rõõmsalt waatas ta elu peale. Ise käis ta jala mitmed werstad ära nooremate kooliõpetajate pool, et neid põhjuskirjale ja palwekirjale alla laska kirjutada, mida ta wõimalikult ruttu ära tahtis saata, et selts oma tegewuses wõiks alata.

Aga Mudilas eneses ega tema ümbruses ei läinud kõik mitte nõnda roosiliselt. Madara ettewõtte peale waadati suuremalt jaolt kaunis kurjalt, mõned ei arwanud selleşt midagi wälja tulewat, teised aga pilkasid seda.

Wana Rümpler oli ka kuulda saanud, et noo-

red kooliõpetajad kindlasti maha olla teinud seltsi asutada — ja see pahandas teda wäga rängasti. Selge sõnaga oli ta Madarale kõik ära seletanud — ja nüüd korraga ometi tema tahtmise wastu!

Ühel järgmisel pühal ei jõudnud wana inimene end enam hoida; ta langes nende solkijate peale, kes oma nina enam ei näe, kes oma waimu upsakuses wana aluse ära unetawad. Ta noomis rahwast usus kindlasti seista ja silmad pärani hoida, sest waenlane teha kawalalt tööd.

Madaras teadis wäga hästi, kelle kohta need sõnad käisid, ja koolitoas, kus ta aga sai, katsus ta oma mõtteid seletada, muidugi teada selles mõttes, et lapsed neid kodu laiali kannaksid.

Lapsed tegid seda ausasti ja warsti oli ring üle koguduse läbi käidud ja otsad jälle köstrimajas tagasi, kust nad wälja olid tulnud. Aga mitte üksi köstrimajas ei olnud otsad, waid ka Rümpleri juures olid nad sees käinud ja wana inimest wäga pahandanud. Muidugi teada, et need jutud seda wärwigi enam ei kandnud, mis neil esialguses oli olnud. Rümpler ei jõudnud enam kõike seda wälja kannatada, ta tahtis ise kuulda, mis Madaras oli rääkinud. Ta tuli ise kooli waatama ja Madara tundi kuulama. Pärast kutsus ta nooremehe enese juurde ja ütles talle nelja silma all:

„Armas Heinrich, sinu tund on küll kena kuulda, aga nagu mulle on räägitud, pidada sa

wahel jumalawallatumat juttu tundides ajama ja usku teotama!"

Madaras punetas näost.

„Ma palun teada saada, mis jutud need on?"

Rümpler laskis oma „hm" jälle kuulda ja ütles:

„Mulle on räägitud, et sa lastele pidada seletama, et usk wana mood olla; et seda, mis meile piiblilood praegu on, seda wanarahwa tarkus enne on olnud; et wanad jutud wäga tähtsad olla; et näitemäng inimesi niisama palju harida kui jutlused; et tants wäga hea ja lõbus keha harjutus olla ja nõnda edasi! Ega see ometi tõsi ei ole?!"

Ta jäi küsides nooremehe otsa waatama.

Madaras läks näost walgeks.

„Ma ei ole midagi selleſarnast rääkinud," wastas ta, „aga ma panen imeks, kui wiltuselt see kõik ümber on tehtud. Midagi ei ole seal õige!"

„Aga waadake siis ette, mis teie tunnis räägite," ütles ta Madarale „teie" üteldes. „Inimene ei wõi mitte kõik igal ajal suust wälja ajada! Midagi peab ikka olema, sest kus tuld, seal suitsu! Ole, mu armas, ettewaatlik!"

Rümpler läks. Madaras oli kui süte peal. Esimest korda elus tundis ta enese peal selle rõhu, mis harilikus keeles „keelepeksmiseks" kutsutakse, mis aga igapäewases elus muud midagi ei ole, kui seltskonna ilma trükkimata ajaleht, millega

niisama seltskonda põhjusmõttelikult juhitakse, nagu suurte, laiade juhtkõnedega lehtedes.

Ta tundis eneše nagu ühte suurde solgikünasse kukkunud olewat, et selle küna sisemus selle läbi weel enam sogasemaks läheks; ta tundis, et tema nagu selle küna sisse weel ühe pange täie solki juurde kannab, ja nagu sisemine hääl oleks talle ütelnud: „Kui on asi niisugune, siis olgu ta ka niisugune!“ — Järsku tuli talle lapsepõlwest meelde, kuidas ta liiwahuniku ääres mängis, sinna koopad tegi, ülewale augu puuris, august liiwa alla koopasse laskis ja arwas, et see jahu on. Seal tuli aga naabri poiss, naeris selle üle ja astus oma jalaga just tema koopa katusele.

„Minu weski, minu jahu!“ hädaldas ta.

„Mis weski!“ naeris poiss, „mis jahu, mis ja sellega teed?!“

„Kooka!“ wastas ta läbi nutu. „Kõik minu koogijahu mokas!“

„Mis jahu,“ naeris kuri naaber, „wa' liiw!“

Seda ei jõudnud ta kannatada, kargas poisile näkku küüntega kinni ja kriimustas paled weriseks. Seal tuli aga poisi isa ja lõi teda weel peale kauba. Praegu tahtis ta sedasama ka teha, aga ta tundis, et naabri poiss wäga suur on ja et selle isa weel tugewam wõib olla. Siisgi tahtis ta wallatumale, üleannetumale poisile midagi teha. Teda temä mõteteşt äratas wana Arnikas.

„Mis õpetajaherra kõneles?“ küsis köster.

„Muidu oma asjad,“ wastas Madaras rahu tagasi saada katsudes.

Aga köster oli liiga wana, et ta nooremehe wabandust oleks uskunud.

„Teie keedate selle seltsi asjaga ühe niisuguse pudru walmis, mida Mudila põrsad ka ära ei söö,“ wastas köster kawalalt. „Mis kasu teie selleşt saate?“

„Kas inimene siis üksnes oma kasu peale peab waatama?“ küsis Madaras.

„Oma nahk on igal ühel kõige ligim!“

„Aga ideaalid?“

„Ideaalid on sellepärast ikka,“ seletas köster. „Tõe, armastuse, kõige headuse ideaalideşt peame meie kõwasti kinni ega lase neid kuidagi tallata! Aga meie peame ettewaatlikud olema ja mitte oma nina sinna pistma, kus meil seda tarwis toppida ei ole. Meil on ilma kõige niisuguse kraameldusета tööd küllalt. Miks wõtab inimene omale niisuguse töö kaela, mis mitte tema omane ei ole. Selleks on teised! Mulle teeb see igakord nalja, kui mõni niisugune päkapikkune mees end rahwaasjade juhatajaks tahab säädida nagu nüüdse aja nooremad. Meile on elu lähemaid ülesandeid kätte näitanud, mida meie praeguse asjade seisukorra järele küll ja küll oma kodu korda wõime säädida! Selleşt saab meie päiwiks küll ja küll! Aga niisugu-

sed rahutumad asjad, nagu seltsielu ja muud niisuguseд äritused, need jäägu niisuguste tuli- ja puupeade jaoks nagu Jürisson. Tema kaebab, et praegu olla wõimata elada. Aga pange tähele: niisugune mees läheb weerewat suurtüki kuuli jalaga peatama ja jääb oma pöidadest ilma!" Köstri hääl läks õige mahedaks: „Teie näete, et meie koguduse wanemad ja juhtijad seda kuidagi ei soowi, et niisugused asjad siia tuuakse. Ja elu on nii ilus. Mis teie rikute temast?! — Mina olen wana, uut läheb tarwis, poegadest minu järeltulejat ei saa. Siin oma pisukest peret asutada, siin kena, rõõmsa neiu elutoeks saada — ja siis nii õnnelikult, rahulikult elada. — Ei, noor sõber, see on jõledus! Ja siin, wäikses koduses piiris on meil wõimalust palju oma eneste ja oma rahwa elu kallal waikist tööd teha. Niisugused asjad, nagu teie seda ette wõtate, ei ole seda wäärt, et teie oma wäikest jõudu niisuguste küsimuste peale asjata kulutate!"

Ta pidas wahe. Madaras sai wäga hästi aru, mis see „kena, rõõmsa neiu elutoeks saada", tähendas. — Ta naeratas.

Köster Arnikas näitas selleşt naeratuseşt ka aru saawat.

„Seda ei maksa sugugi maha wisata," seletas ta edasi. „Siin peate nüüd tark olema. Teie kohus on oma koguduse ülema wastu oma eneste kätte usaldatud töö piirkonnas hoolsasti tööd teha!

Ja kõik muu tuleb iseeneses. Ja kõige terwe uuenduse woolu ees ei löö meie silmi mitte maha, sest see pole ju meie asi, waid nemad walwawad ju nende hingede üle, nemad peawd nende eest wiimselt aru andma, ja miks meie nende tööd raskendame? Meil pole sellest mitte kasu!"

Madaras kuulas ja jäi mõtlema.

Arnikas nägi seda. „Ja, jaa!" hüüdis ta, „mõtelge selle üle hoolega järele! Kulutage noor jõud oma kõige ligema elu korralduste peale ära — sellest saab meie elule küllalt! Ja elu on *nii* ilus, *nii* magus!"

Arnikas läks omapoole.

Arnika sõnad panid Madara tõsiselt mõtlema. Elu on tõesti nii ilus, nii magus. Ja selle ilusa ja maguse elu pärast ta just tahtis suuremat, wabamat läbikäimist muretseda, et see elu weel ilusam, weel maguşam oleks olewat — ja nüüd korraga loeti temale niisugune jutlus et kas küll saab! Ta pidi nii kui ihnus koolipoiss oma saiakannika, mida ta kottu ema käest saanud, salaja ära sööma, et teised kooliwennad ei näeks ja kadedaks ei läheks ja tema käest ka saialeiba peale ei tuleks ajama. Just niisugune näitas temale praegune elu olewat: igaüks katsub ema käest saiakannikat wälja nuruda ja siis salaja süüa, et keegi teine seda ei näeks.

„Haa!" hakkas Madaras naerma, „haa —

wana pakub mulle oma neidu!" Ta naeris kaua aega ja mõtles. „Aga miks ta siis pakub?" küsis ta eneſe käeſt. „Miks annab ta ſedawiisi mõista?" Ilma, et ta ſeda oleks tahtnud, hakkas ta ſelle üle plaana tegema, mis kõigeſt ſelleſt wälja tuleks, kui kõik nii läheks, nagu Arnikas tahtis: rõõmſad pulmad, külaskäigud, kirikuskäigud, õhtud, kaardimängud ja nõnda edaſi, ja nõnda edaſi ja nõnda edaſi, kuni ſuu mulda täis ja riſt mullahuniku otſas pealkirjaga: „Siin hingab Jumala rahus Mudila köster Heinrich Madaras!" ja talle tuli Reinuwader Rebaſeſt meelde: „Siblis noppesti, munes auſasti."

„Ja muud mitte midagi?!" küsis ta eneſe käeſt. „Ja muud mitte midagi?! — Ja paarikümne aasta pärast tuntakſe küll ſeda küngaſt, aga ſeda mitte enam, kes ſeal ſees on! Muld on enam kui elaw inimene! Ei! postoi!" naeris ta. „Nii odawasti ſee mees end ära ei müü! Niiſuguſe mullakünka wõin ma eneſele ka hobuſeid warastades ſaada, mille alt mind enam paarikümne aasta tagant ära ei tunta!" „Elu on nii ilus, nii magus!" naeris ta... „Siis olgu ta ka ilus ja magus, aga mitte niiſugune kopatanud puruhunik nagu Mudila praegu näib olewat!"

Kõik igapäewaſe elu weniwad, lääged kaſud kaduſid ära ja ta tegi otſuſeks edaſi ſõbada.

Põhjuskirjaga käis ta kõik nooremad kooli-

õpetajad läbi ja igaltpoolt leidis ta noortemeeste rõõmsad näod ja kõwad käepigistused.

„Lehwitus“ lehwigu üle soikunud Mudila ja toogu temast uus elu wälja!“ kiitsid nad — ja hulga asutajate nimedega läks põhjuskiri ülema walitsuse kätte.

Aga need käigud kihelkonna kooliõpetajate juurde ei annud talle mitte üksnes uut jõudu ta ettewõttes, waid tõid ka uue tutwuskonna. Siin käidi peakohtumehe juures, seal mõldri pool, siin mõisa aidameest waatamas, seal karjamõisa rentniku juures külas. Igalpool olid uued näod, uued kõned, uued isikud, ja mis kõige enam Madarale meeldis: igalpool oli ikka üks ehk kaks noort neidu, kes nii häbelikult esiti teisest toast wälja tulid, pärast aga üsna julgeks läksid, juttu westsid ja isegi muiul näoga naeratasid.

Ja kõik need kenad lapsed kaebasid igawuse üle, nii et Madaras päris kahju nende noorest kaduma läinud elust tundis.

„Ootame aga, ootame weel pisut,“ mõtles ta niisuguisel korral, „warsti tuleb muudatus... küll siis näeme, kas weel igawus tapab.“

Et aga seltsi paremini awada, tahtis ta seda laulu, näitemängu ja kõnedega teha. Noor kooliõpetaja Uaõis wõttis laulukoori kokkusäädimise enese peale, Jürisson lubas kõne walmistada, ta ise hakkas näitemängu kallal ametisse.

Neiu Kaasike oli ka jälle koju tulnud ja palju uudiseid eneſega ühes toonud. Terwed ſöögiajad kõneles ta, kuidas mõiſas õmmelnud, kuidas kärner temale lilli toonud, walitſeja eneſega ſõitma kutſunud ja iſegi herra eneſe poeg korra teda paledeſt näpistanud ja naernud. Ja kõige ſelle juures mõistis ta oma „mis hirmus“ nii iluſasti jutu ſekka ſiduda! Ka kõik need noored inimeſed tahta ſeltſi liigeteks hakata, aga pahandanud ſelle juures, et ſeda mitte teha ei wõida, ſeſt karskus olla wäga weſine aſi, kuid näitemängu tulla nad kõik waatama ja tantſima ka.

Madaral oli hea meel, et inimeſed nii waimustuſega ſelleſt asjaſt oſa wõtſid. Aga piſut pahanduſt tõi ſee, et wana köster Luiiſet mitte mängima ei laſknud.

„Mina ja minu pere tahame Jehoowat teenida,“ rääkis ta, „ehk muidu ei ole ma enam Mudila köster.“

Sellega oli aga noorte inimeſte wahele lai ſügawus tehtud. Iſeäranis muret tegi ſee neiu Luiiſele, kui ta kuulis, et pagariemand ka ühes mängida ja juſt ſeda oſa, mis Madaras temale pakkus, juſt tema jaoks walmis oli walinud.

See oli neiule wäga wastumeelt. Ta pidi nägema, kuidas Madaras õhtuti koduſt wälja läks, neidu ligi kutſus ja ſee mitte minna ei tohtinud. Iſeäralik kartus täitis tema ſüdant. Weel enam

murelikuks läks ta meel, kui ta nägi, kuidas Maasika emand nooremehe peale oli mõjunud, kui see pagarimajast tagasi tuli ja mitte enam nii südamelikult neiu otsa ei waatanud, nagu ta enne seda oli teinud.

Neiu Luiise otsis teed ja leidis selle wiimaks. Tädi oli ta nii kaugele wiinud, et see nõusse heitis, teda etteütlejana pagari poole minna lubada. Ja kui nad selleşt köstrile rääkisid, siis sai ta küll wihaseks ja ütles: „Minu maja au on enam kui kõik muu maa peal," aga lubas ometi.

Hea meelega andis ta selleşt Madarale teada, aga imeks pannes pidi ta nägema, et see selle üle sugugi ei rõõmustanud, nagu ta esiti lootis. Ta naeratas küll heaks meeleks, aga see ei tulnud mitte südameşt.

Järgmisel korral läksid nad kahekesti Maasika emanda poole.

Aga niisama hästi sai ka Maasika emand selleşt aru, miks korraga Luiise ühes ilmus. Ta wõttis neiu lahkesti wastu, aga ta silmist paistis iseäralik kurbtus. Tal oli nagu kahju selleşt nooreşt neiuşt, kes temaşt seda arwas, mida see mitte ei tohtinud arwata. Siis läks ta nägu aga rõõmsamaks ja kibedalt ütles ta Madarale: „Teie olete enesele auwahi ka ligi wõtnud!"

„Etteütleja!" wastas Madaras, mille peale Maasika emand midagi ei wastanud.

Tuli see nüüd selleſt, et neiu Luiiſe seal oli, aga Madara mäng ei läinud mitte nii laduſasti. Ta ei käinud nõnda, nagu ta käima oleks pidanud, ei istunud nõnda, nagu kord ja kohus oleks olnud, ja Maasika emand pidi ikka seda parandama, pidi tihti käed nooremehe külge panema ja tema seisu säädima.

Igakord käis Luiisel soe hoog üle, kui ta seda nägi. Aga ta nägi ka weel rohkem, ta nägi, kuidas Madaras naeratas ja Maasika otsa nii waatas, nagu ta tema otsa oli waatanud.

Ta hääl jäi mitu korda etteütlemises kinni — nii wastik oli see temale.

Oli harjutus möödas, wõttis Maasika emand gitarre ja mängis ja laulis, ja Luiise nägi tundis, kuidas Madaras nagu uimane seal istus ja ennast nagu laiſk koer palawast päewast paista laskis.

Kui kaua pidi see nii kestma?

16.

Karskuse seltsi „Lehwituse" kinnitus oli tulnud, ta oli rutem tulnud, kui seda oodata teati. Nüüd ei olnud ka aega raisata. Selleſt teatati teistele asutajatele ja kutsuti wallamajasse kokku, et eeſtseisust walida. Siin sai aga Madaras ootamata oma esimese meelepaha: teda ei walitud uue seltsi esimeheks, waid Jürisson. Madarale pakuti kirja-

toimetaja kohuſed, aga need lükkas ta tagaſi, end ſellega wabandades, et tal aega wähe olla, et ta nõnda wabalt rohkem tööd ſeltſi kaſuks teha ſaada.

Siisgi märkas ta kohe, et teda ſellepäraſt ei walitud, et ta mitte ſiitnurga mees ei olnud. Häbi oli tal ſeda eneſele tunnistada, et ta eſimeheks oli tahtnud ſaada, häbi oli tal ſeda näha, et ta mitte ſelleks ei ſaanud. Seda oli wiſt temale Jürisſon mänginud.

Mis nüüd teha? Tema, kes ſeda mõtet oli õhutanud, kes ſellepäraſt pahanduſt ja noomituſt ſaanud, tema pidi nüüd nägema, kuidas teiſed ſelle wilja maitswad.

Ta mõtles juba kõigeſt lahti ütelda, aga ſiis oleks ta eneſele weel rohkem pilkajaid ſaanud. Kuid ſelle kaſuks weel niiſuguſt ſuurt tööd teha, ſeda ei tihkanud ta enam! Ta mõtles wiimaks pikalt tagaſi lüüa, nii et eſialguſes ſelleſt keegi aru ei ſaaks.

Wäga kibe oli tal kodus köſtri pilkaw-naerwat nägu näha, kui ſee kuulda ſai, et Jürisſon eſimeheks ſaanud. Temale paistis, nagu oleks köſter eſimeſt korda Madarale ſalajas ſellega kätte maksnud, et ſee tema õpetuſt kuulda ei wõtnud.

Aegamööda aga kadus Madara hale tundmus. Noormees harjus ſellega ära. Ta pidas ſeda weel paremaks, et oma inimene etteotſa ſai, kes koha-

liſi oluſid paremini tunneb ja ſuurema kaſuga tööd wõib teha. Warsti hakkas ta ſeda oma oſawuſeks pidama, et Jürisſon ette otſa oli walitud. Nädala lõpu poole oli ta juba endiſes joones ja laskis paista, nagu oleks ſee kõik juſt nõnda pidanud olema.

Igaühele andis ta teada, et tema pea ülesanne uues ſeltſis lõbumuretſemiſe oſa olla.

Nagu poleks midagi juhtunud, käis ta näitemängu harjutuſel, ſeſt teiſel pühapäewal pidi uus ſelts Mudila wallamajas oma tegewuſega algama. Awamiſe pidule oli ka kohaline kirikherra, walitſeja Kurg ja kõik Mudila ſuurnikud kutſutud.

Wallamaja ſaal ſai iluſasti kuuſe okſadega ära kaunistatud nagu ſee talwel wõimalik. Ka kirjude laternate eeſt oli hoolt kantud. Wallamaja ſuurukſe kohal ſeiſis tulekirjus „Tehwitus — Mudila Eesti karskuſe ſelts“ ja inimeſed imeſtaſid ja wahtiſid, kui ilus kõik ſee oli!

Rahwamurd täitis wallamaja ſaali. Niihästi kutſutud kui ka kutſumata külaliſed olid hulgana kokku tulnud: kõik tahtſid näha ſaada, mis ſeal tehakſe.

Eſimeſed pingid mahutaſid eneſte peal kutſutud wõõrad: ſeal olid aſutajad, waldade ametnikud, walitſeja Kurg, wallakirjutajad oma abikaaſadega ja muud ſuurnikud.

Juba põlesid lambid ja küünlad, aga hakatust ei tehtud weel, sest Rümpler pidi oma kõnega seltsi awama.

Wiimaks tuli ka tema. Teda nähti aga pahane olewat. Äritatult astus ta kõnetooli. Silmi koomale pitsitades waatas ta kokkukogunud karja peale, kes esimest korda oma elu sees ka mujalt kui kirikust omale waimutoitu oli tulnud otsima. Rümpleri nähti seda märkawat, aga ta harjunud silm nägi ka midagi muud. Ta nägi tuttawaid nägusid, mille tuim waade midagi ei tunnista, harilikka igapäewaseid tuttawaid nägusid leidis ta sealt, nägusid, mis walmis on õhkama, kaebama, magama, sellepärast magama, et nende waim magab, alles esimesel küljel magab, sellel küljel, mille peale nad õhtul puhkama heitsid, sel õhtul, kui rahwa wabadus kadus, kui kibe orjaaeg neid kadumata walgusega tuli pimestama. Neid tuttawaid nägusid tundis Rümpler ja nendest oli temal hea meel: nende peale wõis ta oma koja ehitada.

Selge, pisut käriseWa häälega hüüdis ta: „Laulgem!" Ta ütles sõnad ette.

„Ma waene muld, kes pattu teinud,
„Siin seisan, Jumal, sinu ees..."

kõlas kurwalt, nagu surmalaul läbi wallamaja saali. Kõik korutasid salmi järele, ilma et paljud

neist mõtelnud olekssid, mis mõttes ütleja need sõnad awaldas.

„Ma olen kurja tee peal käinud,
„Oh ära nuhtle wiha sees!
„Oh halasta, oh halasta,
„Mu halastaja armuga!"

„Mu halastaja armuga!" lõpetasid lauljad, ja mitmele wanale inimesele tuli tuttawat häält kuuldes wesi silma, sinna silma, mis nende kurwade sõnadega ja wiisiga niisama harjunud oli, nagu sõjahobune tuttawa komando häälega.

Paljud ohkasid. Aga warsti lõppesid ohkamised ja üleüldine waikus andis märku, et kõneleja suud wõis awada.

Ta tegi selle ka lahti.

„Mis olete teie wälja läinud waatama?" küsis Rümpler. „Üht prohwetit? Tõesti, mina ütlen teile, kes weel üllem on kui prohwet! Sest see on seesamane, kellest kirjutatud on: Waata, mina läkitan oma ingli sinu palge eele, kes sinu teed sinu ees peab walmistama! Kel kõrwad on kuulda, see kuulgu!" Igaüks, kes wähegi mõtelda oskas, sai aru, et Rümpler siin mitte igapäewast jutlust ei pea. Ta hääl oli karedam, ta sõnad enam järsumad ja kõik see laul, see salm — andsid tunnistuse, et Rümpler midagi niisugust ütelda tahtis, mis täna tema südant waewas, mille ütlemata jätmine sündimata ei wõinud jääda.

Ta puhkas pisut ja ütles:

„Jah, mis olete teie siia waatama tulnud? Mis olete teie siia tulnud? Kas on siin mõni uus prohwet tõusnud? Wõi on ingel maha tulnud ja liigutab siin Siiloa tiigi wett? Wõi on siin tulekahju? Wõi näidatakse siin wõõramaa loomi, mis hirmsad on näo pooleşt, ja kel suured küüned on ja kelle suus on suured hambad, mis waljud on purema?! Ma küsin: Mis olete siia kokku otsinud?!"

Ja madalama häälega wastas ta:

„Teie olete siia jooksnud üht seltsi lahti wõtma, mis uut teed tahab näidata. Mina aga ütlen: Üks on tee ja tõde ja elu, ja see on meie Õnnistegija. Mu sõbrad, ei ole s i i n elu, ei ole s i i n tõde, ei ole s i i n tee, mis elu sisse wiib! Kel kõrwad on kuulda, see kuulgu! — Aamen!"

Kuulajad olid nagu mõistatuse ees. See pidi siis uue seltsi õnnistamine olema!

„Wõi nii, wõi naa!" arwasid teised.

„Laulgem!" hüüdis Rümpler.

Ning laul kõlas:

„Muud teed, kui tahad, otsi sa,
„Kus elu loodad leida;
„Mu süda tahab rõõmuga
„Kristuse poole hoida.

„Ta suu ja sõna tõsine,
„Ta käsi jõuab tõesti,
„Kõik wihamehed wõita!"

Lõppis laul ja Rümpler tuli kõnetoolilt. Karskuse seltsi asutajatele oli see, nagu pangetäis külma wett kaela. Kõikidel oli selge, et Rümpler selle asutuse wastu tööd hakkab tegema, et ta seltsile õnnistuse sõnugi ei lugenud!

Wanematele inimestele oli aga see selgeks näpunäiteks: „Hoidke siit eemale! See tee ei wii taewasse!"

Inimesed seisid ikka weel wait, harilik kõhatamine gi puudus.

Pisukese wahe-aja järele astus uus esimees Jürisson kõnetooli.

Ta oli kartlik. Nagu kogemata oli ta siia saanud. Siiski kõlasid ta sõnad kindlalt. Ta seletas mõne sõnaga karskuse põhimõtteist; arwas et need ehk Mudilas kasuma ei saa, sest selleks puudub haridus ja arusaamine; ta pani inimestele südame peale, et selts siin uut tööd hakkab tegema, mida enne siin weel pole olnud. Ainult kauem seltsi elamine wõida seltsi sihti ja mõju selgitada. Aga kuulajatest läksid need sõnad suuremalt jaolt kõik mööda ja kadusid sellesse merde, mille laineid Rümpler oli lokkutanud.

Jürisson tahtis juba kõnetoolist maha tulla,

kui mõisa walitseja ülesse tõusis ja suure ümbrikuga kirja esimehe kätte andis.

Kokkutulnute silmad küünduſid uudishimus selles. Nad kuulsid, kui walitseja ütles: „See kiri tuleb herra käest ja kästi awamisepidul seltsi esimehe kätte anda, siis kui selts on awatud!"

Jürisson oli kirja lahti wõtnud ja luges:

„Armas Mudila rahwas! Teie uue seltsi asjast wõtan mina wäga osa. Ma soowin, et ka minu mõisa teenijad selleſt osa wõtaksid. Ma panen Jüripäewast kirikualuse kõrtsi kinni ja annan selle ruumid nii kaua seltsile tarwitada, kui selle tegewus minule meele järele on!"

Baron Stockmann.

Kümpler tõmbas nina kärtsu; mõisa walitseja oli kohkunud; Madara nägu hiilgas; inimesed pistsid ninad kokku ja sosistasid.

„Herra elagu!" hüüdis keegi rahwa seast.

„Elagu!" korrati edasi, kuni see üheks suureks „elagu" kisendamiseks muutus.

Niisugune suur lubamine herra poolt ergutas kõiki sealolejaid.

Waheajal asusid nad walitseja juurde ja pärisid, kas kõrts tõesti kinni jääda?

„Küll see oleks aga hea asi, kui ta päriselt kinni jääks," oli igaltpoolt kuulda.

Walitseja ei teadnud aga selle peale praegu midagi kindlamat wastata.

Kaua oleksid inimesed selle üle weel arutanud, aga hakati laulma.

Laul mõjus inimeste peale. Aga kui Uaõe koor ühtegi waimulikku laulu ette ei kannud, siis kuuldi mõnelt poolt nurinat, et kõik koeralaulud olnud. Uudishimuga ootasid aga inimesed näitemängu, mis ka wiimaks tuli. Madaras mängis „Punga Marti ja Uba Kaarlit" ja nimelt Maasikaga Ewa ja Peetri osasid.

Kui Ewa wälja tuli ja nooremat õde noomima hakkas, läks Rümpler minema.

Ewa püüdis oma osa hästi läbi wiia, aga igakord, kui ta midagi südamlikku, liigutawat ütles, käis naeruhoog üle rahwa. Seda suuremaks läks aga naer, kui Peeter Ewale armastuse tundeid hakkas awaldama. Naerutipp oli aga joodiku Mardi, tema poegade sõnad ja liigutused.

„Anna saadanele!" kuuldi tagast inimeste seast, kui Hendrik korra Peetri kallale kippus. Rahwa head tuju ei jõudnud ka Hendriku surm enam eemale ajada. Ja kui weel puusärk sisse toodi, siis käis naru lagin üle toa.

Näitas, nagu oleksid inimesed tsirkust waatanud, nagu ei saaks nad mängu tuumast mitte sugugi aru.

Eesriie langes.

Madarat Maasikat waatasid teineteise otsa, nagu küsiksid nad: „Mis see pidi tähendama?" Kahwa hulgast oli mäng kaugelt mööda läinud. Madaras käis äritatult edasi ja tagasi.

„Meie oleksime pidanud mõne naljamängu wõtma!" pahandas ta.

Emand Maasik waatas kurwalt Madara otsa. Tema silmist paistis, nagu tahaks ta ütelda: „Ei siin ei aita kurb- ega naljamäng! Siia läheb midagi muud tarwis kui näitemängu!"

Warsti peale mängu algas tants, millest suurem jagu Mudila paremaid ja wõõraid osa wõttis. Wallakirjutaja oli oma klaweri lubanud. Waewalt olid esimesed akkordid klawerist kuuldawale tulnud, kui saal end keerutawate paaridega täitis. Rõõmus tuju ja hea meel asus kõigis... Hiliseł ööl lahkusid alles tantsijad.

17.

Kui noored mehed teisel hommikul oma piiskeses ruumis waremalt, kui uni magatud oli, ülesse pidid tõusma, sest kool nõudis ikka oma tööd, kui nad uniselt, wäsimult riideid selga ajasid, ja kui nende waated kokku puutusid, siis lugesid nad sealt palju.

„Oh-oh, oh-hooo!" ägas Jürisson, nagu hobune, kellele töömees ranga kaela ajab, sirutas

mõlemad käed kokkupandult kukla taha ning rinda ettepoole wälja sirutades haigutas ta jälle — iiää-uuh!

See haigutus oli Madarale tuttaw: see oli nagu kõige selle eilse pidu kokkuwõte, mida Salomon omalajal tühja töö ja waimu-närimisega tähendas. Tal oli osalt sellest hea meel, et Jürisson tema ette oli toppinud.

Ta haigutas wastu, naeratas pisut ja ütles: „Aga üsna keni lapsi oli seal koos!"

Jürisson sai äritatud. Ta teadis juba, keda Madaras „laste" nimega kutsus ja waatas küsides oma seltsimehe otsa.

„Reimeri õekesed on üsna kenad tibud!" wastas Madaras Jürissoni küsiwale waatele.

„Lammas!" põrutas Jürisson järsku suust wälja.

„Kes on lammas?" küsis Madaras.

„Karskuse seltsi president on päris lammas!" pahandas küsitaw.

„Ärge unetage ära, et teie ise see olete!" õiendas Madaras.

„Seda ma tean ja seda ma ka ütlen, et ta rumal inimene on!" ütles Jürisson.

„Kuidas nii?!" imestas Madaras.

„Kurat!" wihastas ta, „kes käskis mind selle sekka segada!" Ta kratsis kukalt. „Kuidas ini-

mene laseb ka ninapidi wedada! Mul oli siis, kui ma teie juttu kuulsin, mida teie Rümpleri sõnade järele rääkisite, nagu käiks minu peast walguse kiir läbi. Hee! mõtlen ma, sealt hakka peale, sinna mine wälja! Aga nüüd ütlen ma selgesti: ma olin lammas!"

„Kuidas nii?" tegi Madaras suured silmad.

„Ma panen imeks," rääkis Jürisson edasi, „seal, kus teie nüüd kõike seda, mis teie eila kuulsite ja nägite, kokku peaksite wõtma, arendama, et neist selgeid aimeid saada, et nende järele oma tegewust säädida, seal ütlete teie: „Üsna kenad lapsed!" Langeksite teie kõige oma lastega sinna, kus Koora selts!"

Jürisson hakkas silmi pesema.

Madaras oli käed wette pistnud ja tegi: „Tprrh."

„Ma ei saa aru," ütles ta, „mis seal pahandada!"

Jürisson oli silmad ja habeme wahuseks wõidnud. Ta karwane rind paistis hirmutawalt wälja ja wahuste silmadega ütles ta:

„Noh, ütle mulle, tuhat ja tuline, kas teie eile ei märkanud midagi selleſarnaſt, mis teid, mind, igaüht wähegi mõtlejat inimest siniseks ei wihasta?"

Ta hakkas wahtu maha pesema ja kuulas teise kõrwaga.

„Et Rümpler seltsi siunas, et inimesed näitemängust aru ei saanud," wastas Madaras, „see oli kõik! Igalpool on oma wastased!"

Jürisson hakkas silmi kuiwatama.

„Siunas?! Ta wandus! Mitte õigeid mõtteid ei awaldanud?! — Aru ei saanud?! — Aga waat, tantsust, selleşt said kõik aru, see kestis ühisel jõul ja nõul kuni poole hommikuni!"

Madaras waatas Jürissoni otsa. Hirmsa näoga näitas Jürisson olewat: silmawalged paistsid karwaseşt näost kohutawalt wälja ja käed olid paljaks kääritud, nagu hakkaks ta mõnd weretööd ette wõtma. Madaras tundis, kuidas ametiwend mitte üksnes mõttega tööd ei armastanud teha, waid ka kätega midagi korda jõudis saata. Ta silmas oma libedat käewart: kui nõrk näis see olewat! Ja et pahaşt inimeşt mitte enam wihastada, ütles ta tasa:

„Aga tants on ometi ju uniwersaal asi, milleşt kõik ühelwiisil aru saawad!"

See wihastas weel enam wastaşt.

„Lori!" pahandas Jürisson. „Selge Paabu-Kaarli lori! Kõik saawad ühelwiisil aru?! Sula lori! Kas teie käisite kuulamas, mis inimesed akna taga selleşt uniwersaal asjaşt arwasid?!"

„No, noh?!"

„Inimesed akende taga rääkisid nõnda: See olla nüüd nende karskuse selts?! — Need tant-

siwad endid põrgusse! — Näeh, kuidas ta nüüd seal teise naisi üle kõhu weeretab! — Waat, seda nad rääkisid! Ja teil on see uniwersaal asi!" naeris Jürisson.

„Äh-äh-häää!" laskis Madaras täielt kõrist.

„See teeb teile tühja kõhu peale nalja, hommiku wara?" küsis Jürisson.

Madaras naeris edasi, ehk see küll enam sunnitud kui loomulik naer oli.

„Kas ma siis nutma pean, kui mõni mudilane lolluist suust wälja ajab. Aegamööda asjad käiwad. Ei puu lange ühe laastuga!" wastas Madaras.

„Kõik on iluisad sõnad, on wäga ammuist jaadik tuttawad," seletas Jürisson. „Eh, wennas, teie tunnete rahwa hingeelu weel wäga wähe! Ei ole inimene pühapäewa päraist, waid pühapäew inimese päraist loodud — ja inimene on hingamisepäewa isand. Niisama ei ole inimesed seltsi jaoks, waid selts inimeste tarwis, aga niisuguseid ei ole meil mitte, kellele seda tõsiselt tarwis läheb, ehk kes tõsiselt selle järele igatseb. Enne aga ei pane keegi leiba ahju, kui see weel kerkinud ei ole!"

„Aga meie ise?" küsis Madaras.

„Waata, siin on meie selts!" wastas Jürisson käterätiku otsa põue pistes ja rindu kuiwatades, siis neid sealt wälja wõttes ja toas ringi näidates

rääkis ta edasi: „Siinsamas on meie selts ja kõnetõhtud ja tantsupidud, aga mitte mujal!"

„Teist saab ka tont aru," wastas Madaras põlates. „Wahel räägite nagu Rümpler, teinekord nagu köster ja kolmas kord nagu mõni paljasjalgne. No jah," ütles ta äritatult, „no jah, mis selleşt on, et rahwas weel seda ei taha? Ärgu tahtku! Kes neid nii tahabgi! Ekş nad oodaku seni, kuni nad nii kaugele on saanud..."

„Waat — waat... seal ta on!" hakkas Jürisson teise sõnaşt kinni. Seal ta on! Ja seda ma just tahan wälja ja lagedale tuua, et teie kõik... Teie, köster, Rümpler, kõik ühe firma all kauplete. Suus on teil r a h w a s, aga südames i s e. Kõik teie tööd ja teod keerlewad selle eneşe i s e ümber. Aga minul on koguni teine siht: inimeşed on keşkpunkt, ja mina olen üks neişt..."

„Kohwi jooma!" hüüti ukşe taga. Nooredmehed hakkaşid ruttu riidesse panema, et alla sööma minna.

Päewane koolitöö ajas noortemeeste mõtted jälle roopasse. Köster oli asjatalituse päraşt kirikumõişa läinud, ja sellepäraşt ei saanud nad sellega sõnagi eilseteşt uudişteşt kõneleda.

Alles lõunasöögil said nad wana Arnikaga kokku, aga see kokkupuutumine ei olnud mitte kõige armsam. „Noh poişid!" hakkas wana Arnikas peale ja nokkis lõuaaluşt habet.

Noored mehed ajasid kõrwad kikki.

„Tulge aga nüüd ääsi ette," hakkas köster peale. „Ma ütlesin teile kohe juba, Madaras, et haisewat ei maksa liigutada! Kirikherra on iseeneseşt üsna ära! Mõisaherra lubadus on tema päris pööraseks teinud!"

„Teie nooredmehed," rääkis Rümpler, „ei kõlba mitte kuhugile. Ma kahjatsen, et minu käes enam koolides jäme ots ei ole. Ma näitaksin, kuidas need nooredmehed enam terwelt Baltimaalt, terweşt Wene riigişt koolmeistri kohti ei saa! Kus mul aga mehed?! Selle asemel, et rahulikult koolitööd teha, segawad nad endid rahwa asjade sekka, mis sugugi nende asi ei ole; laotawad seal jumalawallatuid mõtteid rahwa sekka laiali! Mis saab sel wiisil meie jumalakartlikuşt rahwaşt? Kohtud enam wargaid ei nuhtle, koolid usuasju enam ei õpeta, koolmeistrid näitawad awalikult rahwale, kuidas niisuguste naistega, kellel häbi kadunud on, kes oma iluşt ihu igalpool näha pakuwad, et noorimehi langemisele awateleda, — awalikult rahwa ees armastuse luguşid mängitakse! Kus on nende häbi jäänud?! Abielu pühad aluşed, need aluşed, mille peal riigi ja rahwa õnn seişab, kistakse ümber!" köster pidas natukene wahet. Madaras kuulas kohkunult, Jürisson oli üsna kahwatanud. Et keegi midagi ei wastanud, şiis rääkis köster edaşi, kus juures ta ise kohkunud näo tegi: „Küll wõis aga

wanamees wihaseks saada! Ta põrutas jalgu wastu maad ja ütles: „Ja seal tuleb wana hukkaläinud baron ja tunneb wäljamaa mädanewate mõtete sogas seltsi edenemiseşt rõõmu!“ Ta oli nii wihane, mis hirmus ja ütles: „Ma tahan katsuda, ma tahan näidata!“ Ma katsusin küll ka teie eest seista, aga kus tema? Ta sai weel wihaseks. „Ma tahan ka teile jalad alla teha!“ kisendas ta!“

„Meile jalad alla teha?!“ hüüdis köstriemand kohkudes, kus juures ta silmi pühkis.

„Mis hirmus!“ ohkas Kaasike.

Madaras waatas kartlikult neiu Luiise otsa. Jürisson oli ülitõsine ja kahwatu.

„Mammikene!“ südandas köster oma kaasakest kaastundlikult leent lusikaga taldriku peal liigutades, jahutades, „mammikene, ei ole see asi weel nii hull! Aga ma ei wõi ütlemata jätta: nooredmehed peawad natukene ettewaatlikumad olema. Nooredmehed arwawad, et nad kõige targemad on, aga neist on weel targemaid, ja weel on koguduses üks, kes hingede eest walwab, nõnda kui see, kes wastust peab andma ja et tema seda wõiks rõõmuga teha, aga mitte ohates, sest meil ei ole sellest mitte kasu!“

„Ja nüüd, nooredmehed,“ rääkis köster edasi, „katsuge oma wiga parandada. Ma annan teile head nõu: igakord, kui teie oma koosolekuid algate, hakake jumalasõnaga ja lauluga peale! Jätke

näitemänguð ja tants kus seda ja teist! Ma pean ka omaltpoolt ütlema, et see ka kuhugile ei kõlba, nagu seda Madaras tegi: wõtab wana naise, kellel Jumalast ilus nägu ja libe ihu on antud, ja mängib sellega armastuse luguseð! See ei kõlba ometi ju kuhugile! Üht nõu annan ma teile weel: teie peate laweerima!" Ta näitas supiluskaga kartohwli lõikude wahel, kuidas laweerima peab, ja seletas: „See on, tehke kirikherrale au ja walige tema oma seltsi auliikmeks, ning katsuge oma seltsile ilus jumalakartlik laad anda. Pakkuge inimestele tõsist eluleiba, mis neid söödab ja igawesele elule saadab!"

Köstrit nähti enese sõnade üle üsna liigutatuð olewat, sest tema alumine mokk wärises pisut, mis igakord siis ette tuli, kui ta liigutatuð oli. Iseäranis sündis see matmise juures, kui ta ütles: „Ja nüüd on see kallis hing Jumala juures ja meie ... meie!.." siis hakkas ta alumine huul ikka närwiliselt wõdisema.

Madaras waatas neiu Luise silmi ja otsis sealt enesele troosti, kuna ta salakartust enese südames tundis. Jürisson sai aga wäga wihaseks. Ta pani lusika plaks! lauale, waatas wäljakutsuwalt köstri otsa ja oma sisemist wiha maha surudes hakkas ta poolsosinal peale: „Kuulge, köstri isand! Ma olen oma mõtteid ikka suuremalt jaolt tagasi hoidnud, aga nüüd on laweerimisest, puikle-

miſeſt aeg täis; küllalt juba iſeeneſe ja teiste petmiſeſt! Niikaua, kui mina karskuſe eeſtſas ſeiſan, ei tee mina ſeda mitte! Jumala ſõna ei ole mitte banderol, mis tikutopſi, viinapudeli, tee-paki ja tubakapuntra ümber ühetaſa pasſib. Ärge petke iſeendid ega teiſa! Teie olete ſeda ju oma kihelkonnas ſiiamaale igalepoole ümber mäſſinud. Ütelge mulle, kus teie ei loe ega laula? Teie loete ja laulate kirikus ja kodus, warrudel, pulmadel, matustel — ja mis on kõige ſelle tagajärg!? Rahwas on loeres, nagu ſeda Madaras üsna õigesti ütleb. Ilma häbita magawad meie kihelkonna poiſid ja tüdrukud warrude ja pulmade peal iga wõõra ees põhus maas! Ja teie iſe, kõige oma Rümpleriga, waatate ſeda pealt ja naerate: „See on warru, pulma — nali!“ Oma madalate kaſude püüdmine on meie kihelkonnas kõige ſuuremal aſtmel. Teiſe häda on aiateibas! Määrlapſi on meie kihelkonnas enam kui Afrikamaa hotentottidel. Ärge kaewake, et ſee priiſlu woli on. Teie ütlete ſellega, et teie õpetuſel üksnes ſiis wäärtus on, kui ſellele malka ſekka antakſe, nagu mõiſamehele kartohwli kasteks ſoolweſi. See on teie oma kaswatuſe wili, teie lugemiſe ja laulmiſe kaasmäng, kui rahwal haridust ei ole! Ja teie oma elu? Teie elu?! On teie eneſte elu ſiis parem, kõige ſelle lugemiſe ja laulmiſega, kui neil, keda teie loetate ja laulatate? Teie

olete ju needsamad! Teie olete wariseerid, kes enese toas päraſt palwet teineteiſele näkku ſülitawad."

Jürisſon rääkis nii ägedalt ja julgelt, et köster üsna hirmunud oli. Ta waatas üle laua Jürisſoni, nagu mõne nõdrameelſe otſa, ja teda ei nähtud aruſaawat, miks ſee muidu nii wagune mees nii äritatud oli.

Jürisſon aga rääkis edaſi: „Ja miks teotate teie oma Rümpleriga Maaſika emandat? Iſe peate teie teda oma juures külas, ſööte ühes lauas, joote üheſt toobiſt ja nüüd teotate teda! Miks? Et teie kardate: Ehk meelitab Maaſika emand teie Madara ära. Häbenege ometi! Kui wähe on teil naiſterahwaſt, kes ainus aus inimene ehk terwes Mudilas, lugupidamiſt!"

„Papi, papi!" hakkas köſtriemand kriikſuma, „papi, ſeda laſed ſa eneſele ütelda!? Wuih, häbi, Jürisſon!"

„Ta on äritatud!" ſoſistas köster, ilma et ta ikka aru oleks ſaanud, mis ſee kõik tähendas.

„Jah, ma olen äritatud," wastas Jürisſon, „aga ma tean, mida ma räägin. Aga teid, kõige oma Rümpleriga, ei laſe ma karskuſe ſeltſi oma tolmukottidega. See on inimeſe wäärtuſe teotamine!"

„Jürisſon!" kääkſus köſtriemand, „häbenege ometi niiſuguſeid ſõnu ühe auwäärt wanale, halli habemega mehele kõnelemaſt!"

„Sokk on ka hall!“ põrutas Jürisson ült-pahaselt. Köster ja emand kargasid korraga laua ääreſt püsti.

„Wuih!“ karjus emand, „mõtelge, et teie au-sas perekonnas olete!“

„Ka selleſt auſt on mul kõht täis, emand Arnikas!“ wastas Jürisson ja tõusis ka laua tagant püsti. „Ma olen teie leiwaline ja muud midagi. Ma tänan teie lahkuſe eeſt ja nõuan, et teie mulle sõõgi mujale saadate, seſt see ei ole mitte minu kauba sees, et ma teie silma all end täitma pean!“

Jürisson kummardas ja hakkas minema.

„Jääge, Jürisson, jääge!“ sundis köster.

Jürisson lükkas aga tooli wastu lauda ja läks.

„Ma käsin teid, Jürisson!“ põrutas köster wastu lauda koputades.

„Teie käsk on mulle null!“

„Mis hirmus!“

Emand oli ohates laua äärde istunud. Köster käis sõõgilaua ääres edasi ja tagasi.

Emand oli aga, kes kõige enne oma rahu tagasi sai.

„Papi,“ kaebas ta waga häälega, „papi, ära laſe oma wihas Jumalat ära unustada!“

Köster ohkas ja tuli laua äärde.

„Ei mammi!“ ütles ta. „Ma ei ole weel sõ-nud. Ma sain wäga wihaseks!“

Ta wõttis taskust ninarätiku ja pühkis sellega silmi.

„Oh noored, oh noored! Ei ole teil wanade mõistust ega arusaamist!“ kaebas ta taga, wõttis paar suutäit, ütles siis käga kokku pannes „aitäh!“ tõusis püsti ja luges, nagu ei oleks midagi sündinud: „Tänage Issandat, sest tema on hea ja tema heldus kestab igawesti; kes kõige lihale rooga annab, loojustele nende söömist annab, noorile kaarnale, kes teda appi hüüawad. Temal ep ole rõõmu hobusewäest ega meelehead jalameeste säärelust. Issandal on hea meel nendest, kes teda kardawad ja tema armu peale loodawad! Aamen!“

Madaras läks ka oma kambrisse, kus aga Jürisoni ees ei olnud.

18.

Madaras tahtis just nüüd Jürisoniga kõik põhjalikult läbi rääkida. Ta oli nii liimist lahti, nii äritatud. Seda ei olnud ta ette arwata wõinud, et niisugune pahandus wõis tulla.

Talle ilmus kibe naeratus näole: „Lõbusellsi, ühendust tahtsin ma saada, aga esimene lõhkhoop on antud!“ See tegi temale esiotsa kahju. Süda üsna kipitas sees. Kui aga esimene äritus möödas, kui ta oma seltsimehe sõnu kõik järele oli mõtelnud, siis hakkas ta süda järele andma ja warsti tuli kahju-

rõõm endise kahjatsuse asemele. „Seal on see ilmatark ja asjade põhjalik uurija," rääkis ta enesele, „minu ettewõtted, need ei kõlba; mina olen köstri ja Rümpleri kannupoiss; ma ei saa asjast aru!? Las' süüa nüüd seda pudru!" Juba nägi Madaras, kuidas Jürisson asja nii kaugele ajab, et kõik ära tunnewad, et niisugune seltsi juhataja kuhugile ei kõlba! Ta ei tahtnud ikka kuidagi sellega rahule jääda, et teda seltsi juhatusest kõrwale oli heidetud.

Siis andis see Jürisoni kaitsekõne Maasika eest temale peamurdmist.

„Kas Jürisson salajas mitte Maasika austaja ei ole?" arwas ta.

Siis hakkas ta aga ise selle hullu mõtte üle häbi tundma: „Maasika emand ei ole neiu, ei ole leski" — ja mõtleb niisugust hullu mõtet.

Madaras arutas ja arutas, aga õiget rahu ta ei saanud. Köstrimajasse oli lõhe tekkinud. Kuidas seda kõrwale saata?

„Seda ei oleks ma ialgi uskunud, et Jürissonil niisugune pöörane iseloom on!" mõtles ta. „Ja kuidas astus ta Maasika emanda eest wälja!"

„Jälle see pagana Maasika emand!" ütles Madaras pead raputades.

Niisugustest rahutumaist hulkuwaist mõtteist päästis teda seltsimees, kui see koju tuli ja rahulikult laua äärde asus, et töösse hakata.

Madaras waatas teda tükk aega kõrwali. Ta arwas Jürisſoni liigetes ometi piſut ärituſt leidwat.

„Jürisſon!“ küſis ta mõne aja päraſt.

„Ja?!“ wastas ſee, ilma et ta ſilmi ülesſe oleks tõſtnud.

„Muk on teiega midagi tõſiſt rääkida!“

„Räägi! Meie oleme ju küllalt tõſisteſt asjadeſt rääkinud!“

„Teie ei teinud täna juſt üsna õieti!“

„Oo!“

„Teie kahjatſete ſeda päraſtpoole!“

„Wõib olla! Ainult Jumal ja rumal ei muuda oma arwamiſt!“

„Ärge olge kangekaelne!“

„Ei ole!“

„Meie ſelts ſaab kahju!“

„Kaſu ſaab ta, aga mitte kahju!“ wastas Jürisſon kindlalt. „Nüüd alles hakkame peale! Küll ma neile wariſeeridele näitan, kus nende lugemine ja laulmine on! Ei, wend Madaras, kui kord, ſiis kord! Oleme kord hakkanud, ſiis laſeme edaſi: elu on wõitlus! Ja ſee, mis ſündinud on, ſee pidi kord ſündima!“

Ta jäi natukene tagaſihoidlikumaks, ſiis ütles ta aga kindlasti: „Kõik minu eſialgne wastupuiklemine oli ſiis ſellega ſeotud. Ma nägin wäga hästi, mis ſelleſt wälja tuleb, et ſellega meie prae-

gune seltskond just südamest pooleks kistakse! Et aga teie seda asja nii suure hooga peale hakkasite ja minu arust oma tööd just nende kätte solkida olekssite andnud, see sundis mind ka kätt külge pistma. See, mis praegu on sündinud, see pidi nii olema, enne ehk pärast, aga see pidi tulema, kui mitte Arnika ja Rümpleriga, siis nende järeltulejatega.

„Tagasiastumist teie poolt ei ole?" küsis Madaras.

„Mitte üht sammu!"

„Aga teie jääte üksinda!"

Jürissoni nägu läks naerule.

„Noh, wennas, nüüd olete just seal maal, kust mina peale hakkasin. Ma olen ju alati laulnud, et meie seltskond weel nii kaugele ei ole sirgunud, et meid wõiks awitada. Neil puudub tarwidus! Ja see just meie häda on. Meie istutame ometi wäljale kunstliku taime, mis waba õhku ihkab, aga seda meil temale anda ei ole. Aga seda wana läppunud leitset sisse hingata — ei, prrr! see ajab wärinad peale. Kui, siis! Oleme kord maha istunud ja ühe asja üle järele mõtelnud, siis ajame asja edasi, niipalju kui see wõimalik on, aga õieti ja ausasti. Nüüd pean mina teid wainustama hakkama!"

Madaras tundis häbi ja lõi silmad maha.

„Waata, ametiwennas," hakkas Jürisson peale. Ta hääles oli kalkust, aga ka kahjatsust tunda.

„Teie ei tunne weel keegi selle sõna tuuma: Alguses oli sõna — ja sõna oli Jumala juures ja Jumal ja sõna oli üks. Mis on selle sõna mõte: Muud mitte midagi, kui see, et Jumala ja tema sõnade vahel vahet ei ole. Ainult siis võib inimene täit tööd luua, kui tema enesega niisama üks on. Aga teil puudub see! Teil on teine sõna, teine mees. Teie ajate kõik teisi asju. Sellest saan ma väga hästi aru. Aga nüüd peame kõik selle kõrvale wiskama ja tööd asja enese pärast tegema; meie peame sõnas ka enestega üheks saama. Ja sellepärast ei tule waenlasi karta! Köster on üks waimlik lupard! Ta laseb enesega pühkida. Mul oli temast ammu isu ära, — nüüd tuli see aga wälja!"

„Ja sööma teie enam nende juurde ei tule?"

„Ei!"

„Ja see on wiimane sõna?"

„Wõite julged olla, et see nii on!"

Madaras käis piinlikult mööda pisukest tuba edasi ja tagasi. Jürisson istus laua ääres ja joonistas imesuuri ahwinägusid paberile.

„Aga mis teie selleşt arwate, kui meie neile järele annaksime ja nõnda sisse säeksime, nagu köster soowis?" küsis Madaras pikalt.

„See on, kuidas?" küsis Jürisson.

„Ärge endid nii ruttu äritage!" waigistas Madaras.

„Kuidas, kuidas?“ päris Jürisson.

„See on, kui meie lauluga...“

Rohkem ei saanud Madaras kõneleda.

„See on lihtsalt selle koogi söömise homseks jätmine, mis täna peab söödama,“ hakkas Jürisson peale. „Kui kaua meie siis wiimaks laulame? Ju ometi ükskord inimeste silmad lahti lähewad ja näewad, kes nende sõbrad ja waenlased on. Mõtelge ometi, et meie suure kohtumõistja ees seisame, kelle nimi ajalugu on. Kas teil häbi ei ole niisuguseid sõnu minule ütelda?! Ega ma Arnikas ei ole? Kas teie nii wähe elu tunnete? Keskajal tahtsid paawstid inimesi paljajalgsete munkade karjaks muuta, ja meie aja pisukesed paawstikesed tahawad meid lindude karjaks teha, kes oksa peal peaks hüppama ja laulma: Kas on linnukesel muret. Saage ometi aru, et siin lahinguid juhtiwa wõimu pärast lüüakse. Ja miks katsume seda sündmust pikendada, raskendada, mis ikka tulema peab!“

Madarale tegid need sõnad aga igawust. Ta keerutas oma pisikesi kihwu ja kuulas paljalt kõrwadega, ilma et ta neid sõnu oleks mõistnud.

„Noh, lähme alla!“ ütles ta Jürisonile.

„Ei!“

„Aga mina lähen!“

„Minge!“

Madaras läks.

Köster tegi suured silmad, kui ta õhtulaual tõesti Jürisoni ei leidnud.

Ta ei tahtnud küsida.

Aga naised ei jõudnud pidada.

„Kas Jürisson ka kodus on?" küsis Kaasike.

„Seekord küll!" wastas küsitaw.

„Meie leib temale enam ei maitse wist?" küsis emand.

„Ta jääb oma sõna juurde ja ei tule," wastas Madaras kibedalt.

Köster läks ülesse.

„Ametiwend ja noor sõber," ütles ta Jürissonile, „ärge laske päewa looja minna oma wiha sees ja ärge andke maad kuradile!"

„Niisugust meest ma ei tunne!" wastas Jürisson tõsiselt.

„Kes arwab, et ta seisab, see waadaku, et ta ei lange!" õpetas köster.

Jürisoni nägu läks walgeks.

„Kuulge mees," ütles ta waguſalt suurt wiha tagasi hoides, „kui teil üleüldse habe sellepärast on kaswanud, et teie isane olete, siis pidage seda au sees! Meie mõtted lähewad lahku. Ärgem olgem wariseerid! Olgu meil ometi nii palju mehe meelt, et meie söögilaua ääres teineteise söögisu ei riku!"

„Meie oleme wennad Kristuſes!“ wastas köster.

„Kes on mu iſa ja mu ema, mu wend ja õde, — need, kes minu iſa tahtmiſt teewad, kes taewas on,“ ütles kord ſuur Õpetaja. Meil on teiſel teine aruſaamine ſelleſt, mis meie kalliks peame, ſellepäraſt ei ole meie mitte wennad. Saab ſelleſt mänguſt!“ Jürisſoni hääl hakkas wäriſema. „Kui ſee teile tüli ei tee,“ ütles ta, „ſiis palun ma: ſaatke mulle tükk leiba ſiia ülesſe? Seſt ſaab mulle küll!“

Köster waatas haledalt nooremehe otſa.

„Lepime ära!“ ütles ta.

„Ma ei ole mitte wihane, ärge olge ka teie!“ ſeletas Jürisſon. Köster pakkus käe. Jürisſon wõttis ſelle wastu. Köster hoidis ſeda tükk aega pihus ja waatas nooremehe otſa.

„Ja nii ſiis jääb?“ küſis ta.

„Laſ' jääda, kuni ajad ja meeled muutuwad!“ wastas Jürisſon kindlalt.

Köster ohkas ja läks alla.

All kutſus ta tüdruku eneſe juurde ja ütles: „Jürisſoni herra palub eneſele ſööki ülesſe wiia. Seda tee ka alati!“

Tüdruk jäi köſtri otſa waatama.

Köster ſai pahaſeks.

„Sa kuulſid ju, ſiis tee ſeda!“

Sellega oli aſi lõpetatud.

Madarale ja teistele pakkus see esialguses palju huvi. Päraſt nägi aga Madaras, et nii temale hoopis parem oli. Wanad kaduſid warsti omapoole ja Madaras jäi Kaaſikeſega üksinda juttu ajama, ja see oli neile mõlemile wäga armas.

Madaras kuulas naeruſe näoga neiu ſeletuſi, iſeäranis ſelleſt, mis inimeſed nüüd uue ſeltſi kohta rääkida. „Mõned kiidawad, mõned laidawad," rääkis neiu ühel õhtul. „Ma ſain Reimeri neidudega ka kokku, need on teie üle üsna waimustatud!" Ta waatas nooremehe otſa altkulmu, nagu uuriks ta oma ſõnade mõju. „Teie pidada wäga hästi tantſima! Aga ſellega ei ole nemad ka rahul, et teie Maaſika emandaga armulugu mängiſite. See ei paſſinud teile ſugugi! Oh, kui hirmus naljakas ſee olnud, kui Maaſika emand teile „armas Peeter" jne. ütelnud, ſee olnud nii weider! Wana naine!"

„Seſt ei ole midagi!" wastas Madaras. „Mängu ſees tuleb wahel wäga mitmeſuguſed inimeſed ette."

„Mis hirmus!" naeris Luiiſe. „See on nii penſik!"

„Aga eks mänginud teie ligi?" küſis Madaras.

Neiu ſilmad wilkuſid. Ta naeratas.

„Aga onu ja tädi!"

„Kas onu ja tädi Kilewere metſas ka olid?!" küſis Madaras ja waatas piiludes neiu otſa.

„Mis hirmus!“ wastas Luiise kudinal naerdes.

„Tea'p mis pagar wõis ütelda, kui teie tema naist seal armastasite?“ küsis Kaasike.

Madaras irwitas naerda.

Neiu waatas Madarale silma. Madaras tegi sedasama. Ohtul, kui Madaras ülesse läks ja neiuga jumalaga jättis, siis waatas ta hoolega ümber, kas onu tädi kusagil näha ei ole, pigistas parema käega neiu oma, aga pahema käega näpistas ta neidu just küljekontidest.

„Mis hirmus!“ kaebas neiu..

„Aga armas ka!“ naeris Madaras.

Ikka enam ja enam leidsid nad teineteise silmist seda, mis neile armas oli, ja ikka enam ja enam said nad teineteisele omasemaks.

19.

Köstri majasse oli jälle, kõige wähemalt pealt näha, kallis rahu asunud: wanadel oli wanadega, noortel noortega — Jürissonil iseenesega tegu. Aga nii rahulik ei olnud mitte Mudila kihelkond, iseäranis wana Rümpler.

Teisel pühal, pärast seltsi awamist, pidas Rümpler kirikus niisuguse jutluse, mille sarnast ta wist kümnel aastal ei olnud pidanud. Ta rääkis mõistu uutest aegadest, uutest wooludest, ususalgamisest ja „wana-kurja“ ümberhulkumisest.

Rahwas kuulas ja kuulas ja jäi seda uskuma, sest see oli nii tuttaw, nii armas!

Aga mitte üksnes Rümpler ei olnud see, kes pahandas, waid selle juurde asusid ka weel teised: esiteks lugejad-wennad, siis nende usklikud hinged, siis weel kõik need, kes juba karskusemõtte juures südamepööritust tundsid.

Kõike seda wõttis wana Annemann kokku ja kui Jürisson poodi tuli, siis ütles ta temale teretuse asemel: „Waata, sealt tuleb õige unenägeja; saame näha, mis tema unenäod on!“ Madarale ütles ta: „See üksainus on tulnud, kui wõõras elama, ja tahab õieti kohut mõista!“ Poesolejad naersid salaja ja said wäga hästi aru, mis need sõnad pidid tähendama.

Aga nooredmehed ei löönud kohkuma.

Leidus kooliõpetajate seas mehi, kes kõige südidusega tööle hakkasid. Kooliõpetaja Uaõis harjutas lauluseid. Madaras wõttis jalle näitemängu käsile, Jürisson walmistas kõnet. Ta tahtis niisuguse paugu anda, et kõikide silmad tahti pidid minema.

Koguni potamata kõiges selles loos oli see, et paar nädalat peale esimese koosoleku mõisa hopmann Kurg köstri juurde sõitis ja noortele meestele teadustas, et selts ka mõisamehed, nimelt: kubja, kirjutaja, sepa, aedniku ja selle poisid, wõimeistri ja aidamehe seltsi liigeteks ülesse kirjutaks. Seda

palwet awaldades oli Kurg ise wäga pahane. Kui ta ära läks, hakkas Madaras täiest kõrist naerma:

„Äh-äh-hää —“ kisendas ta. „Meie asi hakkab juba edenema!“

Ka Jürisonil oli selleşt hea meel. Nad kiitsid mõlemad baroniherra wahwat tegu, kes niisuguse käsu oma meestele wist kätte oli annud.

Ja uue jõuga hakkasid nad jälle tööle. Kõige wähemalt tundsid nad endil seljataga pisut tuge olewat.

Järgmine koosolek peeti jällegi wallamajas. Aga seal tulid ootamata pahandused.

Kooliõpetaja Uaõis oli küll seal, aga teadustas kartlikult Jürisonile, et ta laulda ei wõiwat:

„Pühapäewane päew,“ ütles ta, „minu pass on eneşe täis wõtnud ja ma ei julge sellega ette astuda. Ka Kõrgesaare Anu, kes mul soolot laulab, ei tule!“

„Miks?“ küsis Jürison.

„Isa ei luba karskusemajas laulda ja tütar peab muidugi sõna kuulma!“ wastas Uaõis.

„Aga kuulutused on wäljas!“ hüüdis Jürison. „Pagan wõtku teid!“

Uaõis seisis kui süte peal. Tal oli häbi ja meel paha — aga midagi ei olnud teha.

„Laulge ometi natukene!“ palus Jürison.

„Ei saa, ei saa!“

Selle aja sees oli juba alguse aeg käes, kuid inimesi oli koguni wähe.

Pidi oodatama.

Madaras tegutses näitemänguga. Ühte wallamaja nurka oli ta wanust ustest ja lauaserwist hagerikumoodi kongi ülesse löönud, mille ette woodikinadest eesriie käis.

Kui armetu, kui wilets see kõik oli; wiletsam, kui laada balaganimeeste oma!"

Et Madaraga aru pidada, läks Jürisson eesriide taha. Ja mis nägi ta siin? Näitlejatel olid wiinapudelid ees ja rüüpasid.

„Mis see on?" päris Jürisson Madara käest.

„Nad ei mängi muidu, ütlewad, et kardawad!" seletas Madaras.

„Kurat!" wandus Jürisson ja läks.

Madaras jooksis talle aga järele, pidas kinni ja hädaldas: „Midagi ei ole teha; mõtelge ometi. Tõllaka Mats ei mängi! Ma pean kellegi teise wõtma!"

„Mis temal wiga?" küsis Jürisson kahisewa häälega.

„Mõtelge ometi," sosistas Madaras, „köster Arnikas keelnud temal ära: ta alles leeripoiss!" Lubanud Rümplerile kaewata!"

Jürisson oli nii wihane, et ta Madara rindu pidi kargama, aga mis oleks see awitanud?

„Kes käseb teid niisuguseid tatikaid, leerimata lapsi wõtta," pahandas ta.

„Oh, pole wiga," wabandas Madaras, „see on poisikese osa, ma wõtan selle oma peale, temal tuleb wiimasel otsal ülesse astuda!"

Tunni poolteise ootamise järele hakati peale. Inimesi oli koguni wähe tulnud.

Siin pidi Jürisson wabandama, et ettetulnud takistuse pärast wõimalik ei ole laulda. Nähtawasti pahandas see inimesi.

„Aga raha mõistate wõtta!" urises keegi kuulajate seast.

Jürisson oli pahane. Pahaselt hakkas ta kõnelema. Ta kõneles neist ebaarwamistest, mis karskuse wastu laiali laotatakse, näitas inimeste ebausu arwamisi ja puudutas hiljutist Rümpleri seletust, et karskus ja seltsielu kurjast olla.

Kõne oli äge ja kuulmata asi Mudilas. Igaüks sai aru, kelle pihta ta oli sihitud. See oli enne mõtlemata, et selle suuruse wastu ka wälja saab ja wõib astuda! Nii õnnelikult ei läinud aga näitemäng. Poisid olid purjus, keeled pehmed ja mäng puuduline. Tihti kiskusid nad ärituses habemed eest ja ajasid sellega waatajad naerma.

Jürisson waatas kurwastusega pealt, aga kui ta nägi, et inimesed rõõmsaks said, kadus ka tema tusk.

Rõõmus olek ei kestnud kaua. Tantsu ajal

tulid uued liikmed, mõisamehed, wallamajasse ka jalgu keerutama. Neid lasti sisse. Aga seal nägid kõik, et nad joobnud olid. Tants, mis enne kaunis ladusasti oli läinud, muutus korraga trallimiseks ja warsti oli jäme ots mõisameeste käes.

Küll noomis neid Jürisson, küll ta palus, aga ei aitanud midagi. Asi läks wiimaks nii kaugele, et nad pudelid taskutest wälja tõmbasid, keset wallamaja saali põrandale istusid, wiina wõtsid ja lõppeks armetus Saksa keeles taalrimängu hakkasid laskma:

„Tiisere Taadere täär muse wandere
„Won tere einere suu tere andere!
„Tassiss seen, tassiss seen,
„Tass tere Taadere nihsu seen!"

Inimesed plakšutasid ja karjusid, nagu türklased kuuwarjutamise ajal, kui nad karu kuu küljest ära tahawad hirmutada, aga see kisendamine ei olnud hirmu, waid lõpmata suure hea meele pärast.

„Brawoo, brawoo!" kõlas üle terwe wallamaja saali. Karskuse seltsi esimees ei teadnud, mis teha. Mõisamehi wälja ajama hakata — see oleks natuke hädaohtlik olnud.

„Lõpetage pidu!" tähendas Maasika eman d.

Seda tegi ka Jürisson. Ta kuulutas kõigile, et pidu on lõppenud.

Tantsijad pahandasid, mõisamehed müraſid, karſklaſed ſeiſid waguſi. Nad nägid ſelgesti, et nende aſi wägiſi nurja taheti ajada, et mõiſamehed nagu ette äraräägitud plaani järele ſeda kõik toimetaſid.

Sellegipäraſt ei läinud uued karſklaſed ſaaliſt minema. Nad olid kord üleüldisteks naljategejateks ſaanud ja halpiſid edaſi, kord teineteiſe rinnuſt kinni wõttes, kord wandudes, kord hõiſates.

„Andke wallamajale kastoröli ſiſſe!“ õpetas Annemann. Alles ſiis, kui inimeſed minema hakkaſid, lahkuſid ka mürategejad.

Jürisſon oli wäga äritatud, et aſi halwaks kippus minema. Ta kutſus järgmiſeks pühapäewaks eeſtſeiſuſe kokku, et aru pidada, mis teha, aga liikmeid oli nii wähe ilmunud, et midagi ei ſaadud teha. Selſamal päewal ſai ta ka poeſt uue „Postimehe“ numbri, kus järgmiſelt ſeiſis:

Mudilaſt: Minewal pühapäewal pidas kohaline uus karskuſe ſelts „Lehwitus“ oma piduõhtut. Õhtu oli iſeſugune. Lubatud laul puudus, näitemäng läks waewaſt wiiſi. Nalja tegid „taalri mängijad“, kes ilma programmita oma asja etendaſid. Kõige kahtlaſem oli aga kohaliſe kihelkonnakooli II koolmeiſtri hra Jürisſoni kõne „ſiſſe juurdunud eba-arwamiſteſt.“ See oleks kõik wäga hea olewat, aga noor kõneleja puudutas üht asja, mis meile mudilaſtele wäga walus oli, ſee on meie

uſu-elu. See wõib kõneleja eneſe meeleſt küll kõik wäga õige olla, aga ſähärduſi uuſi arwamiſi rahwa ſekka laotada on enam kui ülekohus. Mudilas on uſk alles rahwa elu alus: ſeda on Jumal meile annud ja ſeda ei waheta meie mitte mõne lendawa kõne kõlkſuga ära, nagu — materialismus. Materialismuſt aga rahwale õpetada jäägu teistele, aga ei kogunisti mitte kooliõpetajale. Palun mitte pahaks panna! Mudilane.

Jürisſon luges ja tundis ſelles kohe kõſtrileeriſt mehe ära. Seda oli wiſt mõni waga metſanurgas elaw wallakooliõpetaja teinud, kes nagu eeſel lõwi peale kiwiaia tagant möirata katſus, et ſellega wanale Rümplerile head meelt teha. Kuid ſee tegi Jürisſonile walu, et niiſuguſeid mehi leitakſe, kes niiſuguſes asjas, nagu tema kõne, õiguſt walega ära ſegawad.

„Heldene aeg," ohkas ta, „kui juba inimeſed, kes kirjutada mõistawad, nii tõnſid mõtlejad on, mis ſiis weel teistega teha!"

Jürisſon näitas lehte Madarale. See luges, luges ja wiskas ſiis numbri nurka.

„Mis peab inimene tegema!?" kaebas ta. Näitelawa ei ole, näiteſeinu ei ole, kõik ilustus ja kaunistus puuduwad, mängijad on lorud poiſid, kes ſuudgi hästi lahti ei oska teha — mis peab inimene tegema?"

„Ma olen nii wihane," rääkis seltsimees, „et mu meeleſt kõik see asi teisiti tuleb ette wõtta! Laul, näitemäng — metsa! — tants — nurka!.. Saagu, mis saab!"

„See on lihtsalt seltsi suretamine!" kaebas Madaras. „Millega huwitame rahwast?!"

„Kõnedega!" kinnitas Jürisson.

„Sellel ei ole tõmbejõudu!" arwas Madaras. „See ei too midagi sisse! Meie ei saa raha, aga waat, seda läheb meile tarwis, et meie ometi ilusa näitelawa wõiksime muretseda, kui meie Jüripäewast kõrtsi herra käest kätte saame!"

„Midagi ei ole herra käest tarwis!" wastas Jürisson. „Hakkame omaljalal käima! Ja mõisahulgused, need wiskame wälja!"

„Ei wõi, Jumala pärast, ei wõi," hüüdis ametiwend, „siis on kõik mokas!"

„Aga ma teen seda ometi!" kinnitas Jürisson. „Eks meie tulewal laupäewal näe!"

Järgmisel laupäewal oli kihelkonna koolimajas kooliõpetajate pisukeses korteris uue karskuse seltsi üleüldine koosolek kümnekonna liikmega.

Asju oli palju arutada. Baroni käest oli kiri tulnud, kus ta seltsile üheks aastaks kinnipandud kõrtsi lubas. Enne pani aga esimees mõisapoiste küsimuse ette. Suurem jagu tahtis selle, kui nalja pealt waadata, aga Jürisson seisis wastu ja nõudis mõisapoiste wäljaheitmist.

Madaras seletas selle kahju, aga kui Jürisson oma ameti maha lubas panna, siis arwati mõisapoisid kõik seltsist wälja, peale kirjutaja ja kärneri.

Nüüd luges Jürisson herra kirja ette.

Liikmed olid waimustatud ja soowisid, et herra auliikmeks walitaks.

Ka sellega ei olnud esimees nõus.

„Meie ei wõta mitte tema käest maja wastu," ütles ta, „waid täname teda selle suure lahkuse eest ja ei wali teda ka auliikmeks."

„Miks?!" küsisid teised.

„Sellega seome endid just ilmaaegu!" arwas esimees. „Oleme kord wabad, oleme kord ise omajalal! Meil ei ole maja tarwis, meil ei ole auliikmeid tarwis! Käime mööda walda ja elame tasa, tasa — ja teeme tööd. Mis tarwis see suur hoog!"

Jürisoni seletusi ei panduд tähele. Seletati suuresti teemajast ja selleşt kasust, kui herra auliige on. Loodeti kõikjugu kingituste ja abide peale.

Wiimaks andis esimees järele. Kõrtsikinkimise eest tänati herrat ja paluti teda auliikme nime wastu wõtta.

Et aga seltsi waranduşt tõsta, soowitas Madaras, et selts suwel suure rahwapidu või roheliseşe käigu ette wõtaks, milleşt kõige wähemalt sada rubla kasu loodeti saawat.

Liikmed arwasid selle wäga heaks ja tehti maha, niipea, kui ilus kewade wäljas, suur käik roheliſesſe teha.

Näis jälle, nagu hakkaks ſeltſielu libedamini minema.

Kuid aſi ei läinud, ei läinud.

Mõiſapoiste wäljawiskamine tõi ſuured pahandused kaela.

Kui nädal päraſt Jüripäewa ſelts wanas kõrtſis pidutſes, ja Jürisſon jälle kõnet hakkas pidama, käis korraga wäljaſt mürts wastu ſeina ja teiſel pilgul lendas kiwi wäljaspoolt läbi akna rahwa ſekka. Selle järele tuli teine, ſiis kolmas, ſiis neljas, ſiis teinepoolt küljeſt, teiſeſt, kolmandaſt, neljandaſt aknaſt!

Selts ſai kahju. Wahid pandi wälja — ja pahandus peale kauba.

Weel enam. Iſegi tants ei ſiginenud. Kui ſelle järele päriti, ſiis ſaadi teada, et üsna Mudila ligidal peres ſelſamal õhtul mõiſa ja muu küla kangelaste poolt pitspall ehk ſimman toime pandud, et ſeal õlut joodud ja tralli löödud. Wanad inimeſed raputaſid pead ja ohkaſid.

„Hukka läämä, hukka läämä!“ kaebaſid nad, käiſid mööda palwemaju ja nutſid.

Ka Jürisſoni ſüda nuttis.

Märske kewade waatas juba wargſil wiiſil üle piſut pakatawa metſa ladwa. Jürisſon ja Ma-

daras istusid lahtise akna peal. Rümpleri eluhoone seisis natukene maad eemal, metsa taga. Jürisson ohkas.

„Sa nõrked juba?!“ küsis Madaras.

„Ma ei oleks uskunud, aga nüüd ma näen, et kõik töö asjata on. See rahwas, kelle pea peal seitse aastasada hingetuimuse aiateibaid nüri kirwega on teritatud, et teda siis selle aiaga Euroopast lahutada, et selle aiateibaid on tahutud, mille sees üksnes „Eedeni tuletikud“ ja „Paradiisi kõrwalopsud“ ning „Paastu pannkoogid“ kaswawad, ei selleşt rahwast nii ruttu asja saa! — Kõrbe peab ta surema! — Selle ihusse ja weresse on muud hääled istutatud!“

Jürisson jäi mõtlema. Madaras kuulas ja keerutas kihwu. Neiu Kaasike käis aias, Madaras nägi teda läbi pööşaste wilkşatawat.

Jürisson waatas ülesse.

„Laşe şurra!“ hüüdis ta, nagu oma sõnadele kinnituseks. „Waata, şealt paistab noor kewade!“ Ta näitas õue, kus kõik ärkas ja tärkas. „Ka see kewade tuleb meile kord, ja häda sellele, kes tuult on külwanud, nad lõikawad tormi; häda sellele, kes rahwale leiwa aşemele ämma-tosşu on pakkunud!“

Päew weeres. Ta wiimaşed kiired waataşid wallatumalt unesse wajuwa looduse peale. Aknad punetaşid.

„Waata, juſt kui põleb!“ ütles Madaras ja näitas üle metſa maja peale.

Jürisſon ohkas.

20.

Kewade tundus tõesti juba wäljas. Päikene oli lumele waikſelt kõrwa ſoſistanud, et ſee inetu ja laiſk on nii kaua maas wedeleda. Lumi kuulis kõige enne ja ſirinal tuletas ta jääle ſeda õige tungiwalt meelde. Lumi lagunes, weſi wuliſes, jää pööras end, nagu laiſk mees, et ſäng nagiſes, — ja laiſk mees läks ja laulis, laulis lahkelaulu weskitammidel ja koskedel — ja läks! Jää ſulades ſiriſes weſi maamulda, puudutas ſeal rohu ja puude juuri ja kõdistas neid uneſt. Need lõid unifed pungas ſilmad lahti ja naerſid ja naerſid, et mets müriſes ja laan lakſus. Iſegi Pikker-poiſil tuli naljatuju peale, ja kõminal wuristas ta oma wankrit pilwepiiril ja põrutas pajukoort tüwe küljeſt lahti, et karjapoiſs wõiks wilet teha ja talweſt ärakurnatud loomakarjale kõrwu wilistada: kewade on tõesti käes!

Kewade oli wäljas. Karskuſe ſelts „Lehwitus“ wõttis nõuks eſimeſt kewaderõõmu tuttawas Kilewere metſas, kuſagil iluſas kaaſikutukas maitſeda ja päewa mööda ſaata.

Naabri kihelkonnaſt oli paſunakoor tellitud.

Lipud ees, pasunakoor mängides järel sammuti läbi Mudila Kilewere poole.

Terwe Mudila oli jalul, lapsed jooksid tee kõrwal, wahtisid ja rõõmustasid pasuna mängu üle. Ka wanemad inimesed tulid majadest wälja ja waatasid imestades nooremate nalja. Isegi Annemann seisis poeuksel naeruse näoga ja läks naljatades poodi tagasi. „Noh, küll tulewal kewadel tanupitsid kalliks lähewad!“ oli ta mõistu ütelnud.

Kewade mõjul tundis ennast igaüks rõõmsana. Iseäranis tujus olid Madaras ja Kaasike, kes rõõmsalt teineteise otsa waatasid ja selleşt südametele maguşust leidsid.

Ka pagar Maasik tuli oma emandaga. Nad mõlemad olid ka karskuse seltsi liigeteks hakkanud. Iseäranis imestust sünnitas wana-pagari seltsiliikmeks astumine, sest tema oli ju suur wiinasõber. Aga ta oli nagu teiseks saanud. Inimesed naersid ja teadsid rääkida, et ta seda hirmu pärast teinud, sest Madaras oleks muidu emanda käest ära wõtnud.

Mis oli aga Madaral nüüd teistega asja?! Ta käis küll ka wahel pagari pool, aga ikka ja alati Kaasikese kaasas, kes nagu paha aimates Madarat mitte üksinda Mudilasse ei laskнud. Inimesed harjusid seda paari juba nii ühes nägema, et kui wahel teine neist üksinda ilmus,

siis torkas see silma, just kui ühe silmaga inimene, kellel teise palepoole ilu puudub.

Kohelises lauleti, mängiti, tantsiti. Neiud punusid peigudele wanikuid, millega need endid kaunistasid. Juba hakkas päikene weerema, kui pidu rikuti. Trobikond mõisapoissa, kes jällegi wintis näisid olewat, ilmus piduplatsile.

Midagi salalikku paha heljus õhus. Karsklastel oli wiimane temp weel wäga hästi meeles. Nad hoidsid tagasi. Mõisameeste silmad wälkusid wihast.

Seal astus keegi aedniku poiss teiste ette ja hakkas takti lööma. Mõisa poisid laulsid ühest suust pagariemanda, Madara ja Kaasikese kohta omatehtud roppu laulu.

Maasika emand waatas tõsiselt lauljate peale. Siis käisid ta silmad ringi, nagu otsiksid midagi, aga kui seda midagi kusagilt ei leidnud, jäi ta rahulikult edasi kuulama.

Nii rahulik ei olnud aga pagar. Ta palele ajus wiha, rusikad tõmbusid kokku ja neid mõisa meeste nina all wihkudes kisendas ta:

„Mõisa sead! Lakekausid! Häbi teil ei ole!?"

Seal astus mõisa sepasell pagari ette, ajas kõhu ette ja täiest joobnud kõrist küsis ta: „Mis sa tainamulija mõgad?! Ütle mulle, palju sa oma puniku eest, mis sa baroni käest ostsid, üüri tahad!?" Hele plaks käis! Sepaselli silmad läksid

kirjuks. Pagar oli kõigest jõust rusikat tarwitanud! See läks aga pagarile kalliks maksma. Mõisameeste kari langes pagari peale. Emand märkas, et ta mees terwe seltskonna eest peab wastama ja häda märgates kisendas ta appi.

Sündis segadus. Jooksti, karjuti, rüseleti! Karsklased tormasid pagarit päästma, kelle selga rusikahoobid langesid. Rusikad lendasid nagu kepid, kui naised willu segawad. Metsikud hääled, mille seast „Kurat, anna saadanale!“ üle lagendiku lendasid, kõlasid järsult muust mürast wälja. Rüselemine, röökimine, kisendamine! Armetu peksmine... Weri... Ninad lõhki...

„Andke suslamagudele!“ möiras mõisa sepasell.

„Aii-i-i! kuradid! Neil ju noad platsis!“ kisendas keegi!

Neiud nutsid, naised olid ehmatanud... Metsa pisukesed linnud, kes pesadele uinuma olid juba jäänud, lendasid pesadelt kohkunult lendu ja waatasid ehmudes kahejalgsete sõda, kus need oma loomulikkude kirede tõttu tegelikult oma jumalikku sündimist pühitsesid.

„Ai!“ kisendas keegi õige läbilõikawalt. Maasikaemand tundis selle hääle.

Weri woolas.

Peksjad lõid korraga lahku. Nende wahele sündis ring ja selle sees oli selgesti pagar näha, kes oma kaela kinni hoidis.

See ehmatas möisamehi. Nad taganesid. Möiraśid, hirnusid weel — ja lahinguplats selgis.

„Mõtke mõrtsukad kinni!" hüüdis pagar.

Möisapoisid panid aga plagama.

„Kas saite nüüd, suslakopad!" kisendasid nad ja kadusid.

Maasika emand seisis mehe juures. See hoidis kaela pihuga kinni, kus juures weri sõrmede wahelt riietele sirinal jooksis.

„Mis on?!" küsisid uudishimulised.

„Keegi saadan torkas mulle noaga kaela!" wastas pagar.

Pagari kaelas oli õige pisukene haaw, kust weri nirinal jooksis.

Pagari näole tekkis surmakahwatus. Ta silmad läksid kirjuks.

„Ta sureb!" hädaldasid naised.

Pagar pandi maha. Ninarätikud kisti lõhki ja nendega seoti kael kinni. Mehed panid käed kokku ja kandsid pagari koju.

Kõik olid rõhutud, pahased.

„Kas seda weel tarwis!" kurwastas Jürisson, kes Maasika emanda kõrwal käis ja seda katsus tröstida.

„Muidugi teada," wastas Maasika emand, „tarwis teda ei olnud, aga on ta juba olnud, siis peame end rahulikult selle alla heitma!"

„Aga misſuguſe hoobi annab ſee kõigile neile püüetele, mis mina kalliks pidaſin. Ma näen, et ma ſiin ometi midagi teha ei ſaa. Parem oleks olnud, kui ſee aſi ka Madara moodi edaſi oleks läinud, ſiis ei oleks ſeda wiſt mitte ette tulnud!"

Maaſika emand mõtles piſut. Ta kurwad ſilmad ſeiſid Jürisſoni peal.

„Süüdi ei ole ſiin teil," ütles ta, „waid ſelle praeguſe aja ära kärbitud moraalil ja ſelleſt wäljakaswanud kaswatuſel, nii palju kui mina ſelleſt aru ſaan. Selle moraali nimel pitſitatakſe waba inimene oma ſuure jõu ja iſeſeiswa mõttega nagu karbi ſisſe ja ſiis pannakſe ſellele triiphoone taimele komblusline olewus nimeks. Püüab aga meiſt keegi tõesti waba kombluſe poole, ſelle ſeiſukorra poole, kus meil komblus inſtinktiks on ſaanud nagu ſöömine, joomine, ſiis üteldakſe, ſee on metslane, ſee tahab metſikut wabaduſt. Nii oleme meie kõſſi wajutatud, et meie eluſt ega ſurmaſt maiku ei tunne! Selle ſeiſukorra wili on ſee, aga mitte — muud midagi!"

Jürisſon ohkas. Talle paistis, et mõiſa mehed tõesti muud ei ole, kui ſelle wäe awantgarde, eelwägi, kes ſelle kärbitud kombluſe eeſt wõitlewad, kelle kallale juſt nemad, nimelt tema oli aſunud. Ta waatas eneſe ümber ja tahtis Madarat leida, aga ſee puudus. See paistis temale iſeäralik olewat. Aga Madaras oli Kaaſikeſega juba

ammu enne piduplatsilt lahkunud. Nad käisid käsikäes metsa all edasi ja tundsid rõõmu teineteise ligiolemisest. Neil oli hea, kui nende käed teineteise külge puutusid, kui waated teineteise silmi tungisid.

Jälle olid nad sellele kohale jõudnud, kus sügisel seeni korjasid, kus nad nii pööraselt teineteist olid taga ajanud.

Siis kolletas leht, närtsis rohi, waikis kägu ja päikene waatas pilwede tagant ka nii totralt ja ilma eluta wälja; aga nüüd lõõritas lõo, kukkus kägu, ja wint wilistas nii imelikult: „Siit, siit metsast ei tohi wõtta mitte üks piirutikk!“ ja rohi kaswas, ning lill õitses, ja päike paistis nii palawalt, palawalt, ja pilwed olid nii walge roosiõie karwalised, ning liblikad ajasid mängu ühes kõige pisemate putukatega, niisama, nagu need, keda neiu Kaasikeseks, teist peiu Madaraks kutsuti; ja neiu Kaasikesel oli nii imelik waade, nii taltsutamata, mis aga Madarale nii wäga meeldis, et ta just niisugune, aga mitte teistsugune ei olnud. „Misugune ilus lill!“ hüüdis neiu Kaasike ja pistis jooksu. Madaras jooksis ka. Ta jooksis, nagu see kirju liblikas, kes sealt lendu kargas ja keda kollane taga ajas.

Neiu jooks, neiu liigutused, wapsikasarnane keskelt peenike keha, kiljatus: „Misugune lill!“ — kõik need pillasid peiu hinge tuld. Kui siis neiu

Kaasike lille murdis, seda nuusutas, teda peiu nina alla pistis, nagu seda Ewa kord õunaga tegi, ja selle juures naeris, teda omale rinda säädis, sinna rinda, mis eneselt nii magusat sooja wälja hoowas, siis kuiwas jällegi Madaral keel suulakke ja silmad wõtsid endale hiilgawa läike.

„Oodake, ma panen teile lille rinda!“ sosistas ta Kaasikesele, nagu kollase tiiwadega liblikas wist walgele seal sosistas, kui päikene paistis, ja lill õitses, ja kägu nii metsikkawalalt kukkus, ikka: „Kukku“ ja „kukku“!

Neiu ei lasknud enesele Madarat lille rinda panna, aga naeratas küll!

„Kukku, kukku!“ laulis kägu, ja lill õitses ja päike paistis, ja liblikas, — liblikas ikka lendas.

Madaras tahtis lille wägisi rinda panna, aga neiu ei lasknud — ja naeratas.

Issand ja Jumal! Mis oli seal neiu Luiisel naerda? Aga nad naersid mõlemad!

Lill aga õitses, ja päike paistis ja täitis loodust armastawa, elustawa õhuga, ja neiu ja peiu rinda ka, ja linnul ka, kes seal laulis ja pesa ehitas, ja liblikal ka, kes seal liikus, ja pisikesel põrmumutukal ka, kes seal sahinal rohu sees jookšis ja teist otsis, kellega ta wõis naeratada. Ja nad ei nutnud... nad suudlesid.

Issakene! Miks nad suudlesid!

Lill õitses, ja rohi kaswas, ja päike paistis

sooja pilguga alla, aga ei näinud midagi, sest et temal silmi ei olnud; aga liblikas, kes liikus, see nägi ja putukas ka, kes sahinal seal rohu sees jooksis ja teist otsis, et tal mitte igaw ei oleks, ja wint nägi ka, et nad õnnelikud olid ..... seal ... ja laulis weidralt:

„Pill, pill, pill, pill tuleb pika ilu järele!"

„Jumal!" kisendas Kaasike, „see on ju madu!"

Tõesti oli see madu. Wist oli ta mätta alt ka wälja pugenud Jumala loodust waatama ja ennast sellest waimustama!

Kuid uskuda ei wõinud ta sugugi, kuidas ta neid kahte seal nii ära kohutas. Aadama ja Eewa hirm pärast õuna maitsemist ei wõinud sugugi pisem olla.

Neiu Luiise oli püsti Madara ees ja wärises nagu haawa leht.

Madaras oli ehmatanud.

Aga wint laulis ikka: „Pill ,pill, pill tuleb pika ilu järele!" ja päikene, see oli oma näo õige suureks ja kollaseks tõmbanud, ning naeris oma laia Eesti neiu näoga ja wajus alla loodesse!

„Sul on hirm?!" küsis Madaras ja hakkas neiu ümbert õrnalt kinni:

„Mine, — ma ei taha sind!" lükkas neiu ta eemale.

„Luiise?!"

Luiise nuttis.

Luiise lukſus.

Madaras aga wõttis ta käte wahele ja ſurus ta rinna wastu ja pitſitas tema ſilmade, otſaeſiſe, palenukkide ja kõrwade peale mitu, mitukümmend muſu.

„Luiise, mu armas Luiise!“

Need ſõnad ärataſid Luiise ülesſe. Ta waatas Madara otſa nagu ustaw karjakoer ja lõi naeratama.

Aga ſee naeratus ei olnud enam endine, ſee oli alandlik nagu orjal.

Ruttu läkſid nad minema: rõõmſad, ſiisgi mitte ka juſt rõõmſad.

Wint oli wait ja kägu laulis: „Kukku“.

Nad jõudſid teele. Piduplats oli kaugel. Nad kuulaſid hoolega, aga kui ſeal waikus walitſes, ſiis wõtſid nõuks koju minna.

Kui ſuur oli nende imestus, kui nad Mudõlaſſe jõudes kuulſid, et pidu kurwalt oli lõppenud! Seda ſaid nad poeſt kuulda, kuhu Madaras astus, et neiule maiuſt osta.

„Mis lori ſee on!“ imestas Madaras.

„Wana pagar ſureb!“ ütles poeſell. „Tohter ütleb, et haaw piſukene, aga kardetaw on, ſeſt kaela ſees olla üks eluſoon katki!“

„Kus Annemann on!“ küſis neiu Luiiſe.

„Annemann on Maasikate juures," wastas see, „sest surm on igal silmapilgul oodata!"

Noored waatasid teineteise otsa ja läksid.

Pagarimaja ees oli palju rahwast.

„Kas läheme ka sisse?!" küsis Madaras.

„Lähme!"

Nad astusid sisse. Seal oli palju tuttawaid ees, nende seas ka kaupmees Annemann.

Maasika emand tuli kurwalt neile wastu.

„Kuidas on pagariga lugu?" küsis neiu Luiise.

„Halb! Tohter ütleb, et mingisugust lootust ei ole!" wastas küsitaw. Siis tegi ta aga ettehoitliku pilgu ja küsis: „Aga kus siis teie olite?"

Madaras löi punetama ja wastas: „Meie olime ka seal, kuulsime küll seda häält, aga...

„Aga meie kartsime, sest meie olime halasti!" torkas Annemann.

Madaras punetas, Luiise pööris selja, et mitte teiste pilkawaid nägusid näha.

Kodus jutustasid nad wana-rahwale kõik selle loo, kui olekski nad ise pealt näinud.

Teisel päewal tuli aga kurb sõnum: Pagar Maasik on surnud.

Ofawõtmine oli suur. Tehti wanikuid, ja terwe Mudila saadetusel, kirst üleni lilledega kaetud — kanti wana pagar mättasse.

Rümpler pidas kibeda kõne. „Pahandused tulewad, aga häda sellele, kelle läbi nad tulewad!"

Ta süüdistas seda woolu, kes nagu murdja waguja elu peale langenud ja neid äritanud, kes magawad. Kuid ka joomapoisid said oma jao, et nad end täis on wõtnud, sest ainult selleşt tuleb õnnetu elu. Lõpuks andis ta Maasika emandale troosti, et ta lesepõlwe Jumala kartuses mööda saadaks, palumistele ja palwetele jääks — ööd ja päewad, sest kes seda ei tee, see on elawalt surnud.—

Emand Maasik seisis aga haua ääres oma mustas ülikonnas suure leinalooriga ja Madaras ei jõudnud küllalt sala imestada, kui ütlemata ilus ta selles riides paistis.

See oli aga möödaminew.

Ilusad õhtud aias, waguşad, aga kirglised tunnid lehtmajas, need wiisid kõik jälle ühte roopasse, sellesse roopasse, mille peal armulõnga kahekordşest kolmekordseks keerutati, kuni neist köis saab, mis kaht südant jäädawalt seob.

21.

Mudila, aastasadu magaw Mudila, kui ta üleüldsi nii kaua oli kestnud, oli korraga nagu kesk unest ülesse äratatud. Aastakümned olid Eesti lehed rahwale kohwitanta moka-arutust westmas käinud, aga Mudilast polnud nad poolt sõnagi teadnud rääkida. Just nagu ei olnudgi seda kohta maailmas. Aga nüüd korraga: Mudila ja jälle

Mudila! Kord seisis, kuidas seal rahwas juba ärgata; kord, kuidas seal selts asuda ja wägewasti tööd teha; kord, kuidas seal materialismust laiali laotatud, sest see ilus sõna oli sellel ajal juba moekäänuks saanud; — ja nüüd seisis ajalehes korraga, kuidas hirmus tapmine toime saadetud. Kaugemalt rahwas hakkas seda kohta juba tema ilusa nime pärast otsima ja nagu midagi kodust, tuttawat paistis neist sõnumitest wälja.

Aga Mudila ise ei tunnud enese liigetes kõige paremat terwist. Ta luud-liikmed walutasid, pea oli uimane ja süda sappi täis. Iseäranis paha sünnitas wiimane juhtumine. Igaüks seletas seda omamoodi.

„Eh," naersid ühed, „nüüd nad said oma paraja kätte! Kas niisugust asja weel tarwis läks?!"

„See on ikka," seletasid lugejad-wennad, „kui inimene liha oma käewarreks paneb ja lahkub südamega Jumalast ära!"

Kõige rohkem kuulis wana Annemann oma poes niisugust juttu, ja tema pani omaltpoolt soolasid sõnu juurde, ja nii läksid need üle kihelkonna.

„Sina Jumal, sina Jumal," seletasid mehed wahel poes. „Üsna tapawad juba! Päris nugadega tikuwad hinge kallale! Kas niisugust asja enne kuulda oli!"

„See on see koolid ja asjad ja kõik!" arwas teine kolmas ja sülitas heeringa-tonnide wahele

nurka. „Enne? Enne oli koguni teistsugune asi! Enne tulid inimesed kirikust, läksid kõrtsi, võtsid oma pitsid ja jõid oma toop-õlled ja kõik oli ilus ja rõõmus! Siis algas nooremate seas tants ja kõik! Oli ikka oma ilus asi ja kõik! Nüüd pole ühtigi! Kõrts on kinni, viina tilka kusagilt ei saa. inimese meel on nukker, eks peab wägise tormiks ja peast jaburaks minema! Seal nüüd karskusemehed ka weel oma lobaga! Pole hea ühtigi!"

„Eks ole wiimsepäewa märgid," kaebas Annemann.

„Jah," tõendas külaonu sekka, „eks kirjas ole ju ka ülewal, et enne neid wiimseid aegu tulewad pahandused, riiud ja tülid ning tapmised. Eks see seisa ju seal kõik ülewal!"

„Wiinawõtmine olla ka patt?" arwas teine.

„Kiri ütleb nõnda," seletas endine, kellele kiri õige selge näis olewat, „kellel on ai, ai, kellel on wai, wai — eks neil, kes aega wiina juures wiitwad! Ja jälle: Ärge jooge täis maguşat wiina. See on, magus wiin on keelatud ja seda ei joo isegi juudid ka, aga selge Jumala wilja wastu kiri ei tunnista tänapäewani midagi! Kõik niisugune asi on wõlts ja usutsegamine ega seisa tõe põhja peal!"

„Ja jaa!" arwas teine. „Ega Jumala wili pilgata ei ole! Siis on leib ka „kiht"!"

Nõnda nad seletasid. Aga oli ka teistsugu seletusi ja seletajaid. Oli ka neid, kes karskusetööd

tundsid ja selleſt lugu pidasid, aga neid oli nii natukene, et see suure Mudila kohta mitte midagi ei tähendanud.

Madaras ja Jürisson nägid oma asja kaduwat. Iseäranis pahane oli wiimane ja kõige rohkem iseeneſe peale!

Miks! Selle üle ei hakkanud ta uurima. Oli see Elia wiha kõrwekoopgs? Ka seda ei mõtelnud ta järele. Aga tal oli halb olla: kõik — kohtuuurimised, tunnistuſe andmised, sõidud ja asjata kulutamised — tegid talle tüli! Tüli aga tuli weel. Seal ilmus politsei kordnik tema juurde, paberid kaenlas, ja päris aru, seſt kaebtus olla sisse antud, et Jürisson kõneſid ilma ülema walitſuſe loata ja läbi waatamata pidada.

„Aga ma andsin ometi ju teada," wastas Jürisson.

„See ei tähenda midagi!" seletas kordnik. „Iga kõne tuleb enne ülesse kirjutada, siis ümber panna, siis kinnitada saata, siis wõite alles ette lugeda!"

Jürisson kratsis kukalt.

„Aga siis on wõimata midagi ette wõtta!" arwas Jürisson.

„Aga see pole meie asi!" wastas see, „meie waatame aga järele, et asi säädusliк on!"

Siisgi säeti asi nii paberisse, et need mitte kõned ei ole olnud, waid küsimiste seletused.

Nagu tina lamas see asi nooremehe õladel. Ta tundis enese kammitsas olewat.

Aga seal sai ta weel kuulda, et mõisa pool mehed nõuks olla wõtnud „laulu ja muusika seltsi" Mudilasse asutada ja naabri walla mehed tahta võllumeeste seltsi elusse kutsuda.

See pani tema imestama. Ta kuulas järele — ja jutud näisid õiged olewat.

„Soo!" naeris ta, „nüüd on meil ühe walguseballika asemel korraga kolm! Kui nüüd Mudila walgeks ei kuku, siis ei ole enam õigust!"

Ta kutsus jaanipäewaks karskuse seltsi liikmed kokku, aga kõigest kolm liiget ja Madaras olid tulnud.

Tusaselt lahkus ta.

„Ei tea, kelle lunastaja mina olen!" sosistas ta enesele.

Seal tuli Madaras temale weel joostes tagant järele ja teadustas, et köster kirja olla saanud, kus inspektor neid, nimelt teda ja Jürisoni, ametitalituste pärast linna kutsuda.

Kui suur aga oli nende imestus, kui nad linnas kuulsid, et see ametitalitus kaebtuse asi oli. Noortemeeste peale oli kaewatud, et nad oma aega asjata seltsitöö peale ära raisata.

Inspektor wõttis nooredmehed külmalt wastu ja noomis nad läbi.

„Teie amet ei ole kogunisti mitte nüüsuguste asjadega tegemist teha," ütles ta. „Ma lootsin, et teie, kui aruşaajad inimeşed meie üleüldist Wene tööd edendate, aga teie ajate şeal kõikşugu rahwustamise asju taga!"

Seda oli neile weel tarwis! Jürisson şai kohe pahaseks, kui ta kuulis, miks neid ette oli kutşutud.

„Niişuguseid kaebtuşi," wastas Jürisson, „wõib toobi wiina eeşt terwe toşina şişse şaata!"

Madaras waatas kohkunult oma şeltşimehe otşa.

„Mis?" küşis inspektor.

„Sellel kaebtuşel ei ole mingişuguşt tähendust!" wastas Jürisson külmalt.

„Kui mina teile räägin," şeletas inspektor, „şiis on şellel tähendus. Mis on teil şeltşidega tegu?"

„Ärge pange pahaks," julges Madaras şekka ütelda, „meie katşume şeal rahwaşt walgustada!"

„Mis rahwa-walgustus?" kargas inspektor peale. „Mis rahwa-walgustus!? Teil ei ole şellega midagi tegu! Teie rahwa-walgustus on şelles, kuidas Wene häälikuid şelgesti tuleb wälja ütelda! Ma tulen teie kooli, lapşed räägiwad niişuguşt keelt, et pagan wõtku, şuu pudru täis. Ühtgi õiget Wene häält ma ei kuule! On şee kellegi töö?!" Kõneleja läks ägedaks. Ta hakkas şeletama, kuidas on tarwis

tundi anda, ta ajas häält kokkuwajunud rinnast wälja ja köhis ja seletas jälle, nagu oleks selles wäljarääkimises inimeste terwe eluõnn. „See on teie rahwa-walgustus," lõpetas ta wäsimult oma juttu, „aga kõik muud asjad keelan ma sootumaks ära!"

Madaras kuulas, silmad maha löödud, seda kõnet, Jürisson köhatas.

„Nüüd wõite minna!" ütles inspektor.

„Ma tahtsin teile ütelda," wastas Jürisson järsult ja sõnu lahutades, „et ma niisugustel tingimistel mitte enam kooliõpetaja ei ole!"

„Mis?!"

„Ma ei taha mitte enam kooliõpetaja olla!" wastas see.

Inspektor waatas Jürissoni otsa, siis hakkas ta naerma.

„Noh, wäga hea!" ütles ta, „wäga hea. Siis ei ole teie enam kooliõpetaja! Noh, wäga hea! Ah, teie panete seda pahaks, mis ma teile, kui hea sõber räägin, waat see ei ole hea! Teie olete hea kooliõpetaja, mispärast saate pahaseks? Mul on noorest meest puudus! Ei maksa kohe nii südamesse wõtta! Ma muidu hoiatasin teid!"

Ta waatas Jürissoni otsa.

„Aga siisgi ei ole ma enam kooliõpetaja," wastas noormees. „Sellest mängust on juba küll!"

„Kahju!"

Mehed jätsid jumalaga.

Sõna lausumata tulid nad toast välja tolmusele ja lämbunud uulitsale. Tükk aega ei rääkinud nad teineteisega sõnagi.

„Jürisson?!" küsis mõne aja pärast Madaras.

„Su sulane kuuleb!" wastas küsitaw.

„Sa oled ime kangekaelne," ütles Madaras. „Nii ei aeta asju! Mis sa sealt saad?!"

„Ma saan seda, et ma häbi pärast enese ees silmi ei pruugi maha lüüa! Mis see lömitamine ikka aitab!"

„Aga sa pead meilt lahkuma?" küsis Madaras

„Lahkun ka!"

„Aga kooliõpetaja amet?"

„Kas sina oled küll raswane juba?!"

„See on su tõsine nõu?" küsis Madaras.

„Nagu aamen kirikust!"

Jälle läksid nad waikides edasi.

„Aga teie ettewõte Mudilas?" küsis Madaras jälle.

„Kogemata see oli," wastas seltsimees natukese aja pärast, „ja kogemata lähen ma selleşt jälle wälja!"

Nad jõudsid linna puiestikku. Siin istusid nad maha, et päewapalawuseşt pisut puhata.

„Ma ei saa ikka kõigeşt teie asjast aru," hakkas jälle Madaras peale. „Teie olite ju hakatuses

selle wastu, siis pööraſite oma sihi ja nüüd korraga wiskate kõik maha ja põgenete? See ometi ei ole ju mehe mood!"

„Kas ma pean siis seda kõik ülesse korutama," wastas Jürisson, „mis ma mõtlesin ja mis ma praegu mõtlen. Põgenemisest pole siin sugugi juttu! Miks ma hakkasin?! Ma hakkasin sellepäraſt, et ma asja nõnda tahtsin ajada, nagu ma hea arwasin olewat, aga mitte nii, nagu teie tahtsite!"

„Mis ma siis tahtsin?" küsis Madaras.

„Teie ei tahtnud muud, kui paljalt üht kooskäimise kohta, kus natukene lahutada saaks. Ma tahtsin aga tööd teha. Ma teadsin küll, et meie praegune seltskond tööks alles laps on, aga ma lootsin! Nüüd ma aga olen näinud, et nad tõesti lapsed on ja sellepäraſt, laſe nad mängiwad! Küll nad ükskord kaswawad, kui neile üleüldse kaswu on antud. Kui habemega meestel nii palju aru peas ei ole, et nad ise aru saaksid, mida tarwis ei ole, mis mina siis nende und segan!!."

„Aga see käib ju kõige südametunnistuse wastu," seletas Madaras. „Meie peame ikka head tegema, ikka paremuse poole püüdma ja mitte just selle peale waatama, mis selleſt wälja tuleb!"

„Olgu," wastas Jürisson. „See on teie õpetus. Aga ütelge mulle, mis saate selleſt? Teie räägite, ütleme karskuſest, seda ei taha kirikherra,

köster, mõisamehed ega talupojad ... ainult rätsepp Uherkas, kingsepp Sääsk ja surnud pagar Maasik olid meie suuremad liikmed. Waadake, kuhu on meie asutajad kooliõpetajad jäänud? Nad ei tule enam kokkugi! Mis töö see on? Parem auga surra, kui häbiga elada! — Siis ei ole meil weel raha, et midagi teha! Meie ei saa näitelawa, meie ei saa näitlejaid, lauljad on kauge maa taga, meie ei saa omale korteritgi! On aga siis meie maa tõesti nii waene, et sealt midagi saada ei ole. Ei ole! — Neil, kellel see wõimalik oleks, midagi rahwawalgustuseks teha, kellel selleks jõudu on, kes ise ühe näitemängu ehk kontserdi päralt linna sõidawad, kes omale sadade rublade eest raamatuid aastas ostawad, kes linna näitemängumajade jaoks tuhandeid kingiwad, need ei liiguta oma pisukest sõrme. Nüüd pean aga mina, kes ma poolnälja olen, ennast lõhki kiskuma! Ja kõige selle juures seotakse mul suu kinni, mida härjal pahma pealgi ei tehta, ütle — mis ütleb selle juures ausa mehe süda?!"

Madaras oli wait.

„Pealegi weel," seletas Jürisson, „mitte sealt ei tule peale hakata, kust teie hakkate. Pöörge lapsele õige ots! Teie tahate rahwale kuidagi seletada ja rahwas ei ole selle seletuse arusaamisele kaswatud. Meie selatame wiina kahjust — nad ütlewad, et see kirja põhja peal ei seisa! Meie

mängime näitemängu — inimeſed waatawad balagani! Pagar lüüakſe joobnud poiste poolt maha, — inimeſed ſeletawad, et ſeda karskuſemehed teinud!"

Jürisſon tõuſis püsti.

„Kulla inimene," ütles ta ſiis kurwalt, „koguni teiſeſt küljeſt tuleb peale hakata! Niikaua, kui mõnedel wõimalik on kõik teha ja teistele wõimalus on mitte midagi teha järele jäetud, niikaua on raske elada!"

„Siis wiskate teie kõik maha?" küſis Madaras uuesti.

„Kõik wiskan maha?" küſis Jürisſon kurwalt wastu. „Terwe Mudila wiskan maha! Laſ' kopatab, ſaab ſõnnikut!"

Nõnda tegi ka Jürisſon.

Ta lahkus Mudilaſt ja aſus linna elama. Kahju oli Mudilas kõigil tema lahkumiſeſt, mitte üksnes ſõpradel, waid igaüks ühel, kes teda ligemalt tundis. Karskuſe ſelts tahtis temale pidu teha, aga ta iſe oli käte ja jalgega ſelle wastu ja lahkus, ilma et ta ſelleſt kellegile oleks teatanud.

22.

Ametiwenna lahkumine ei jäänud Madara peale mõjuta: ta mõtles tihti Jürisſoni peale

ja wõrdles teda eneſega. Aga nii palju, kui ta ka mõtles, ſelgele otſuſele ta tema üle ei ſaanud.

„Mis tahtis ſee inimene?“ küſis ta tihti eneſe käeſt. Eſiti oli Jürisſonil nagu kade meel, et Madaras uute mõtetega ilmus, ſiis oli ta wastu, puikles, ajas tarka juttu, ſiis jäi wait, pööris oma lipu ja hakkas korraga töösſe ning lahkus ſelleſt juſt niiſama ſuure kiiruſega ja hooga.

„Miſugune wäljakannatamata karakter!“ kinnitas Madaras. Tal oli kõigeſt ſelleſt äraelatud ajaſt kahju.

„Ära rikkus, kõik ſelle pudru pani ta mokka,“ kaebas ta kord Jürisſoni üle, kui nad all ſöögilaual jälle koos olid. „Kui iluſasti oleksime meie elanud! Nii rahulikult, nii ſõbralikult. Kas oleks ſeal tarwis olnud kõike ſeda ärituſt teha? Kas oleks tarwis olnud mõiſa mehi wälja wiſata? Kas ſeda kõik oleks tarwis olnud?“

„Seda kõike ei oleks tarwis olnud!“ kinnitas köster. „Ka kõike ſeda asja ei oleks hakatagi waja olnud. Kas ma küll ei ſeisnud wastu!? Ma tundſin juba ſeda ette ära! Aga ikka ſee noorus, ſee noorus! Saab ta kuſagil uue mõtte kätte, ſiis ollakſe ſellega nagu kana muna-walus ja wiimaks, kui muna walmis, ſiis on ſee nahkmuna! Ei ole ſugugi elutarkuſt! Kui ſügaw on ſelle ſõna mõte: „Carpe diem“ — pruugi aega kaſuga, ehk nagu kiri ütleb, tee tööd nii kaua,

kui walge on! Aga kes noorteſt mõistab ſeda?! Ma olen teile ju mitu korda ütelnud ja õpetanud: inimeſe oma nahk on kõige ligidamal! See ei tähenda mitte, et ma wargaks, rööwliks, tapjaks ſaan. Ei ſugugi mitte. Aga et meie praeguſe aja ſeiſukorras ikka katſume headuſe poole püüda ja mitte ära unetada, et meiſt ka targemaid ön, et meie weel ilmajuhatajad ei ole. Ma pean ikka ütlema: praegustes oludes on meil küll ja küll weel wõimalik kaſulikku tööd teha ſelles, mis hea ja armas on! Noh, wahel mõni piſukene ekſitus, piſukene patukene, mille eeſt kord küll Jumal armulikult hoidku, on ka andeksantaw! Noh, piſukene mäng kaarta, piſukene pits-wiina! Noh, ma arwan, kui meie ühe korra ſuure Jumala ette ſaame, ſiis ei küſi ta tõesti mitte: Sina köster Arnikas, ſa oled tips wiina wõtnud — ſina oled kaarta mänginud, ſina lähed põrguſſe? Ei, Jumala arm on ſuur patuste wastu. Üks piſikene nõrkus elus on andeksantaw!"

Ta naeris maguſasti ja waatas oma kaaskondlaste otſa.

Madaras ja Kaaſike waataſid ka teineteiſe otſa ja naerſid paljutähendawalt.

„Üks piſikene patt on elus andeksantaw!.."

„Waata, ſeal on nüüd Jürisſon oma ſuure kangekaeluſega!" pilkas köſtriemand. „Ajas pilli lõhki!"

Köster naeris maguſasti. Ka Madaras ja Kaaſike naerſid.

„Üks piſikene patt on elus andeksantaw!.."

„Saab näha, mis nad nüüd oma ſeltſiga teewad?" küſis köſtriemand.

„Kui hea, et herra Madaras ſelleſt asjaſt wäljas on!" arwas neiu Luiiſe.

„Küll nad ſisſe weawad!" ütles köster. „Kuſt nad teiſt ſaawad, kes asja ajaks, kui herra Madaras! Aga ſeda ma ütlen: pange aega tähele ja ärge rikkuge oma elu. Mina olen juba ſiin kihelkonnas elanud ja ehk ma küll köster Arnikas olen, ſiisgi olen ma terwe kihelkonna oma käpa all pidada mõiſtnud ja tean, mis tema rahule tarwis läheb. Ma ütlen teile, herra Madaras: pange aega tähele, ärge rikkuge oma tulewikku ja ſaate teie ette otſa, ſiis tehke, nagu ma juba õpetaſin: pöörge lipp tuule järele ja niiſama ka kuue hõlm ſeda mööda, kuidas tuul puhub, muidu poeb ſee põue ja hakkab külm, köha ja nohu!"

Kui noored õhtul aias jalutaſid, ſiis pani Madaras oma kuuehõlma neiu Luiiſe üle ſelja ja naeris: „Muidu poeb tuul põue ja ſiis hakkab külm, köha ja nohu!"

Nad naerſid ja olid õnnelikud, ſeſt üks piſikene patt on elus andeksantaw.

Läks aga Madaras oma katuſe aluſesſe kambriſe, ſiis tuli talle jällegi Jürisſon meelde. Nii

kuidas ta temast ka aru saanud, näis ta tema meelest siisgi nagu kalju-rahn olewat, kes ise puruks läheb ja teist purustab, aga mitte ei paendu. Siis aga tulid nagu iseeneses tema meelde ja waimusilmade ette kõik teised ja Arnikas!

„Pagana poiss!" naeris Madaras. „Ta tahab, et ma tema Luiise tõesti omale wõtaks!"

„Kas ma siis ei wõta?!" küsis ta eneselt. „Issand Jumal, see peab ju nii olema! Nii ta ongi — ongi — igawesti — minu Luiise!"

„Mees ja sõna peab üks olema," seletas Jürisson, „nagu Jumal ja sõna üks on!"

„Üks pisikene pätt on andeksantaw," kõlas ta kõrwades Arnika hääl, „aga siisgi ei ole tarwis meil wargad, mõrtsukad olla! Jumala arm on suur patuste wastu!"

„Midagi ei saa meie ise teha!" mäletas ta Maasika emanda seletust. „Nüüd oli emandal mees jurnud," jatkas Madaras mõtetele otsa. Temale tuli meelde, kuidas nad Kröitsbergi warrult koju olid sõitnud, ta tundis weel praegugi seda sooja oma õlal, mis sinna teise käe warrest oli jäänud.

„Ma loru!" hüüdis ta järsku. „Ma kahklen weel!? Neiu Luiise, neiu, neiu!.. ja seal... naine... naine, kes kõikfugu lori suust wälja ajab! Ja ma kahklen. Üks ainukene sanm! Pisut julgust — ja kõik on käes!.."

Ta hakkas edasi-tagasi käima, lükkas akna lahti ja waatas wälja.

Jahe suwe-õhtune õhk jahutas tema palawat, kirglisteſt mõteteſt walutawat pead.

„Aga mis lõpp?“ küſis ta.

„Noh, ma ſaan ta kätte,“ ſeletas Madaras eneſele. „Mis hakkan ma peale!? Neiu Luiiſe?..“

„Ei poeg,“ naeris ta eneſele, „kaugele lähed!..“

„Kui kenasti ometi Jürisſon ſeda ära tundis, mis minul ſüdames oli?!“ mõtles ta. „Jſegi minu püüeteſt ſeltſi asjus nägi ta mind läbi ja läbi! Tema aga taganes, aga mina ei tagane!“

Nagu Arnikas ette oli ütelnud, nii ka läks. Kui Mudila Eesti karskuſe ſelts „Lehwitus“ oma üleüldiſt koosolekut kuiwas kõrtſis pidas, ſiis oli ſeal kahekſa liiget koos. Ka Madaras oli ſelleks päewaks kui tegelik asjaajaja ſinna tellitud. Kui õudne oli aga kõik ſee nähtus. 8 liiget ja noor ſelts!

Seal ſeiſis kooliõpetaja Uaõis, kahwatanud, walge, rind ſiſſe wajunud, nagu harilikul ärakurnatud külakooliõpetajal, ja waatas arglikult üleüldiſe koosoleku peale. Paremad ei olnud ka teiſed: elu ja agarus puudus.

Küſimine, keda eſimeheks walida, andis pead murda. Paluti, et Madaras ſelleks hakkaks. Madaras aga ei olnud liigegi. Mis teha? Pandi Mada-

ras koosolekule ette, waliti liikmeks ja ühes sellega ka presidendiks.

Nüüd oli Madaras selle koha kätte saanud, mis hakatusest tema jagu oleks pidanud olema.

Et karskusemehi pisut julgustada, arwas ta oma kohuseks neid tänada ja neile oma uut tööplaani tutwustada.

Ta kõneles rasketest aegadest ja andis märgata, et selts, kui ta praegu aega kasuga tahab pruukida, oma tööplaani pisut peab muutma. Esiteks, tema arust, kus karskuseasi alles lapsekingis käib, ei tohiks praegusel ajal mitte nii kalgi südamega iga eksituse peale waadata. Ta arwas wõimalikuks pisut joomist lubada. Siis seletas ta, et inimesed waimuliku tooniga wäga harjunud on, siis ei tohiks seda ka mitte põlata, waid koosolekuid laulu ja palwega hakata ja lõpetada. Wiimaks pani ta ette, kui ilus see oleks, kui kohaline waimulik ka auliige oleks.

Selts oli oma täie koguga kõige selle poolt.

„Jätame ka tantsu maha ja näitemängu ka!" seletas keegi Udulaskme küla mees, ameti poolest rätsep.

Selle wastu astus aga Madaras wälja. Ta seletas, kui suur hariduslne tähendus näitemängul on ja kui tähtjas keha liigutus tants olla, kuidas see kõik waimu tõsta ja hinge ülendada.

„Pealegi," lõpetas ta, „peame seda meeles pidama, kui meie tantsu ära kaotame, siis ei saa meie nooremaid enam seltsis pidada. Nad lähewad küladesse aiduraidutama ja see on halwem kui seltsis tantsimine.

Nii jäi ka. Taheti palwe ja lauluga hakata ja lõpetada ja tantsu ja näitemängu wahetewahel ka lubada.

Madaras oli oma esimese tööga üsna rahul ja teisel päewal ruttas ta seda kirikherrale teatama, nagu köster soowis.

Rümpler oli aga kaunis mossis näoga. Kui ta aga kuulis, et teda auliikmeks walitud, siis käis ta nägo üle pisukene naerujume.

„Ahaa!" hakkas ta peale, „ahaaa! See on ju üsna kena, aga kuidas on teie tööga lugu?"

Madaras seletas.

„Siisgi tantsu ja näitemängu oleks wõinud teie wälja jätta. Sellega ei ole ma rahul! See ei lähe tõsisele seltsile!"

Madaras seletas oma mõtteid.

Kirikherra nägu läks rõõmsaks, kui ta nooremehe seletust kuulis.

„Sõber," ütles ta siis, „see on paljas wabandus. Omal pikal eluajal olen ma ka midagi tähele pannud. Kas sa tead, mis ma ütlen! Teie mõlemad, Jürisson ja sina, olete wäga palju paha teinud!"

Ta silmad hakkasid välkuma. Madaras kohkus.

„Teie olete pahad poisid, kui need, kes Eliiast, seda palja peaga vanameest, pilkasid. Aga vaata, karud tulid metsast ja murdsid need jumalavallatumad ja lõõbid poisid ära. Vaata, Jürisson on ka murtud. See vana karu, patt, see murrab ja lööb teda. Ta tahab teda tappa noppesti! Aga, et sina, mu Heinrich, oma juhataja sõna oled võtnud kuulda, siis pea mu sõna meeles: austa halli pead, kumarda kulupead ja pane tähele, mis vanad inimesed kõnelevad. Ma ütlen, et tants on halb ja näitemäng niisama, ja nii see ka on. Patt — on patt! Ma räägin sulle ühe loo, mis sulle ehk naljakas on kuulda:"

„Sina ei leia minu kihelkonna piirides mitte üht kirikut! Ma räägin, kuidas see sündis. Ma olin noor kirikherra. Ma käisin ühel õhtul oma noore prouaga jalutamas. Meie tee läks küla vainust üle. Seal kiigusid noored inimesed. Tüdrukud on kiigel — poisid vahivad all! Nad lendavad kõrgesse!.. Sa saad aru. Nad lendavad kõrgesse. ...Sa saad aru!.." Ja vana otsis sõna, kuidas kõike seda kirjeldada. „Nad lendasid ülesse... sa mõistad!.. Ma vaatasin nende lendavate talutüdrukute peale ja mu südamesse istutas vana kiusaja hirmsad mõtted!" Rümpler puhkas. „Kui nüüd minu südamesse," seletas ta edasi, „saadan nii-

ſuguſe jõleduſe wõib külwata, mis arwate teie neiſt noorteſt tooresteſt külapoisteſt! Ma läkſin ja mõtleſin. Mu proua küſis, mis ma mõtelda? Aga Jumal walgustas mind ja ma hakkaſin külakiikede wastu tööd tegema ja nad langeſid, nad langeſid, kui omal ajal ſuur tamm Bonifaciuſe kirwe all. Pane nüüd tähele, noormees, mis ſündis: mõne aasta päraſt wähenes ka wäärlaste arw üle terwe kihelkonna! Ma olin naela pea pihta trehwanud ...mh!"

Rümpleril oli oma kawaluſeſt weel praegu hea meel. Iſeteadwalt rääkis ta edaſi: „Ja nüüd teen ma ſeda üsna lihtſalt: ilmub kuſagile küla wainule kiik, ſiis läheb minu wõõrmünder, kirwes ſeljas, ja lööb ſelle kiige juurika pealt maha, et tema aſet enam ei tunta. Ja aſi otſas!"

Ta naeris magusasti.

See naer oli magus ja külgehakkaw. Ka Madaras naeris, aga ta punekas ſelle juures ja ta tundis, kuidas ta ſüda ſees peksma hakkas, nagu oleks wana Rümpler tema mingi paha pealt kinni tabanud.

„Tants ja näitemäng on ka niiſugune aſi, nagu kiiged, mis meeli laiali ajab," ſeletas Rümpler edaſi. „Neid inimeſi peab raudſetes kätes pidama!" Ta näitas oma ruſikat, millesſe ſõrmed kõwasti kokku olid pigistatud ja liſas juurde: „Muidu ei ſaa nad mitte taewaſſe, ſeſt nad iſe

tallawad oma poriste jalgadega taewa ukse-esise nii kinni, et see uks enam neile iganes ei awa!"

„Aga näitemäng harib..."

„Wähe lootust," wõttis Rümpler sõna otsast kinni. „Ma ei usu seda, mis need suure suuga lobawad. Haridus... haridus... Ma olin ka haritud mees, kui ma oma noore prouaga seal küla kiige all seisin. Ei; ei haridus hoia kedagi paha tegemast. See wana Aadam on üks niisugune isand, kes lugeda ega kirjutada ei mõista, ega seda kunsti ka iialgi ära ei õpi!"

„Aga ometi seda soowitakse!" tähendas Madaras.

„Jah soowijaid on palju!" ohkas Rümpler. „Nüüdsel ajal on neid iseäranis wäga palju tekkinud, aga nende äranägemine on pisikene. Minge elage suurtes ülikoolides ja linnades, siis näete, et nad hullemini elawad, kui meie talupojad oma rumaluses!"

Madaras sai äritatud.

„Ütelge siis, aus õpetaja," palus ta, „mis awitab?"

Rümpler käis toas ringi ja otsis midagi. Siis wõttis ta nurgast laua pealt suure raamatu. See oli piibel. Ta näitas seda noorele mehele:

„Waata," ütles ta, „see awitab, mis siin sees on!" — ja aukartuses pani ta suure raamatu laua peale. Laud kõmises, nagu tühi kast, ja Madaras

märkas, kuidas tume õudne tümin kõike tuba täitis ja tema tühja hinge ka, mis temas niisama kõmiſes nagu tuba, millele see aga nii omane paistis olewat.

„Ma palun siis seltsi nimel, et teie auliikmeks hakkaksite ja meie uuesti sündinud seltsist ka osa katsuksite wõtta!“ palus Madaras.

Rümpler jäi tõsiseks. Madaras tundis, et tema just niisama tõsiseks oleks saanud, kui temale niisugust asja ette oleks pandud, ja see arusaamine teise hingest julgustas teda. Ta nägi, et tema mitte ükſinda niisugune ei olnud.

„Jah, ma wõtan selle nime wastu,“ ütles ta siis kindlalt, „ja ma loodan, et teie kõik sellele sihile kindlaks jääte, mis ma soowisin!“

Madaras läks.

Koguni teiste tunnetega tuli ta nüüd kirikumõisast wälja kui esimesel korral. Enne oli ta pahandanud, et Rümpler nii kõneles, nüüd ei olnud jutud mitte teistsugused, aga Madaras oli koguni rõõmus, et ta nii kaugele asjaga jõudnud. Nagu jänes hakkas ta küttide eest jälgi segama.

Kodus, kui ta oma käigust seletas, nägi ta, kuidas kõigil hea meel oli. Ta rääkis kirikherra kiigelugu. Kõik teadsid seda juba enne, aga naersid — ja neiu Luise ka ja ei punetanud mitte ega läinud kööki, nagu sel korral, kui pagariemand armastuselaulu laulis.

Imelikult tundis Madaras, kuidas ta süda sees tühjaks läks. Paistis, nagu kuiwataksid inimesed märja lapiga niisket lauda.

Oma tuppa minnes tundis ta esimest korda elus südame tühjust, hinge piina. Rümpleri jutt kiigest pani tema mõtlema. Talle tuli nagu ahastus peale...

„Kui, kui... kui see asi hulluks läheb?!“ mõtles ta.

See oli esimene kord elus, kui ta nii mõtles, ja rutusti läks ta toast wälja.

23.

Madaras pööris lese Maasika juurde sisse. Lesk oli ka kodus. Must riie kattis tema saledat keha. Tema walge, ilus nägu paistis musta kesta seest silmaforkawalt wälja ja näitas nagu poeks meelitades tema käte ja kaela nahk musta riide warju alla. „A-a!“ sõnas Maasika emand rõõmsalt, „presidendi herrad ikka mäletawad weel meie maja?!“

Madara meel läks rõõmsaks. Hääl meeldis temale niisama nagu kõik see terwe kena naisterahwas.

„Ikka mäletame,“ wastas külaline.

„Kuidas käsi siis käib ka, presidendi herra?“ küsis maja perenaine.

„Miks siis korraga — „presidendi herra“?“ küsis noormees Maasika käest.

„Au, ma pean ju teile õnne soowima!“ naljatas noor leśk. „Palun wabandada, et nii hiljaks omaga olen jäänud ja teid ei olnud ka siinpool näha!“

„Mul ei olnud sõdant teid kohe päraśt seda juhtumiśt tülitada!“ wastas Madaras.

Maasika nägu läks piśut tõśiśemaks, siis küśis emand jälle endiśes toonis: „Aga miks siis mitte?“

Madaras ei teadnud śelle peale wastata, ta löi silmad maha ja nagu sõnu otśides wastas ta: „Ma ei tahtnud teid śegada!“

„Kuidas śegada?“ päris emand.

Madaras nägi, kuidas śee naisterahwas teda ikka enam ja enam kimbatuśesśe tahab ajada, ja omale midagi tuttawat meelde tuletades wastas ta:

„Mu sõda ehk kõneles küll teiśt, aga mõtelge ometi, emand Maasik, kõik ei ole mitte alati ja igal ajal kombelik!“

„Kuidas kombelik?“ küśis emand korraga. „Kuidas ei ole śee kombelik — minu juurde śisse tulla, mind waatama!?“

Madaras tundis śelgesti, kuidas tema nägu õõgama hakkas, kuidas kõrwalestad tuld wälja ajaśid. „Mitte nii, mitte nii,“ palus ta, „ärge nii arwake, mitte nõnda! Mitte nii ei ole śee aśi!

Waid seda ei luba ju lihtne wiisakus, et noormees niisuguselt korral soowitaw külaline ei ole!"

„Kellele? Minule wõi?" päris emand.

„Teile ehk mitte, aga peale meid on ka teisi!.."

„Teisi, teisi!" hüüdis Maasik äritatult, „minge oma teiste ja oma wiisakusega sinna, kus teid keegi ei näe! Teie wiisakus, teie komblus?" lisas ta juurde. „Mis on teie komblus?! Teie komblus on silmakirja teenistuse isa! Wariseeride isa on teie komblus: siis, kui ma wäljaspoolt waba ei olnud, siis oli see küll hea; kui ma aga täiesti waba olen, siis ei ole see enam wiisakas, kombelik, kõlbulik!.." Ta puhkas pisut, nagu koguks ta iseennast. „Kas näete nüüd, herra Madaras, missugune teie olete ja teie isa — — —" ta jättis sõna pooleli ja ütles:

„Ise astub alles esimesi samma ja niisuguseid pähä õpitud wabanduseid!"

Madaras oli kitsikuses. Ta waatas emand Maasika otsa paluwa pilguga, et see teda mitte enam ei puudutaks.

Maasika emand sai selleşt pilgust wäga hästi aru. Tal nähti nooreştmeheşt ka kahju olewat ja waikşemalt küsis ta:

„Noh, mis uudiş on?"

„Uudis ikka seesamane," wastas Madaras ja hakkas oma lugu kõnelema, mis ta karskuse selt-

sis teinud, mis nad ette wõtnud ja mis wana Rümpler kõnelenud.

Maasik kuulas tähele pannes.

„Teie tegu ei kiida ma sugugi iluſaks ega tarwilikuks," ütles siis Maasika emand, kui Madaras oma jutu oli lõpetanud ja nagu küſides emanda otſa waatama jäänud, nagu ootaks ta tema käest oma teo kohta arwustust ja ka kiitust.

„Palun wabandada," õiendas Madaras, „ma mõtlen teiſiti!"

„Teie mõtlete teiſiti?" küſis emand. „Ärge pange pahaks, herra Madaras, aga ma pean küſima, kas teie üleüldſi midagi mõtlete?"

Madaras punetas.

„Kuidas nii?" küſis ta.

„Nii ta on!" wastas küſitaw. „Teil ei ole niigi palju mõtlemiſt, et teie mitte ſeda kohe jalgega tallama ei hakkaks, mis teie eelkäija on ülesſe ſäädinud!"

„Ah, Jürisſon?" küſis Madaras.

„Jürisſon neh!"

„Kas teie temaſt ſiis nii palju lugu peate?" nõudis Madaras kadedalt. „Ma ei ſaanud tema püüeteſt aru! Wõi on mul ſelleks, nagu teie nimetaſite, üleüldſe wähe mõtlemiſe wõimu!"

Madaras naeris pilkawalt, kus juures ta käe ſeljaga nina otſa ülesſe poole lükkas. See wastus äritas aga Maasika emandat.

„Ma arwan," wastas ta, „et nõrk külg just teie pool on!"

„Aga mis tahtis siis see herra, olge head ja ütlge!" nõudis Madaras ägedalt. „Selle asemel, et midagi kosutawalt ehitada, jookšis ta nagu kutsumata külaline wahele ja rikkus rohkem, kui ta kasu tõi. Ja, tarka juttu ja ilusaid sõnu," lisas Madaras otsa, „neid on nüüdsel ajal hõlbus suust wälja ajada, kui inimene natukene lugenud on, aga ehitada, kõik kosutawalt edasi ajada, see on teine tubakas!"

„Ka need ei ole muud, kui paljad ilusad sõnad," kostis Maasik. Siis jäi ta pisut mõtlema ja küsis: „Ütelge mulle, herra Madaras, mis on teie eesmärk, kuhu poole teie püüate?"

Madaras jäi wait. Ta naeratas.

„Kuidas wõib seda ette ütleda," naeratas ta, „kuidas peab seda tegema, kui nii palju tööd on!"

„Aga kas on teil midagi selgemat silmade ees, kas näete teie midagi ette ära!" päris jälle ilus emand.

„Ma püüan headuse poole," sõnas Madaras waimustuses. „Kõik, mis hea, armas, kaunis, lõbus, kõik see on minu siht!"

„See on natukene naljakas!" pilkas emand. „Ütelge mulle, mis on siis hea, armas, kaunis, lõbus, herra Madara sõna-raamatu järele?"

Madaras waikis.

„Jürisſonil oli ometi ſiht — ta tahtis ſeda wana natukene eeſt ära koristada, mis juut elada ei laſe, aga teie püüded on paljas õhk, heade ſõnade tilgad, mida lollidele ja närwihaigetele ſisſe wõib anda," otſustas emand. „Ma mõtleſin teiteſt rohkem. Ma arwaſin, et teie linnaſt ka midagi ligi olete wõtnud, mis maale kõlbab, aga ma ekſiſin!"

Madaral oli halb, et emand, kellele ta meeldida tahtis, niiſuguſe otſuſe tema kohta andis ja, nagu näis, Jürisſoniſt rohkem lugu pidas kui temaſt.

„Aga ſeal oli Jürisſon," ütles Madaras, „puhus, nagu tuul ja kadus. Ja mis ta nüüd ſeal linnas peale hakkab?"

„Mis ta ſeal peale hakkab" päris emand. „Minge ja küſige tuule käeſt, miks ta metſa jooksis ja ſeal puhub! Läks — ja muud midagi. Küll inimene, kes mõtleb, eneſele ka tööd leiab!"

„Aga ſiin rikkus ta pälju ära!" wastas Madaras.

„Mis ta ſiin rikkus?" küſis Maaſik.

„Kõik on mokas," pahandas Madaras, „kõik tuleb uuesti teha! Ta ei tunne rahwa-elu, ta tahab kõik üle põlwe pooleks murda. Kirikherra ajas ta pööraſeks, köster on wihane, rahwas ei wõta oſa — mitte midagi ei ole enam hea!"

Maaſika emand hakkas naerma.

„Ja nüüd tahate teie, nimelt teie, seda asja laulu ja lugemisega parandada!“ wastas emand. „Seda teie ei saa! Jürissoni tee oli õige. Tema tahtis seal tõsises mõttes uut elu külwata. Nii palju, kui mina selleſt aru ſain, oli see töö midagi wäärt!“

„Aga miks ta siis ära jookſis!“ pilkas Madaras.

„Kui inimene ära sureb, ſiis ütelge: jookſis ära, aga kui ta elab, siin on see warane ütelus! Aga, mis pidi ta ſiin tegema, kui temaſt piſut aru saadi. Peab noor inimene oma jõu ſinna maha matma, kus selleſt kaſu ei tunta, mis ta ette wõtab. Siin oli ta enneaegne. Teie alles kutſuſite ta wälja. Ta iſe ju seda ette ei oleks wõtnud: nii tark ta oli. Aga kui ta nägi, et igalpool seda kaswada ei tahetud laska, mis kaswama pidi, siis läks ta ja jättis asja nende ajada, kes selles wees ujuda tahawad!“

„Siis arwate teie, et ma niiſugune olen, nagu need Mudila mehed?“ küſis Madaras.

„Juſt ſeeſamane, ainult teine nägu: ſeeſamane wiin teiſe waadi ſees,“ ſeletas emand.

Maaſika emanda ſilmad ſätendaſid. Ta istus toolile ja terawalt nooremehe otſa waadates sõnas ta:

„Teie ei taha muud, kui ſedaſama muna edaſi haududa, mis meid kõiki õnnetumaks on tei-

nud, mis meie mõtted ja püüded orjameele raud-kamitsasse on sidunud, mis meid lämmatab! Teie tahate sellele aga veel armsama ja meeldivama kuju anda, et sellega veel enam õnnetust suurendada. Teie säete omale suurusi ette ja kumardate neid. Meie aga läheme selle suurusse juurde ja hakkame teda kõigutama. Jääb ta seisma, on hea; langeb ta aga, siis on see hea. Teie ei taha karskust, kui karsket ilma-waadet, waid kui seda, mille all wanas wees edasi võib supelda!"

Madaras seisis, nagu pihti-isa ees. Kannatamataks läks see kõne temale.

„Ja mis siis teie tahate?" küsis ta ägedalt.

„Meie tahame uut elu, kes kõike seda nahkset orjameel ei tunneks ega austaks," wastas emand. „Meie oleme niisuguseid, kes, nagu habused, kui nad karu näewad, loortsutama hakkawad ja kes wana elu tundes, nagu hobused kaameli ees, wärisewad, seda lamba-nägu koormakandjat orja silmates! Teie tahate elu kõikfuguste kirju hilpudega ehitada, et tema häbi wälja ei paistaks, meie tahame aga elu eneselusaks teha, et temale Mardisandi hilpa kõigesuguste tähtsate nimedega enam tarwis ei oleks!"

Madaras oli eneseotseti lasknud, käte küünarnukid wastu põlwi toetanud ja pead käte wahel hoides waatas ta Maasika emanda otsa.

Ikka rohkem ja rohkem tundis ta selle naisterahwa mõju enese peal. Esiti oli emanda tõrelemine temale wastik olnud, aga nüüd paistis, et sellel lesel midagi niisugust oli, mis teda wõitis. Kui palju rohkem leidis ta selle naise neiu Kaakeseşt olewat!

„Ja nüüd," rääkis emand edasi, „nüüd, kus Jürisson juba hakatuşt tegi, tahate teie jälle külakiiki sellepäraşt maha hakata lõhkuma, et tüdrukud ja poisid kokku ei saaks, ja kui nad kokku saawad, siis loete ja laulate nendele ja õnnistate neid, ja asi on jällegi hea! Waata, niisugune on teie moraal!"

Madaras läks järsku punaseks. Talle tuli kogemata meelde, kuidas nad neiu Luiisega kahekesti mööda metsa olid hulkunud... Madaras wäristas ennaşt. Ja nüüd oli ta seotud.

„Aga kas teie ka teate, mis mõisa baron selle kohta ütleb?" küsis lesk.

Madaras läks tõsiseks.

„Jaa, waat seal ta on!" naeris emand Maasik. „Seal ta on! Teie walite Rümpleri aulikmeks ja unetate ära, et baron ka maailmas elab ja selle mehega midagi tegemişt ei taha teha!"

„Eh-eheee!" hüüdis Madaras ja hakkas peaşt kahe käega kinni. „Huu! misfugune pudru! Et ka wana Arnikas seda meeles ei pidanud!"

„Jah, uskuge aga seda!“ äsitas lesk, „siis olete wana parajaga koos! Mina usun, et see kõik wana Arnika tegu ongi. Ja ega siis Hopmann Kurg ka puhas ei ole. Tall on teie peale süda hästi täis!“

„Mis eest?“

„Kes käis baroni juures?“ küsis Maasika emand. „See olite ju teie! Kes hakkas sellega peale? See olite teie!“

„Aga, mis ma pean tegema?“ päris Madaras äritatult.

„Mis teie nüüd teinud olete, on raske parandada!“ arwas emand. „Rümpleriist lahti teie enam ei saa. Teie auliige ta on ja selleks ta jääb. Ja seda ma tean, et ka baron, kui ta seda kuulda saab, teile mitte „Issa meiet“ lugema ei hakka!“

„Huu!“ kaebas Madaras.

„Muud, kui plehku!“ naeris emand.

Madaras waatas emanda otsa. Maasika emand oli tõsine ja waatas uuriwalt nooremehe silmi.

Seal koputati ukse pihta ja sisse astusid kirjutaja abikaasa ja neiu Luiise.

„Oo,“ naeris Kiwi emand, „mees alles hauas leige ja juba waadatakse uut!“

Neiu Luiise uuris terawalt Madara nägu. Ta märkas sealt midagi leidwat.

Maasika emand oli niisama tõsine, Madaras aga katsus oma tundmusi tagasi hoida ja oli pisut kohkunud.

„Waadake, kuidas herra Madaras häbeneb," õrretas kirjutaja Kiwi emand.

Luiisele oli aga wäga piinlik kõike seda kuulda.

„Herra Madaras," küsis ta, „kas teie pidu ka warsti tahate pidada?"

„Ja, jaa! pidu!" sõnas Madaras, „see on wäga õige, et teie meelde tuletasite!" Maasika emanda poole pöördes küsis ta: „Ega teie ligi ei saa mängida, ma pean mõne teise kuulama!"

„Miks ei?" küsis Maasik.

„Oi, Alwiine, see ei lähe!" hüüdis Kiwi emand. „Mõtelge, et teie ristiinimene olete! See on ju liig!"

„Aga ma mängin!" wastas see.

„Ei, emand Maasik," kaebas neiu Luiise, „see on hirmus!"

„Oh, jätke teie oma wariseeri jutud!" wastas emand Maasik kibedalt. „Millal lubate teie siis mängida? Aasta päralt wist? Kas siis aasta päralt leselein lõppenud on?"

„Aga see on ju kord niisugune mood!" kinnitas Kiwi emand.

„Aga waat minul niisugust moodi ei ole!" ütles Maasik. „Kelle päralt ma leinan, kelle pä-

raſt mitte. Waadake aga, herra Madaras, näitemäng wälja ja jätke minu jaoks üks oſa. Ma mängin ühes!"

Naiſed tahtſid minema hakata, aga Maaſika emand tellis neid weel eneſe juurde. Alles õhtu pimedas ſaid köſtri-rahwas, Madaras ja Luiiſe, minema.

„See on üks imelik inimene, ſee emand Maaſik!" hakkas Luiiſe peale.

„Jah, ſeda on ta küll," arwas Madaras, „tal on wäga palju Jürisſoniga ſarnaduſt!"

„Mitte ſugugi!" arwas Luiiſe.

„Ma arwan jutu pooleſt!" ſeletas Madaras.

„Mitte ſugugi!" kinnitas Luiiſe.

„Ma rääkiſin ju praegu temaga, juſt needſamad mõtted!"

„Mis ſa muidu räägid," tõendas Luiiſe, „Maaſika Alwiinel ei ole muud kui kilawad ſilmad!"

Madara meel ſai pahaſeks.

„Ikka iluſam kui ſina!" wiskas ta wastu.

Luiiſe jäi wait. Natukene aega ei lauſunud ta ſõnagi, ſiis ütles ta: „Seda ma juba arwaſin, niiſuguſed need mehed on, kui üheſt iſu ära, ſiis on teine parem!"

„Muidugi on parem!" kinnitas Madaras.

Luiiſe oli wait. Järsku hakkas ta lukſudes nutma.

„Luiiſe," hüüdis Madaras, „mis ſul on?"

Luiise ei wastanud midagi, waid lukſus edaſi.

„Mis ſul on?“ küſis Madaras pehmelt.

Luiise ei lauſunud midagi.

Madaras hakkas taſa ta õlaſt kinni. Luiise lükkas nooremehe käe maha.

„Luiise!“ hüüdis Madaras, nagu kutſuks ta teda.

„Löiiſä, Löiiſä!“ oſatas neiu Kaſike, ikka Löiiſä! Noh, mis ſa tahad?“

Madaral käis teraw piste läbi ſüdame. Mis oli ta praegu neiu Luiiſele kurja teinud, ja niiwiiſi käidi temaga ümber.

„Ma ei taha midagi muud, kui et ſa ütlekſid, miks ſa nutad?“ küſis Madaras õige pehmelt.

„Ma ei taha, et ſa ſelle wana naiſega läbi käid!“ wastas neiu nuttes.

„Miks?“ küſis Madaras ja hakkas neiu kaelaſt kinni.

Neiu ei lükkanud kätt ära, waid hakkas tema ümbert kinni ja küſis:

„Heinrich, ſa ei armasta mind enam?“

Wastuſe aſemel oli magus muſu neiu huultele.

Neiu naeris. Nutt oli ununud.

Aga Madara ſüda nagu pöörles ſees.

24.

Nooremehe ſüdame pöörlemine ei kadunud. Mida rohkem Madaras Maaſika emanda ſõnade

peale mõtles, mida rohkem ta Luiise ülesastumist tema wastu arwustama hakkas, seda enam wõttis rahutus temas maad ja seda enam hakkas ta pagarilese pool käima.

Aga ka neiu Luiise ei olnud ilma silmadeta. Hoolega pani ta Madara käika tähele ja niisama tihti astus ta ka Maasika emanda poole, kust ta Madara sagedasti eest leidis.

Niisugustel kordadel tundis Madaras esiti häbi, kui neiu Luiise sisse astus, aga pärast muutus see sala wihaks, mis aga warsti lahkus, kui nad neiuga kahekesti jäid, kus Madaras enese täies armastuse hoos neiu käte wahele wiskas.

Nüüd alles sai noormees aru, mis salatuli see oli, mida ta neiu Luiise silmis nii mitu korda oli märkanud ja mida ta taltsutada oli tahtnud. Nüüd tundis ta, kuidas see tuli teda kõrwetas, tema siseminst inimest kurnas, kuiwatas.

Wahel, kui ta jällegi ükši olles südame piina tundis, siis ohkas ta, käis rahutult mööda tuba, katsus ennast aias lahutada, aga kõik see ei awitanud.

Et selleşt piinawast tundmusest lahti saada, wõttis ta jällegi pikemad käigud ette. Aga ka seegi ei toonud Madarale endist rõõmust meelt tagasi. Ikka seisid Maasika silmad ja kuju tema waimu ees, ikka kuulis ta tema isewiisi arutusi.

„Narr asi," mõtles ta, „et see naine enne leski ei olnud, siis ei oleks ma ialgi seda wiga teinud!"

Ta tundis nagu hinge tarwidust jälle asja leida, et lese poole muidu natukeseks ajaks sisse minna.

Aga see oli öliga tulekustutamine. Rahutumalt tuli ta tagasi, ja iga korraga kaswas wahe tema ja Kaasikese wahel suuremaks.

Küll istusid nad seda enam weel õhtuti isekeskes aias lehthoones, küll ajasid nad magust nalja, küll tõotasid nad teineteisele igawest armastust, aga wist tundsid nad mõlemad, et see iseeneste pettus oli.

Ka neiu Luiise tundis seda.

Ühel õhtul, kui nad jälle kahekesi olid, ütles ta kawalalt:

„Aga kas tead ka, Heinrich, et ma homme mõneks nädalaks kaugemale pean minema?"

„Oo!" hõiskas Madaras rõõmsalt. Ta oli aga enese sellega wälja annud.

Neiu hing tundis selle hüüu muusikat ja seda disonansi, mis sealt kõlas.

Ta jäi kurwaks ega lausunud midagi. Ka noormees oli wait.

Wastik waikus kestis tükk aega.

„Sa ei ole enam endine, Heinrich!" kaebas Luiise.

Madaras märkas, et ta rumalasti oli teinud.

„Kuidas nii?“ küsis ta rahulikult.

„Mulle näib nii olewat, mul on sinu pärast alati hirm, mu süda walutab ikka, kui ma sinu peale waatan!“ kaebas neiu edasi.

„See paistab sulle nõnda!“ südandas Madaras. „See on ikka wahel nii!“

„Siis lõpetame selle kartuse,“ rääkis neiu tõsiselt, „mis meie ikka nii kaua...“ ta jättis sõna pooleli ja ootas.

Madaras ei wastanud midagi. Temal oli piinlik seda ütelda, mis neiu tahtis.

„Meie oleme alles noored,“ sai ta korraga midagi wälja.

„Jung gefreit, hat Niemand bereut*)!“ wastas neiu kurblikult naeratades!

Madaras naeris ka.

„Aga see on ikka wõimata weel praeguse ajal!“ wabandas Madaras. „Meil on ju nii hea küll!“ julgustas ta neidu. Ta läks ikka kaastundlikumaks neiu wastu ja warsti olid nad jälle oma tundmustes kokku sulanud, üks hing ja üks meel!

Oli aga teisel päewal neiu Luitse ära sõitnud, tundis Madaras, nagu oleks suur raskus tema õladelt langenud. Ta pidi seda ise imeks panema,

---

*) Kes noorelt naise on wõtnud, pole iialgi kahjatsenud.

kui teiseks ta oli läinud: minewal sügisel, kui Kaafike ära sõitis, siis kadus tema rahu, nüüd oli see aga kergituseks.

Weel rõõmsamaks läks ta meel, kui mõne päewa pärast köstri poeg Rudolf, keda wana „onu Ruudiks" kutsus, ilma ootamata külasse tuli.

Ruudi oli Wolga ääres apteekriks. Ta oli rõõmus, lustakas noormees, kes köstri majja koguni uue elu tõi.

Kohe, peale teretuse, pidi temale Mudila uudiseid teada antama.

„Ma olen kuulnud, et Mudila koguni teine olla," naeratas ta. „Kas Mudila õis ikka alles on?!" küsis ta.

„Wõid kosja minna!" naljatas köster.

Ruudi hakkas ka seda lühikest aega kasuga tarwitama, mis ta siin mööda tahtis saata.

Ohtused jalutus-käigud ja naljatused wärskendasid wana Arnika pesa üksluiset elu.

Ruudil näis see kodune elu aga niisama wastumeelt olewat kui Madaral, ja juba teisel kolmandamal päewal hakati kaugemaid tuttawaid waatamas käima.

Järgmisel pühapäewal wõeti pikem reis ette. Ruudi tahtis teise kihelkonda mõldrit Reimeri ja tema perekonda waatama minna, nagu ta ütles: „oma endist südant kaema minna!"

Reimeri wanem tütar Heleene, kellega Madaras juba karskuse pidul tuttawaks oli saanud, pidi tema endine süda olema. Juba ammu olid nad koolipõlwest tuttawad ja köstriemand armastas kõneleda, et Heleene Ruudit küll tahta, aga Ruudi ei wõida teda mitte wõtta, sest Heleene olla liiga talupoja sorti. „Aga," lisas emand juurde, „ega's Ruudi kahju ei saa: Reimer on rikas mees ja kui Ruudi apteeki tahaks kusagil käima panna, siis wana ikka oma kolm tuhat ligi annab!"

Reimerid wõtsid noored mehed suure lahkusega wastu ja tütardel oli enam kui hea meel, et Mudila herrad neid waeseid ka wäärt arwanud oma külaskäiguga austada.

Weski paisu alla ilusasse rohtaeda mindi istuma. Wanal oli Jaanipäewast weel ankur õlut üle jäänud ja selle wõttis Reimer heade külaliste auks lahti.

Tütar Heleene tõi külalistele klaaskannuga pruunikat märga, mille peal kämblijagu kooresarnast wahtu asus, aeda ja pakkus juua. Ruudi hõiskas rõõmu pärast ja plaksutas käsa. Heleene naeratas kawalalt oma punetawate ümarguste paledega ja pakkus oma noori, terawaid, lumi walgeid hambaid lahkelt waatamiseks.

„Jooge, jooge noored sõbrad!" pakkus wana Reimer kannu noorte poole upitades.

Ruudi jõi ilusa janu wahutawat märga ja

õlle-lukſuſid kuuldawale laskes raputas ta naeratades pead: tema pakſud wurrud olid üleni õllewahuga kaetud.

„Kuule, Ruudi, ſa oled nüüd koorehabe!“ naljatas Heleene näetemängu sõnadega. Reimer, Madaras, Ruudi, Heleene naerſid ſuure hea meelega ja ſee naer ülendas nende head tuju.

„Noh, pista oma hiireſaba ka koore ſisſe!“ sõnas Ruudi kannu Madara kätte pakkudes.

Madaras pani kannu lauale.

Helene naeratas kawalalt.

„A' nüüd sõge ole, ega ſa peaſt põrunud ei ole,“ noomis Ruudi, „et ſa niiſuguſt narri teed. Ega meie enam Mudilas ei ole! Sa oled ju Mudila weſi-watſade ristiiſa!“

„Täh, täh, täh!“ naeris wana Reimer, „ah, tema ju karskuſe usku.“

Ta waatas pilkawalt Madara otſa, aga kui ſee weidralt eneſe ette maha waatas, ſiis ütles Reimer:

„Noh, jooge aga peale, ſee on ju kali. Meil on pealpaiſu natukene kõwa weſi, muud wiga pole ühtigi!“

„Tehke mulle ometi head meelt!“ pakkus Heleene.

„Ärge wihastage maja peremeeſt!“ õrretas Ruudi.

„Palun wabandada,“ palus Madaras, „ſee ei kõlba, et ma joon!“

„Noh, mis isand siis teie olete?“ küsis mölder tõsiselt.

„Ma olen karsklane!“

„Kus kuradi maal niisuguseid metsloomad kaswawad?“ päris mölder kurjalt. „Mis, pagan, teie minu juurde külasse otsisite, kui teie minu toitu ei söö! Ütelge mulle, kes narr seal Mudilas, kus kõik joowad, köster, kirikherra, mõisa mehed, kes seal sihukese tsirkuse wälja mõtles?“

Madaras hakkas seletama.

„Haa, täh, täh, täh!“ itsitas mölder, teie tahate hunta hukata ja jooksete ise eest metsa; aga, waat meie, meie lööme selle tõpra maha ja sööme tema ära!“ Ollekannu enese ette tõmmates upitas ta selle oma habemesse, kuhu ka poole kannu kõhutäis kadus.

„Waadake,“ naeris ta, „nõnda oleme meie, Olustwere mehed, õlle wastased; nõnda kaotame meie tema ära!“ Üsna kurjalt küsis ta Madara käest: „Noh, kas joote ehk mitte? Kui ei, siis lasen teile pütiga kama tuua!“

Mölder naeris magusasti ja teised aitasid kõrwalt.

Madaras ei jõudnud wastu panna.

„Waat, see on õige Israelimees, kelle sees ei ole kawalust,“ rõõmustas mölder, „sest kiri ütleb: „Waata, sõnakuulmine on parem kui tapaohwer; tähelepanemine on parem kui jäärade rasw, sest

wastupanemine on õnneandmise patt ja wastutõrkumine on wõõra-jumala ja Teerawi kujude teenistus!"

„Elagu karskus!" hõiskas Ruudi ja koputas Madara õla pihta, kellel eneſel ka hea meel nähti olewat, et korraks jälle nii julge wõis olla ja tilk õlut wõtta.

„Noh, kas pole hea?" küſis Heleene rõõmuga.

„Ta'ps nüüd hea pole!" wastas Ruudi keelt lakſutades.

„Noh, ſee ikka pärismeeste tegu!" julgustas wana mölder ka takka.

Rõõmus tuju täitis warsti ümbruſt. Iſeäranis heas tujus oli wana mölder. Suure hea meelega hakkas ta oma eluſt kõnelema, kuidas ta waene poiſs olnud ja kümne küünega eneſe mäe otſa ülesſe kiskunud.

Kann käis kannu järele ja wana läks ikka rõõmſamaks ja hooplewamaks. Mõne aja päraſt ei olnud tal muud keele peal, kui tema iſe, tema naine ja tütred ja tema raha.

Päraſt ſööki, kui trepi peale mindi ja ſeal edaſi hakati õlut wõtma, oli wanal kolmas ſõna juba „armſad pojad" ja „armſad wäimehed!" Ta naeris kawalalt ja kui õhtu juba käes, ſiis hakkas wana oma tütreid pakkuma. — Ta kutſus nad imetihti eneſe juurde, laskis kord tubakat, kord

piipu tuua, kord maha kukkunud tubakakotti ülesse wõtta, kord muidu iseennast näidata.

Kui tütred wahel papat paluſid, ſiis tegi ta uhke näo ja ütles: „Ega's teie midagi ei maksa, aga mis maksab, see on wana Reimeri raha!"

Wiimaks läks asi juba nii kaugele kibedaks, et naine tütardele appi läks.

„Papa, mis sa ikka niisugune oled!" noomis naine.

„Kuidas niisugune!" põrutas wana mölder. „Ah, sa arwad, et ma igale närakale oma tütred annan!? Ei anna, aga ma ütlen, kes saab, saab nooſi!"

„Mis sa muidu hoopled!" taltsutas naine.

Nooredmehed naersid.

See äritas Reimerit.

„Ah, teie arwate, et mul raha ei ole!" hüüdis ta pahaselt. „Ann, ae!" Ann, ae! Too mu pisukene kast siia!"

Naine tõrkus wastu: „Mis sa, mis sa nüüd jahid!"

„Kuule Ann," ähwardas mölder, „sa tead, kui sa riidu ei taha norida, siis mine too minu pisukene kast kummutist ära!"

Naine pidi sõna kuulma.

Kast toodi lauale, aga et pime oli, siis pidi naine küünla ka tooma.

Wana Reimer waatas enne kasti hoolega igast

küljest üle, keerutas siis luku suure pühadusega lahti ja hakkas rahapaberid ja võlatähta laua peale laduma, kus juures ta mõnele armsasti musu andis.

„Kui palju on?" küsis ta Ruudi käest.

„Pagan seda teab, mõni mitu tuhat!"

„Aha, täh, täh, täh!" naeris wana. „Kas sünnib tütar maast ülesse võtta, kui sihukene lipakas seeliku sabas ripub?" Ta näitas üht tuhande rubkast pangapiletit.

„Oh," hüüdis Ruudi, „tütred sünniwad ilma selle lipakatagi!"

Wana Reimer tegi suured silmad, nagu ei usuks ta oma kõrwu.

„Täh, täh, täh!" hirwitas wana, „meie naiste seelikud on enam wäärt, kui nad ise!"

Poisid kukkusid suure hea meelega naerma.

Wana läks kurwaks.

„Ann! Ann, tule siia!" hüüdis ta pahaselt.

Perenaine tuli sinna, silmad unised.

„Mis sa jälle kraaksud?" küsis ta kurjalt.

„Ann!" ähwardas ta. „Ann, kuriwaim, kus poeg jäi!?"

Ann seisis tuimalt seal.

„Mis poega sa pärid?"

„Kus mu poeg on?" küsis wanamees.

„Kas sa hulluks lähed, või, sul polegi poega!"

„Seal ta on," kaebas wana, „seal ta on!" Ann, nüüd pilla kõik see raha külapoiste kätte! Ann, kas see ei ole patt!?"

Ann ei wastanud midagi, waid läks jälle minema.

„Seal ta on," ütles mõlder, „seal sul on naiste wäärtus!"

Nii wõttis ta weel ühe wõlatähe wälja, andis sellele mitu korda suud, ulatas ta siis Madara kätte ja ütles: „Loe sa, Madaras, ära, su silmad seletawad, kelle allkiri see on?"

Madaras tunnistas. „Von Hohen wist?" küsis ta.

„Täh, täh, täh!" naeris wana. „Tema ise jah, tema neh! Wana Kukuwere herra ise!"

Siis rääkis Reimer sala edasi: „Ta kutsub mu enese juurde ja küsib kawalalt:

„Noh, Reimer, kas saad mulle laenata, mul läheb tarwis!"

„Kurat," mõtlen ma ja küsin: „Kui palju tahad?"

„2000 rubla!"

„Wõid saada!" wastasin ma. „Ega wana Reimer sind hädasse ei jäta! Ma ütlesin talle „sina" ja ta ei lausunud ühtigi! Ma ütlesin temale, wana Kukuwere von Hohenile ütlesin ma sina; poisid, kas saate aru, mis see tähendab?!"

Wanal oli nii hea meel, et ta wõlakirjale mitu korda maguſasti ſuud andis.

Suur ſuwine walge oli juba wäljas, kui noored=mehed minema hakkaſid. Nad olid üsna pehmed, pead kihaſid.

„Kenad lapſed?“ küſis Ruudi.

„Hea ſuutäis!“ wastas Madaras.

„Eks pista habemeſſe!“ käskis Ruudi. „Hakkame kälimeesteks. Oma 4000—5000 on ikka iga tütre päralt!“

Madaras tegi ſuured ſilmad.

„Ah, ſul ju Luiiſega rehnung pooleli,“ naeris Ruudi. „Loru ſa ikka oled, et ſa nii ruttu kohe kaubad kokku ajad!“

„Mis kaubad?“ päris Madaras. „Mul ei ole mingiſuguſt kaupa pooleli!“

„Poiſs! ära waleta!“ hüüdis Ruudi, hakkas tema rindu kahe käega kinni ja waatas teiſe ſilmi.

„Mis ma ſiis waletan? Naiste lori!“ wabandas Madaras.

„Terwe Mudila räägib juba!“

Madaras kohkus piſut ära, ſiis waatas ta julgelt teiſe otſa ja ütles:

„See on ſelge lori! Nii ruttu ei ſeo ma ennaſt mitte kellegagi!“

„Tubli poiſs!“ naljatas Ruudi ja laskis Madara lahti. „Seda ma juba arwaſin. Niiſugune mees, nagu ſina oled, ei müü nii hõlpſasti oma nahka!“

Nad istusid maha.

„Kuule, kas sa tead, Madaras," ütles Ruudi, „sa võta noorem, ma võtan vanema — ja asi nudi!"

„Kuhu ma ta panen?" küsis Madaras.

„Maailm on suur ja lai," õpetas Ruudi. „Tule Wolga äärde! Mä tean seal koloniides mõned ilusad kohad: keelt sa mõistad, palk on seal vahel kuni tuhat rubla, võtad Leeni ära — või mis ma ütlesin, mitte Leeni, aga Elsa ja ela, nagu mõni baron!"

Ruudi seletas edasi: „Loll on, kes uisapäisa naise võtab. Kas mina neid neidusid küll palju läbi ei ole lasknud. Seda kaupa ma juba tunnen! Vana Reimeril on sula õigus, kui ta ütles, et seelik enam maksab kui selle omanik. Üheseguseid anid on nad puhas, ja kui raha ka ei saa, siis ma ei tea, mis pagan peale peab hakkama! Ma oleksin teisi ka saanud, aga see Helleene on juba kord meelde jäänud, ja üsna armas laps!"

„Kas kirjutate ka?" küsis Madaras.

„Veel üks asi!" naeris Ruudi. „Niisugust asja veel tarvis! Eh, poiss! Siin peab ettevaatlik olema. Seo ennast ühega, siis katsu, kuidas lahti saad!"

Selle seletuseks rääkis ta ühe loo, kuidas ta Wolga ääres ühe kolonisti lesega kimpus olnud. Hakkasin kirjutama ja viimaks tõsi taga.

„Suuſõnaga, muſuta ja pitſita nii palju, kui tahad, aga laſ' paber puhas olla!" lõpetas Ruudi.

Ruudi ſõnad leſeſt tuletaſid Madarale pagariemandat meelde.

„Aga mis ſa Maaſika emandaſt arwad?" küſis Madaras.

„Ahää!" purskas Ruudi ſuure ſuuga naerma.

„See on ju wana poſt-hobune," hirwitas Ruudi, „ſellega on palju jakſu ſõitnud!"

Madaras kohkus ära.

„Ja ſina ka?" küſis ta.

„Mina mitte," õiendas Ruudi, „aga nooremalt!"

„Aga ta on nii iſeäralik, et.."

„Et päris pea kihama ajab!" naeris Ruudi.

„Noh, ſeda on ta wäljamaal õppinud," ſeletas ta edaſi, „ta reiſis omal ajal mõiſaherrastega mitu aega wäljamaal! Mina ei pea aga ſelleſt midagi. See on nagu pool meeſt!"

„Aga, kurat, ta on hirmus ilus ja wäga meeldiw. Mulle on ta pööraſelt meele järele!" ſoſistas Madaras.

„See jookſeb warsti mehe juureſt ära!" arwas Ruudi. „Aga eks katſu, ehk hakkab õnge!"

„Mis ſee maksab," naeris jälle Ruudi, „waeſe inimeſega ei ole midagi peale hakata! Aga, waat, Reimeri Elſa! Noh, kas!?"

„Kui koha saaksin, wõiksin ju katsuda," arwas Madaras, „aga praegu ei ole midagi ette wõtta!"

„Koha ma sulle kuulan," kinnitas Ruudi, „sellepärast ära muretse! Esimese postiga kirjutan ma kohe selle üle. Mul on seal tuttawaid palju!"

Puruwäsinult jõudsid koju.

Mudilast läbi minnes katsusid nad otsekohe astuda ja olid rõõmsad, kui sealt läbi said.

25.

Pooluimaselt wiskas Madaras enese sängi pikali ja ilma et ta kaua järele oleks mõtelnud, uinus ta wäsinud peaga norisedes magama, nagu mimene, kelle pea ja liikmed tublit puhkamist ihaldawad.

Päikene wõis juba pooles lõunas olla, kui ta ülesse ärkas, sest keegi kobistas toas.

Ta lõi silmad lahti ja nägi seal köstri tüdruku Liisa pikatriibulise seelikuga ja lahtise roosaka jakiga, mille käiseid kerge tuule õhk liigutas, sest Madaras oli akna lahti jätnud, et parem puhata oleks, ja Liisa oli nüüd ukse ka paokile jätnud, nii et läbikiskuw tuulelehk toast läbi puhus.

Madaras nägi, et Liisa wärske wee karawini nurka laua peale säädis ja kirju põlle otsaga

silmi pühkis, kusjuures ta läbi nina õhku järsku ülesse tõmbas, nagu nutaks ta.

Liisa pööris ümber. Ta noor, õitsew, aga tuim nägu oli weel punasem, kui harilikult, ja silma ääred näitasid ka punawat.

Liisa nuuskas nina näppudega ja pühkis need seeliku külge ära. Kui ta märkas, et Madaras ülewal oli, häigas ta käega üle punaste särjesilme, tegi omale rõõmsama näo ja nagu kohkunult ütles ta: „Nooredherrad juba ülewal. Kas ma ekšitasin teid?"

Liisa oli tõesti nutnud, ta hääl wäriseš ja ta pidi oma kõri köhatamise läbi puhastama.

„Liisa, mis sul wiga on?" küsis Madaras kaastundlikult.

Liisa naeratas.

„Pole midagi!"

„Aga sa nutad ju!" Liisa waikis.

Madaras ajas eneše ülesse, tõmbas waiba põlwede ümber, istus sängi äärele ja küsis:

„Aga silmad on ju punased?"

See kaastundmine, mis Madaras Liisa wastu awaldas, liigutas noore tööorja südant. Tüdruk jäi raudahju äärde seisma, toetas selja wastu külma roostehaisuga musta plekki ja hakkas jällegi silmi pühkima.

„Aga Liisa, mis sul ometi on?" päris Madaras äritatult.

Liisa hakkas lukſuma, pani käed põlle nurgaga wastu nägu ja lukſus edaſi.

Madaras tundis, et ſiin midagi pidi olema, mis ſelle tugewa tööorja hingepõhja nii puudutas.

Ta kargas püsti, tõmbas eneſele riided kähku ümbere ja Liisa juurde aſudes hakkas ta tema tugewaſt, piſut higihaiſu wälja lehkawaſt õlaſt kinni. Madaras tundis, kuidas ta pihupeſa ſoojaks läks.

„Liisa, mis ſul wiga on?“ küſis ta. „Ütle ometi, kas ſul mõni õnnetus on ſündinud!“

„Ja, wana Arnikas on juſt kui pöörane!“ nuttis Liisa.

„Köster?!“

„Köster neh!“ wastas tüdruk, laskis põlleotſa lahti ja nuuskas nina lahtiſejaki hõlma nurgaga.

Madaras nägi, misſugune jäme, toimne ſärk, juba üsna halliks muutunud, tüdruku ihu kattis, tema terwet ihu ja tugewaid rindu warjas, mis higihaiſu wälja hoowaſid.

„Mis ta tegi?!“ nõudis Madaras. Madaras aimas ſiin midagi iſeäralikku. Ta oli juba ennegi märkanud, et köster noore tüdruku wastu imelahke oli, Liiſat mitu korda wahel õlaſt paitas, kui Liisa talle juua tõi ehk midagi meelepäraliſt asja tegi.

„Ta on just kui nõder peast — ja nüüd veel, kui Ruudi kodus on. Nüüd joowad nad ööd läbi ja siis ei lase wanamees enam teisi magada!"

Madaral käis nagu wälk läbi pea: tõesti olid nad igal õhtul weel ülesse jäänud, kui tema magama läsunud, ja mitu korda oli ta all jutu kõminat ja naeru kuulnud.

„Kas tema sihukene?!" küsis Madaras.

„Sihukene neh," wastas Liisa, kes ka julgemaks läks.

„Nende terwe sugu on niisugune. Neist Arnikatest pole keegi parem! Kus ripakil midagi jääb, nemad kohe kallal!"

„Ooo!" imestas Madaras.

„Ja mis ta siis tegi?" päris Madaras.

Liisa häbenes ütelda.

„Mis ta sulle tegi?" nõudis Madaras ja pani jälle käe õla peale. „Räägi aga julgesti, ega kõik maailm weel Arnika käes pole!"

Liisa aga ei lausunud midagi enam. Wiha paistis ta nutetud silmist.

„Wõi tema nii ja naa!" imestas Madaras.

„Mis seal nii ja naa," ütles Liisa. „Kas siis see Luiise parem on! Nüüd jookseb teie järele, nagu narr, aga waat, kui ta teaks, et Ruudi siin on, küll siis näeks, kui ohutama hakkaks!" . . . Liisa puhkas. „Nüüd ajab köster minu ja Jüri peale, et meie tema aianoa oleme ära warastanud.

Ta pannud eila selle suurde tuppa laua peale ja nüüd on kadunud! Kõik selle hommiku otsa wannub ja sõimab, et meie Jüriga warganäod oleme. Tema nuga makswat kolm rubla ja olla kingitud asi! Lubas nüüd teie käest küsida, kui alla tulete. Ehk on teie käes?" küsis Liisa.

„Mis asi?"

„Köstri aianuga!"

„Mis ma sellega teen?"

„Ja mis mina temaga teen!" naeris Liisa. „Kõwera otsaga ‚nagu kulli küün! Ei tea, mis ma sellega teen!? Jüri naeris küll kord, et selle kõwera nokaga oleks hea leiwatükka soolwee sisse kasta, aga kus seda soolwett nii palju on, et tükki üleni sisse saaks kasta!"

„Aga ehk on sulase Jüri käes?" arwas Madaras.

„Oh, ei ole!" naeris Liisa. „Ei Jüri puutu teise asju! Aga wanamees oli eila joobnud, tegi öösel sea-tempa, Jumal teab, kus ta selle hullu peaga pistis!"

„Mis ta siis tegi?" päris Madaras tungiwalt.

Liisa naeratas kibedalt.

„Mis ma sellest rumalusest ikka räägin," sõnas ta. „Eks igal ühel ole oma patud. Eks kiusatus ole sellepärast loodud, et kiusajale wastu saaks panna!"

Madaras aimas selleşt palju.

„Ta tuli şiis teie kallale!“ küşis ta läbi hammaste.

. . . . . .

„Ena, lurjuşt!“

Liişa ei wastanud midagi, waid hakkas nutma.

„Ära nuta, Liişa!“ tröösţis Madaras ja pani käe jälle Liişa õla peale, kuşt ta selle taşahiljukesti ette rinna peale laskis wajuda.

Soe hoog käis Madara kehaşt läbi ja ruttu tõmbas ta käe ära. Aga jällegi pani ta käe õla peale, kuşt şee jälle alla poole wajus ja şeal şeişatas, kus ta ennegi oli şeişatanud.

Järsku lükkas Liişa Madara käe ära ja waatas kurjalt nooremehe otşa.

Madaras löi şilmad maha.

„Sa wõid ju ära minna!“ şoowitas Madaras.

„Ei tea, kus şa lähed, kus şee parem on,“ kaebas Liişa. „Olin mõişas Kure juures. Seal weel hullem: käiwad hinge peale! Läksin şiis Rümpleri juurde, şeal ei saa şüüa. Proua kaalub işegi şilgud ära ja leent keedetakşe kontideşt. Tulin şiis şiia, şiin şeeşamane lugu! -Nüüd on ikka parem, kui preili kodus ei ole, nüüd ikka annab emand şüüa ka...“

„Kas preili şiis şüüa ei anna?“ küşis Madaras.

„Oo, Jumalukene,“ kaebas Liişa edaşi, „juşt şeeşamane lugu nagu Kirikumõişas. Kirikumõişas

sai weel kohwipära hommikul juua, siin kuiwatab preili igakord wana kohwipaksu ära, mis saksad juba on joonud ja teeb siis päraſt, teine kord, meile selleſt laga, ei anna piimagi peale!"

Madaras kuulas seda kui imet.

„Aga kus sa lähed!" hädaldas tüdruk. „Kus meiesugune läheb!"

„Ja ise loewad ja laulawad!" ohkas Madaras.

Korraga käis õueſt kare hääl: „Liisa, Liisa, kus sa nüüd oled nii kaua?!" See oli emand.

Liisa kuiwatas silmad.

„Eks nemad arwawad, et lauluſt kõht täis saab!" lisas Liisa otsa ja lipsas alla.

Läbi lahtise akna kuulis Madaras taplewa köstri hääle.

„Oh ma uimane, oh ma loru!" ohkas Madaras. „Wõi nii wiisi elatakse. Ja Luiise?! Nemad kõik niisugused!... Waat, kui ta teaks, et Ruudi siin on, kui siis ohutama hakkaks!.. Ei anna süüa..."

Madaras peſi silmi, peſi ja peſi... ja ta silmad hakkasid nagu paremini seletama.

„Wõi nemad kõik niisugused!.."

Ta silme eest lendas korraga kõik see aeg mööda, mis ta siin oli elanud; kõik need pildid: siiatulek, pidu köstri juures, pidu Kröitsbergi juures, köstri äraminek, sealt teise külasse last ristima, kojusõit ilma köstrita, emand Maasikaga; waid-

luſed... ſeltſi aſi... waidluſed... neiu Luiiſe... jälle emand Maaſik... Jürisſon... Rümpler, köſter, Ruudi... „nemad kõik niiſuguſed“... kõik, kõik ſee kogus tema peas ühtekokku, nagu ühte ſuurde tõrde; ta tahtis ſelle kõik ſeal ſees kinni hoida, aga tundis, kuidas tõrs läbi hakkas jooksma, wedelik woolas wälja ja järele jäi paks... Ta pani käe otſaette, et mõtteid koguda, aga kange higihais oli käel juures; käſi haiſes orjahigiſt... „Mis meie mõtted ja püüded orjameele raudkammitſasſe on ſidunud!“ kuulis ta iluſa emanda sõnu... Kui kõrgel üle teiste ei paiſtnud nüüd korraga ſee naiſterahwas... „kes ka... niiſamaſugune on!“

Ta ohkas. Siisgi mõistis ta, et ſeda naiſt enam kui kedagi teiſt armastab.

Ta ruttas alla.

All oli kibe riid.

Sulane Jüri ja tüdruk Liiſa ſeiſid jälle köſtri juures toas, kus ka emand ja Ruudi olid, ja köster päris tõſiſelt:

„Salgamine ei maksa ſiin midagi, wõõraid ſiin käinud ei ole, ja ma mäletan ſelgesti, et ſee ſiia laua peale jäi!“

„Minu hing on puhas!“ wastas Jüri.

„Ja mina ei tea ka midagi!“ wastas Liiſa.

„Äh,“ wihastas köster, „küll on aga ka inimeſe loomad. Rauda wastu! See peab weel risti-

inimeſe pere olema!“ Ta pööras oma teiste kodakondſete poole ja küſis:

„Ega teiſt ka keegi minu kalliſt aianuga ei ole näinud ega wõtnud?“

Madaras kehitas õlaſid tähenduſeks, et tema midagi ei tea.

„Soo,“ wihastas köster, „kui ſee ei aita, ſiis panen teid wanduma!“

Ülitähtſalt läks ta tahakambrisſe ja tõi ſealt piibli wälja, pani ſelle lahtiſelt laua peale ja kutſus teenrid ſinna juurde.

Jüri ja Liiſa tulid laua äärde.

„Pange pahemad käed piibli peale ja tõſtke paremad ülesſe, nõnda!“ köster ja näitas, kuidas teha.

Teenijad tegid ſeda.

„Nüüd ütelge järele,“ käskis ta edaſi ja luges, mida Liiſat Jürit, teine peenema, teine jämedama häälega järele kordaſid:

„Meie wannume oma ihu ja hinge ja Jumala püha ſõna juures, et meie midagi köſtri aianoaſt ei tea! Kui meie aga waletame, ſiis lubame oma ihu ja hinge põrgusſe! Aamen!“

„Aamen, aamen!“ kordaſid teenijad.

Tähtſalt pani köster raamatu kinni ja wiis ära.

Teenijad tahtſid minna, aga emand keelas neid: „Oodake, oodake, nüüd hakkame alles teie waranduſt otſima!“

„Ah, papa, jäta järele!“ waigistas Ruudi.

„Ei, ei,“ waidles köster wastu, „küll meie näeme!“

Mindi Jüri kasti kallale. Madaras tahtis maha jääda, aga köster ütles: „Tulge, tulge ühes, teie olete ainus wõõras. Wõib olla, et kohtusse weel läheme!“

Madaras pidi ühes minema.

Jüri waranduse seast aga ei leitud midagi, ehk emand küll isegi asemeriided ükshaawal ümber pööris ja läbi katsus.

Jüri naeris kawalalt, kui otsijad pika ninaga minema läksid, et Liisa warandust waadata.

Liisa kast oli wargusest puhas. Nüüd tuli ase ette. Liisa seisis eemal ja pühkis silmi.

Kui köstriemand peapadja üles tõstis, seisis padja all pool porgandit ja aianuga kinnipandult.

Liisa oli niisama kohkunud kui teised. Wana köster hakkas kokutama, aga wihaseks ei saanud ta mitte.

„Ui, häbi, häbi!“ noomis emand. „Liisa ise noor inimene ja salgab! Mis sa nüüd sealt said!“

„Ma ei ole wõtnud!“ nuttis Liisa.

Seda ei jõudnud aga köstriemand kannatada.

„Täna päew lähed sa mu majast minema,“ wihastas ta, „jalamaid! Niisuguseid wargaid ma ei salli! Wannud oma hinge Jumalast lahti ja ise püstijalu kelm!“

Köster wõttis oma noa ja pistis tasku.

„Säh, sõõ oma porgand!“ taples emand ja pakkus seda Liisale, kui aga Liisa teda wastu ei wõtnud, siis wiskas ta selle Liisale näkku.

Noortelmeestel oli see enam kui piinlik waadata, nad läksid tuppa, kuhu ka köster järele tuli.

Nooredmehed jõid kohwi ära ja läksid wälja.

„Niisugused need teenijad on!“ sõnas Madaras Ruudile. „Weel ülewal wandus ta minule, et ta süüta on ja ma uskusin seda, aga seal ta on!“

Ruudi hakkas naerma.

„Tont seda teab,“ hirwitas ta, „mulle on see natukene kahtlane. Meie wana on kange juurewiljasõber ja muu sõber on ta ka... Kui ta ise suures ärituses sinna ei unustanud!“

Ruudi naeris koeralt.

„Kas see tõsi on?“ imestas Madaras.

„Wanainimene on teine kord kui pisukene laps!“ wastas ta.

Madaras aga oli wäga rahutu. Ta mõtles ja mõtles ja jutt ega nali ei tahtnud hästi sündida. Ruudi haigutas ja wiskas eneselle rohtaeda õunapuude alla maha, kuhu ta warsti magama uinus.

Madaras läks oma tuppa. Ta toa aken oli lahti ja maja otsas akna all seina ääres kuulis ta rääkimist ja nagu lukksumist.

Ta waatas alla. Seal seisid Liisat Jürit. Wii-

maſel olid hobuſepäitſed käes — läks töösſe. Liiſal olid aga uued riided ſeljas, piſukene komps käes.

Madaras kuulas.

„Ja ſa räägid õiguſt?“ küſis Jüri.

„Jumala ſelge tõde!“

„Aga kuidas ſaid need ſinna?“

„Ma ei tea!“

„Sa oled puhas?“ küſis Jüri.

„Nagu lina-ſeeme!“

„Aga need asjad?“

„Oh, Jüri, kui ſa inimene oled, ſiis uſu mind. Nii tõesti, kui Jumal taewas on ja kõik näeb, ära päri enam, ma ei tea muud kui ſeda, et mina neid ſinna ei ole pannud!“

„Kes ſeda on teinud?“

Liiſa oli wait.

„Liiſa?“ küſis Jüri.

„Jüri,“ kaebas Liiſa, „wana kiuſab mind, ſee on tema töö!“

Nad waataſid teineteiſe otſa. Nende mõlemate ſilmad rääkiſid midagi, palenukid piſut liikuſid, aga näod awaldaſid ſuurt oſawõttu.

„Siis Jumalaga!“ ütles Liiſa ja pakkus käe.

Jüri wõttis Liiſa käe oma kangesſe pihku ja pitſitas teda.

„Jumalaga!“

„Aga kui nad kõike ſeda teistele räägiwad?“ küſis weel Jüri.

„See on nende oma häbi!" wastas Liisa ja läks.

Madaras waatas weel kaua, kaua Liisale järele. Ta pikatriibuline seelik paistis weel kaugelt siima, aga roosa jaki karw sulas õhu halluseſse ära. Madaras tõstis käe wurrude juurde ja hakkas neid keerutama.

„Ikka weel higi hais juures!" arwas ta ja hakkas käsa lõhnawa seebiga peſema.

Ta pani käed wette ja wahtis neid. Iga sõrme wahutas ta ükshaawal ja hakkas siis loputama ning päraſt kuiwatama.

Ta nuusutas tihti sõrma, ja kui ta nende juureſt tuttawa maguſa haisu tundis, siis ohkas ta ja ütles poolkuuldawalt:

„Misſuguſed inimeſed!"

26.

Ruudi pidi warsti jälle tagaſi minema, aga ta lükkas minemiſe nädalat pooleſt edaſi. Iſe ütles ta, et ta neiu Luiisega ka juttu ajada ja ka karskuſe ſeltſi piduſt oſa wõtta tahta, mida Madaras teiſel pühapäewal mõtles toime panna.

Pidu toimepanemiſe päraſt oli Madaras piſut ärewuſes: pidi ta ju eſimeſt korda kui karskuſeſeltſi „Lehwituſe" tegelane wälja astuma.

Et awalik kõne raskustega oli takistatud, ſelle-

päraſt taheti perekondlik pidu toime panna, kus Rümpler ja Arnikas kõnelejatena ette pidid astuma. Köſtri ſoowil jäi näitemäng ja tants ka wälja, taheti aga lõpuks näitemängu aſemel ringmängud ette wõtta. Wõõrad pidid liikmete läbi ſiſſe toodama ja ſelle eeſt paarkümmend kopikut maksma. Madaras palus ka Rümpleri kirikuſt kuulutada, et pidu peetakſe. Ta lootis ſelle läbi, et inimeſed rohkem uſaldawamalt ſeltſiſt oſa hakkawad wõtma.

Aga ka ſiin pidi Madaras nägema, et ta lootuſed wett läkſid wedama.

Ilus ſuwine ilm oli käes. Hein ſuuremalt jaolt juba tehtud, talupojad jälle oma koduste tööde juures, aga oſawõtmine oli enam kui leige.

Oli küll kõrtſi rääſtaalune noorimehi täis. Need tegid iſekeskis ſeal oma nalja: tõukaſid teineteiſt, pitſitaſid wahel kõriſt mõnda wallatumat, panid jalga teiſele ette, kui ſee ſuure naeruga ära jookſis, wedaſid ſõrme, wanduſid ja nogeleſid, läkſid kõrtſi läſingu puu najale ja ſülitaſid üle puu läbi hammaſte kaunis kaugele ja naerataſid põlates, kui keegi ſuurnikkudeſt, naiſterahwas käe all, kõrtſi astus, plakſutaſid kawalalt keelt ja pilgutaſid tähendusrikkalt ſilmi...

Aga ſeltſi ei tulnud neiſt keegi.

Wiimaks, kui aeg juba käes alata oli, ei jäänud Madaral muud, kui pidas teiste eeſtſeiſuſe

liigetega nõu ja laskis ula-seiswa rahwa ilma maksuta sisse.

Äritatult astus Madaras ülesse ja kõneles seltsielu tähtsusest, suurtest raskustest ja soowis, et rohkem, suuremal arwul seltsi tegewusest osa wõetaks, nimetas ka, et pärast tema kõnet soowijad endid ülesse annaksid, aga kõne järele ei täitnud keegi tema head tahtmist.

Nüüd läks Madaras poiste juurde ja soowis, et need ka liikmeks hakkaksid, poisid waatasid aga teineteise otsa ja hirwitasid kawalalt.

Wiimaks ütles Pikapere Annus kaunis wakjult, kus juures ta päewast ära põlenud walge pea, kooresarnaste kihwadega ülesse tõstis ja otsekohe suure konksu peale waatas, mis leti kohal laes seisis, kuhu endine kõrtsipapa luuki suure raudhaagiga ülesse oli riputanud:

„Eks sellel asjal ole ka oma konks sees!"

Poisid hakkasid suure häälega naerma, nii et Mudila paremad, kes ees pinkidel aset wõtsid, tagasi waatasid.

Madaras tundis, et tema soowid siin nagu lakkuwad lained wastu kiwist kallast wahutades weeresid, aga selle uinuwa kalju küljest peale wahu muud midagi ei saa.

Ta pidi niisama targalt tagasi tulema, nagu ta oli läinud.

Piinlik tunne. Ka teised ei tundnud endid enam koduſemad olewat.

Katſuti kõneleda, katſuti rõõmſad olla, katſuti naljatada, aga kõigiſt paistis, et nad ſiia nagu muidu kokku olid tulnud.

Et Rümpler tulla ei ſaanud, ſiis rääkis Arnikas „teenijate uſalduſeſt.“ Ta ſelletas, kuidas nüüdſel ajal noorſugu raisku läheb, wäga toores on, oma leiwawanemaid ei austa, wastu hauguwad, ja tõi endiſt aega iluſaks eeskujuks. Ta ſoowis, et Jumalaſõna rohkem pererahwa ſeas walitſeks ja lõpetas oma kõne lauluga: „Oh, waga Jumal, kes kõik annid meile annad!“

Ruudi naeris ja lõi küünarnukiga Luiiſe külge ja ſee naeratas ka.

Et kellegil enam midagi teha ei olnud ja widewik kätte jõudis, ſiis pidi ringmäng tulewalgel peale hakkama.

See ſünnitas aga piſut ärewuſt.

„Kas need talutollakad ka ſiia jääwad?“ küſis opmanniemand Madara käeſt.

Madaras ei teadnud, mis teha.

Ta pidas teiste eeſtſeiſuſe liigetega aru.

Mõned arwaſid, et juſt nii peaks olema, ſellega ſaakſid nad rohkem ligi tõmmatud, nad näekſid paremat ümberkäimiſt ja hakkakſid ſel wiiſil ſeltſiſt oſa wõtma.

„Wuih, mis hirmus!“ kaebas Luiise Saksa keeles. „Mul on uus — walge bluuse seljas ja kui mängu ajal wahel tants ette tuleb ja niisugune karu oma käpa külge paneb, siis on kõik otsas!“

Mudila saksad hakkasid naerma.

„Ära, ära, mine siit oma patu koormaga!“ sõnas kaupmees Annemann sekka.

Keegi ei tahtnud esimest otsust anda, et need talupoisid ära peawad minema, kuna aga kõigi suurnikkude paledelt lugeda wõis, et nad nendega lugugi kokku ei wõi leppida.

Walitseja Kurg waatas meeste otsa; seal leidis ta mitu mõisa poissi.

„Teie woip minema!“ käskis ta poissa kangelt.

Poisid waatasid segaselt walitseja herra otsa. Nad nagu ootasid weel midagi.

Annemann oli aga Kure ette astunud, käed risti rinde peale pannud ja palus:

„Lammaste hulka arwa mind
Ja ära lükka ära mind
„Sikkudega õue!“

Suur naeru lagin täitis pooltühja kõrtsi tuba, sest Annemann oli nii waljusti kaebanud, et kõik seda kuulsid.

Poisid olid aga instinktiga kõigest sellest aru saanud. Sala wiha paistis nende nägudelt, isegi mõni kiristas hambaid.

„Poisid,“ hüüdis Pikapere walgepeaga ja

koorehabemega Annus, „poisid, lähme minema, pa-
wewennad hakkawad särka wahetama!“

Rüseledes, teineteist lükates, jalgu taga weda-
des ja rinnuli teineteise selga surudes wajus sik-
kude kari wälja, õue, lambaid tuppa jättes. Mu-
dila preilnadel ja prouadel oli aga selleſt lahku-
miſeſt hea meel: nüüd olid nad julged, et nende
riideid keegi kutſumata määrima ei tule.

Karskuſe liigetele ei olnud see sugugi moka
järele, iseäranis aga paaril talumehel. Nad lah-
kuſid sealt ja jätſid Mudila sakſad üsna üksinda.

Warsti wõttis jällegi üksmeel aset ja ringmäng
hakkas peale, mis aga peagi tantſuks ümber muu-
tus; kirjutaja oli harmoonika mängija, ja tei-
sed tantſu sõbrad käisid nii peale.

Aga talupoisid ei unetanud oma teotust.

Esimese ringi ajal käis uks pärani lahti ja
keegi poiss kisendas:

„Kirikherra tuleb!“

Tants jäi korraga katki ja Madaras jookſis
wälja. Niipea aga, kui ta pea ukſest wälja pistis,
käis kiwi rahe ukſe pihta. Madaras tõmbas ukſe
kinni ja pani imeks, et ta luud-liikmed nii õnne-
likult terweks olid jäänud.

Ei awitanud jällegi muud, kui pandi waht
wäljapoole hoolega järele walwama, et tants rahu-
likult edasi wõiks kesta.

Tants kestis ka rahulikult edasi, ikka: köh, köh, köh, köh, sat, sat, sat! mille sekka kirjutaja löötspapilli jämedad hääled loortsusid.

Niihästi noored, kui ka wanad olid röömsad. Kõik endine wiperus oli ununud. Madaras ja Ruudi teineteise wõidu muretsesid, et tants mitmekesine oleks ja et tantsijatel igaw ei hakkaks.

Siisgi üks tusk oli tantsijatel ometi ja see oli emand Maasik.

Nagu ta oli ütelnud, nii ta ka tegi: ta oli pidul ja ei jäänud üksnes tantsu ajaks seltsimajasse, waid wõttis selleşt tegelikult osa.

Ta oli oma musta leinaülikonna hariliku riide wastu wahetanud ja oli, nagu ikka, nagu ei oleks tema majas ega südames mingisuguşt muudatuşt ette tulnud.

Ta märkas küll, kuidas köster ja hopmann ninasid kärsutasid, kuidas neiu Luiise salaja „Mis hirmus!“ sosistas, kuidas isegi Madaras natukene kohkunud oli, Ruudi suured silmad tegi, aga Maasika emand ei näitanud selleşt nagu midagi märkawat.

„Ja sinu leinaaeg on tõesti otsas?“ küsis kirjutajaemand, nagu ei tahaks ta seda uskuda.

Maasika emand wastas tõsiselt: „Nagu sa tead!“

„Ja sa tantsid ka?“

„Kuidas isu on!“ wastas Maasik.

„Mõtle aga, et see pöörane on!“ soovis kirjutajaemand teisele järele mõtlemiseks.

„Eks meie näeme!“

Ja nii ta ka oli. Madaras oli esimene, kes Maasika emanda tantsima kutsus.

„Mis hirmus!“ ohkas Luiise.

„See naine on nõder!“ sosistas Ruudi, aga tantsis ise pärast just niisama hea meelega nagu Madaras.

Warsti oli kõik see ununud ja pidu kestis perekondlikult edasi.

Mida rohkem tantsiti, seda rõõmsamaks muutusid meeled, ja mida enam ära wäsiti, seda kirglisemaks läksid waated ja pöörded.

Madaras tundis isesugust head meelt emand Maasikaga tantsida ja juttu ajada, Luiise jäi nagu kõrwale, mida ka see rahuga laskis sündida, sest Ruudi ei unetanud oma kauget sugulast ära.

Juba näitas kell poolt ööd, aga tantsijad ei tahtnud lahkuda. Ninarätikud olid juba suurest pühkimisest niiskeks läinud, higi haisu ja tolmu oli tuba täis, aga ikka soowiti weel tantsida.

Wiimaks kuulutas hopmann Kurg, et aeg koju minna oleks: „Homme on töö, aga mitte selli-päew!“ pahandas ta.

Ei aitanud nende hea soow, kes tantsida tahtsid, midagi, hakati koju minema.

„Ma saadan teid, kui lubate, koju?“ küsis Madaras viimase tantsu ajal Maasika käest.

„Ma võin ise minna, teie teotate ennast!“

Madaras sai selleşt pilkamiseşt aru, ja ennast wahwalt üles näidates ütles ta:

„Seda ma ei kurda!“

Emand Maasik naeratas. Madara hingeşt käis soe hoog läbi. Ta pidi oma sõna pidama.

Nii ka sündis.

„Ma pean emand Maasika koju saatma!“ ütles ta Ruudile.

„Lõika ikka, lõika!“ hüüdis see.

Päike hakkas juba teisele päewale silmi puhtaks pesema, teda tööle saatma, kui Madaras ja Maasik läbi Mudila koju poole hakkasid minema.

„Ma olen täna nii rõõmus!“ ütles Madaras tee peal.

„Mina just iseäranis mitte!“ wastas emand.

„Aga täna läks ju wäga ilusasti!“

„Aga kuhu jäid teie põhimõtted?“ küsis emand ja waatas nooremehe otsa suurte selgete silmadega.

„Missuguseid?“

„Aga kas mäletate weel, mis teie sügisel kõnelesite: teie tahate ümbrust walgustada ja nõnda edasi!“

Ma ei ole seda soowi awaldanud!“

„Mis teie muidu räägite,“ pahandas emand,

„Kui teie juſt neid ſõnu ei awaldanud, mis mina ütleſin, aga nii ſain ma teie mõteteſt aru!“

„Ma pean teile palju ſeletama, ma näen, et teie mind ei mõista!“

„Seletage!“

Nad jõudſid majaſſe.

Soe õhk löi ninaſſe. Ämand wõttis akna lahti, kuſt lahedam hoog ſiſſe woolas.

Madaras istus.

„Kui teie lubate, et ma ſeletada wõikſin, ſiis lubage, et ma istun!“

Noor leſk wõttis gitarre, istus ſohwa nurka ja hakkas keeltel taſa mängima, kuna ta Madara juttu kuulama jäi.

Toas heljus hommikune widewik. Madaras oli rohkem ſeina poole aſet wõtnud, kuna leſk oma näoga wastu punetawat päewatõuſu ſeiſis.

Imeks pidi Madaras ſeda kuju panema, nii nõiduslik kena näis ta olewat. Ta waatas ja ei lauſunud midagi.

„Seletage, ſeletage, ma kuulan!“ käskis leſk. „Wõi ſegab teid minu piikſutamine, ſiis jätan järele!“

„Palun, mängige edaſi, palun, mängige!“ ſoowis Madaras. „Üsna wäſinud!“ Ta hingas ſügawalt.

Leſk mängis.

Madara wäsinud keha üle käisid tasased wõdinad. Ta sai wäga äritatud.

Just nagu oleks igaüks hääl teda kõdistanud, nagu oleks terwe toa õhk kõdistawalt liikunud ja Madarast puudutanud, nii mõjus muusika. Ta pealael tõmbusid juuksed kõige nahaga koomale ja terwe selja sees tundis ta, kuidas sealt tasa jookseti.

Madaras kuulas. Tasa laulis kaugel, kaugel öö-sorr, ja ka selle hääl nähti lese mängust wäriseWat.

Noormees waatas lese otsa. Paistis, nagu istuks see kaugel taewa serwal, nagu kõlaksid sealt hääled. Juba hakkas Madaras kolmat korda elu sees neid ime nõiduwaid hääli kuulma, mis nagu otsiksid midagi, mis leidma peab, mis mitte enam kaduda ei tohi.

Madaras tundis, kuidas tema ise ikka enam ja enam kaduma hakkas, kuidas ta kuhugile wajus, wajus ja wajus...

Muusika ei lõppenud... Madaras seisis noore lese juures, hoidis tema kätt enese pihus ja suuteles seda palawalt, palawalt, kus juures ta sosistas:

„Ära lükka mind eneseSt mitte ära!"

Waikus...

Tasa kõlas öö-sorri tüütaw laul. See ei wäriSenud enam, see oli häbemata, igapäewane.

„Madaras, herra Madaras!“ hüüdis leſk ja tõuſis püsti.

„Kas?! ... ehk ... mitte iialgi!“ küſis Madaras uimaſelt. Ta ſilmad läikiſid.

„Madaras,“ hüüdis leſk, „mis teil on?“

„Alwiine!“

„Teie armastate mind?“

„Nagu ei kedagi teiſt ſiin maa peal!“ wastas Madaras lämbunud häälega.

„Kallis noormees,“ ſoſistas Maaſik, „aga miks muſutate teie ſellepäraſt minu käſa!“

„Armas Alwiine,“ palus Madaras õõgawalt, „ma ei wõi ilma ſinuta elada!“

Alwiine Maaſik jäi wait. Ta hingas rahutumalt, ſügawasti, järsku.

Madaras oli ſohwa kõrwale tooli peale istunud. Ta oli kahwatanud, walge, kuna ta ſilmad paluwalt Maaſika peale waataſid.

Leſk tõmbas aknakardina rohkem kõrwale, et walgus enam ſiſſe paiſtaks.

„Soo, nüüd näen ma oma ſõpra ſelgesti!“ ütles ta wähekeſe aja järele. „Nüüd pean ma aga teile otſekohe ütlema: kui teie ſoowid ſelleſarnaſed on, mis inimeſed naiſewõtmiſeks kutſuwad, ſiis ei wõi ma ſeda mitte!“

Madaras hingas ſügawasti. Ta huuled wabiſeſid. Ta laskis pea norgu, toetas küünarnukid

wastu põlwi ja hoidis kahe käega oma rasket pead ülewal.

„Heinrich Madaras?! Herra Madaras!“ kutsus leſk natukeſe aja päraſt.

See tõi Madarale tema meelemärgu jälle tagaſi. See naisterahwas, keda ta nii armastas, kelleſt ta nii lugu pidas, kelle ees ta nagu koer lipitſes, ſee hüüdis korraga nii igapäewaſelt, nii üksluiſelt: „Herra Madaras!“

Ta kargas toolilt püsti, ta kuiwanud huuled olid hammaste ligi tõmbunud, ta ſilmad ſätendaſid ſiſemiſeſt wihaſt ja tagaſihoidmatalt tõukas ta rinnuſt:

„Teie ei ole inimene!“

Ta kobas mütſi järele.

Rahuliſelt tõuſis Maaſik ſohwalt ja tugewasti Madara käeſt kinni hakates ſundis ta teda paigale: „Jääge ſiia! Nii ei lahuta mitte ſelle majaſt, kellega teie ligi aasta tuttaw olite!“

„Jätke mind rahule!“ hüüdis noormees.

Maaſika emand pidi teda minna laſkma, aga Madaras ſai oma wihaſt wõitu.

„Noormees,“ ütles emand, „rahustage end! Istuge ſiia ja kuulame teineteiſe juttu! Räägime pikalt oma mõtted läbi! Siin ei ole midagi nii kirglikult ajada! Istuge!“

Madarale kõlaſid need ſõnad, nagu olekſid ſüdameſt räägitud. Ta waatas noore leſe otſa. Nii

iluſa ei olnud ta ſelle weel iialgi enne näinud.

„Istuge!“

Madaras istus.

Maaſik waatas tõſiſelt nooremehe ſilmi, ſiis küſis ta:

„Teie tahate minu omale naiſeks?“

„Ei!“

Maaſik jäi kuulama.

„Herra Madaras,“ wastas ta, „kuulge, ſee on lapſemäng! Miks austate teie nii hirmus iſeeneſe tahtmiſt, aga minu tahtmiſt mitte? Ma olen ju ka inimene!“

Madaras jäi wait ja mängis mütſiga.

„Kui teie ſelle peale ei taha wastata, ſiis ütelge mulle päris õiglaſeſt ſüdameſt: Miks tahtſite mind omale naiſeks? Mis arwamine, mis tundmus ſee oli?“

Kui Madaras nägi, et Maaſik õiglaſeſt ſüdameſt ſeda tema käeſt küſis, ſai tema meel rahulikumaks, ja ta ütles: „Seda ei ſaa wiſt keegi ſeletada!“

„Aga mina ütlen teile,“ ütles Maaſik, „mis aſi teid ajas mind püüdma: ſee oli — himu, paljas himu, mind oma himude orjaks teha, — ja muud mitte midagi! Ütelge, et ſee wale on?!“

Madaras waikis kiuſakalt. Siisgi pidi ta imeks panema, kui awalikult ſee naiſterahwas mõistis kõneleda. Ta waatas eneſe ette maha.

„Kui teie midagi ei wasta, siis kuulake minu mõtteid edasi," sõnas leśk, „siis olete õigest teest kogunisti kaugel, nagu selleśt kõik suuremalt jaolt kaugel on! — Meheleminemine ja naisewõtmine on elu kõige suurem samm; selle peale peaksid inimesed, kui kõige suurema pühaduse peale waatama, aga seda ei tee nad mitte, nagu nad mitut asja ei tee, mis nad tegema peaksid. Parem on end ikka kõikśugu unistustega ja õhukujutustega petta. — Ma jutustan teile ühe tähendamise sõna:

Kord tuli noormees oma wana kooliõpetaja juurde ja ütles: „Kui meie wiimaśt korda kooliśt lahkusime, siis ütleśite teie: „Kui keegi teie seaśt naiśt hakkab wõtma, siis tulge enne minu juurde: ma annan teile head nõu!" — Nüüd olen ma siin!"

„Keda ja siis tahad wõtta?" küśis õpetaja.

Noormees lõi naerule: „Kui mul juba keegi teada oleks olewat, kas ma siis weel küśima tuleksin?"

Kooliõpetaja jäi tõśiseks.

„Kas śul siis tuttawaid neiduśid on?" küśis ta.

„On!"

„Mis on nende nimed?"

„Mari, Liisa, Juuli, Leena, Kai, Mai ja Anna!"

„Tubli," wastas õpetaja, „mis näed ſa Maris?"

„Mari on üsna tubli neiu: ta iſal on palju wara; Mari ſaab ka palju raha ligi; ſellepooleſt ſünniks ta küll wõtta!"

„Ei ſünni," wastas õpetaja. „Kes rikkuſe peale loodab, ſee tunneb eneſe jõu nõrkuſt; ta loodab teiste peale. Kas ſa tahad ka niiſugune olla?"

„Ei!"

„Noh, mis näed ſa Liiſas?" küſis õpetaja.

„Liiſa on ilus! Liiſa on nagu õun. Süda lööb tukſuma, kui Liiſat näed, ja ta tuleks küll ka mulle!"

„Ei, Liiſat ära wõta," wastas õpetaja. „Onn üürike, kuid elu pikk. Ilu lõpeb enne kui himu! Mis näed ſa Juulis?"

„Juuli on töökas," wastas poiſs. „Juuli on nii töökas inimene, et ta ükſinda minu talu töö ära teeks. Juuli künnab, äestab, tõstab heinadgi kuhja, kui ta iſa haige on!"

„Juuli on hea laps," wastas õpetaja, „kuid töö on terwiſega ſeotud ja paljas töö ükſinda ei ole elu eesmärk. See, kes töö päraſt naiſe wõtab, on iſe laiſk inimene, ja igakord ei lähe lapſed emaſe! Mis näed ſa Kaies?"

„Kai on waenelaps," wastas noormees. „Igakord, kui ma Kaie, tema kehwi riideid, tema waeſuſeſt kahwatanud nägu näen, ſiis tuleb mul

mõte just teda, seda head last, waesusest päästa, talle paremat põlwe pakkuda, sest ei tee ma seda, siis saab ta muidugi mõnele sulasele, ja ta ei saagi paremaid päiwi näha, ta langeb nagu mõni ärakurnatud tööhobune kündes aisade wahele. Mul on selleşt armsaşt inimeşest haleneel!"

„Sul on õige waade ja helde şüda waesuse kohta," seletas õpetaja, „aga kaastundmus on iseeneşest nõrkus, ja seda petwat nõrkust tulewatesse põlwedesse edasi istutada, on patt inimsoo wastu! Ära püüa Kaie kaastunde, waid õiguşetunde läbi wälja, ülesse tõsta! Mis näed sa Maies?"

„Mai on wanapoolne tüdruk. Aga Mai on tark tüdruk. Just oma tarkuse pärast on ta weel wana tüdruk: poişid kardawad, et ta majas ise peremeheks hakkab. Igakord, kui ma seda tarka naisterahwast näen ja mõtlen, et see edasi ei saa kaswada, siis tuleb mul tahtmine teda naiseks wõtta. Mai on tõesti tark tüdruk!"

Kooliõpetaja jäi mõtlema.

„See kahjutundmine targa kadumise pärast on sul õiglane, kuid pea meeles, et tarkus ei sure, kui ka inimene sureb! Tarkus on ainus ema, kellele lapsed meheleminemata sünniwad! Wõi arwad sa, et Mai igale poisile läheb? Kas sa tead, kas Mai sullegi tuleb?"

„Ei tea!"

„No waata, seal ta on!“ tegi kooliõpetaja laheda näo. „Aga kas sa Maies weel midagi näed?“

„Ei!“

„Aga mis leiad sa Annas?“

Noormees läks punaseks.

„Mis ma seal näen?“ ütles ta häbelikult. „Annas ei näe ma muud iseäralikku ühtigi, aga see on nii weider rääkida!“

„No, noh?“

Noormees ütles tõsiselt ja sala: „Igakord, kui ma Annat näen, siis näeksin ma teda nagu laste seas. Ta ümber nagu olekſid pisukesed inimesed. Ta nagu säeks neid riidesse, nagu peseks, nagu puhastaks neid, nagu õpetaks neid elama. Seda näen ma Annas! Aga ma kahtlen, kas sünnib teda wõtta!“

„Armas poeg,“ hüüdis õpetaja rõõmsalt, „Anna on sinu naine! Anna wõta, sest see elab sinu tulewasele põlwele ja selles on iga ema peawäärtus. Sa näed Annas oma tulewast põlwe! Selle kasuks tee tööd, siis edeneb su oma ju su ligimeste elu. Selles just ongi igawene elu! Kes selle wastu ekſib, see teeb pattu looduse enese wastu!“

Emand Maasik oli lõpetanud. Ta waatas Madara otsa, kelle silmist ikka weel häbitunne ja pahameel ei näinud kadunud olewat. Emand waatas kahju tundes nooremehe silmi.

„Armas Madaras,“ küsis ta siis, „teie ta-

hate minuga, nagu ma aimata tohin, oma elu ühes elada; ütelge nüüd mulle puhtast südamest, mis oli teie waade minu peale?"

Madaras waikis ikka.

„Teie ei julge mulle seda ütelda, sest et see teie wiis ei ole. Aga kuulge, ma ütlen siis ise: Ma olen kord tahtnud mehele minna, nagu öeldakse, armastuse pärast. See oli hea, et teised seda sündida ei lasknud, nüüd jäi kõige wähemalt üks ekslamm elus tegemata. Teist korda läksin ma mehele, kui inimene, kes midagi otsis, mis ta oli kaotanud, kuid seegi meheleminek oli paljalt kirikuraamatute järele ja ma jäin sellele mehele laulatuse tunnist niisama wõõraks, nagu ma praegu olen! Surm tõi lahutuse, mis juba iseeneseest oleks tulnud. Nüüd, kus ma juba nii palju olen läbi elanud, kus ma nii palju elu olen näinud, nüüd weel nende armude osaliseks saada, mille poolest mehed-härjad nii rikkad, hm, ei — ma tänan! Herra Madaras, teie soowid minu kohta on kõige madalamad. Aga teadke, et ma teie himude orjaks mitte ei taha saada. Ei taha ma ka teie käest eneselе tulewat põlwe näha, selleks olete teie, nagu tuhat teist, ilma ühegi wäärtuseta. See on mu wiimane sõna!"

Madaras oli püsti karganud. Ta silmad läikisid, käed wärisesid närwilikult ja nagu meeletult sosistas ta:

„Siis kuulge ka minu viimast sõna! Ma olen ikka kuradist kuulnud, aga niisugune nagu Alviine Maasik, niisugune peab ta tõesti olema: salalik, petlik ilus, kiusaja ... kiusaja ... tark ja — väga tark!"

Ta hakkas põlgavalt naerma. Ka lesk algas naeru suure häälega ja nende naer kõlas metsikult kokku...

„Nõdra inimeste mõttekujutused!" sõnas lesk. „Herra Madaras, ehk homme toob teile rahu tagasi!"

Madaras lõi käega!

27.

Nagu oleks keegi teda kõrist pigistanud, temale silmi sülitanud, teda ninast vedanud, teda hulga ees naernud, — niisugune tunne asus Madaras.

Kärmesti sibas ta mööda tolmust maanteed koolimaja poole ja ikka mõtles selle peale, kuidas inimene ennast nii rumalasti petta võib laska! Kuidas võis ta ennast nii laska ninapidi vedada!

Ta ei võinud seda kuidagi moodi ei iseenesele ega Maasika emandale andeks anda.

„Kaasike neiu ja ... tema..."

„Prrh!" raputas Madaras pead ja süda peksis tal häbemata vastikult.

„Teie ſoowid on minu kohta kõige madalamad!“... kõlas Madara kõrwades. „Oh ſa ſaadanakrae,“ wihastas Madaras, „wõi minu ſoowid on madalad. Niiſugune kurat!“ Ja ta ſüda kerkis ja pöörles wihas iluſa naiſe wastu, kes iga pilku armastuſes nagu ära tahtis kaaluda, loodide kaupa mõõta.

„Prrh!“ puristas Madaras, „ah ſina ſaadanawõrukael! Ptüi! kuidas wõiſin ma nii loru olla!“

Siis tundis ta korraga, kuidas teda halwaks oli peetud, kuidas keegi teine ſelle inimeſe omanik peab olema!

„Hee!“ naeris ta, „ſee on ämblik, kes waeſeſt kärpſeſt werd imeb ja imeb, kuni kärbes ſureb!.. Saab näha, kes ſee kärbes on, keda ſee ſaadan imema hakkab? Jürisſon?!..

Ja misſuguſe külma werega ta weel kõike ſeda ei rääkinud, misſuguſed peenikeſed mõttetarga arutuſed ... et mind eneſeſt tõugata!“

Ta lõi jalaga meelepahas wastu walget kiwikeſt, mis ſudinal mööda tolmuſt rööbet edaſi weeres. Madaras astus järele ja lõi jälle jalaga kiwi.

Tõks! Kiwi weeres edaſi.

„Nii, nii, nii! kurat — weere!“

Madaras astus järele ja kiwi juurde ſaades andis ta ſellele jälle ſaapa ninaga kõpſu pihta.

„Nii, nii! Nii elatakse maailmas! Kes meele järele ei ole, sellele „kõps!" pihta ja las' jookseb!"

See lahutas wähe tema meelt.

Ta südamesse tõusis nõnda mängides kange isu ka kellegile ninanipsu mängida. Ka kellegi üle nii naerda.

„Naeran!" ütles ta järsku. „Ma naeran kõige selle kupatuse üle, naeran! Pagana pihta! Niisugune usk, niisugune madu!" Ta andis tubli hoobi kiwile. See lendas kraawi.

Tolmuste jalgadega ja niisamasuguste mõttekujutustega jõudis ta koju. Ta pidi esiti ülesse minema, aga pööras ümber ja läks aeda. Ta ei tihkanud pärast seda jälle kinnist tubast õhku sisse hingata.

Järsku kuulis ta enese selja taga samma. Ta pööras ümbere ja juba eemalt tundis ta tuleja ära. See oli neiu Kaasike.

Madara wiha kerkis.

„Just nüüd," urises ta iseeneses, „just nüüd! Hingerahu ei saa ka temalt!"

„Nii hilja!" küsis Luiise mahedalt.

Madaras tundis häälest juba, et neiu Kaasike mahe olla katsub, aga seda mitte praegu ei ole.

„Mis sest?"

„Taga paremaks!"

„Mis taga paremaks?" küsis Madaras. „Ma

olen prii mees ja wõin teha, mis ma tahan! Kas ma pean siis alati sinu sabas rippuma?!"

Kaasike oli tema kõrwale astunud.

„Mis ja muidu kuraasitad!" noomis neiu ägedalt. „Maasika emanda peale mõtlemine jäta üsna maha! Kas ja arwad, et mul silmi ei ole! Ja see ei ole ka mitte ükspuhas!"

„Mis, mis??" kogeldas Madaras.

„Lähme ja istume!" ütles neiu. Nad läksid lehtmajasse ja istusid teineteinepoole laua äärde.

Luiise oli nähtawalt äritud, Madaras totar ja wihane.

„Noh, lase lahti!" käskis Madaras.

Kaasike hakkas nutma!

Neiu lukksumine äritas noortmeest weel rohkem. Ta lõi rusikaga wastu lauda ja pahaselt küsis ta:

„Luiise, mis ja karjud! Mis sul on?"

Luiise kargas ülesse, kiljatas, ja läbi nutu sosistas ta etteheitwalt:

„Seda ma juba arwasin. Seda ma juba teadsin. Sa ei armasta mind enam! Oh, mis pean ma nüüd tegema!" Ta laskis pingi peale, toetas pea wastu lauda kahe käega ja lukksus.

Madaras waatas pealt.

Seal oli nüüd naisterahwas, kes enese ise nooremehe kaela oli wiskanud ... ja praegu oli ta

teise suust niisuguseid sõnu kuulnud, mis tema kõrvades veel põlesid.

Ta vaatas neiu peale, siis köstri maja poole. Seal vilkus veel tuli. Jälle tuli tüdruku jutt meelde: Ruudit-papat purjutavad vist.

„Luiise, ära lõuga, teised võivad kuulda!" vaigistas ta neidu.

„Las' kuulda!" lukšus Luise. „Las' saavad kõik teada!"

Madaras sai selgesti aru, et see kiusujutt ja nutt oli.

„Mis nad peavad siis selleşt teadma?" küsis Madaras. „Mis on teistel sellega asja! Ole ometi mõistlik!"

See tuli nii kuivalt ja torkas Luiiset. Ta tõstis pea ülesse, vaatas läbi hommikuse ämariku nooremehe otsa. Ta näis pahane olevat.

„Soo, või nii!" ütles ta kurvalt, aga ennast tagasi hoides. „Nüüd oled sina, kes mind noomib, aga miks sa unetad, kui kaugel meie oleme!"

„Meie oleme nii kaugel, et ma sinu käest nõuan, et sa minu altari ette viiksid!"

Ka see tuli kuivalt üle neiu huulte. Madarale paistis, kuidas siin osavalt, aga vägewasti tema ümber nööra koomale kistakse. Neiu valge nägu paistis ämariku seest nagu lubjakivi ... ja korraga tuli Madrale meelde, kuidas ta jala otsaga

kiwile näkku oli löönud ja see weerenud, ja ta löi weel...

„Seda ei tee ma iialgi!" wastas Madaras wastikult. „Narrus!"

Neiu waikis natukene. Ta oli nagu juba walmistatud selle wastu, siisgi põrutas see löök teda.

Madaras tundis, kuidas kiwi weeres...

„Häbemata kelm!" wiskas neiu Madarale näkku. „Ma räägin onule, ma lähen kirikherra juurde, ma räägin kõigile!"

Jälle tuli Madarale isu seda walget kiwi jalaga lüüa.

„Luiise," ütles ta järsult, aga kindlalt, „need on sinu konksud kõik ja muud mitte midagi! Räägid sa teistele — omal suurem häbi, ja muud mitte midagi! Mis on olnud, seda peame oma teada! Sa oled pahane, et ma lese Maasikaga kõneleisin ja teda koju saatsin. Mul ei ole aga selle inimesega midagi asja! See on mulle wõõram kui keegi teine!"

„Heinrich!" sosistas Luiise.

„Ma ei wõi seda inimest sallida!" ütles Madaras niisuguse häälega, milleşt neiu täiesti aru sai, et Madara ja Maasika wahel kõik lõhutud on.

Luiise hakkas Madara ümbert kinni ja suuteles teda. Madaras laskis seda sündida.

Korraga kuulsid nad aias samma. Ruudi tuli.

Ta näis paras poiss olewat. Luiise willkatas põõsa taha ja sealt mööda aia äärt kadus ta koju poole.

Ruudi tuli lehthoone poole. Madaras kuulis selgesti, kuidas Ruudi pahane oli ja pomises:

„Päris narr on kõik see wärk. Ma koputan, kedagi. Oota sa, inimese mõistatus. Kedagi! Mis tema arwab enese olewat? Ja tema koorehabe!.."

Ta oli Madara kohta jõudnud.

„Oo!" hüüdis ta. „Herra, noorherra Madaras on alles wärske Jumalalooduses rohelises! Ja pesa üsna tühi, kus tiitsu-lind?!"

Madaras kuulas wõõrastades joobnud mehe juttu. Talle näis, nagu räägiks Ruudi mõistu.

Ruudi wõttis Madara kõrwal istme.

„Kas sa tead," ütles ta, „sa oled hea mees, aga sa oled narakas ka! Ära pahanda midagi! Ma räägin õigust. Sa oled tark mees, aga ka suur lammas. Kas sa pahandad?"

„Ei sugugi!" naeris Madaras.

„Haa! kui sa naerad, siis ma ei räägi!"

Madaras jäi tõsiseks.

Ruudi waatas tõsiselt Madara otsa.

„Kas sa tead! Sul ei ole weel päris mehe plaani. Sa oled päris warss alles: Sa jooksed selle wana naisega, nagu wasikaga wõitu! Äh-äh-hää! Sa oled loll alles!"

„Ai, lillai, lillai,
Poisimehe põli :,:
lillai lii!“

laulis Ruudi ja plaksutas keelt. „Kõige weidram on see, et sul tõsi, nagu näha, taga on! Tule, lähme elame ühes, ma tahan su targaks teha!“ Ta hakkas Madara õlast kinni ja raputas teda.

„Oh,“ ohkas ta siis, „ja ei saa maailma elust aru. Sa waatad nii — ja arwad, et see nii on. Oh, wennas, lori! Kõik see elu ei ole muud, kui sõnnikuwedu Suurejumala kesawäljale! Aga sina, söö kui saad, ja pista tasku, mis ripakil on! Siis oled aus mees peale kauba. Waata wana, minu wana: ta wõib weel noore mehe pikali juua, aga aru ei kaota. Mina mees olen nõrgem! Aga sina, sina teed ka—rs—ku—se—seltsi! Mis tartarwis? Mis kasu sa sealt saad? Oh, wennas! Lollus on see! Waata, minu wana, 60 aastat mehel selja taga, aga paastuda weel ei mõtle!..“

„Kas tuled Wolga äärde?“ küsis ta järsku.

„Tulen!“

Lonkides läks Ruudi edasi.

Madaras waatas temale tagant järele. „Niisuguse-le läheb Reimeri Helleene?“ arwas ta... Ta jäi mõtlema...

Korraga kuulis ta, kuidas Ruudi jämeda häälega Luiise akna all laulis:

„Einſt war ich dein alles hier auf Erden.
Warum bin ich denn dir jetzt nichts mehr?“ *)

Luiiſe oli akna lahti lükkanud ja ſõnas midagi. Laul waikis ja Ruudi kadus tuppa, kuhu ka Madaras läks ſuurt, pikka mõtet mõteldes. Ta läks kõige riietega woodisſe, pani käed pealaele risti ja ägas.

Ta mõtted käiſid peas ringi, aga midagi ei leidnud ta niiſuguſt, mis teda rahuſtaks.

„Nüüd pean ſiit lahkuma,“ ägas ta. „Siia ei wõi jääda. Siit eluſt on iſu täis!“

Ta kujutas eneſele ſilme ette, kuidas ta Maaſika emandaga jälle kokku puutuks, aga ſee teda pilkawalt naeraks. Ei, ſeda ei jõudnud ta kannatada. „Aga neiu Luiiſe?“

Nüüd tundis ta, miſuguſe wea ta Kaaſikeſega oli teinud. Leſk Maaſik oli temale küll näkku ſülitanud, aga nüüd, kui ta rahulikumalt piſut mõtelda katſus, nägi ta, et neiu Luiiſe hoopis madalamal ſeiſis. Seal hakkaſid teda mitmeſuguſed pildid ja mõttekujutuſed piinama. Neiu kõned mõiſa eluſt, Ruudi kahtlaſed jutud, Ruudi ülewalpidamine — ja wiimaks neiu iſe. Kui kergelt oli ſee neiu end tema ſülle wiskanud ja kuidas pidas ta nüüd üle-

*) Kord olin ma ſulle kõik ſiin maa peal. Miks ei ole ma nüüd enam mitte midagi?

wal! Madaras tundis, kuidas see keek teda kord nagu üle pea enese alla oli matnud, nüüd aga temale walu tegi. Ta tõusis woodist järsku ülesse.

„Mis pagan!“ ütles ta, „see pole õige, see pole ilus! Mis teised teewad! Katsu minu asja! Ja mina waewlen enese kallal: ei tea, kas on hea, kas on õige, kas on ilus!? Aga köster? Aga Ruudi? Aga terwe maailm? Kui ta on suur sõnnikuwedu Suure-jumala kesawäljale, siis olgu, ja üks koorem olgu minu poolt sinna juurde toodud!“

Ta wõttis enese riidest lahti ja heitis magama. Kaua waewles aga aseme peal, enne kui uni ta silmad kinni sulgus.

Teisel hommikul nägi Madaras imeks pannes, kui rahulik Luiise oli. Paistis nii, nagu ei oleks midagi sündinud. Ainult seda kuulis ta, et Luiise ühes Ruudiga Riiga sõitwat ja sinna ka jääwat: Luiise tahta weel edasi õppida, nüüd suwelõpu poole ei olla tööd, nüüd olla paras aeg. Madarale oli see nii imelik kuulda, et ta seda uskuda ei tahtnud.

Ta katsus neiuga ükshinda kokku saada, aga see ei lasknud seda nagu meelega sündida.

See pani Madara weel enam mõtlema.

Aga teisel õhtul enne äraminekut said nad eeskojas kokku.

Nad waatasid teineteise otsa. Sealt paistis wõõras tundmus.

„Sa lähed tõesti?“ küsis Madaras.

„Jah!“ wastas Luiise ja natukese aja pärast ütles külmalt: „Mis on olnud, ei või enam olematuks teha. Niipalju pean ma aga ütlema: teie soo sees ei ole ausust: teie sööte ja salgate! Teie südamed on kitsad ja nii igapäewase elu külge seotud, et teid üksnes põlata wõib!“

Ta pööris ümber ja ilma et ta kordagi Madara peale oleks waatanud, läks ta minema.

Madaras tundis, et ta Luiiset rängasti oli pahandanud. Järgmisel hommikul wara seisis postwanker ukse ees. Ruudi ja Luiise sõitsid minema. Wanal paaril olid pisarad silmis, Ruudi naeratas, Madaras ka, aga ka Luiisel olid silmad wesised.

Kui ta Madaraga jumalaga jättis, siis tundis see, nagu wäriseks neiu käsi, nagu wäriseks ta nii, nagu sel korral, kui nad metsas wallatust tegid, kust neist kumbgi äraspõidu peale ei mõtelnud.

Madaral seisis kord juba keele peal: „Luiise, ära sõida!“ Ta jättis aga ütlemata, ja kui Luiise oli läinud, siis tundis alles Madaras, kui hea see oli.

Ainult Annemann tegi, kui Madaras poodi läks, temale oma lauluga paha meelt:

„Oh patune, mikspärast sa
Au kuningat ei austa,
Kes sulle tuli alandlik
Ja on nii wäga armulik? Ah?!“

See unus ka peatselt.

28.

Madaras tundis suurt kergitust, et ta neiu Kaasikesest nii hõlpsasti lahti oli saanud, kuid rahulikeks ei võinud ta saada. Tal waewas süda ikka ja alati sees, kui ta kõige selle peale hakkas mõtlema, mis nende wahel oli olnud. Ta märkas wäga hästi, miks Luiise ära oli läinud. Aga niisama, nagu Luiise ära wõis minna, niisama wõis ta ka jälle ühel ilusal päewal tagasi tulla ja mis siis ette wõtta?

Siis oli wiimane lugu pahem kui esimene! Kas weel Luiise oma armastust temale kingib? Wist mitte. Siis astub Luiise tema wastu ehk teisiti üles. Aga asi wõis weel hullemaks minna: Luiise wõis ju kättemaksu peale mõtelda.

Niisuguste piinawate mõtete all elas Madaras. Ta pidi küll esiti kohe ka oma wanemate poole sõitma, aga ta ootas Ruudi kirja.

Pikk ootuseaeg algas. Köster oli wälimise tööga ametis, emand talitas, nagu ennegi, ja Madaras elas üsna ükskinda.

Enne käis ta weel emand Maasika pool, aga nüüd oli see tee ka lõpetatud. Kuidas weel?! Oma nägugi ei tihkanud ta emand Maasikale näidata.

Aga ka siin leidis Madaras enesele tee: Ta läks nooremate kooliõpetajate juurde külasse ja sealt edasi tuttawate poole. Ka mõlder Reimer ei jäänud waatamata.

Kui ta nädala poolteiſe järele koju tuli, oli tal kaks kirja ees: üks Ruudi poolt ja teine Mudila walitſeja Kure käeſt, kes teadustas, et herra koju on tulnud ja temaga rääkida ſoowib.

Ruudi ſõnum rõõmustas: koht oli ſaada, aga ſinna läks head ſoowituſt waja, nimelt waimuliku walitſuſe poolt.

Madaras mõtles ja kaalus. Siia edaſi jääda tundis ta wõimata olewat. Mis teha?

Ta hakkas köster Arnikaga ſelleſt asjaſt äärisweeri mööda kõnelema.

Köster jaatas ja neetas, aga õiget otſuſt ta ei annud. Teda nähti ka mõtlewat.

„Kas teil ſiis tõſine nõu on ſiit lahkuda?“ küſis ta.

Madaras puikles. Ta ſeletas, et tal küll raske on lahkuda, aga parema, iſeſeiswa koha päraſt peab ta minema ja pealegi nõuda ſeda elu.

Nad läkſid kahekeſi aeda.

„Kuulge, noor ſõber,“ ütles ſeal Arnikas, „mul on teie käeſt midagi tõſiſt asja küſida, enne kui meie ſelles asjas otſuſele ſaame. Kuidas on teie olek Luiiſe wastu?“ Ta jäi Madara otſa waatama.

Madaras läks ülitõſiſeks. Niiſuguſt küſimiſt ei ootanud ta köſtri poolt. Kas nüüd kõik üles tunnistada? Ta kahtles. Seal leidis ta hea tee.

„Kas Luiiſe iſe ſelleſt rääkinud ei ole?“ küſis Madaras.

„Ei midagi!“

Madaras waatas köstri otsa, nagu tahaks ta näha saada, kas köster tõesti mitte midagi ei tea. Kui ta aga neis silmis tõesti mingisugust kawalust ei näinud, siis ütles ta:

„Jäägu see, herra Arnikas, meeste wahele, aga just Luiise pärast pean ma enesele teise koha otsima, et...“ Wana ei lasknud teda enam edasi rääkida. Ta hakkas kahe käega tema käest kinni ja raputas seda.

„Jumal olgu teiega, mu noor sõber!“ õnnistas ta Madarat. „Jumal õnnistagu teid! Olge julged, ma olen weel wana Arnikas, küll meie tunnistuse saame, mis tunnistus on!“

Madaral käisid soojad hood üle ihu. Ta süda pekslis sees... ta mõtles selle peale, kui kena laps Reimeri Heleene oli.

Hea meele pärast läks ta weel selsamal päewal wana Mudila baroni juurde.

Baron wõttis tema niisama lahkesti wastu, nagu ennegi, kuid ta hakkas kohe noortmeest noomima, et see mitte seda täitnud ei olnud, mis ta lootnud.

„Noh,“ küsis ta, „kuidas teie selts ka elab?“

Madaras jutustas ja kaebas. Baron kuulas hoolega.

„Teie käite wiltust teed!“ õpetas ta. „Miks wiskasite teie meie mõisa-mehed seltsist wälja!?“

„Ei olnud midagi teha!“ wastas Madaras.

„See ei ole õige töö,“ taples baron. „Inimene ei tohi nii äkiline olla. Teie oleksite pidanud seda meeles pidama, mis ma teile nimetasin: tehke nende silmad lahti, aga teie ajate nad seltsist minema! Seda ei tohi teie teha! Nüüd aga palute seal ja tantsite. Kas see on kellegi mehe töö?! Ja Rümpler on ka teie auliige!?“

„Jah!“ wastas Madaras silmi maha lüües.

„Ja nüüd tahate, et ma pean oma maja niisuguse pudrukeetmise kohaks lubama?“

Madaras hakkas seletama, kuidas üleüldise kasu pärast seda siin tegema peab ja teist teed ei ole. Ta kaebas, et kõik raskendatud olla.

„Soo!“ naeris baron, „kui see töö nii halb on, siis tõmbame talle kriipsu peale! Rumal mees, on, kes targema töö teeb, kui ta oskab. Üleüldsi pean ma ütlema, et ma hästi järele ei mõtelnud, mis ma sel korral lubasin. Ma olen karskuse asja nüüd sügawamalt järele uurinud ja näen, et seda asja teiseist otsast aetakse. Teie töö on asjata! Teie ihute ise nuge terawaks ja lõikate ise terawate nugadega ja annate ka laste kätte ja ütlete: „Ärge wõtke nuge pihku, need on terawad, see on wäga kahjulik, kui teie näppa lõikate. Seda nuga wõib ainult siis kätte wõtta, kui teie suured olete ja siisgi ettewaatusega. Aga teie jätate ise

noad lahtiselt laua peale ja waatate kõrwalt, mis lapsed teewad. Seal tulewad aga lapsed ja wõtawad noad ja lõikawad näpud kõik weriseks.

„Noh," küsis baron, „kas saate aru?"

„Jah!"

„Noh, kui asi nii on, siis tuleb jutlust mujal lugeda. Mitte lastele, waid neile inimestele, kes nuge ihuwad ja neid laste ette laua peale jätawad. Laste hing on selleşt süüst puhas, kui nende näpud weriseb on. Teie töö on teie wõimupiirist wäljas. Niisuguse tühja töö kaasaitaja ei taha ma olla. Ma luban oma tühja kõrtsi „Põllumeeste seltsile!"

Madaras tegi suured silmad. Ta punetas, isegi ta kõrwa lestad olid palawad.

„Lubage, austatud baroni herra, ma pean siin, kui teie nii lahke olete, pisut seletama!"

„Seletage, seletage!" käskis baron ja jäi kuulama.

„Ta on küll nii, nagu auline baroni herrad rääkisid..."

„Ikka rääkis!" parandas baron.

„Jah, nagu baroni herrad rääkisid," seletas Madaras, ilma et ta baroni paranduse mõtteşt aru oleks saanud.

„Mitte rääkisid," pahandas baron, „waid rääkis! Herra Madaras, nii on wist õigem?"

„Jah," seletas Madaras. „Aga suur tähendus on ka inimese karakteri kaswatusel. Selleşt ei

ole küllalt, et inimeſed mitte joowastawaid jooka ei ſaa, waid et nad ſelleſt iſe eemale hoiawad!"

Baron tegi naeruſe näo.

„Teie olete kuulnud ſeda Eesti wana õpetuſe ſõna: Ära ſeo koerale worsti kaela! Mikspäraſt? Sellepäraſt, et ta ſelle ikka ära ſööb. — Ja nüüd tahate ſelles mõttes inimeſi kaswatada: teie ſeote neile wiina kaela ja ootate, et nad ükskord nii kangeks ſaakſid ja ſeda enam jooma ei hakkaks! See on raske kunſt, mida üksnes tſirkuſe loomad wälja jõuawad pidada. Kas teie tahate ſiis terwet ilma tſirkuſeks teha?"

Madaras oli waikt.

„No jah," ſeletas baron edaſi, „ajage oma asja edaſi, kui tahate, aga, nagu ma ütleſin, ma annan oma kõrtſi „Põllumeeste ſeltſile" ja teie wõite ka ſeda tarwitada, kui ſee nendele takistuſeks ei ole. Ma olen wälitſeja Kuregа ſelle asja läbi rääkinud ja tema pani ſarnaſe plaani ette. Ma olen ſellega wäga nõus. Ega teil ſelle wastu midagi ei ole?"

„Ei ole!"

Baron tõuſis ülesſe ja andis märku, et nende jutt lõpetatud on.

Madaras tõuſis ka ja jättis jumalaga. Kibe naeratus lehwis tema punetawal näol.

„Soo, ſoo! Wõi nii! Wõi naa!" ohkas ta. „Nii läheb maailma aju ja ilu! Oh ſa Kure wõrukael," kaebas ta. „Wõi nõnda toimendatakſe maa-

ilmas asju!? Kui asi meele järele ei ole, siis maha ja jalg kaela peale!"

Ta jõudis Mudila kiriku alla. Tasa puhus tuul kõrgel kuuskede ladwus ja see tasane puhumine pani puud kohisema, mis äritawalt Madara peale mõjus.

Ta istus üsna kiriku ligi puu alla istmele maha.

Warsti sai aasta juba mööda, kui ta siia oli tulnud. Temal seisis silmade ees, kuidas ta siia oli tulnud, siinset elu näinud, kuidas ta oma tahtmistega ja soowidega ette oli astunud...

Talle tuli tema endine ametiwend Jürisson ja tema kõned meelde, kuidas Jürisson tema wastu oli hakkanud töötama, siis korraga nõusse heitis ja niisama ruttu ka põgenes... Emand Maasik...

Noormees katsus kõiki neid nähtusi ritta ajada, neile toetuspunkti anda, aga kõik läks sassi, nagu oleks palawik tema aju waewanud.

„Oh!" lõi ta wiimaks käega. „Istu teise kukile ja lase sõit jookseb!"

Ta tõusis ülesse, ringutas, nagu tõuseks ta unest ja sammus koju poole.

Uudishimuga küsis wana Arnikas, mis wana baron rääkinud. Madaras seletas.

„Teha ei ole enam midagi!" lõpetas ta. „Peaksin ma aga pääsema!"

„Eks ma ütelnud, noored mehed," itsitas Ar-

nikas, „teie tahate targemad olla, kui meie, wanad inimesed. Seda kõike ei oleks sugugi tarwis olnud.

Teie, Jürisson, kõik, kõik olekside wõinud rahulikult elada! Aga kust? Ei! Kust nemad!? Nemad tahawad targad olla, nemad tahawad rahwast walgustada, nemad on uued mehed! Seal ta nüüd on! Regi liiwa peal katööks! kinni; lähe mitte kusgile! Muudgu wana Arnikas awita jälle! Kas tead," ütles ta salaja, „ma nimetasin ka ääri-weeri mööda wana Rümplerile teie kohawahetusešt? Eh-hee! Misuguseš suured silmad ta tegi! Ma rääkisin tunnistuseš ja nõnda edasi. Küll sai aga kurjaks. Ma hakkasin seletama, et seal midagi paha ei ole, et see nooremehe jõu, niisuguse jõu, mis üle aru on, wäljakeemine on ja et see ikka parem on, kui halba teha! Ta jäi mõtlema, wiimaks läks nägu üsna naerule ja käskis teid eneše juurde tulla! Ma nimetasin weel otsa: niisugušt just tuleb soowitada, sellel on jõudu!"

Madara lootus hakkas tõusma. Teisel päewal läks ta äritatult Rümpleri poole. Ta hing jäi rindu üsna kinni, kui ta oma palwet awaldas. Rümpler oli oma teentooli wajunud. Ta pikk nina kattis üle poole torusse aetud mokki ja ta wanad silmad waatasid kawalalt.

Paistis, nagu tunneks sellel silmapilgul wana Rümpler oma täit jõudu, oma wäge! Üks ainumane sõna, üks ainumane kord sulge tindisse

kasta — ja selleſt oleks küll, et noort inimeſt maha ſuruda, ilma kohata jätta.

Ka Madaras tundis ſeda, mis Rümpler jõudis, mis ta wõis.

Ta ſeiſis alandlikult Rümpleri ees, nagu patukahjatſeja. Rümpler ei pakkunud nooremehele istetgi.

„Mis tunnistuſt wõin ma teile anda?“ küſis Rümpler. „Teie töö on nii keſine, nii ſegane, et ma teid ſoowitada ei wõi!“

Madaras teqi eneſele weel alandlikuma näo ja ohkas.

„Kõrgeauline õpetaja herra!“ palus ta, „ma olen ainult head tahtnud, ainult ſelle poole olen ma püüdnud, mis hea, mis kaunis, mis armas, mis õõbus on. Ma ei ole mitte rikkuda, waid ehitada tahtnud!“

„Armas noormees!“ ohkas Rümpler. „Need ſõnad on mul tuttawad. Nendega teie mind ei liiguta! Ma tunnen juba ſeda head ja armaſt, kuhu poole teie tõttate. See ei ole mitte ſee, kuhu poole apostel ſõuab! Aga nüüd on niiſugune aeg katſumiſeks ſaadetud, kus igaüks, kellel ſuu põigiti nina all on, ekſitada, rahwaſt ekſitada wõib. Nüüd on ſee aeg, milleſt kirjutatud ſeiſab: Nemad ſaawad ütlema, et Kristus on ſiin ja Kristus on ſeal... See on katſumiſe aeg! See oli ka teie katſumiſe

aeg. Kas teie tunnete oma töö tühjust?“ küsis ta siis.

„Tunnen!“ ütles Madaras tasa.

„Ja see on teie õige otsus!“

„Jah!“

Rümpler wõttis sule. Ta waatas weel kord uuriwalt nooremehe otsa... ja sulg ribises paberil.

Madaras hingas rahutumalt. Ta süda pekšis nagu wasar. Ta tundis, kuidas seal sulg saatust temale sepitses.

Rida lükiti rea kõrwale ja warsti oli nimi ja kirikupitsar all.

Weel kord waatas Rümpler nooremehe otsa.

„Iga kord,“ ütles ta, „kui ma tunnistust kellegile annan, siis waatan ma ta kui rahalaenaja otsa. Kui ma näen, et see inimene tõesti seda wäärt on, et mul sellest kahju ei ole, siis annan ma temale. Ma usun, et teie mu usaldust kurjasti ei pruugi ega mu ausat nimi ei teota!“

„Ei!“ ütles Madaras ja wõttis tunnistuse wastu.

Ta kummardas jügawasti. Wana pakkus käe. Madaras läks. Weel ukse pealt nägi ta wana Rümpleri kuju, see istus leentoolis seljakili wastu tuge... Madarale paistis, nagu istuks seal suur, suur rott. Külma wärinad käisid temal üle selja.

Alles tee peal wõttis ta tunnistuse ja luges:

„Koolmeister Heinrich Maddaras teenis Mu-

dila kihelkonna koolis septembrikuust 1889.—1891. 30. maikuuni. Kõigis oma töödes näitas ta suurt hoolt ülesse. Waimlises elus tundsin ma teda kui ausat ja usinat töömeest ja rahwawalgustajat, kes oma eeskujuga elu püüab parandada. Ma wõin teda kui wäga head kooliõpetajat soowitada.

Mudilas, 24. juulil 1891. a.

W. Rümpler,
kohalik kirikuõpetaja.

Madaras pidi rõõmu päraſt hüppama hakkama: ſelle tunnistuſega wõis igaltpoolt kohta ſaada.

29.

Wallamaja ſuures ſaalis oli pidulaud ülewal, mille ümber jälle kord Mudila mehed wiibiſid: Madaras pidas lahkumiſepidu. Aſuſid ſeal jälle needſamad iſikud, kes alati koos olid, puuduſid ainult emand Maaſik, Kaaſike ja Jürisſon, ſelle aſemel oli aga mõni wallakooliõpetaja ja paar karskuſe ſeltſi eeſtſeiſuſe liiget kutſutud.

Suur laud nõretas külmadeſt toitudeſt, mille ſeaſt pudelid oma kaelaehetega ja nimekirjadega toredalt wälja paiſtſid.

„Palun lahkelt juu päraſt laska olla!“ ütles Madaras ja pakkus wõõrastele ſeda ja teiſt. „Palun kõiki nagu kodus olla! Ma olen karſklaste kui ka teiste eeſt hoolt kandnud.“

Rõõmsa meelega häwitati toita. Sõõk läks sõõgi järele, kuni magus toit shampanjeriga tuli, sest Madaras ei tahtnud mitte niisama lahkuda. Madaras tahtis näidata, et ta pidude pidamist tunneb, neid näinud on. Wana Arnikas kõlistas: ta tahtis lahkumiseks midagi ütelda.

Waikus.

Arnikas tõusis ülesse. Ta köhatas, tegi tõsise näo, waade awaldas kurbtust ja tähtsalt hakkas ta peale:

„Armas sõber Madaras; armsad sõbrad! Meie teame kõik, mispärast siin oleme. See on rõõmus, aga ka kurb tund: rõõmus herra Madarale, kes uude kohta ruttab, kus suurem tööwäli teda ootab; aga kurb meile ja ka temale, et meie lahkuma peame, iseäranis meile, et meie niisuguse tubli tööjõu peame kaotama, nagu meie sõber Madaras oli! Ma pean ütlema, et mul sinust — luba mulle, et ma Madaras sinule „sina" ütlen, see on mulle armsam, kui meie kui sina-sõbrad lahkume — et mul sinust wäga kahju on. Sinu tublil õputusel edenes meie kooli-elu. Kellegist ei pidanud sa ennast uhkemaks, sa püüdsid kõigiga hästi läbi saada! Ma kutsun Jumala õnnistust, kui kiriku teener, sinu peale ja soowin, et meie kõik sellele tublile noorelemehele „Ta elagu!" laulame!"

Klaasid löödi kokku ja kolmekordne „Ta elagu!" kõlas müriseDes wallamaja saalis.

Nüüd tõusis Madaras, klaas pihus, püsti:

„Tõsine kurbtus on mul südames, kui ma teist, kallid sõbrad, lahkun! Inimene ei ole aga saatuse tegeja, waid Kõrgem. Selle saatusel pean ma siit lahkuma. Temale olgu au ja kiitus. Aga luba mulle, wana auwäärt Arnikas, et ma sind ja sinu peret kõige pealt tänan. Nagu Jakob, tulin ma tee pealt, reisikepp käes, sinu katuse alla, kus ma tõsist rõõmu ja elutarkust sinu osawatelt huultelt olen saanud. Ma ei taha seda mitte nimetamata jätta. Sina oma eeskujuga oled mind nõnda waimustanud..."

„Brawoo!" kiisendas Annemann ja plaksutas käsa.

„Sina oma eeskujuga," kõneles Madaras edasi, „oled mind nõnda waimustanud, et sinu kuju mulle waimusse on wajunud. Ma soowiksin, et ma ka niisuguseks wõiksin saada, nagu sina. Elagu Arnikas ja tema pere kaua, kaua, et tema Mudilale walgustuseks jääks. Ühes sellega kutsun ma sõpru üles sõbra Arnikale ja tema perele „Nad elagu" laulma!"

„Kaasikesele ka!" hüüdis Annemann, kes üsna rõõmus näis olewat.

„Ja muidugi!" naeratas Madaras.

Ja jälle kõlas tuttaw soow-laul üle saali.

Mehed olid rõõmsad. Naer ja jutukõmin täi-

tis tuba. Seal tõusis keegi walla kooliõpetajatest ülesse.

„Austatud herra Madaras!“ hakkas ta wärisewal häälel peale. „Ma räägin karskuse seltsi nimel!“

„Ooo! nüüd tuleb see wana paras!“ aitas Annemann kõrwalt, kus juures ta hirwitas.

Teda paluti wait olla.

„Meie teame igaüks,“ seletas kooliõpetaja, „mis suur tähendus sellel ülitähtsal asutusel siin pimedas nurgas...“

„On!“ hüüdis Annemann.

„Ole ometi wait!“ palus köster Annemanni.

„Kooliõpetaja jäi pisut peatama, siis kõneles ta edasi:

„See selts siin on kui kalju meres, mille wastu tormist ülesseaetud mässawad marulained oma tööd teewad, aga ta on kalju peale ehitatud ja ta saab wõitjaks jääma, sest nagu looduseseaduse sisse pandud kõige kõrgema wägewamal soowil ja ette äramääratud suurel tarkusel, mis algusest on olnud, ja kui meie terwe looduse peale waatame, mis terwest taewa lootuse ruumist läbi käib, nii et meie seda tuttawat asja üsna imeks peame panema, et meie enne seda tähele ei ole pannud, kui meie selle peale waatame ja mitte oma silmi kinni ei taha pitsitada, nagu mitmed seda teewad, kes weel walgustatud ei ole, ehk nii kui ütelda

wõib, kes oma ſiſemiſe elu tähtſes weel oma Jumalaſt ülesſemärgitud ſaatuſt ei ole mõiſtnud ära määrata."

Kooliõpetaja kõhatas.

„Ta elagu!" ſõſistas kaupmees.

Kõneleja hakkas aga uuesti peale: „Nagu ma juba ülewal ſeda nimetaſin, et inimene ei wõi mitte, nagu meie Onnistegija juba omal ajal tähendas, küünalt waka alla panna, waid ta peab ſeda ja'a peale panema, et ta kõigile paiſtaks, kes majas on, nii ei ole ka herra Madaras oma küünalt mitte laſknud paigal ſeista..."

Laudkond hakkas ſuure häälega naerma, nii et kõneleja iſe ka ühes piði naerma.

Madaras läks näoſt punaſeks.

„Seſt teie olete meile karskuſe ſeltſi aſutanud," kõneles kooliõpetaja edaſi, „ja ei mitte üksnes aſutanud, waid ka ta hing olnud ja tema elusſe tooja, ſeſt enne ei teadnud meie ſelleſt mitte, ja kui meie ka teadſime, ſiis oli ſee meile tundmata, ſeſt et meie ei tundnud... ja kui meie nüüd kõige ſelle peale tagaſi waatame, ſiis..."

„Laulame Madarale „ta elagu!" wiskas Annemann ſekka, kelle rõõmutuju üle piiri hakkas minema.

„Ja, jah," kinnitas kõneleja hea meelega, „ma palun herra Madarale „ta elagu!" laulda, ſeſt nii-

ſugune mees nagu herra Madaras on ſeda wäärt, ei temale ſeda lauldakſe, ſeſt..."

Rohkem ei ſaanud ta rääkida, ſeſt teiſed, kellele ſee jorutus wastikuks läks, hakkaſid kõik laulma. Hea tuju aſus kõigis.

Madaras ei arwanud tarwis olewat ſelle peale pikalt wastata, ta ſoowis ſelliſile edu ja laskis terwet ſeltſi elada.

„Oodake, oodake! Ma räägin!" hüüdis korraga kaupmees.

Kära jäi wait.

„Pea parem ſuu!" hoiatas köster, „ega ſa ikka midagi mõiſtlikku ei ütle!"

„Pidage, pidage, herra Arnikas!" palus Madaras, „laske herra Annemann kõneleda!"

Annemann tõuſis püsti, waatas pilus ſilmadega laudkonna peale ja ütles:

„Siin need kelmid iſtwad.
„Teiſed teiſe pingi peal.
„Teineteiſt nad wahtwad...

ſellepäraſt laulame meile ja neile kõigile: „Meie elame!"

Suure, laia, lameda häälega hakkas ta peale:

„Me elame" :,:

ning teiſed ei ſaanud ka muud kui laulſid ühes.

Söök lõppes. Madaras hakkas jumalaga jätma. Köster muſutas teda ſüdameſt ja ſoowis rõõmuſt elu.

Madaras lahkus. Postmanker ootas juba. Üleüldise „hurraa“ ja „elagu“ hüüete kõlal astus Madaras wankrisse. Hobused tõmbasid, ja Madaras weeres Mudilast kaugele, kaugele.

30.

Talwe oli juba jälle kätte jõudnud; jõulud ligi. Uued jõud - töötasid Arnika abilistena koolimajas. Näis, nagu ei oleks Mudilas mitte midagi niisugust sündinud, mis tähelepanu wäärt oleks olnud.

Neiu Luiise puudus aga ikka weel köstri majast. Juba sügisel pidi ta kodu olema, aga ta ei täitnud oma lubadust.

„Kirjutab nii wähe!“ kaebas köstriemand, „ei tea, mis tal ometi wiga peaks olema?“

„Oh, temal on nüüd paremategi kirjutada!“ naeris köster.

„Ka Madaras ei kirjuta midagi!“ kaebas emand.

„Mis ta siis nii peab kirjutama?“ rõõmustas köster.

„Oota ikka, oota!“

Ja nad ootasid.

Üsna jõulu ees tulid kirjad Ruudi ja Luiise käest. Ruudi kirjutas üheft ja teisest, aga Madarast mitte sõnagi.

Wanad raputasid pead.

Luiise teadustas aga, et ta warsti koju tuleb.

Wiimaks üsna jõulu ees tuli ka Madara käest kiri.

Köster luges ja tegi suured silmad ning sülitas. Emand luges ka, lõi kahl kätt kokku ja küsis:

„Aga mis Luiise nüüd ütleb?"

Siis lugesid nad weel kahekesi ja waatasid teineteise otsa ja raputasid päid.

Kirja pani köster lauakasti.

Kui paar nädalat enne jõulu Luiise korraga koju jõudis, siis oli wanakeste imestus weel suurem: neiu Luiise oli kahwatu ja otsa lõppenud.

Näis, nagu oleks tal midagi rasket läbi elada olnud.

„Issand Jumal, mis sul wiga on olnud?" küsis emand. „Heldekene, kui waewalise näoga sa oled!" hädaldas köster.

Luiise katsus naeratada, aga see ei läinud hästi. Ta wastas, et ta wäga raskesti haige olnud.

„Mis wiga sul oli?" küsis emand.

„Tohtrid isegi ei teadnud!"

„Kaks suurt silma jäänud ainult järele!" arwas köster.

Luiise katsus jälle naeratada.

„Heldekene, Luiise, sul hammas ka eest ära tulnud!" märkas emand.

„Ei saanud uut asemele panna!"

Emand kahjatses ja jookšis weel nii kärmesti, kui wanad jalad lubasid, kööki, et Luiisele sooja sööki walmistada. Köster käis aga mööda tuba ja mõtles rasket mõtet, miks Luiise nii otsa oli lõppenud.

Luiise oli aga ennast korraldama läinud.

Warsti oli tee laual. Ka noored abilised kutsuti alla.

„Uued abid: Tungel ja Mägisson!“ esiteles köster.

Luiise waatas tõsiselt nende otsa. Näis, nagu ei teaks ta sellest midagi, et Madaras ära oli läinud.

Istuti laua äärde.

„Luiise on nii haige olnud!“ hakkas aga emand jälle peale.

„Ah, jätke ometi minu haigus,“ tõreles Luiise, „rääkige parem midagi rõõmsamat. Kuidas siis ka Mudila elab?“

„Küsi aga,“ käskis köster, „küll mina wastan!“

„Kus Jürisson on?“ küsis Luiise politiliselt.

„Jürisson on linnas; awanud raamatupoe ja kaupleb nüüd kas küll saab!“ wastas köster.

„Ja mõtle ometi!“ awitas emand kõrwalt, „ta olla naisemees. „Kas sa wõid arwata, kelle ta wõttis?“

„Kelle ta wõttis?!“ naeris köster. „Parem küsi: kes tema wõttis?“

„Wist Maasika emand!“ hüüdis Luiise.

„Ja-ah!“ seletas köster.

„Mõtle ometi,“ kõneles emand, „inimesed teadwad rääkida, Maasika emand ütelnud ühel päewal: „Nüüd lähen omale meest kosima.“ Sõitnud linna, läinud Jürissoni juurde ja ütelnud temale, et ta teda enesele meheks tahta saada. Ja Jürisson wõtnud wastu!“

„Wana Annemann räägib, et laulatamata elada,“ teadis köster ütelda, „lõikab niisama küll!“

Kõik hakkasid naerma.

„See on wana Annemanni lori,“ arwas emand, „ei tea, kes neid sedawiisi elada laseb!“

„Aga see on nii tema moodi!“ kinnitas Luiise.

„Aga mis teeb karskuse selts?“ küsis ta uuesti. Ta südame peal kipitas nagu midagi.

„See on sootumaks wakka!“ wastas köster. „Herra andis kõrtsi uuele põllumeeste seltsile ja karskus kolab mööda küla. Paar poolearuga wallakooliõpetajat ajawad seda weel edasi ja sõimawad seal ristiinimesi. Keegi mõistlik sinna ei lähe. Aga üle kihelkonna on tants moes ja wana Rümpler hakkab tantsu nüüd niisama kaotama nagu enne küla kiiki!“

Köster puhkas.

Luiise hingas raskelt. Ta süda pekstis sees.

Ikka ei seletanud küsitaw, kuhu Madaras oli jäänud.

„Kus Madaras on nüüd?" julges Luiise wiimaks küsida.

„Kas ja ei teagi?!" imestas emand.

„Ei!"

Emand waikis.

„Madaras on Wolga ääres köster-kooliõpetaja. Ta sai sealt meie Ruudi soowitusel koha ja mängis teisele iluisa tüki!" seletas köster.

Luiise oli kahwatu. Ta käed nagu wäriseisid.

„Mõtle ometi," kaebas emand, „ta wõtnud meie Ruudi endise mõrsja Helene Reimeri ära, ja weel nii salaja, et meie alles paari päewa eest sellest kuulda saime. Ta sai rikka naise! On aga ka tüdrukud!" lisas emand otsa.

Luiise kuulas hinge kinni pidades. Ta huuled wabisesid, kerged tõmmatsed wäristasid neid. Tal oli halb noortemeeste ees olla. Kõigest wäest katsus ta enese loomuliku hoida.

„Mõtle ometi, kui häbemata ta nüüd on: mis ta nüüd papale kirjutab! Just nagu mõni palwewend! Papa, too see kiri ära!" käskis emand.

Köster läks kirjutuse laua juurde ja wõttis sealt lauakastist kirja wälja.

„Säh, loe!" pakkus köster kirja Luiisele.

Luiise ei tihkanud praegu seda pihku wõtta.

„Eks loe ise!" soowis emand.

Wana wõttis kirja ja luges:

Armas ametiwend Jeesuses!

Palun wäga wabandada, et ma oma elust enne ei saanud kirjutada. Waim oli küll walmis, aga liha oli nõder. Nüüd aga ei taha ma kauem aega wiita. Mul on suur igatsus jälle kord waimus Sinuga ja Sinu armsa perega kokku saada. Kuidas elate seal ausas Mudilas? Mis teeb minu karskuse selts? Kas ta õitseb? Ma soowin südamest, et see hea seeme, mis seal külwatud, kaswaks ja wilja kannaks!

Mina, parem ütelda — meie, elame Jumala armust üsna kenasti! Palun wabandada, et ma selleşt enne sinnapoole ei teatanud, sest see on nii kodune asi: ma olen 20. oktobrist õnnelik naisemees. Mu naine on Helene Reimers.

Ärge pahandage, et ma kaarta ei saatnud. Meie tegime ruttu, sest aeg oli kasin.

Muidu olen ma üsna õnnelik: Jumal on mind wäga armastanud. Kui ma kõige selle hea peale mõtlen, mis Ta mulle on teinud, siis pean küll waga Jakobiga hüüdma: „Issand ,ma ei ole midagi Sinu heategemiste wastu ,mis sa oma sulasele oled näitanud!" Näha on, et Jumal oma armu pale minu kohal hoiab, sest tõesti on see kõik selge arm ja seldus. Ma ei tea mitte, mis head ma olen teinud, et mu käsi nii hästi käib: ilus, rikas naine, keda ma südamest armastan ja

kes minõ kalliks peab, ning kohť toob ka umbes 1000 rubla sisse.

Teiõ kõiki Issanda armu hoolde jättes soowin Teile ja Teie kallile perele palju südamelisi terwiseid!

Teiõ südamest armastaja ja Teiõ palwekätel alati kandja

H. Madaras,
köster-kooliõpetaja.

NB. Hiljuti lugesin ma lehest sõnumi: „Mudilast. Wiimasel karskuse koosolekul tehti otsuseks jälle kord suuremat pidu endises kõrtsis toime panna. Selts walmistas hoolega pidu wastu. Pidu eeskawa oli tõesti rikkalikult kokku säetud, aga kahjuks oli osawõtmine wiimasest pidust koguni wähene." Wist ei ole meie rahwas Mudilas weel nii kaugele kaswanud, et nad waimlisest lõbust osa mõistaksid wõtta ja karskuse asja edendada! Tuline kahju!

Seesamane.

„Narukael!" sõimas köster ja wiskas kirja Luiise ette laua peale.

Luiise tundis, kuidas ta wärises. Ta silmad ei näinud hästi, kõrwad mühasid. Ta tundis, nagu liiguks terwe köstri tuba kõige oma asjadega, nagu sulaksid nad kokku üheks pudruks, mille sees inimesed ja asjad weerlesid, nagu solgipanges leiwatükid, kui perenaine neid ümber segab, et sigade ette

wiia. Luiise tundis, kuidas tema ise ka seal weerles ja keerles. Selle weerlemise sees nägi ta, kuidas ta kannatas, kannatas nõnda, kuidas harwa inimesed kannatawad. See oli kõik selle inimese pärast ja läbi, keda ta küll põlgas, aga kes mitte nii häbemata ei tohtinud olla, et weel sinna majasse nõnda kirjutada, nagu ta kirjutas.

Ta waatas onu otsa. See sõi parajasti wõileiba suure suuga. Juba pidi ta kisendama: „Onu, see on sinu tõsine koolipoiss!" aga ta hääl oli kurgus kinni.

Ta silmad wajusid paberilehele. Sealt wirwendasid sõnad wastu: „Ma ei tea mitte, mis head ma olen teinud... ilus rikas naine... keda ma..." Wiha wilkus Luiise silmist.

Siis lõi ta kibedalt naeratama, äratulnud hamba koht paistis huulte wahelt wälja, salaja wõttis ta kirja ja rahulikult teedjoowate noortemeeste peale waadates, nagu oma tööd nende eest warjates laskis ta Madara kirja kogemata, nagu tähelepanemata, teemasina kausi wee sisse langeda, nagu ei oleks selles kirjas midagi niisugust, millel rohkem wäärtust oleks, kui pesu wees liguneda.

Aga ikka weerlesid lauasistujad Luiise silme ees ringi, nagu panges solgitükid, ja et oma halbtust mitte paista laska, küsis ta naeratades:

„Nii on Mudilas kõik wanawiisi?"

„Kõik wanawiisi!“ wastasid emand ja köster teine teise järele — ja naeratasid, mille sekka ka nooredmehed oma kiitwat head meelt nagu kinnituseks lisasid, kus juures nad pooltorus mokkadega kollaka sätendawa wedeliku peale puhusid.

Luiise waatas noorte inimeste peale. Nende magus naeratus meeldis temale. Kõik näis jälle endine olewat, ainult näod olid teised. Ja see tuttaw tunne ergutas teda. Ta lõi uhkelt oma norgu wajunud pea ülesse, et pisukesed lokid tema otsaesisel wäriseseid, nagu puistaks ta nende otsast wiimased endised mälestused maha.

Ja magusasti hakkas Luiise naerma. See ei olnud mitte kahjurõõm, mitte kadedus, see oli sarnane tunne, mis kütil, kui ta näeb, kuidas sabapidi lõksulangenud rebane korraga end lahti on kiskunud ja üle pea kaela jooksma pistnud, ja kaob nüüd ilma, et kordagi tagasi waataks; jahimees sülitab, wannub, aga omati naerab, mitte wiha, mitte rõõmu pärast, waid sellepärast, kuidas rebane nii suure waluga wõib jooksta, et aega tagasi ka ei ole waadata.....

Luiise naer tegi Arnika meele koguni rõõmsaks ja arwates, et just tema sõnad head meeleolu olid sünnitanud, kinnitas ta weel kord:

„Mudilas on kõik wanawiisi!“